

การวิเคราะห์และจัดทำอนุกรมศัพท์สมุนไพร โรค ตำรับยา ที่ปรากฏในเอกสารใบลานอีสาน

An Analysis and Making of Vocabulary Series of Herb, Diseases, Medical
Recipes Found in the Isan Palm-Leaf Manuscript

โดย

นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (หัวหน้าโครงการ)

โครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนการวิจัย

งบประมาณรายได้ ประจำปีงบประมาณ 2564

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การวิเคราะห์และจัดทำอนุกรมศัพท์สมุนไพร โรค ตำรับยา ที่ปรากฏในเอกสารใบลานอีสาน

An Analysis and Making of Vocabulary Series of Herb, Diseases, Medical
Recipes Found in the Isan Palm-Leaf Manuscript

โดย

นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (หัวหน้าโครงการ)

โครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนการวิจัย

งบประมาณรายได้ ประจำปีงบประมาณ 2564

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ชื่อเรื่อง การวิเคราะห์และจัดทำอนุกรมศัพท์สมุนไพร โรค ตำรับยา ที่ปรากฏในเอกสารโบราณ
อีสาน

ผู้ศึกษาค้นคว้า นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์

ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ วิณา วิสเพ็ญ

มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม **ปีที่พิมพ์** 2564

บทคัดย่อ

งานวิจัยเล่มนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อรวบรวม วิเคราะห์ศัพท์สมุนไพร โรค ตำรับยา ที่ปรากฏในเอกสารโบราณอีสาน 2. เพื่อจัดทำอนุกรม สมุนไพร โรค ตำรับยา ที่ปรากฏในเอกสารโบราณอีสาน และ 3. เพื่อรวบรวมอักขรวิธีโบราณภูมิปัญญาที่ปรากฏในเอกสารโบราณอีสาน จากข้อมูลเอกสารโบราณที่ปริวรรตถอดแปล จำนวน 12 ฉบับ/ผูก พบว่า มีศัพท์สมุนไพร ดังนี้ 1) พืชวัตถุ จำนวน 3,928 รายการ คิดเป็นร้อยละ 77 ใช้มากที่สุด 10 ลำดับ ได้แก่ อ้อยดำ, ข้าวเจ้า, ขิง, ยานาง, จันแดง, พริก, กระเทียม, หมอน้อย, รากยานางและขมิ้น 2) สัตว์วัตถุ มีจำนวน 496 รายการ คิดเป็นร้อยละ 10 ได้แก่ คิงหูลือม, เขากวาง, กระดุกแครง, นองา, กระดุก, คราบแมงมุม, เขี้ยวเสือ, ไล่เดือน, เขากวางซี และเขาเอื้อง 3) ธาตุวัตถุ มีจำนวน 107 รายการ คิดเป็นร้อยละ 2 ได้แก่ เกลือ, ชีء้ากลางคี, ชีน(ดิบูก), นมผา, มาด(กำมะถัน), ชีนกสักคะโดลิงค์, ชีء้ามียงเหล็ก, คำ(ทองคำ), เงิน และสารส้ม 4) น้ำกระสายยา มีจำนวน 453 รายการ คิดเป็นร้อยละ 9 ได้แก่ น้ำสุรา, น้ำพังคา, น้ำมะนาว, น้ำผึ้ง, น้ำมันงา, น้ำสำน่อย, น้ำนม, น้ำข้าวเจ้า, น้ำไล่เดือน และน้ำท่า 5) เหน็ดรา มีจำนวน 18 รายการ คิดเป็นร้อยละ 0 ได้แก่ ตะไคร้แองน้ำใหญ่, เหน็ดขี้ควาย, เหน็ดพิมาน, ไคตงซาน(ไคตงซาน?), เหน็ดขาม, เหน็ดขี้ม้า, เหน็ดจ้อง(ร่ม), เหน็ดชะวาก(ชะงาก), เหน็ดตาง(ตางแห?, กระด้าง?) และเหน็ดตางแห และ 6) อื่น ๆ ที่ไม่สามารถจำแนกได้ มีจำนวน 94 รายการ คิดเป็นร้อยละ 2 ได้แก่ ดอกกัวซาย, ชีء้าแห้ง, ดอกกัวซาว, ผมหุ้ง, ขวยชี, คำหมากแห้ง, เปื้องไหสมคาม, ลูกชันโด, เล็บตีน และหมากสบไถ และ 7) มีนามโรค/ตำรับยา 1,067 รายการ ใช้มากที่สุด 10 ลำดับ ได้แก่ ออก(อาการโรคต่าง ๆ), ฝี่, ไซ้, ตุ่ม, ล่วงแก้ว/ล่องแก้ว, สะอึก, แก้วเลือด, แก้วพิษ, มะเล็ง/มะเอ็ง/แม่เอ็ง(ทับศัพท์), คันทะลา(ทับศัพท์)

คำสำคัญ: ตำรายา, สมุนไพร, เกสวัตถุ, ใบลาน, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Title: An Analysis and Making of Vocabulary Series of Herb, Diseases, Medical Recipes Found in the Isan Palm-Leaf Manuscript

Researchers: Narongsak Rawarin

Project Supervisor: Associate Prof. Weenah Weesapen

Affiliation: Mahasarakham University **Year of Publication:** 2021

Abstract

The objectives of this study were to: 1) analyze and compile the terms for the local herbs, diseases, and pharmacopoeia as mentioned in Isan palm-leaf manuscript; 2) create a series of the local herbs, diseases, and pharmacopoeia as found in the manuscript; and 3) compile the ancient orthographies and the local wisdom as described in the manuscript. According to the 12 sets of the transliterated palm-leaf manuscripts, in which it was indicated that there were: 1) 3,928 herb matters or counted as 77% in which the most often used ones were sugar cane, rice, ginger, Bai-ya-nang, Chan Daeng (Red Sandal Wood), chili, garlic, Mo noi, Ya nang root, and cumin; 2) 496 animal matters or counted as 10% including snake's galls, antler, vulture's bone, horn and tusk, spider's molt, tiger's fang, earthworm, deer's and serow's antler; 3) 107 mineral matter or counted as 2% including salt, ash, tin, stalactite, sulphur, Khee Nok Hatsadiling, rust, gold, and alum; 4) 453 adjuvants or counted as 9% including spirit, Nam Pang Ka, lime juice, honey, sesame oil, saliva, milk, rice water, earthworm juice, and runoff; 5) 18 types of fungus or counted as 0% consisting of swamp lichen, buffalo dung mushroom, Thai Phellinus mushroom (Hed Pi Man), chitosan, Hed Kham, inky cap mushroom, Thai parasol mushroom, Hed Chawak, and bamboo mushroom; and 6) 94 uncategorized items or counted as 2% consisting of Tok Kiw Sai, dry stools, Tok Kiw Khwa, Pom Yung, pile of poop, the leftovers of betel nut chewing, Fuang Lai Som Kam, Look Khun Dai, toenail, and plowshare And 7) there were 1,067 names of diseases/pharmacopoeia and the top 10 most often mentioned ones were Symptoms (symptom of diseases), Abscess, Fever, blisters, Luang Kaew/Long Kaew, Hiccough, Blood Restoration, Detoxication, Ma Leng/ Ma Heng/ Mae Heng (transliterated), Kan Tala (transliterated).

Keywords: pharmacopoeia, Herbs, Pharmaceutical Matters, Palm-Leaf, Local Wisdom

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยการวิเคราะห์และจัดทำอนุกรมศัพท์สมุนไพรรโรค ตำรับยา ที่ปรากฏในเอกสารโบราณอีสานเล่มนี้ ได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัย จากโครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนการวิจัย เพื่อพัฒนาองค์กรและพัฒนาบุคลากร งบประมาณเงินรายได้ ประจำปีงบประมาณ 2564 งานวิจัยเล่มนี้สำเร็จเสร็จสมบูรณ์ได้ ต้องขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ได้จัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนงานวิจัยในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์วินา วิสเพ็ญ ที่ได้เมตตารับเป็นที่ปรึกษา และให้ความอนุเคราะห์ในการค้นคว้าข้อมูลสำคัญ ๆ รวมถึงการนำเสนอเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. เกสัชกร ญัฐพงษ์ วิชัย จากคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ได้เมตตารับเป็นที่ปรึกษา และคุณชวนกร จันทนาเวช พนักงานแปลอักษรโบราณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน ให้ความอนุเคราะห์พิสูจน์อักษรตรวจสอบรายชื่อสมุนไพรรต่าง ๆ เกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณบุคลากรงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ กลุ่มงานบริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคามทุกท่านที่คอยให้คำปรึกษาให้แนวคิด รวมไปถึงข้อมูลที่น่ามาศึกษาวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์ และนิสิตฝึกประสบการณ์ทุกคนที่มีส่วนร่วมช่วยเหลือปวีรบรรต คัดแยกศัพท์จากตัวบทตำรายา

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า คุณค่าและประโยชน์ของงานวิจัยการวิเคราะห์และจัดทำอนุกรมศัพท์สมุนไพรรโรค ตำรับยา ที่ปรากฏในเอกสารโบราณอีสาน เล่มนี้ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับอนุกรมสมุนไพรรโรค ตำรับยา ที่ปรากฏในเอกสารโบราณอีสาน เป็นแนวทางในการศึกษาองค์ความรู้ด้านการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้านอีกเล่มหนึ่ง เพื่อการศึกษาต่อยอดประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป

ผู้วิจัย

ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์

สารบัญ

บทที่	หน้า
กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement)	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ และ ภาษาไทย(Abstract)	ข-ค
สารบัญ (Table of Contents)	ง-จ
บัญชีตารางและแผนภูมิ (List of Tables)	ฉ
บัญชีรูปภาพ (List of Illustrations)	ช
บทที่ 1 (Chapter 1) บทนำ (Introduction)	1
ความสำคัญ.....	1
ที่มาของปัญหา	6
วัตถุประสงค์.....	7
ขอบเขตการวิจัย.....	7
บทที่ 2 (Chapter 2) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Literature Review)	8
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับตำรายา.....	8
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับอนุกรมวิธานพืชสมุนไพร.....	13
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอักษรโบราณ	29
บทที่ 3 (Chapter 3) วิธีดำเนินการวิจัย (Materials & Method)	33
วิธีดำเนินการวิจัย	33
กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	34
นิยามศัพท์เฉพาะ	35
ข้อตกลงการศึกษาตำรายา.....	35
บทที่ 4 (Chapter 4) ผลการดำเนินงาน (Results)	36
1. การวิเคราะห์เปรียบเทียบจำนวนความถี่ที่ปรากฏ	
1.1 จำนวนความถี่ของสมุนไพรที่ปรากฏในใบลาน	36
1.2 จำนวนความถี่ของพืชที่ปรากฏในใบลาน	36
1.3 จำนวนความถี่ของสัตว์ที่ปรากฏในใบลาน	37
1.4 จำนวนความถี่ของธาตุวัตถุที่ปรากฏในใบลาน	38
1.5 จำนวนความถี่ของน้ำกระสายที่ปรากฏในใบลาน	38

1.6 จำนวนความถี่ของเห็ดราที่ปรากฏในใบลาน	39
1.7 จำนวนความถี่ของสิ่งอื่น ๆ ที่ปรากฏในใบลาน	39
1.8 จำนวนความถี่ของโรคที่ปรากฏในใบลานอีสาน	40
2. อนุกรมศัพท์ที่ปรากฏในใบลานอีสาน.....	41
2.1 นามพืชที่ปรากฏในใบลาน	41
2.2 นามสัตว์ที่ปรากฏในใบลาน	41
2.3 นามธาตุวัตถุที่ปรากฏในใบลาน	41
2.4 นามน้ำกระสายที่ปรากฏในใบลาน	41
2.5 นามเห็ดราที่ปรากฏในใบลาน	41
2.6 นามสิ่งอื่น ๆ ที่ปรากฏในใบลาน	41
2.7 นามโรคที่ปรากฏในใบลานอีสาน	41
3. สังเขปตัวอักษรโบราณที่ใช้เขียนศัพท์ในใบลานอีสาน	42
บทที่ 5 (Chapter 5) สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ (Discussion)	50
บรรณานุกรม (Bibliography)	52
ภาคผนวก (Appendix)	59
ภาคผนวก 1 manuscript	59
ภาคผนวก 2 งานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์ไปใช้อันก่อให้เกิดประโยชน์	71
ภาคผนวก 3 บทความเชิงข่าว	72
ภาคผนวก 4 อนุกรมศัพท์หมวดต่าง ๆ	76
อภิธานศัพท์	146
ประวัติย่อของผู้ศึกษาค้นคว้า	151
สรุปรายงานการใช้จ่ายเงิน	152

บัญชีตารางและแผนภูมิ

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ 1 ผลการวิจัยจำนวนเภสัชวัตถุ ที่ปรากฏ	36
ตารางที่ 2 นามพืชวัตถุ 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย	37
ตารางที่ 3 นามสัตว์วัตถุ 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย	37
ตารางที่ 4 นามธาตุวัตถุ 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย	38
ตารางที่ 5 นามน้ำกระสายยา 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย	38
ตารางที่ 6 นามเห็ดรา 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย	39
ตารางที่ 7 อื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย	39-40
ตารางที่ 8 ผลการวิจัยจำนวนนามโรค/ตำรับยา ที่พบจากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ	40
ตารางที่ 9 ตารางแสดงจำนวนนามโรคและเภสัชวัตถุที่พบทั้งหมดและชื่อที่พบการใช้	41
ตารางที่ 10 ตารางคำศัพท์อักษรไทยน้อยที่ปรากฏ	44
ตารางที่ 11 ตารางคำศัพท์อักษรธรรมที่ปรากฏ	47-49

บัญชีภาพประกอบ

รูปภาพที่	หน้า
ภาพประกอบ 1 แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาตำรายาพื้นเมืองอีสาน ปรับปรุงจากแนวคิด อุษา กลิ่นหอม (2552 : 21)	5
ภาพประกอบ 2 ใบลานอักษรไทยน้อยลานที่ 9 หน้าที่ 1	42
ภาพประกอบ 3 ใบลานอักษรไทยน้อยลานที่ 9 หน้าที่ 2	43
ภาพประกอบ 4 ใบลานอักษรธรรมลานที่ 14 หน้าที่ 1	45
ภาพประกอบ 5 ใบลานอักษรธรรมลานที่ 14 หน้าที่ 2	46

บทที่ 1 (Chapter 1)

บทนำ (Introduction)

ความสำคัญ

การศึกษาวิธีคิดด้านสุขภาพผ่านแนวคิดของนักวิชาการด้านต่างๆ เป็นสำคัญ โดยการใช้ข้อมูลจากงานปริวรรต ถอดแปลจากตำรายาที่มีความแปลกและกะทัดรัด มีข้อสนเทศที่อัดแน่นอยู่ในเอกสารผูกเล็กๆ นั้น ซึ่งเอกสารโบราณประเภทใบลานแม้จะยังคงค้างอยู่ในสังคมปัจจุบัน ทว่าความสำคัญด้านการเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่สังคมได้ลดน้อยลงตามลำดับ อาจเนื่องด้วยอักษรที่ใช้ วัสดุที่ผุพังตามกาล ความไม่เกี่ยวเนื่องกับวิถีสุขภาพทางสังคมปัจจุบัน ยังเป็นความเชื่อมโยงที่อาจจะสิ้นซากได้ในอนาคต หากยังไม่สร้างความตระหนักรู้ความสำคัญที่มีต่อวัฒนธรรม เพียงจัดเก็บ หรือ จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์ก็ดี หรือบริการยืมคืน ดาวันโหลดรูปภาพเพื่อศึกษา ใช้ประกอบวิทยานิพนธ์ต่างๆ ด้วยยิ่งดีมาก ซึ่งถือเป็นความเชื่อเฉพาะตัวของผู้เขียนเอง ว่าเอกสารโบราณทุกชนิดล้วนมีประวัติศาสตร์และความเชื่อสัมพันธ์กันอยู่ในตัวของมันเอง ความเชื่อนั้นเป็นเสมือนเกราะกำบังให้กับวิธีคิดมีอำนาจเพื่อบังคับใช้ วิธีคิดเป็นหลักการทางกายภาพซึ่งมักถูกกำกับโดยความเชื่อ วิธีคิดจึงมีอำนาจบังคับใช้เหนือผู้ป่วยโดยไม่ขัดขึ้น ซึ่งนอกเหนือจากการแก้ปัญหาสุขภาพทางกายที่ปรากฏชัดแล้ว ยังมีผลเชื่อมโยงต่อการแก้ปัญหาสุขภาพทางใจได้อีกด้วย

ประเทศไทยได้มีการดำเนินการออกพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมรดกภูมิปัญญาประเภทเอกสารโบราณด้านการแพทย์พื้นบ้าน จำนวน 2 ฉบับ คือพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติคุ้มครองการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 สำหรับ พ.ร.บ. คุ้มครองการแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกได้ดำเนินการรวบรวมและจัดทำทะเบียนเฉพาะตำรับยาแผนไทยและตำราการแพทย์แผนไทยจากทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ซึ่งในขณะนี้สามารถขึ้นทะเบียนภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ได้จำนวน 44,471 รายการ โดยจำแนกเป็นทะเบียนตำรับยาแผนไทยจำนวน 41,250 ตำรับ

ในปี พ.ศ. 2546 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้เห็นความสำคัญของงานด้านการจัดการมรดกภูมิปัญญาประเภทเอกสารโบราณว่า เป็นที่รวมของศาสตร์ต่างๆ ทั้งคติโลกและคติธรรม เนื้อหาสาระในเอกสารโบราณมีทั้งเรื่องราวทางความเชื่อและศาสนาเช่น พระไตรปิฎก นิทานธรรมะ ตำนานพระพุทธรูป- พระธาตุ เป็นต้น และยังพบว่ามีการบันทึกสรรพวิชาสาขาต่าง ๆ เช่นกัน เช่น ตำรายา ฤกษ์ยาม โหราศาสตร์ (ตำราหมอดู) ตำราสร้างบ้าน การเพาะปลูก คาลาอาคม เป็นต้น ซึ่งมักเขียนด้วยตัวอักษรธรรม ส่วนอักษรไทยน้อยจะใช้บันทึกเรื่องทั่วไป ทั้งเกี่ยวข้องกับข้อราชการ (ปกครองแบบหัวเมืองลาวยังนิยมใช้อักษรไทยน้อยเขียนติดต่อกับทางกรุงเทพฯ) วิธีชีวิตและวรรณกรรมประเภทกฎหมาย ตำนานบ้านเมือง นิทานท้องถิ่นและคำสอน เป็นต้นจึงได้สนับสนุนให้ตั้งโครงการเพื่อฟื้นฟูเอกสารโบราณขึ้นมาเป็นโครงการเฉพาะชื่อว่า “โครงการอนุรักษ์คัมภีร์ใบลาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม” โดยรองศาสตราจารย์ ดร. ภาวิธ ทองโรจน์ (ดำรงตำแหน่งอธิการบดีในขณะนั้น) และเริ่มทำงานเป็นรูปธรรมในปี 2547 เป็นต้นมา มีรองศาสตราจารย์วิณา วิสเพ็ญเป็นประธานโครงการ ซึ่งมหาวิทยาลัยได้ให้นโยบายแก่คณะกรรมการดำเนินการว่า

ให้สำรวจและระดมพลังในการทำงานด้านนี้ให้ปรากฏเป็นรูปธรรมเพื่อสนองประโยชน์ทางวิชาการแก่คณะต่างๆ สมัยของรองศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย สมบัติโต (2553) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีการปรับเปลี่ยนให้อยู่ภายใต้การดูแลของกองส่งเสริมการวิจัยและบริการวิชาการ ใน เดือน เมษายน 2555 ได้เข้ามาสังกัดในสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน ภายใต้ชื่อกลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร. ปฐม หงษ์สุวรรณ เป็นผู้อำนวยการสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน แต่ดำเนินงานในภายใต้ภารกิจเดิม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงานมาจากบรายได้มหาวิทยาลัย และงบประมาณแผ่นดิน

เดือนมีนาคม 2563-2565 (ปัจจุบัน) งานอนุรักษ์เอกสารโบราณ ได้ดำเนินงานภายใต้สังกัดกลุ่มงานบริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยการนำของอาจารย์ทม เกตุวงศา ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสานคนปัจจุบัน ซึ่งมีแนวนโยบายต้องการเป็นที่พึ่งและเป็นเสาหลักในการจัดการมรดกภูมิปัญญาอีสานประเภทเอกสารโบราณสู่สากล โดยมีบทบาทหน้าที่มุ่งเน้นในด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม วิจัยและบริการวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อจะฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ ที่บันทึกในเอกสารโบราณต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเอกสารโบราณให้คงอยู่ และมีการนำสาระความรู้มาปริวรรตและเผยแพร่ให้เกิดประโยชน์แก่อนุชนรุ่นหลังและสร้างเสริมให้ตระหนักในคุณค่า เพื่อจะได้เป็นเครือข่ายในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งการดำเนินงานในลักษณะดังกล่าวเป็นไปตามเป้าหมายและพันธกิจของการทั้ง 5 พันธกิจ ได้แก่ 1) สำรวจและอนุรักษ์เอกสารโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้ง 20 จังหวัด 2) ปริวรรตเนื้อหาจากเอกสารโบราณตามหมวดหมู่ต่างๆ และเผยแพร่เพื่อประโยชน์ทางวิชาการ 3) ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับตัวอักษรโบราณที่ปรากฏในเอกสารโบราณ 4) ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเอกสารโบราณทั้งการวิจัยพื้นฐานและการวิจัย ประยุกต์ โดยเน้นการวิจัยแบบสหวิทยาการ เพื่อนำองค์ความรู้จากเอกสารโบราณมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และ 5) นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการบันทึกข้อมูลเอกสารโบราณรวมทั้งกิจกรรมการดำเนินงานโครงการ เพื่อสะดวกต่อการสืบค้น และเผยแพร่

การดำเนินงานตามพันธกิจของงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ เป็นไปอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มก่อตั้งโครงการอนุรักษ์โบราณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ- งานอนุรักษ์เอกสารโบราณ กลุ่มงานบริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ในระหว่างปี พ.ศ. 2546-2565 (ปัจจุบัน) ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมรดกภูมิปัญญาประเภทเอกสารโบราณด้านการแพทย์พื้นบ้าน โดยมุ่งเน้นด้านการปริวรรต การวิจัย วิทยาการ และบทความวิชาการ จำนวน 27 รายการ ดังนี้

1) หนังสือตำรายาเชียงยืน	เอกสารวิชาการลำดับที่ 1
2) หนังสือตำรายากันทรวิชัย	เอกสารวิชาการลำดับที่ 2
3) หนังสือตำรายาโกสุมพิสัย-นาเชือก	เอกสารวิชาการลำดับที่ 3
4) หนังสือตำรายาวัดมหาชัย เล่ม 1	เอกสารวิชาการลำดับที่ 4
5) หนังสือตำรายาวัดมหาชัย เล่ม 2	เอกสารวิชาการลำดับที่ 5
6) หนังสือตำรายาวัดมหาชัย เล่ม 3	เอกสารวิชาการลำดับที่ 6

- 7) หนังสือตำรายาวิกรมหายัย เล่ม 4 เอกสารวิชาการลำดับที่ 7
- 8) หนังสือตำรายาวิกรมหายัย เล่ม 5 เอกสารวิชาการลำดับที่ 8
- 9) หนังสือตำรายาวิกรมหายัย เล่ม 1 เอกสารวิชาการลำดับที่ 13
- 10) หนังสือตำรายาวิกรมหายัย เล่ม 2 เอกสารวิชาการลำดับที่ 14
- 11) ปรีวรรตตำรายาเวชศาสตร์ แผนปลิง ให้กับกระทรวงสาธารณสุข
- 12) ปรีวรรตตำรายาเวชศาสตร์ ให้กับกระทรวงสาธารณสุข
- 13) ปรีวรรต จัดรูปเล่มและข้อมูลตำรายา “ผีตาข” เพื่อรวบรวมและศึกษาภูมิปัญญา

การแพทย์แผนไทยเกี่ยวกับแผนผี ให้กับกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข ปีงบประมาณ 2555

14) โครงการวิจัยภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานจากวรรณกรรมตำรายา โดย รองศาสตราจารย์ วิชา วิสเพ็ญ

15) โครงการวิจัยการวิเคราะห์และจัดทำอนุกรมศัพท์สมุนไพร โรค ตำรับยา ที่ปรากฏในเอกสารโบราณอีสาน An Analysis and Making of Vocabulary Series of Herb, Diseases, Medical Recipes Found in the Isan Palm-Leaf Manuscript โดย นายณรงค์ศักดิ์ ราชรินทร์

16) โครงการสำรวจ ทำสำเนาดีจิทัตและปรีวรรตเอกสารโบราณตำรับยา และตำรายาแพทย์แผนไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2563-2564)

17) โครงการวิจัยร่วม เรื่อง “ศึกษาการใช้สมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพของหมอพื้นบ้านในร้อยแก่นสาร”

18) ร่วมจัดทำเอกสารวิชาการ “ตำนานว่านยากำลังอีสาน” สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดร้อยเอ็ด และโครงการอนุรักษ์โบราณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

19) บุคลากรเป็นวิทยากรโครงการคุ้มครองตำรับยาแผนไทยฯ ณ ห้องประชุมชั้น 2 วิทยาลัยพยาบาลศรีมหาสารคาม ร่วมปรีวรรต สังคายนา เนื้อหาจากคัมภีร์และเอกสารโบราณ

20) ให้ความรู้เรื่อง การอนุรักษ์เอกสารโบราณให้แก่ เจ้าหน้าที่ อสม.ในเขตพื้นที่ อ.ศรีธาตุ จ.อุดรธานี ที่โรงพยาบาลศรีธาตุ

21) ร่วมสำรวจข้อมูลตำรายา “สสจ.มหาสารคาม” เพื่อรวบรวมและศึกษาภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยเกี่ยวกับแผนผี ให้กับกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข

22) ร่วมปรีวรรตและการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยในตำรายาบ้านหนองอิหมัน บ้านหนองอิหมัน หมู่ที่ ๔ ตำบลประชาพัฒนา อำเภอนาคู จ.มหาสารคาม

23) ร่วมตรวจสอบคัมภีร์โบราณ จากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมหาสารคาม วันที่ 21 พฤษภาคม 2557

24) บทความวิชาการ เรื่อง ผักหนอก : วิธีคิดและความเชื่อเรื่องสุขภาพในเอกสารโบราณ Pak Nok (Asiatic Pennywort): The Concepts and Belief in Health Care in Ancient Manuscript.

ในงานประชุมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. “อยู่ดี กินดี มีสุข: มิติวัฒนธรรมของสุขภาพ” โดย นาย ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์

25) บทความวิชาการ เรื่อง “ครามในตำรายาโบราณ Indigo in Ancient Medical Book” ตีพิมพ์ในวารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก Vol. 16 No. 2 (2018): May - August 2018

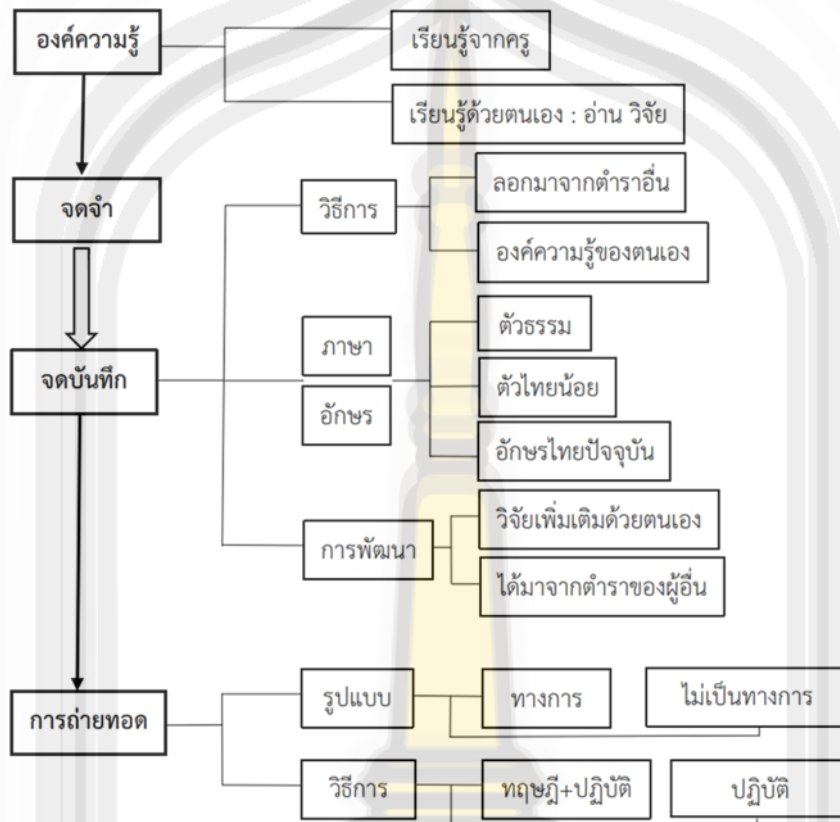
26) บทความวิชาการ เรื่อง “ภูมิปัญญาอาเซียน: เวชศาสตร์จารึกและเอกสารโบราณ” โดย ผศ.ดร.สมัย วรรณอุดร ในเอกสารการสัมมนาวิชาการเนื่องในวาระฉลองอายุครบ 96 ปีของ ศาสตราจารย์ ประเสริฐ ณ นคร เรื่อง “ภูมิปัญญาอาเซียน : เวชศาสตร์จารึกและเอกสารโบราณ”. ภาษา-จารึก ฉบับที่ 13. นนทบุรี : หก. เชน ปริณส์ตั้ง, 2558.

27) บุคลากรเป็นอาจารย์พิเศษสอนรายวิชา 1503 464 ตำรายาในเอกสารโบราณ นิสิตชั้น ปีที่ 3-4 คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ตัวอักษรโบราณ ถือเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะไขสรรพวิชาทั้งมวลของวิชาแพทย์แผนไทยอันถูกบันทึก สัม จมิ่งอยู่ในเอกสารโบราณ เช่น จารึก ใบลาน สมุดไทย สมุดฝรั่งและอื่น ๆ ซึ่งเปรียบเสมือนขุมคลัง ความรู้อันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาไทยที่ทรงคุณค่า น้อยคนนักที่ได้สัมผัสค้นหาความหมาย และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติในยุคสมัยแห่งความขัดแย้งอันซับซ้อนความเสื่อมโทรมทั้งทางสังคมและ สิ่งแวดล้อมโลก การเข้าถึงซึ่งทางเลือกด้านการรักษาพยาบาลและปรับประยุกต์ใช้ดูแลสุขภาพพลานามัยใน องค์กรนั้น พร้อมกันกับการเอาใจใส่ระบบนิเวศวัฒนธรรมอันสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม เช่น ดิน น้ำ ป่า ต้นไม้ใบหญ้า ยาสมุนไพร อันผู้คนได้ใช้และรับประโยชน์โดยตรง การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านจึง ตอบโจทย์และเป็นข้อต่อสำคัญของยุคสมัยนี้ได้เป็นอย่างดี

อุษา กลิ่นหอม (2552 : 10-11) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการแพทย์พื้นบ้านว่า ปัจจุบันเป็นที่ ยอมรับกันแล้วว่าการแพทย์พื้นบ้านมีความสำคัญและเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับประชาชนที่อยู่ในเขตชนบท แต่เนื่องจากศาสตร์ทางด้านนี้ได้ถูกละทิ้งเป็นระยะเวลาอันยาวนาน การถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้แบบต่อเนื่องจึง ปรากฏอยู่เฉพาะในบางพื้นที่ และส่วนใหญ่มีระบบการถ่ายทอดแบบไม่เป็นทางการ การศึกษาที่ผ่านมาส่วน ใหญ่ให้ความสำคัญด้านกระบวนการรักษา การใช้สมุนไพร แต่ให้ความสนใจเกี่ยวกับตำรับตำราที่ปรากฏใน ขุมชนน้อยมาก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำการศึกษาเพื่อหาดำราและตำรับยาที่ยังคงใช้อยู่ใน ปัจจุบันและผลสัมฤทธิ์ของการใช้ยา เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลประกอบการพิจารณาในการพัฒนาแบบพื้นบ้าน ขึ้นต่อไป อุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งคือตำรายาอีสานส่วนใหญ่มีการบันทึกเป็นอักษรธรรมและอักษรไทย น้อย ซึ่งปัจจุบันเหลืออยู่ไม่มากในประเทศไทย ส่วนใหญ่ได้มีการเคลื่อนย้ายไปอยู่ในต่างประเทศเป็นจำนวน มาก ตำรับ ตำราเหล่านี้ เกิดขึ้นได้เนื่องจากผู้รู้ในอดีตได้มีการใช้เพื่อการดูแลสุขภาพของตนเองที่สอดคล้องกับ ธรรมชาติ ดังนั้นการดำเนินการถอดองค์ความรู้ให้มาเป็นภาษาไทยปัจจุบันจึงเป็นความเร่งด่วนที่ต้อง ดำเนินการก่อนที่ตำรับ ตำราเหล่านี้จะสูญหายไปหมดจากแผ่นดิน นอกจากนี้ อุษา กลิ่นหอม (2552 : 20) ได้ กล่าวถึงแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา การจดบันทึกเพื่อจัดทำตำราทั้งหลายต้องเริ่มจากการเรียนรู้ การเรียนรู้อาจ เกิดได้หลายช่องทาง เช่น การเรียนรู้จากผู้รู้หรือครู การเรียนรู้ด้วยตนเอง เมื่อนำผลจากการเรียนมาวิเคราะห์ สังเคราะห์จนกลายเป็นองค์ความรู้ สามารถนำไปสู่การจดบันทึกหรือการจัดทำตำรา ทั้งเพื่อการใช้ประโยชน์

ในอนาคตของผู้จัดบันทึกเอง หรือเพื่อการสืบทอดองค์ความรู้เหล่านั้น การจัดบันทึกสามารถทำได้หลากหลายรูปแบบ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร การวาดภาพเป็นต้น ดังแผนภูมิ

ภาพประกอบ 1 แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาตำรายาพื้นเมืองอีสาน ปรับปรุงจากแนวคิด อุษา กลิ่นหอม (2552 : 21)

สมัย วรรณอุดร (2558 : 111-112) ได้กล่าวถึงโรคและยาในตำรายาภาคอีสานและลาว ในเอกสารการสัมมนาวิชาการเนื่องในวาระฉลองอายุครบ 96 ปีของ ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร เรื่อง “ภูมิปัญญาอาเซียน : เวชศาสตร์จารึกและเอกสารโบราณ” ไว้ที่น่าสนใจว่า ตำรายาที่บันทึกไว้ในเอกสารโบราณภาคอีสานและลาวเป็นภูมิปัญญาด้านสุขภาพของบรรพบุรุษอีสานที่เกิดจากประสบการณ์จริงในชีวิตที่มีการสั่งสมมานานผ่านการกลั่นกรองทดลองใช้โดยการลองผิดลองถูก เรียนรู้อาการของผู้ป่วย เรียนรู้คุณสมบัติของพืชแต่ละชนิดว่ามีสรรพคุณอย่างไร ตลอดถึงสังเกตพฤติกรรมของสัตว์ป่าที่กินพืชเป็นอาหาร หรือกินพืชเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยหรืออาการบาดเจ็บของตนเอง องค์ความรู้นี้จึงค่อย ๆ สั่งสมเรื่อยมาจนมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติแวดล้อมรอบตัวสามารถนำเอาพืชชนิดต่าง ๆ มาใช้เป็นยารักษาอาการเจ็บป่วยของคนในชุมชนได้อย่างกลมกลืนและมีการถ่ายทอดสืบสานกันมาจากรุ่นสู่รุ่นทั้งแบบมุขปาฐะและแบบลายลักษณ์อักษรที่มีการบันทึกไว้ในเอกสารโบราณจนกลายเป็นภูมิปัญญาทางสาธารณสุขอันทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษอีสานและลาวได้นำเสนอให้เห็นผ่านการรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คนในชุมชน โดยใช้สมุนไพรและวัตถุดิบที่มีอยู่รอบ ๆ ตัวในชุมชนเป็นยา

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544 : 47-48) ได้กล่าวว่า ชาวอีสานมีระบบการสืบสานวัฒนธรรมและกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์และความรู้ที่สั่งสมจากบรรพชนที่น่าสนใจและมีคุณค่าอย่างยิ่งคือ การจารึกเรื่องราวต่าง ๆ ลงในใบลานที่รู้จักกันทั่วไปว่า “หนังสือก๋อ่ม” ในการจารึกเรื่องราวต่าง ๆ ลงไว้บนใบลานนิยมใช้อักษรธรรมสำหรับเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ บทสวด ในพิธีกรรมและคาถาอาคมและใช้อักษรไทยน้อยในเรื่องเกี่ยวกับกฎหมาย โคลง กาพย์ ร่าย ร้อยแก้ว คำสอนต่าง ๆ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาไทยอีสาน ผสมคำบาลีสันสกฤต กล่าวโดยในสารประโยชน์ หนังสือก๋อ่มเป็นจุดดั่งคลังความรู้และภูมิปัญญาอันหลากหลายที่ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างไว้เพื่อเป็นคู่มือการดำรงชีวิตตามโครงสร้างและหน้าที่ทางสังคม หมู่บ้าน เช่น ความเชื่อ จารีต ประเพณี การรักษาโรค การปกครอง และเศรษฐกิจ หนังสือเหล่านี้ได้รับการเก็บรักษา และนำไปใช้สืบทอดมาแต่ปัจจุบันจึงเป็นหนังสือสำคัญของคนอีสาน ที่มีส่วนในการบันทึก และปลูกฝังทัศนะของปราชญ์ชาวบ้านไว้เป็นอย่างดี

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (2543 : 113-115) พระองค์ท่านได้แยกประเภทหนังสือไทยโดยกล่าวว่า หนังสือไทยฉบับเขียน... ลักษณะต่างกัน 3 ประเภท ถ้าเป็นหนังสืออ่านก็จะเป็นหนังสือสมุดไทยสี่ขาว สมุดไทยดำและถ้าเป็นหนังสือตำรา เช่นเลขยันต์หรือคาถาอาคม อันเจ้าของประสงค์ชอบรื้อนแก้ตัวมักจะจารลงใบลานขนาดสั้นครึ่งคัมภีร์พระธรรมร้อยเชือกเก็บไว้ ซึ่งเป็นหนังสือใบลานประเภทหนึ่ง

วิณา วิสเพ็ญ (2550 : 5-6) ได้กล่าวถึงคุณค่าด้านอักษรศาสตร์ การสื่อสารและการแพทย์พื้นบ้าน ไว้ว่า ตำรายานี้เป็นบันทึกองค์ความรู้ด้านการแพทย์ของหมอชาพื้นบ้านด้วยตัวอักษรโบราณ เป็นการปรับความรู้ความเข้าใจของผู้คนที่มองว่า องค์ความรู้สมัยก่อนมักเป็นจารีตมุขปาฐะ (Oral Tradition) ที่เน้นการถ่ายทอดด้วยการบอกเล่า ดังที่รับรู้กันอยู่เพียงอย่างเดียว แต่ที่จริงในชุมชนต่างๆได้มีการบันทึกไว้เพียงแต่อาจยังค้นไม่พบ สูญหายหรือมีจำนวนน้อย ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่บันทึกไว้ในตำรายาจังหวัดมหาสารคามดังกล่าว อาจมีบางสิ่งซึ่งไม่ปรากฏในการบอกเล่าและไม่เหมือนกับที่มีการเผยแพร่ก็เป็นได้ ผลของการศึกษาจึงเป็นประโยชน์ทั้งด้านอักษรศาสตร์ การสื่อสารและการแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งอาจนำมาปรับใช้ในวิถีชีวิตปัจจุบันได้ด้านใดด้านหนึ่ง เพราะตำรายาที่เป็นตัวเขียนย่อมสะท้อนให้เห็นภาษาและ การสื่อสารตามแนวทางของคนในขณะนั้น ที่สำคัญจะทำให้เห็นโรค วิธีการรักษาโรค การใช้สมุนไพรในชุมชนสมัยก่อน ซึ่งอาจสังเกตเปรียบเทียบกับตำราโรค วิธีการใช้ยาสมุนไพรรักษาของหมอชาพื้นบ้าน ที่จดจำจากครูที่บอกเล่าและสั่งสอนกันมา ทำให้เกิดความชัดเจนและเกิดองค์ความรู้เพิ่มขึ้น

ที่มาของปัญหา

ข้อมูลภูมิปัญญาที่ปรากฏในเอกสารโบราณประเภทใบลานและสมุดข่อย/สมุดไทย อันพบอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ของประเทศ ซึ่งปัจจุบันนั้นเอกสารโบราณดังกล่าวได้มีบทบาทลดลงตามลำดับความสำคัญทางเทคโนโลยีของคนในสังคม จนส่งผลกระทบต่อองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ไม่สามารถนำมาปรับใช้ได้ในสังคมปัจจุบันได้ เนื่องจากข้อจำกัดและโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลในเอกสารโบราณต่างๆ อุปสรรคปัญหาและข้อขัดข้อง ได้แก่ ความผูกพันของเอกสารโบราณตามกฎหมายไตรลักษณ์ ภาษา ตัวอักษร คำศัพท์พื้นถิ่นที่มีความหมายเฉพาะ เสมือนรหัสที่ยากต่อการไขทำความเข้าใจและเข้าถึงในระยะเวลาอันสั้น จึงเป็นสิ่งที่น่า

เสียชีวิตเป็นอย่างยิ่งที่องค์ความรู้สำคัญต่างๆ ต้องแหลกสลายไปกับวัสดุรองรับการเขียนโบราณอันล้ำสมัย หากแต่ภายในนั้นกลับมีองค์ความรู้ที่นำสมัยอัดแน่นชนิดแฝงฝังอยู่

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวม วิเคราะห์ศัพท์สมุนไพร โรค ตำรับยา ที่ปรากฏในเอกสารใบลานอีสาน
2. เพื่อจัดทำอนุกรม สมุนไพร โรค ตำรับยา ที่ปรากฏในเอกสารใบลานอีสาน
3. เพื่อรวบรวมอักขรวิธีโบราณ ภูมิปัญญาที่ปรากฏในเอกสารใบลานอีสาน

ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาและจำแนกนามโรค ตำรับยา และ เกสซ์วัตถุ ที่ปรากฏ ได้แก่ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ น้ำ กระสายยา เห็ดรา และอื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) โดยใช้เนื้อหาตำรายาที่ปริวรรต จากตำรายาใบลาน ในสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน จำนวน 12 ฉบับ/ผูก ดังนี้

- ตำรายาใบลาน ผูกที่ 1 รหัส BL0001003
- ตำรายาใบลาน ผูกที่ 2 รหัส BL0001004
- ตำรายาใบลาน ผูกที่ 3 รหัส BL0001011
- ตำรายาใบลาน ผูกที่ 4 รหัส BL0001012
- ตำรายาใบลาน ผูกที่ 5 รหัส BL0002011
- ตำรายาใบลาน ผูกที่ 6 รหัส BL0005010
- ตำรายาใบลาน ผูกที่ 7 รหัส BL0005013
- ตำรายาใบลาน ผูกที่ 8 รหัส BL0005016
- ตำรายาใบลาน ผูกที่ 9 รหัส BL0008006
- ตำรายาใบลาน ผูกที่ 10 รหัส BL0009004
- ตำรายาใบลาน ผูกที่ 11 รหัส BL0011005
- ตำรายาใบลาน ผูกที่ 12 รหัส BL0011006

*ความหมายของรหัส มีตัวอย่าง

BL หมายถึง ใบลานตำรายาในสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน

0001 หมายถึง มัดที่ 0001

003 หมายถึง ผูกที่ 003

บทที่ 2 (Chapter 2)

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Literature Review)

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับตำรายา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2553 : 13-14) ได้กล่าวว่า การรักษาของแพทย์สมัยโบราณของจีนบ้าง ในวัฒนธรรมของอินเดียแดงเป็นต้นบ้าง ว่าเป็น holistic คือเป็นการรักษาแบบองค์รวม ที่มองดูและเกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งหมด แต่ความจริงการรักษาแบบองค์รวมในสมัยโบราณนั้นก็มิจุดอ่อนและความบกพร่อง บางทีก็เป็นองค์รวมแบบพรวา ๆ คลุมเครือ คือมองทุกด้านจริง แต่ว่าแต่ละด้านก็ไม่ชัดสักอย่าง บางทีก็มองคลุมเครือไปเลย หรือไม่ก็มีความเชื่อถือไม่เข้าเรื่องปนอยู่ ซึ่งอาจจะให้กลมกลืนกับยุคสมัยนั้น ๆ แต่คงใช้ไม่ได้กับปัจจุบัน

สมัย วรรณอุดร (2558 : 111-112) ได้กล่าวถึงโรคและยาในตำรายาภาคอีสานและลาว ว่า ตำรายาที่บันทึกไว้ในเอกสารโบราณภาคอีสานและลาวเป็นภูมิปัญญาด้านสุขภาพของบรรพบุรุษอีสานที่เกิดจากประสบการณ์จริงในชีวิตที่มีการสั่งสมมาผ่านการกลั่นกรองทดลองใช้โดยการลองผิดลองถูก เรียนรู้อาการของผู้ป่วย เรียนรู้คุณสมบัติของพืชแต่ละชนิดว่ามีสรรพคุณอย่างไร ตลอดถึงสังเกตพฤติกรรมของสัตว์ป่าที่กินพืชเป็นอาหาร หรือกินพืชเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยหรืออาการบาดเจ็บของตนเอง องค์ความรู้นี้จึงค่อย ๆ สั่งสมเรื่อยมาจนมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติแวดล้อมรอบตัวสามารถนำเอาพืชชนิดต่าง ๆ มาใช้เป็นยารักษาอาการเจ็บป่วยของคนในชุมชนได้อย่างกลมกลืนและมีการถ่ายทอดสืบสานกันมาจากรุ่นสู่รุ่นทั้งแบบมุขปาฐะและแบบลายลักษณ์ที่มีการบันทึกไว้ในเอกสารโบราณจนกลายเป็นภูมิปัญญาทางการสาธารณสุขอันทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษอีสานและลาวได้นำเสนอให้เห็นผ่านการรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คนในชุมชน โดยใช้สมุนไพรและวัตถุธาตุที่มีอยู่รอบๆ ตัวในชุมชน

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544 : 47-48) ได้กล่าวว่า ชาวอีสานมีระบบการสืบสานวัฒนธรรมและกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์และความรู้ที่สั่งสมจากบรรพชนที่น่าสนใจและมีคุณค่าอย่างยิ่งคือ การจารึกเรื่องราวต่าง ๆ ลงในใบลานที่รู้จักกันทั่วไปว่า หนังสือก้อมเป็นจุดดั่งคลังความรู้และภูมิปัญญาอันหลากหลายที่ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างไว้เพื่อเป็นคู่มือการดำรงชีวิตตามโครงสร้างและหน้าที่ทางสังคม หมู่บ้าน เช่น ความเชื่อ จารีต ประเพณี การรักษาโรค การปกครอง และเศรษฐกิจ หนังสือเหล่านี้ได้รับการเก็บรักษาและนำไปใช้สืบทอดมาแต่ปัจจุบันจึงเป็นหนังสือสำคัญของคนอีสาน ที่มีส่วนในการบันทึก และปลูกฝังทัศนคติของปราชญ์ชาวบ้านไว้เป็นอย่างดี

สมเด็จพระยาตำราธิราช (2543 : 113-115) พระองค์ท่านได้แยกประเภทหนังสือไทยโดยกล่าวว่า หนังสือไทยฉบับเขียน... ลักษณะต่างกัน 3 ประเภท ถ้าเป็นหนังสืออ่านก็จะเป็นหนังสือสมุดไทยสีขาว สมุดไทยดำและถ้าเป็นหนังสือตำรา เช่นเลขยันต์หรือคาถาอาคม อันเจ้าของประสงฆ์ชอบร่ำเรียนแก้ตัวมักจะจารลงในใบลานขนาดสั้นครึ่งคัมภีร์พระธรรมร้อยเชือกเก็บไว้ ซึ่งเป็นหนังสือใบลานประเภทหนึ่ง

วิณา วิสัณเฑ (2550 : 5-6) ได้กล่าวถึงคุณค่าด้านอักษรศาสตร์ การสื่อสารและการแพทย์พื้นบ้าน ไว้ว่า ตำรายานี้เป็นบันทึกองค์ความรู้ด้านการแพทย์ของหมอชาพื้นบ้านด้วยตัวอักษรโบราณ เป็นการปรับ

ความรู้ความเข้าใจของผู้คนที่มองว่า องค์ความรู้สมัยก่อนมักเป็นจารีตมุขปาฐะ (Oral Tradition) ที่เน้นการถ่ายทอดด้วยการบอกเล่า ดังที่รับรู้กันอย่างเดียว แต่ที่จริงในชุมชนต่างๆได้มีการบันทึกไว้เพียงแต่อาจยังค้นไม่พบ สูญหายหรือมีจำนวนน้อย

จากการตรวจสอบเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตำรายาในฐานข้อมูล TDC หรือ Thai Digital Collection พบจำนวน 18 รายการ ซึ่งเกี่ยวข้องกันกับตำรายาโบราณมีดังนี้

การวิเคราะห์ตำรายารักษาโรคผิวหนังในเอกสารโบราณของจังหวัดสกลนคร โดย ชินพัฒน์ เฉลิมรัมย์ ปี 2563 เป็น วิทยานิพนธ์ (วท.ม. ความหลากหลายทางชีวภาพ) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทความเรื่อง การศึกษาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านในการรักษาโรค หลละ ละอองซางในเด็ก โดย เกษรินทร์ เจริญสุข (2564: บทคัดย่อ) วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยีอีสเทิร์น พบว่าจากการศึกษาพบว่าหมอพื้นบ้าน มีอายุตั้งแต่ 68-84 ปี และมีประสบการณ์มากกว่า 20 ปีขึ้นไป เหตุจูงใจสำคัญที่ทำให้มาเป็นหมอพื้นบ้านและลักษณะความรู้ที่ได้รับมาจากการสืบทอดจากบรรพบุรุษและเริ่มจากความสนใจ การสังเกต ประสบการณ์จากครูบาอาจารย์ จากตำราที่หมอพื้นบ้านได้รับจากการสืบทอดมาและยังเพิ่มเติมจากสมาคมการแพทย์แผนไทยจังหวัดกระบี่ หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าโรคหลละ ละอองซาง เกิดจากแม่ เพราะน้ำนมไม่ดีและอิทธิพลของธรรมชาติจึงทำให้เกิดโรคอาการส่วนใหญ่จะมีแผลในปาก ปากเปื่อย ออกเม็ดออกผื่นตามร่างกาย บางทีท้องเสีย ท้องผูก ปวดบิดถ่ายเป็นมูกเลือด หมอพื้นบ้านส่วนใหญ่จะใช้หลักการรักษาโรคของแบบสังเกตอาการ สอบถาม สัมผัส เคาะท้อง หูฟังปอด ใช้ในการพิจารณาการเกิดโรค ยาสมุนไพรที่หมอพื้นบ้านใช้ในการรักษาโรคเด็กมีทั้งยาต้ม ยาอาบ ยากวาด ยาสู่มะระหม่อมยาทา ซึ่งส่วนใหญ่แก้พิษตานซาง แก้กึ่งอืด ขับลมซาง ในส่วนการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้ที่สนใจอยากเรียนรู้ และมีจิตใจเมตตา

รายงานการวิจัยเรื่อง ภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับตำรายาพื้นบ้าน โดย ทิพย์วารี สงนอก ของ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ปี 2558

วรรณกรรมและพิธีกรรมบอกตัวตนคนพลัดถิ่นของชาวไทลื้อเมืองยอง หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย โดย : วุฒ มิตรพระพันธ์ (2559: บทคัดย่อ) หน่วยงาน : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่จัดทำ : 2559 ผลการวิจัยพบว่า ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำวรรณกรรมมาจากมาตุภูมิ 5 ประเภท ได้แก่ วรรณกรรมพุทธศาสนา ตำราประกอบพิธีกรรม ตำนานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์ ตำรากฎหมาย และ ตำรายา วรรณกรรมที่มีบทบาทในการใช้ ปังบอกรากเหง้า ถิ่นกำเนิด ความทรงจำร่วมและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทลื้อคือ ตำนานและบันทึกเชิงประวัติศาสตร์และตำรากฎหมาย วรรณกรรมที่มีบทบาทต่อการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมคือตำราประกอบพิธีกรรม ส่วนตำรายาไม่มีบทบาทในวิถีชีวิตของชาวไทลื้อในบริบทพลัดถิ่น นอกจากนี้ เมื่อชาวไทลื้อเข้ามาอาศัยร่วมกับชาวไทยวนในพื้นที่ที่ได้รับเอาวรรณกรรมพุทธศาสนาของชาวไทยวนเฉพาะที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตนมาใช้ด้วย ในบริบทประเทศไทย ชาวไทลื้อพลัดถิ่นยังสืบทอดพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อและวิถีปฏิบัติของตนเท่าที่จะปฏิบัติได้ พิธีกรรมเกือบทั้งหมดได้ใช้ตัวบทจากวรรณกรรมที่ชาวไทลื้อพลัดถิ่นนำมาด้วย ได้แก่ พิธีเลี้ยงเมือง พิธีขึ้นเฮนใหม่ พิธีทานมหาปาง พิธีทานธรรมคำชาดา พิธีทานธรรมมหาวิบาก พิธีบูชาข้าวหลักเคราะห์ พิธีสืบทอด พิธีทานข้าวแก่วัง พิธีทานข้าวพระเมืองไชย พิธีทานข้าวพระเมืองแก้ว และพิธีทานผ้าสังฆา พร้อมกันนั้นก็ประกอบพิธีตามรอบปฏิทิน

ตามความเชื่อทางพุทธศาสนาร่วมกับชาวไทยยวน ได้แก่ พิธีบอยสังขาร พิธีทานธรรมเข้าวัดสา พิธีเปตพลี และ พิธีทานก่วยสลาก นอกจากนี้ยังร่วมพิธีบอยวันเกิดครูบาบุญชุ่มพร้อมกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มอื่นทั้งในประเทศไทยและเมียนมา ท่ามกลางความแตกต่างทางชาติพันธุ์ พุทธศาสนาคือพื้นที่สำคัญในการเชื่อมโยงชาวไทยลื้อ พลัดถิ่นเข้ากับชาวไทยยวนและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อยู่ในขอบเขตของการปฏิสัมพันธ์ วรรณกรรมและ พิธีกรรมของชาวไทยลื้อพลัดถิ่นจึงถือได้ว่าเป็นกลไกทางวัฒนธรรมในการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของชาวไทยลื้อ ซึ่งในบริบทข้ามพรมแดน ชาวไทลื้อได้แสดงอัตลักษณ์ 4 ประการผ่านวรรณกรรมและพิธีกรรม ได้แก่ ชาวไทลื้อเป็นผู้มีรากเหง้าและมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน ชาวไทลื้อเป็นผู้มีวัฒนธรรมเข้มแข็ง ชาวไทลื้อเป็นผู้เคร่งครัดศรัทธาในพุทธศาสนา และชาวไทลื้อเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนชาวไทยยวนและส่วนหนึ่งของ แผ่นดินไทย

การสืบค้นภูมิปัญญาจากตำรายาใบลานในจังหวัดศรีสะเกษ; The query of wisdom from pharmacopeia palm leaf manuscripts in Sisaket Province โดย : ชานนท์ ไชยทองดี และกิตติราช พงษ์ เฉลียว หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ปีที่จัดทำ : 2014 ผลการวิจัยพบว่า จากการปริวรรตตำรายาโบราณ พบอาการของโรคที่ปรากฏ วิธี และขั้นตอนในการรักษา ตำรับยา วิธีการ และปริมาณยาที่ใช้ในแต่ละการรักษาโรค การแพทย์พื้นบ้านในภาคอีสานนั้นไม่ใช้ทฤษฎีในการอธิบายการเกิดโรคแต่อย่างใด และไม่มี การใช้ทฤษฎีธาตุในการรักษาโรคเช่นกัน ตำรับยาต่างๆ ในอดีตจะบันทึกเป็นตัวธรรมจารในใบลานเก็บไว้ตาม วัด ในตำรายาไม่ได้บอกถึงการวินิจฉัยโรค แต่บอกถึงอาการของแต่ละโรคอย่างละเอียด รวมทั้งไม่ได้บอกถึงการจำกัดอาหารของแต่ละโรค (ชะล่า) และการปฏิบัติตนเพื่อให้หายจากโรค การบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพร ในท้องถิ่นนับเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสาน เป็นสายธารความรู้ที่มีคุณค่าต่อสังคมไทย การสืบสานองค์ความรู้ และนำมาวิเคราะห์วิจัยและพัฒนาทั้งในเชิงสังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์การแพทย์ นอกจากจะเป็น การอนุรักษ์เพื่อใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนแล้วยังกระตุ้นให้เกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยของอนุชนรุ่น หลังต่อไป

ตำรายาศิลาจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) พระนคร พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จารึกไว้เมื่อ พ.ศ.2375 โดย : โรงเรียนแพทย์แผนไทย หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ปีที่จัดทำ : 2555

Anti-inflammatory activity of medicinal plant recipes from Lanna medicinal plant textbooks database;ฤทธิ์ด้านการอักเสบของตำรับยาสมุนไพรจากฐานข้อมูลตำรายาสมุนไพรล้านนา โดย : Sakul Sinchai หน่วยงาน : Chiang Mai University ปีที่จัดทำ : 2010

ตำราสรรพคุณยา ฉบับของหลวงวงศาธิราชสนิท พิมพ์ครั้งที่ ๒ โดย : วงศาธิราชสนิท, กรมหลวง หน่วยงาน : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปีที่จัดทำ : 2462 ประเภท : หนังสือหายาก/Rare Book

รายงานโครงการศึกษาความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรและระบบการแพทย์แผนไทยในการบำบัดรักษาเยาเสพติดในประเทศไทย โดย : สำนักงานโครงการศูนย์วิชาการด้านยาเสพติด สำนักพัฒนาการป้องกันและแก้ไข ปัญหาเยาเสพติด สำนักงาน ป.ป.ส. หน่วยงาน : กระทรวงยุติธรรม ปีที่จัดทำ : 2548 ประเภท : งานวิจัย/ Research report พบว่า 1. พื้นที่ทั้งสี่ภาคของประเทศไทยยังใช้สมุนไพรเพื่อการบำบัดเยาเสพติด โดยพื้นที่

ภาคเหนือและภาคใต้ ใช้สมุนไพรหลากหลายชนิด จากการรวบรวมรายการสมุนไพรที่ใช้เพื่อบำบัดผู้เสพติด มีจำนวนมากกว่า 90 ชนิดโดยมีสรรพคุณส่วนใหญ่จัดอยู่ในกลุ่ม ยาทดแทน ยาถอนพิษ ยาบำรุง ยาถ่าย ยานอนหลับ ยาแก้ปวด เป็นต้น 2. พื้นที่ภาคเหนือมีทั้งตำรายาและผู้สืบทอดองค์ความรู้จากฐานความรู้ชาวล้านนาอยู่มาก สามารถนำมาประยุกต์วิธีการบำบัดผู้เสพติดได้อย่างดี แต่รายชื่อสมุนไพรที่ระบุในตำราและที่ใช้เรียก เป็นชื่อท้องถิ่น จึงยังไม่สามารถที่จะประเมินศักยภาพได้ในขณะนี้ จำเป็นต้องให้ความสนใจในการค้นคว้าให้เป็นที่ยอมรับเพื่อการคุ้มครองส่งเสริมภูมิปัญญาไทยต่อไปในวันข้างหน้า 3. พื้นที่ภาคใต้แม้มีรายการสมุนไพรที่ใช้บำบัดหลายชนิด แต่ที่ใช้มากเป็นอันดับต้น เป็นพืชพื้นๆ คือ ผักบุ้งแดง ผักกระเฉด ใบตำลึง ใบย่านาง เป็นต้น และที่น่าสนใจคือ มีการใช้ ดินชุยบู ซึ่งไม่ใช่พืชสมุนไพร ประกอบในยาพื้นบ้านในรายการต้นๆนี้ด้วย นอกจากนี้ พืชกระท่อม พืชท้องถิ่น เคยนำมาใช้ทดแทนฝิ่นในการรักษาคนติดยาฝิ่น แต่ไม่สามารถนำมาใช้ เพราะเป็นสมุนไพรควบคุมใน พรบ.ยาเสพติดให้โทษประเภท 5 จึงไม่มีการอ้างอิง ถึง 4. จากการสำรวจพื้นที่ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า เจ้าอาวาสวัดหลายแห่งอาสาเข้าร่วมมือกับหน่วยงาน ปปส และกระทรวงสาธารณสุข ทำเป็นศูนย์ฟื้นฟูและบำบัดยาเสพติด โดยนำสมาธิเป็นหลักในการนำเพื่อทำจิตใจให้เข้มแข็ง และใช้สมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งในการบำบัด โดยส่วนใหญ่ ใช้ตำรับยา “สามราก”ซึ่งประกอบ ด้วย พญาไฟ พญารากเดียว และ โลดทะนงแดง ซึ่งเป็นตำรับที่รณรงค์เผยแพร่ในระหว่างปี 253ช่วงการจัดอบรมให้ความรู้แก่พระ ผู้ที่นำตำรับเผยแพร่คือ หมอณรงค์ บุตดาวงศ์ จากจังหวัดศรีสะเกษ ทำเป็น ยาฝนผสมน้ำดื่ม ทำให้อาเจียนอย่างรุนแรง ปัจจุบันหลายวัดได้ยุติการใช้ เนื่องจากไม่ได้รับความไว้วางใจจาก ผู้บริหารในบางพื้นที่ รวมทั้งสมุนไพรหายากขึ้น แต่สมุนไพรทั้งสามชนิดมีข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ที่น่าสนใจ มี ศักยภาพที่จะนำมาส่งเสริมและพัฒนา ก่อนที่สมุนไพรจะสูญหายไป จากการประเมินเบื้องต้น มีสมุนไพรอย่างน้อย 10 ชนิด ที่น่าจะนำมาศึกษาวิจัยโดยใช้กระบวนการที่เชื่อถือได้ และต้องสนับสนุนด้วยนโยบายที่จริงจังเพื่อให้ทรัพยากรของประเทศมาใช้ประโยชน์ได้

ตำรายาพื้นบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา : ผลกระทบเชิงสังคม โดย : วันดี ญาณไพศาล;สินธพ โฉมยา;จันทนา เวสพันธ์ หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่จัดทำ : 2543 ประเภท : บทความ/Article

การวิเคราะห์ตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัดพังงา ;An analysis of traditional Thai formulars of herbal medicines recorded in pang nga manuscripts โดย : สุภารัตน์ ตันตะอารียะ หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่จัดทำ : 2548 ประเภท : วิทยานิพนธ์/Thesis

การศึกษาด้านภาษาและคติความเชื่อในตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัดสุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร ;A study of the language and beliefs in folk medicine literature from Samut Thai of Supan Buri, Nakhon Pratom and Samut Sakhon Provinces โดย : เอมอร ตรีชั้น หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีที่จัดทำ : 2528

ประโยชน์ของพรรณพืชทางศิลปวัฒนธรรมไทย;Use of plants figuring in Thai art and culture โดย : อรไท ผลดี หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่จัดทำ : 2537 ประเภท : บทความ/Article งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอประโยชน์ของพรรณพืชทางศิลปวัฒนธรรมไทยวิธีวิจัยคือ นำพรรณพืชทางศิลปวัฒนธรรมไทยมาวิเคราะห์ประโยชน์ โดยอาศัยข้อมูลจากตำรายาสมุนไพรและหนังสือไม้และของป่า

ผลการวิจัยพบพรรณพืชที่มีประโยชน์มากที่สุดดังนี้คือ พรรณพืชก่อนประวัติศาสตร์ ได้แก่ สมอไทยสมอพิเภก มะกอก เลื่อม และมะขาง พรรณพืชสมัยพุทธกาลจากพุทธประวัติ ได้แก่ สาละไทย หว้า จิกกุ่มบก สีเสียด และสะเดา พรรณพืชสมัยสุโขทัยจากไตรภูมิพระร่วง ได้แก่ จวง จันทน์ กฤษณา ปาริชาตินาคพฤษ (กระทิง) ลำดวน และจำปา พรรณพืชสมัยอยุธยาตอนต้นจากลิลิตพระลอ ได้แก่ ตาเสือ ช้างน้ำ อ้อย ช้าง ปрут เตียนทอง พะยอม และสัก พรรณพืชสมัยอยุธยาตอนปลายจากวรรณคดีของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ ได้แก่ เต็ง แต้ว แก้วกาหลง (กระเบา) ดอกคำ และปิบ พรรณพืชที่ใช้ทำเครื่องดนตรีได้แก่ พะยูง ชิงชัน กระจับปี่เขาคาย มะค่าโมง มะเกลือ และโมกมัน

ภาษาและคติความเชื่อในตำรายาพื้นบ้านจากวัดบึงตำบลดชชัย อำเภอดชชัย จังหวัดนครราชสีมา โดย : คุณช่วย ปิยวิทย์ หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่จัดทำ : 2532

รายงานการวิจัยการศึกษาตำรายาพื้นบ้านอีสาน ;การศึกษาตำรายาพื้นบ้านอีสาน โดย : สมบัติ ประภาวิชา;ถวิล ชนะบุญ ;สุธารัตน์ ถนอมแก้ว ;รัชณี ขัดสีใส หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่จัดทำ : 2546

ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ด้านการแพทย์พื้นบ้านจากหนังสือbud โดย : เจริญ ศรประดิษฐ์ หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ปีที่จัดทำ : 2548 ประเภท : งานวิจัย/Research report ผลการศึกษาพบว่า หนังสือbudเป็นตำรายาซึ่งนำมาศึกษาจำนวน 125 เล่ม เป็นหนังสือbudคำ จำนวน 16 เล่ม และbudชาวจำนวน 109 เล่ม หนังสือส่วนใหญ่เดิมเป็นสมบัติของวัดและหมอยาพื้นบ้าน ทุกเล่มบันทึกด้วยอักษรไทยปัจจุบัน แต่ข้อความและถ้อยคำที่บันทึกเป็นภาษาถิ่นใต้ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับตำรายาเมื่อจำแนกชนิดของยาตามอาการของโรคได้ถึง 82 ชนิด ในจำนวนผู้ที่ศึกษาได้ตรวจสอบส่วนประกอบของยาพบว่า ยาแต่ละชนิดมีหลายขนาน บางชนิดมีมากถึง 100 ขนาน แต่ละขนานมีตัวยาคือเหมือนกันบ้าง แตกต่างกันไปบ้าง บางชนิดมีชนิดของตัวยามาก บางขนานมีชนิดของตัวยาน้อย ในการใช้รักษาโรคเดียวกัน จากการนำไปตรวจสอบกับหมอพื้นบ้านที่ยังประกอบอาชีพนี้อยู่พบว่า มิได้นำยาทุกขนานมาใช้ประโยชน์ การมีหลายขนานและมีตัวยามากน้อยเพื่อสะดวกแก่ผู้หาผู้ใช้ นอกจากนั้นตัวยาบางชนิดเป็นตัวยาลึก แต่ตัวยาบางชนิดเป็นตัวยาประกอบ สำหรับตัวยาลึกเป็นตัวยาที่จำเป็นต้องใช้อย่างยิ่ง แต่ตัวยาประกอบอาจจะใช้หรือไม่ใช้ก็ได้ แต่ถ้าหากเป็นตัวยาคือคุณฤทธิ์ยา ตัวยาลึกมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ตัวยาประกอบนั้น ๆ ด้วย ยาที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ได้แก่ยาที่รักษาโรคเกี่ยวกับเด็ก และสตรี และยาที่ใช้รักษาโรคเฉพาะบางโรค เช่น มะเร็ง เบาหวาน ริดสีดวง ยาอายุวัฒนะ ฯลฯ ในการใช้ยาหมอพื้นบ้านยังมีความเชื่อเรื่องครู เวทมนต์คาถา อีกทั้งผู้เป็นหมอจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรม คือความเมตตากรุณา อีกทั้งไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าชีวิตของเพื่อนมนุษย์

การปริวรรตเอกสารโบราณอีสาน : กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าด้วยตำรายา ;The transformation of - san's ancient scripts: a case study of local wisdom concerning medical texts โดย : สุรณี แก้วกลม;สุรัชย์ ชินบุตร;ชญานนท์ แสงศรีจันทร์;สารภี ขาวดี;พรหมินทร์ กองแก้ว;วัฒน ศรีสว่าง หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ปีที่จัดทำ : 2546 ประเภท : งานวิจัย/Research report

ตำราสรรพคุณยา ฉบับของกรมหลวงวงศาธิราชสนิท พิมพ์ครั้งที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศองค์การกับการมีส่วนร่วมในการบริหารงานตามการรับรู้ของอาจารย์พยาบาลวิทยาลัยพยาบาลในภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ โดย : วงศาธิราชสนิท, กรมหลวง อภิรดี สุขแสงดาว หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครราชสีมา ปีที่จัดทำ : 2462 ประเภท : วิทยานิพนธ์/Thesis

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับอนุกรมวิธานพืชสมุนไพร

จากเอกสารของ วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล เรื่อง อนุกรมวิธานพืชสมุนไพร (Taxonomy of Medicinal Plants). กรุงเทพมหานคร:ภาควิชาเภสัชพฤกษศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540 265 หน้า มีข้อมูลดังนี้

ประวัติการจัดจำแนกพืช

การเริ่มต้นของพฤกษานุกรมวิธานยังไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แน่นอน แต่พอจะกล่าวได้ว่าได้เริ่มขึ้นในสมัยของ Aristotle, Dioscorides หรือ Phiny พบว่าวัฒนธรรมสมัยแรกของประเทศจีน อียิปต์ และอัสสิเรียส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกมีหลักฐานว่าได้มีการศึกษาและบรรยายลักษณะต่าง ๆ ของพืชส่วนใหญ่เป็นพืชที่มีประโยชน์ทางอาหารและยารักษาโรค วัฒนธรรมทางแถบอเมริกากลางก็เช่นเดียวกันคือส่วนใหญ่เกี่ยวกับพืชเพาะปลูกเพื่อใช้เป็นอาหาร

การจัดหมวดหมู่ของพืช (plant classification) ได้มีการพัฒนาขึ้นมาเป็นลำดับเริ่มตั้งแต่ unificial system มาเป็น natural system และ phylogenetic system

Artificial system เป็นการจัดพืชตามความสะดวกเป็นใหญ่ นักพิจารณาเพียงลักษณะเดียวหรือสองสามลักษณะเท่านั้น ตัวอย่างของการจัดหมวดหมู่พืชแบบนี้ ได้แก่ การจัดพืชเป็นกลุ่มไม้ล้มลุก (herb) ไม้พุ่ม (shrub) และไม้ต้น (tree) เป็นต้น

Natural system เป็นการจัดพืชโดยพิจารณาลักษณะต่าง ๆ ของพืชเท่าที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในขณะนี้เท่านั้นไม่ได้ศึกษาถึงลักษณะที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาและความสัมพันธ์ของลักษณะของพืชเหล่านั้น

Phylogenetic system เป็นการจัดพืชตามลำดับของวิวัฒนาการและพิจารณาความสัมพันธ์ทางพันธุกรรมของพืชด้วย

ความเป็นมาของอนุกรมวิธานพืชตั้งแต่สมัยแรกจนถึงปัจจุบันเมื่อพิจารณาถึงระบบหรือวิธีการจัดหมวดหมู่ของพืชอาจแบ่งออกได้เป็น 4 สมัย แต่ละสมัยจะได้กล่าวถึงนักพฤกษศาสตร์ที่มีผลงานทางด้านนี้ที่สำคัญบางท่าน

สมัยที่ 1 การจัดหมวดหมู่พืชโดยพิจารณาลักษณะพันธุ์ไม้

(Classification based on habit)

การจัดหมวดหมู่ของพืชในสมัยนี้ ใช้ลักษณะพันธุ์ไม้ (habit) เท่านั้นในการพิจารณาจัดแบ่งเช่นแบ่งพืชเป็น tree, shrub และ herb เป็นระบบที่นักพฤกษศาสตร์ชาวกรีกนำมาใช้เป็นครั้งแรกและใช้อยู่แพร่หลายในระหว่าง 300 ปีก่อนคริสตศักราชจนถึงกลางศตวรรษที่ 18

นักพฤกษศาสตร์ที่สำคัญในสมัยนี้ ได้แก่

Theophrastus (370-285 B.C.) เป็นลูกศิษย์ของ Plato และ Aristotle และได้ชื่อว่าเป็นบิดาของวิชาพฤกษศาสตร์ เขาได้จัดหมวดหมู่ของพืชออกเป็น tree, shrub, under shrub และ herb และแยกเป็นไม้ล้มลุกที่มีอายุปีเดียว (annual) อายุสองปี (biennial) และอายุหลายปี (perennial) ไม่ได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ของพืชในแต่ละหมู่ระบบ การแบ่งหมวดหมู่ของพืชแบบนี้เป็นการจำแนกแบบง่าย หนังสือชื่อ *Historia Plantarum* ในหนังสือนี้มีกาได้พิมพ์ 480 ชนิดงพืชและบรรยายลักษณะเอาไว้ประมาณ 480 ชนิด

Albertus Magnus (1193-1280) เป็นนักธรรมชาติวิทยาที่สำคัญคนหนึ่งของยุโรปสมัยกลางผลงานทางด้านพฤกษศาสตร์คัดเสนอระบบการจัดหมวดหมู่พืช โดยพิจารณาโครงสร้างของลำต้นเป็นหลักชี้ให้เห็นความแตกต่างของพืชใบเลี้ยงเดี่ยว (monocots) และใบเลี้ยงคู่ (dicots) ได้แยกพืชออกเป็นกลุ่มที่มีระบบท่อลำเลียงน้ำและอาหาร (Vascular plants) และกลุ่มที่ไม่มีระบบท่อลำเลียงน้ำและอาหาร (non vascular plants)

Andrea Caesalpino (1519-1603) เป็นนักพฤกษศาสตร์และเป็นแพทย์ชาวอิตาลี ได้ชื่อว่าเป็นนักอนุกรมวิธานพืชคนแรกผลงานคือ ได้จัดหมวดหมู่พืช โดยพิจารณาลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

(1) habit โดยแบ่งพืชเป็น tree และ herb แล้ว แบ่งย่อยแต่ละหมู่ออกไปตามชนิดของผลและเมล็ด

(2) ลักษณะอื่น ๆ ของพืช เช่น ลักษณะของ ovary พิจารณาว่าเป็นชนิด Superior หรือ inferior ลักษณะลำต้นพิจารณาว่าเป็นชนิดมีหัวใต้ดิน (bulb) หรือไม่มี ลักษณะยางเป็นชนิดใสหรือขุ่นขาวและพิจารณาจำนวนของช่อง (locule) ใน ovary เป็นต้น Caesalpino ได้รับเกียรติโดยมีผู้นำชื่อของเขาไปตั้งชื่อ genus ของพืชคือ *Caesalpinia* (เช่น หางนกยูงไทย ฝาง สวาด) งานของ Caesalpino มีอิทธิพลต่อนักพฤกษศาสตร์รุ่นหลัง เช่น Ray และ Linnaeus เป็นอันมาก

Caspar Bauhin (1560-1624) เป็นนักพฤกษศาสตร์ชาวสวิสได้พิมพ์หนังสือชื่อ *Pinax* ได้บันทึกพืชชนิดต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมาก ชื่อพืชที่ใช้แตกต่างกันโดยนักพฤกษศาสตร์และนักสมุนไพร เป็นการเริ่มต้นชื่อพ้อง (Synonym) เข้ามาใช้ในการอนุกรมวิธานได้แยกให้เห็นอย่างชัดเจนระหว่างแนวความคิดเกี่ยวกับ genus และแนวความคิดเกี่ยวกับ species และเป็นผู้ที่ได้ใช้หลักการเรียกชื่อพืชเป็น 2 คำ (binomial nomenclature) ก่อนที่ Linnaeus จะนำมาใช้

John Ray (1627-1705) เป็นชาวอังกฤษมีผลงานที่สำคัญมากมายทำให้พฤกษานุกรมวิธานมีความเจริญตลอดศตวรรษที่ 17 ผลงานตีพิมพ์ที่สำคัญที่สุดคือ *Methodus Plantarum Nova* (1682) และ *Historia Plantarum* 3 เล่ม (1686-1704) Ray ได้ผลิตระบบการจัดหมวดหมู่พืช โดยนำพืชที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันไว้ด้วยกันในหนังสือของเขา พบว่ามีส่วนที่ชี้ให้เห็นถึงการใช้ระบบ natural system แล้ว

Joseph Pittonde Tournefort (1656-1708) มีผลงานตีพิมพ์คือ *Institutions Rei Herbariae* คล้ายกับงานของ John Ray มีเนื้อหาที่จะมุ่งให้ชื่อพืช ซึ่งทำไว้ได้ถึงเกือบ 9,000 species ประมาณ 700 genera จะได้จัดเป็นหมวดหมู่ในระดับ class species การตั้งชื่อต่าง ๆ ยังไม่สมบูรณ์นัก แต่นับว่าเป็นแนวทางที่สำคัญทางด้านอนุกรมวิธาน

สมัยที่ 2 การจัดหมวดหมู่พืชโดยพิจารณาจำนวนส่วนของดอก

(Artificial system based on numerical classification)

ประวัติศาสตร์ของอนุกรมวิธานพืชสมัยนี้ ซึ่งอยู่ในราวศตวรรษที่ 18 ถือว่าเป็นสมัยของ Carl Linnaeus (1707-1776) เป็นนักวิทยาศาสตร์ผู้สร้างระบบของการตั้งชื่อของสิ่งมีชีวิต Linnaeus เกิดที่สวีเดน ได้รับการศึกษาที่มหาวิทยาลัย Uppsala แต่ในที่สุดได้รับปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิตจากมหาวิทยาลัย Harderwijk ประเทศเนเธอร์แลนด์ หลังจากที่ได้ฝึกทางการแพทย์อยู่ระยะหนึ่ง เขาจึงได้เดินทางกลับไปยัง Uppsala และได้เป็นศาสตราจารย์ทางด้าน Natural History อยู่ที่นี่จนตลอดชีวิต Linnaeus ได้รับยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งอนุกรมวิธานของพืชและได้วางพื้นฐานของ Classification ของพืชและสัตว์ในขณะที่เป็นนักศึกษาได้อยู่ในความดูแลของ

Dr. Rudbeck (ตอนหลังเขาได้ตั้งชื่อสกุลของพืชชนิดหนึ่งว่า *Rudbeckia* เพื่อเป็นเกียรติแก่อาจารย์ของเขา) ได้พิมพ์เอกสารฉบับแรกเกี่ยวกับลักษณะ sexuality ของพืช ในปีต่อมาได้พิมพ์เป็นภาษาลาตินชื่อ *Hortus Uplandicus* เกี่ยวกับพืชในสวนพฤกษชาติ Uppsala โดยจัดตามระบบของ Tournefort เนื่องจากมีพันธุ์ไม้เพิ่มขึ้นจึงได้จัดพิมพ์หนังสือ *Hortus Uplandicus* เล่มที่สองขึ้น โดยใช้ระบบของเขาเองเรียกว่า sexual system ระบบนี้กล่าวโดยย่อคือได้แบ่งพืชออกเป็น 24 class โดยพิจารณาจำนวนของ stamen ที่ติดกันและความยาวของ stamen จาก class แบ่งออกเป็น order โดยอาศัยจำนวน style ในแต่ละดอก หนังสือที่มีชื่อเสียงที่สุดของ Linnaeus คือ *Species Plantarum* ซึ่งพิมพ์ขึ้นในปี ค.ศ. 1753 ได้มีกฎการเรียกชื่อพืชแบบ binomial nomenclature และต่อมากลุ่มนักพฤกษศาสตร์ได้กำหนดให้ชื่อพืชในหนังสือเล่มนี้เป็นจุดเริ่มต้นของ botanical nomenclature

สมัยที่ 3 การจัดหมวดหมู่พืชโดยพิจารณาความสัมพันธ์ของลักษณะ

(System based on form relationships)

ราวปลายศตวรรษที่ 18 ได้มีการเก็บรวบรวมตัวอย่างพืชจากทุกทวีปในโลกเข้ามายังศูนย์พฤกษศาสตร์ ในยุโรป จากจำนวนพืชมากมายนี้จึงมีความจำเป็นที่ต้องบรรยายลักษณะ กำหนดชื่อ และจัดเป็นหมวดหมู่ สมัยนั้นคนเริ่มมีความรู้เกี่ยวกับพืชมากขึ้น เช่น โครงสร้างและหน้าที่ของอวัยวะของพืช กล่าวได้ว่าเป็นการปฏิรูประบบการจัดหมวดหมู่ของ ระบบใหม่นี้เรียกว่า “Natural System” ได้แสดงให้เห็นว่าคนในสมัยนั้นมีความเข้าใจในธรรมชาติพืชหลายชนิดที่ได้นำมาจัดรวมไว้เป็นหมวดหมู่เดียวกัน เนื่องจากมีลักษณะร่วมกันในขณะนั้นผลงานของ Darwin และ Wallace ยังไม่ปรากฏ ยังไม่รู้จักทฤษฎีสมัยใหม่ทางด้านวิวัฒนาการ นักพฤกษศาสตร์ที่สำคัญสมัยนี้คือ

ตระกูล De Jussieu เป็นชาวฝรั่งเศสมีอยู่ 4 คน ที่เป็นนักพฤกษศาสตร์คือ Antoine (1686-1758) Bernard (1699-1776) และ Joseph (1704-1779) สามคนพี่น้องและหลานชื่อ Antoine-Laurent (1748-1836) Bernard ได้จัดจำแนกพืชโดยอาศัยลักษณะว่ามีใบเลี้ยงใบเดียวหรือสองใบ พิจารณาตำแหน่งของ ovary การมีหรือไม่มี petal ถ้ามี petal ติดกันหรือแยกกัน อย่างไรก็ตามเขาไม่ได้ตีพิมพ์ผลงานอันนี้จนกระทั่ง Antoine-Laurent ผู้เป็นหลานได้มาทำงานร่วมด้วย จึงได้ปรับปรุงผลงานนี้และตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1773 เป็นการเสนอการจัดพืชแบบใหม่นับเป็นการเริ่มต้นของ natural system หลังจากนั้นอีกหนึ่งปีก็ได้ตีพิมพ์เสนอผลงานการจัดจำแนกพืชออกเป็น acotyledonae (ไร้ใบเลี้ยง) monocotyledonae (มีใบเลี้ยงใบเดียว) dicotyledonae (มีใบเลี้ยงสองใบ) และแบ่ง dicotyledonae ออกเป็น 5 กลุ่มโดยพิจารณาลักษณะส่วนประกอบของดอก คือ apetalae (ไร้กลีบดอก) petalae (มีกลีบดอก) monopetalae (มีกลีบเดียว) polypetalae (มีกลีบดอกจำนวนมาก) declinae (มีเพศเดียว) นับว่าเป็นการเริ่มเสนอวิธีการแบบใหม่ในการจัดหมวดหมู่ของพืช ซึ่งตีพิมพ์ในปี 1774 ในหนังสือ Genera Plantarum ผลงานนี้ได้จำแนกพืชดอกออกเป็น 15 (ชั้น) class และ 100 อันดับ (order) แต่ละหมวดหมู่ได้แยกให้เห็นความแตกต่างมีการกำหนดชื่อและบรรยายลักษณะไว้อย่างชัดเจน

De Candolle ในตระกูลนี้มีอยู่ 3 ชั่วคน คือ Augustin Pyramus De Candolle (1778-1841) ได้ตีพิมพ์หนังสือทางด้านพฤกษานุกรมวิชาชื่อ Theorie Elementaire เกี่ยวกับหลักเกณฑ์พื้นฐานของวิทยาศาสตร์ เขาได้เสนอการจัดพืชแบบใหม่โดยปรับปรุงงานของ De Jussieu ให้พัฒนามากขึ้นทางการนำลักษณะภายนอกมาจัดจำแนกพิจารณาให้สำคัญต่ออวัยวะที่เหลืออยู่ (vestigial organs) การจัดแบบนี้เป็นระบบ natural system เพราะมุ่งหวังที่จะรวบรวมพืชที่มีลักษณะสัมพันธ์เข้าไว้ด้วยกัน หนังสือสำคัญอีกเล่มหนึ่งของ De Candolle คือ Prodomus Systematis Naturalis Regni Vegetabilis โดยพยายามจะเขียนเกี่ยวกับพืชทั้งโลกเขาได้เริ่มเขียนตั้งแต่ปี ค.ศ. 1841 บุตรชายชื่อ Alphonse (1806-1893) ได้ทำต่อมาจนถึงปี ค.ศ. 1873 และหลังจากนั้น Alphonse และบุตรชายชื่อ Anne Casimir (1836-1918) ก็ได้ตีพิมพ์ออกมาหลายเล่มเป็นชุด หนังสือ Prodomus ก็ยังไม่สมบูรณ์ อย่างไรก็ตามนับว่าเป็นหนังสือที่มีประโยชน์ทางพฤกษศาสตร์

George Bentham (1800-1884) นักพฤกษศาสตร์ชาวอังกฤษและ Joseph Dalton Hooker (1817-1991) ผู้อำนวยการ Royal Botanic Garden, Kew ของอังกฤษผลงานของสองท่านนี้คือหนังสือ Genera Plantarum ได้ตีพิมพ์ในระหว่างปี ค.ศ. 1862-1883 เป็นหนังสือที่ได้จัดพืชในแนวของ natural system ซึ่ง ตกลงมาจากแนวของ De Candolle การบรรยายลักษณะ genus ของพืชสมบูรณ์และถูกต้อง พืชที่นำมาศึกษาส่วนใหญ่ก็ได้จากพิพิธภัณฑ์พืชของอังกฤษ นับว่าเป็น natural system ที่สมบูรณ์ที่สุดและเป็นเล่มสุดท้ายก่อนที่ทฤษฎีวิวัฒนาการจะเกิดขึ้น

ในปี ค.ศ. 1859 Charles Darwin ได้ตีพิมพ์หนังสือชื่อ The Origin of Species ซึ่งทำให้แนวความคิดทางวิวัฒนาการเป็นที่รู้จักและยอมรับทฤษฎีวิวัฒนาการและ The Origin of Species ของ Darwin ได้ออกมาในเวลาเดียวกันกับหนังสือ Genera Plantarum เล่มแรกของ Bentham และ Hooker สำหรับ Hooker นั้นยินดีที่จะเปลี่ยนแปลงปรับปรุงระบบการจัดจำแนกของเขา แต่ Bentham ไม่เห็นด้วย อย่างไรก็ตามเมื่อทฤษฎีวิวัฒนาการของ Wallace และ Darwin ได้เผยแพร่ออกมาแล้วก็เท่ากับเป็นการยุติการจัดแบ่งพืชสมัยที่ 3 นี้ไปโดยปริยาย

สมัยที่ 4 การจัดหมวดหมู่พืชโดยพิจารณาสายสัมพันธ์ทางวิวัฒนาการ

(System based on phylogeny)

ระบบต่าง ๆ ที่ได้เสนอขึ้นมาในสมัยนี้ได้พิจารณาถึงเรื่องวิวัฒนาการเป็นหลัก ตอนนี้นักชีววิทยายอมรับว่าการเกิดชีวิตเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงทางวิวัฒนาการ ระบบการจัดหมวดหมู่พืชในสมัยนี้ได้พยายามจัดจากของง่าย ๆ ไปหาของยาก ยอมรับว่าสภาพง่าย ๆ บางอย่างเกิดมาจากการลดรูปจากบรรพบุรุษที่มีลักษณะยุ่งยากระบบการจัดหมวดหมู่ส่วนใหญ่พยายามคำนึงถึงความสัมพันธ์ของพันธุกรรมและบรรพบุรุษ นักพฤกษศาสตร์ที่สำคัญในสมัยนี้ ได้แก่

August Wilhelm Eichler (1839-1887) เป็นศาสตราจารย์พฤกษศาสตร์ชาวเยอรมัน ในปี ค.ศ. 1875 ได้เสนอการจัดพืชซึ่งเป็นระบบแรกที่อาศัยความสัมพันธ์ทางพันธุกรรม ระบบนี้ยังไม่เป็น Phylogenetic System ในแนวสมัยใหม่ที่เดียว แต่ Eichler ได้ยอมรับแนวความคิดทางวิวัฒนาการ ในปี ค.ศ. 1883 เขาได้ปรับปรุงงานเดิมของเขาโดยรวมพืชกลุ่มใหญ่ ๆ ทั้งอาณาจักรพืชเป็นระบบที่ค่อย ๆ มาแทนที่ระบบของ De Candolle ยกเว้นในอังกฤษและอเมริกาอิทธิพลของ Bentham และ Hooker ยังคงมีอยู่

Eicher ได้แบ่งอาณาจักรพืชออกเป็น 2 หมู่คือ

1. Cryptogamae ได้แก่ ferns, bryophytes, thallophytes, fungi และ algae
2. Phaerogamae ได้แก่ พวกพืชที่มีเมล็ด

ในแต่ละหมู่ยังแบ่งย่อยลงไปได้อีกดังนี้

Cryptogamae แบ่งเป็น 3 division คือ

1. Division Thallophyta ได้แก่ Algae (สาหร่าย) และ Fungi Algae แบ่งเป็น 4 กลุ่มคือ
 - Cyanophyceae (สาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงิน)
 - Chlorophyceae (สาหร่ายสีเขียว)
 - Phaeophyceae (สาหร่ายสีน้ำตาล)
 - Rhodophyceae (สาหร่ายสีแดง)
2. Division Bryophyta แบ่งเป็น 3 class คือ
 - Class Equisetineae (พวกหญ้าน้ำลอด)
 - Class Lycopodinae (พวกสามร้อยยอด, ต้นตุ๊กแก)
 - Class Filicineae (พวกเฟิร์น)

Phaerogamae แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ดังนี้

1. Angiospermae (พืชดอก) แบ่งเป็น 2 class คือ
 - Class Monocotyledoneae (พืชใบเลี้ยงเดี่ยว)
 - Class Dicotyledoneae (พืชใบเลี้ยงคู่) D
2. Gymnospermae (พืชมีเมล็ดที่ไม่มีเครื่องหุ้มห่อเมล็ด)

Adolf Engler (1844-1930) และ Karl Prantl (1849-1893) นักพฤกษศาสตร์ทั้งสองท่านนี้ได้ปรับปรุงได้ดีพิมพ์ผลงานที่สำคัญในหนังสือชื่อ Die Natürlichen Pflanzenfamilien ซึ่งมีหลายเล่มด้วยกัน เนื้อหาเป็นรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะรูปร่างพื้นฐาน ลักษณะทางกายวิภาค และคุณค่าทางเศรษฐกิจของพืชในวงศ์ (family) ต่าง ๆ มีภาพประกอบมากมาย และมีรูปวิธาน (key) สำหรับตรวจสอบพืชถึงระดับสกุล (genus) ระบบของ Engler และ Prantl ได้นำมาใช้ในการจัดลำดับวงศ์ (family) ของพืชดอกในหนังสือพฤกษชาติ (flora) และ manual หลายเล่ม และนำมาใช้ในการจัดวงศ์ (family) ในพิพิธภัณฑสถานพืชหลายแห่ง ในระบบนี้ได้จัดกลุ่มพืชใบเลี้ยงเดี่ยวมาก่อนพืชใบเลี้ยงคู่ พวกไม่มีกลีบดอกมาก่อนพวกมีกลีบดอก พวกมีช่อดอกแบบช่อหางกระรอก (catkin) มาก่อนพวกมีช่อดอกแบบอื่น นั่นคือ Engler และ Prantl ได้พิจารณาว่าพืชใบเลี้ยงเดี่ยวเก่ากว่า (primitive) กว่าพืชใบเลี้ยงคู่ พืชที่ไม่มีกลีบดอกเก่ากว่าพวกที่มีกลีบดอก และพวกมีช่อดอกแบบช่อหางกระรอก เป็นพวกเก่ากว่าพวกมีช่อดอกแบบอื่น

Charles E. Bessey (1845-1915) เป็นศาสตราจารย์ทางพฤกษศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัย Nebraska สหรัฐอเมริกา นับเป็นชาวอเมริกันคนแรกที่ได้เสนอความรู้เกี่ยวกับการความสัมพันธ์และการจำแนกตามวิวัฒนาการชาติพันธุ์ (plant relationship and classification) เป็นการจัดหมวดหมู่ระบบแรกที่เป็น

จำแนกตามวิวัฒนาการที่แท้จริง โดยไม่เห็นด้วยกับระบบของ Eichler และ Engler ในการศึกษาพฤกษศาสตร์ ในระยะแรก ๆ ของเขาได้รับอิทธิพลจากความรู้เกี่ยวกับการเกิด species ใหม่ และวิวัฒนาการของ Wallace และ Darwin มาก โดยทั่วไปแล้วระบบของ Bessey ก็คือระบบของ Bentham และ Hooker ที่ได้นำมาปรับปรุง เสียใหม่ให้เป็นไปตามหลักของวิวัฒนาการ หลังจากที่ได้ปรับปรุงแก้ไขหลายครั้งระบบของ Bessey จึงได้ปรากฏออกมาเรียกว่า “The Phylogenetic Taxonomy of Flowering Plants” Bessey ได้พยายามจัดพืชดอกในแนวทางที่สะท้อนให้เห็นลำดับการเปลี่ยนแปลงทางวิวัฒนาการและความสัมพันธ์ของพืช ในระบบการจัดหมวดหมู่ของพืชได้พิจารณายึดถือเอาลักษณะ primitive (หมายถึงลักษณะที่พบในพืชสมัยโบราณเป็นส่วนใหญ่) และลักษณะ advanced (หมายถึงลักษณะที่มีวิวัฒนาการมาแล้ว)

จากการศึกษาและเอกสารอ้างอิงต่าง ๆ Bessey ได้จัดทำบรรยายลักษณะ primitive และ advanced เอาไว้ประมาณ 28 ข้อ ซึ่งเรียกกันว่า “Bessey's dict” และโดยอาศัยหลักเกณฑ์นี้เขาได้สร้าง ไดอะแกรมแสดงความสัมพันธ์ของอันดับ (order) พืชดอกโดยยึด Ranales เป็นกลุ่มพื้นฐาน แล้วกลุ่มพืชใบเลี้ยงเดี่ยวและกลุ่มพืชใบเลี้ยงคู่อื่น ๆ ก็ได้มีวิวัฒนาการไปจาก Ranales และเขายังเชื่อว่าพืชดอกทั้งหมด มีวิวัฒนาการจากพืชพวกปรง (strobilus cycad ancestors) ซึ่งอาจเป็น Bennet-titales ก็ได้

John Hutchinson (เกิดในปี ค.ศ.1884) เป็นนักพฤกษศาสตร์ชาวอังกฤษทำงานอยู่ที่ Royal Botanic Gardens, Kew ได้เสนอระบบการจัดหมวดหมู่ของพืชและได้ตีพิมพ์ในหนังสือ Families of Flowering Plants: Volume I เกี่ยวกับพืชใบเลี้ยงคู่และ Volume II เกี่ยวกับพืชใบเลี้ยงเดี่ยวระบบของเขา คล้ายคลึงกับของ Bessey แต่ Hutchinson ได้พิจารณายึดถือเอาพืชที่มีลักษณะไม้เนื้อแข็งเปรียบเทียบกับพืชที่มีลักษณะไม้เนื้ออ่อน ด้วยอันดับพื้นฐานเป็น Magnoliales (ไม้เนื้อแข็ง) และ Ranales (ไม้เนื้ออ่อน) แล้วแต่ละอันดับดังกล่าวต่างก็วิวัฒนาการขนานกันขึ้นไป

หลังจาก Bessey และ Hutchinson ก็ได้มีนักพฤกษศาสตร์อีกหลายท่านที่ได้ศึกษาและปรับปรุง ระบบการจัดหมวดหมู่พืช ได้แก่ A. Cronquist, A. L. Takhtajan และ R. Thorne เป็นต้น มีหลักเกณฑ์ใหญ่ ๆ คล้ายคลึงกับของ Bessey แต่มีความแตกต่างกันในรายละเอียด เป้าหมายสุดท้ายที่สำคัญของนักพฤกษานุกรมวิธาน ก็คือ การสร้างระบบของพฤกษานุกรมวิธานที่สะท้อนให้เห็นถึงวิวัฒนาการของพืช

ประวัติพฤกษานุกรมวิธานของประเทศไทย

ในพุทธศักราช 2205 สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นครั้งแรกที่มีคณะสอนศาสนาชาวฝรั่งเศส เข้ามาในประเทศไทยและมีความสนใจพันธุ์ไม้ของไทย แต่ไม่ได้มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานต่อมาในสมัยสมเด็จพระเพทราชา เมื่อพุทธศักราช 2523 แพทย์ชาวเดนมาร์กประจำคณะทูตของฮอลันดา ซึ่งดูแลอาณานิคม ทางด้านตะวันออก ชื่อ Dr.Englebert Kaempfer ได้แวะลงสำรวจพันธุ์ไม้ที่บริเวณปากน้ำ ขณะที่เรือผ่าน

มาถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อเดินทางไปประจำหน้าที่ที่ประเทศญี่ปุ่น แต่ไม่ได้ทำตัวอย่างพันธุ์ไม้อัดแห้งไปเก็บไว้เลย

ในระหว่างพุทธศักราช 2233-2238 คณะทูตฝรั่งเศสซึ่งเดินทางมายังประเทศไทยได้สำรวจพันธุ์ไม้ที่เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจและทำบันทึกไว้บ้าง

ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ระหว่างพุทธศักราช 2321-2322 มีนักพฤกษศาสตร์ชาวเดนมาร์ก ซึ่งเป็นศิษย์ของ Linnaeus ชื่อ Johann Gerhard Koenig เดินทางมาสำรวจพันธุ์ไม้ที่บางกอก ธนบุรี จันทบุรี และภูเก็ตนับเป็นนักพฤกษศาสตร์คนแรกที่ได้ตัวอย่างพันธุ์ไม้ของไทยไปมาก รวมทั้งเมล็ดพันธุ์ 310 ชนิด รวมทั้งตัวอย่างของเฟิร์น ผักกูด และเห็ดรวมมากกว่า 250 ชนิด แต่มีการสูญหายไปบ้างระหว่างเดินทางและได้เรียบเรียงหนังสือ ชื่อ *Chloris Siamensis* ซึ่งรวบรวมและบรรยายถึงพันธุ์ไม้ของไทยในเชิงอนุกรมวิธาน นับเป็นหนังสือเล่มแรกทีกล่าวถึงพันธุ์ไม้ของไทยและเป็นผลให้นักพฤกษศาสตร์สมัครเล่นเข้ามาเก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้ของไทยจัดส่งไปให้นักพฤกษศาสตร์ในประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน และเดนมาร์ก ทำการศึกษาเป็นระยะ ๆ ตลอดมา ปัจจุบันนี้หนังสือเล่มนี้รวมทั้งตัวอย่างพืชก็เก็บรักษาอยู่ที่ British Museum

ในพุทธศักราช 2364-2375 สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พุทธศักราช 2380-2383) มีคัลยแพทย์ประจำคณะทูตของ Sir John Crawford ซึ่งเป็นนักธรรมชาติศึกษาชาวอังกฤษชื่อ Dr. George Finlayson ได้เก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้ไทยไปประมาณ 30 ชนิด ซึ่งปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ Kew Herbarium ในประเทศอังกฤษ ต่อมา Sir Stanford Raffles ได้รวบรวมและจัดพิมพ์ผลงานหลังจากที่เขาได้เสียชีวิตลงแล้ว

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พุทธศักราช 2380-2383) มีแพทย์ชาวออสเตรียชื่อ Johann Wilhelm Helfer ได้เดินทางติดตามมากับคณะสำรวจภูมิประเทศของพม่า ซึ่งอังกฤษยึดครองอยู่ได้เลยเข้ามาเก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้ของไทยที่ด่านเจดีย์สามองค์ถึง 2 ครั้ง และส่งไปศึกษาที่ Royal Botanic Garden, Kew และพิพิธภัณฑ์อื่น ๆ ในยุโรป

ในพุทธศักราช 2400 สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ่อค้าชาวอังกฤษซึ่งมาตั้งร้านค้าในกรุงเทพฯ ชื่อ Robert Hunter ได้ส่งตัวอย่างต้นกระวาน 2-3 ชนิด จากไทยไปให้ Daniel Hanbury ทำการศึกษาค้นคว้าและปัจจุบันได้เก็บรักษาตัวอย่างไว้ที่ Kew Herbarium และในระหว่างพุทธศักราช 2400-2407 กงสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ชื่อ Sir Robert Hermann Schomburgk ซึ่งมีความสนใจในเรื่องพืชและสัตว์ของไทย ได้ออกสำรวจและเก็บรวบรวมตัวอย่างพันธุ์ไม้ประจำถิ่นในกรุงเทพฯ ถึงบริเวณอ่างศิลา เชียงใหม่ถึงมะละแหม่ง และทวายถึงกาญจนบุรี ส่งไปศึกษาที่ Royal Botanic Garden, Kew ถึง 246 ชนิด และมีบางชนิดถูกส่งไปยังพิพิธภัณฑ์กรุงปารีสและกรุงเบอร์ลิน ซึ่งชื่อสกุลของบุคคลนี้ต่อมา Lindley ได้นำไปตั้งเป็นชื่อของกล้วยไม้สกุลหนึ่งของอเมริกา คือ สกุล *Schomburgkia* เพื่อเป็นเกียรติยศในผลงานทางพฤกษศาสตร์

ในระหว่างพุทธศักราช 2403-2412 มีหมอสอนศาสนาประจำกองทัพอังกฤษที่มะละแหม่งชื่อ Charles Samuel Pollock Parish ซึ่งเป็นผู้ที่สนใจเก็บสะสมตัวอย่างสดของกล้วยไม้และเฟิร์นเป็นงานอดิเรก และมีความสามารถในการวาดภาพเหมือนของกล้วยไม้ด้วย ได้ทำการสำรวจศึกษาพันธุ์ไม้มาจนถึงด่านเจดีย์สามองค์ ซึ่งตัวอย่างพันธุ์ไม้และภาพวาด ยังคงเก็บรักษาไว้ที่ Royal Botanic Garden, Kew

ในปีพุทธศักราช 2405 นักพฤกษศาสตร์ชาวฮอลันดา ชื่อ Johannes Elias Teysmann ได้เดินทางมายังประเทศไทยระหว่างวันที่ 12 มีนาคม ถึง วันที่ 2 เมษายน รวม 22 วัน เพื่อศึกษาพรรณไม้ที่ราชบุรี กาญจนบุรี และเพชรบุรี ได้ตัวอย่างพันธุ์ไม้อัดแห้ง 109 ตัวอย่าง พันธุ์ไม้สด 28 ชนิด และเมล็ดพันธุ์ 25 ชนิด ปัจจุบันเก็บรวบรวมรักษาไว้ที่หอพรรณไม้ Utrecht และ Buitenzorg ในประเทศอินโดนีเซีย ส่วนพันธุ์ไม้สดและเมล็ดพันธุ์นำไปเพาะเลี้ยงที่สวนพฤกษชาติเมืองบันดง

เมื่อปีพุทธศักราช 2410 ผู้ช่วยศัลยแพทย์ประจำกองพิทักษ์ของฝรั่งเศสในอินโดจีนชื่อ Clovis Thorel ได้เดินทางสำรวจพันธุ์ไม้ตามลุ่มน้ำโขงและเลยเข้ามาในเขตประเทศไทยตามลุ่มแม่น้ำมูลจนถึงแคว้นเขมรรัฐ ใช้เวลาประมาณ 5 ปี เก็บรวบรวมตัวอย่างพันธุ์ไม้ในอินโดจีน 3,300 ตัวอย่าง และในเขตไทยอีก 900 ตัวอย่าง ส่งไปศึกษาและเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานชาติฝรั่งเศสที่กรุงปารีสต่อมา Gagnepain ได้นำชื่อไปตั้งเป็นชื่อสกุล *Thorelia* ในวงศ์ Compositae เพื่อเป็นเกียรติยศแด่ผลงานของเขา

ในปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพุทธศักราช 2411 เกิดสุริยุปราคาบวรนคราส เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม ที่ตำบลห้วยกอ อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีนักวิทยาศาสตร์เดินทางมาสังเกตการณ์หลายคณะ ในจำนวนนี้มีนักพฤกษศาสตร์ชาวฝรั่งเศสชื่อ Jean Baptiste Louis Pierre ได้ถือโอกาสสำรวจและเก็บพันธุ์ไม้รายทางจากราชบุรีถึงประจวบคีรีขันธ์ ได้ประมาณ 300 ตัวอย่าง และได้เริ่มเรียบเรียงเกี่ยวกับตัวอย่างพันธุ์ไม้เหล่านี้ตีพิมพ์ในเอกสาร ชื่อ Flore Forestiere de la Cochinchina ในพุทธศักราช 2440 แต่เมื่อตีพิมพ์ได้ประมาณ 25 ชนิด ในพุทธศักราช 2442 ก็ต้องหยุด เพราะขาดทุนสนับสนุนและสิ้นชีวิตลงในพุทธศักราช 2448 ปัจจุบันผลงานและตัวอย่างพันธุ์ไม้ถูกเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานชาติวิทยาในกรุงปารีสและบางชนิดเก็บไว้ที่ Kew Herbarium และหอพรรณไม้ 1 อื่น ๆ และในปีพุทธศักราช 2411 นี้ มีนักธรรมชาติวิทยาชาวอังกฤษชื่อ James Findley ได้สำรวจพบกล้วยไม้จำพวก พวงหยกในระหว่างเส้นทางพม่า-เชียงใหม่และนำมาศึกษารายละเอียด จึงมีผู้ให้เกียรติเรียกชื่อพฤกษศาสตร์ของกล้วยไม้นี้ว่า *Dendrobium finalayanum* Pirish & Rchb. f.

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะที่มีนักพฤกษศาสตร์เข้ามาประเทศไทยมาก เช่น ระหว่างพุทธศักราช 2415-2416 มีเจ้าชายแห่งออสเตรียคือ Dr. Heinrich Ritter Wawra Von Fernsee, Prince of Saxcoburg Gotha เสด็จประพาสรอบโลกและแวะประทับที่เกาะหมาก (ปีนัง) แล้ว ทรงนำตัวอย่างพันธุ์ไม้กลับไปด้วย 12 ชนิด และเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานกรุงเวียนนา ต่อมาในพุทธศักราช 2420

นักธรรมชาติวิทยาชาวฝรั่งเศสชื่อ Jules Harmand ซึ่งรับราชการทหารในอินโดจีนของฝรั่งเศสได้เข้ามาสำรวจและเก็บพันธุ์ไม้ตามลุ่มแม่น้ำมูลจนถึงอำเภอสังขละ จังหวัดสุรินทร์ ได้ตัวอย่างพืชไปประมาณ 150 ตัวอย่าง ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์แห่งชาติฝรั่งเศสกรุงปารีส ต่อมาชื่อของบุคคลนี้ได้รับเกียรตินำมาตั้งเป็นชื่อสกุลของพันธุ์ไม้ 2 สกุลคือสกุล *Harmandia* ในวงศ์ Oleaceae และสกุล *Harmandiella* ในวงศ์ Asclepiadaceae

ในพุทธศักราช 2422 ชาวอังกฤษชื่อ Walter Fox ผู้ช่วยผู้อำนวยการสวนพฤกษชาติสิงคโปร์ได้ทำการสำรวจพันธุ์ไม้ป่าทางภาคเหนือของมาเลเซียแล้วเลยเข้ามาเก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้ของไทยในบริเวณจังหวัดตรัง ตะกั่วป่า จังหวัดพังงา เกาะลังกา วิภาะภูเก็จ และจังหวัดสตูล ได้พันธุ์ไม้ไปประมาณ 50 ตัวอย่าง ซึ่งประมาณ 24 ชนิด มีการระบุไว้ในหนังสือ ชื่อ Account of a Botanical Expedition to Lower Siam โดย Ridley และเก็บรักษาตัวอย่างพันธุ์ไม้เหล่านี้ไว้ที่หอพรรณไม้สิงคโปร์

ในเดือนมีนาคม พุทธศักราช 2424 Hermann Kunstler ได้รับมอบหมายจากราชอุทยานเมืองกัลกัตตาให้เข้ามาสำรวจพันธุ์ไม้ในแหลมมลายูและเลยเข้ามาเก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้ของไทยในบริเวณจังหวัดตรัง ได้ประมาณ 50 ตัวอย่าง ส่งไปเก็บรักษาไว้ที่กัลกัตตา และบันทึกผลงานไว้ในหนังสือชื่อ Materials for a Flora of the Malay Peninsula ในปีเดียวกันนี้เอง Henry James Murton ชาวอังกฤษ อดีตผู้อำนวยการสวนพฤกษศาสตร์สิงคโปร์ ได้เดินทางมายังกรุงเทพฯ ตามคำชักชวนของ Henry Alabaster ซึ่งเป็นผู้ในเดือนกรกฎาคมต่อมาในเดือนธันวาคมการราชพิพิธภัณฑสถานและราชอุทยานสถานของไทย กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2425 ได้ออกมาสำรวจทางเรือไปยังจังหวัดจันทบุรี และขึ้นบกสำรวจไปจนถึงป่าเชิงเขาสอยดาว จังหวัดจันทบุรี โดยใช้เวลาประมาณ 3 สัปดาห์ เก็บตัวอย่างกล้วยไม้ได้ถึง 23 หีบ ต่อมาในเดือนเมษายนได้ออกเดินทางสำรวจชายทะเลภาคใต้ ผังตะวันออก ได้พันธุ์กล้วยไม้และน้ำเต้าฤๅษีเป็นจำนวนมากเก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้ได้ถึง 140 ชนิด ซึ่งบางชนิดได้รับการตั้งชื่อเมื่อเวลา 40 ปีผ่านไป ได้แก่ ปันหยี (*Jasminum rex* Craib) ปัจจุบันตัวอย่างพันธุ์ไม้เหล่านี้เก็บรักษาไว้ที่ Royal Botanic Garden, Kew ต่อมา Professor Dr. William Grant Craib ได้นำชื่อไปตั้งเป็นสกุล Murtonia ซึ่งเป็นพืชจำพวกถั่ว สำหรับ Henry Alabaster ได้เดินทางมายังประเทศไทย เมื่อเดือนพฤษภาคม พุทธศักราช 2401 ทำหน้าที่เป็นล่ามประจำกงสุลอังกฤษ ในเวลาต่อมาได้เข้ารับราชการกับรัฐบาลไทยจนภายหลังได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้อำนวยการราชพิพิธภัณฑสถาน ในช่วงแรกได้เก็บสะสมตัวอย่างทั้งสดและแห้งและราชอุทยานสถานของกล้วยไม้ไว้เป็นจำนวนมากจน Jean Baptiste Louis Pierre ได้เสนอให้นำชื่อสกุลไปตั้งเป็นชื่อชนิดของพันธุ์ไม้ไทยชนิดหนึ่งว่า *Illipe Alabaster* แต่ไม่เป็นที่ยอมรับของสภาพฤกษศาสตร์ซึ่งไปรับรองให้ชื่อว่า *Bassia pierre* แทน

ในระหว่างพุทธศักราช 2429-2469 นักสำรวจชาวเดนมาร์กชื่อ Karl Roebelen ได้สำรวจพันธุ์ไม้ของประเทศฟิลิปปินส์และเอเชียอาคเนย์อย่างกว้างขวาง และมาตั้งศูนย์สั่งการสำรวจที่กรุงเทพฯ ทำการสำรวจพันธุ์ไม้ทั่วประเทศไทยและประเทศใกล้เคียงเป็นเวลา 40 ปี แล้วเดินทางกลับไป เมื่อเดือนพฤศจิกายน พุทธศักราช 2469 โดยไม่ได้จัดทำตัวอย่างพันธุ์ไม้ไว้เลย

ในระหว่างพุทธศักราช 2432-2434 Dr. Arthur Keith ซึ่งเข้ามาทำงานในบริษัทเหมืองไทย จำกัด อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และมีความสนใจศึกษาชีวิตพืชได้ออกสำรวจตั้งแต่บริเวณอำเภอกุยบุรี ตำบลบางสะพานน้อย อำเภอบางสะพาน เลยตลอดไปจนถึงอำเภอประทิว และอำเภอเมือง จังหวัดชุมพร เก็บสะสมตัวอย่างพันธุ์ไม้ได้เป็นจำนวนมาก ทั้งยังได้ศึกษาชนิดของหญ้าเชิงเขาทุกชนิดในเขตอำเภอบางสะพานได้ตลอดรอบปี เก็บตัวอย่างพันธุ์หญ้าประมาณ 500 ชนิด นับเป็นงานศึกษาพืชเฉพาะพื้นที่อย่างครบรอบสมบูรณ์เป็นงานแรก ตัวอย่างพืชเหล่านี้ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่หอพรรณไม้สิงคโปร์และ Ridley ได้นำชื่อของพรรณไม้เหล่านี้ลงตีพิมพ์ในหนังสือชื่อ Flora of Lower Siam

ในระหว่างพุทธศักราช 2432-2442 นักพฤกษศาสตร์ชาวอังกฤษชื่อ Charles Curtis ผู้ดูแลสวนน้ำและสวนพฤกษชาติปีนังได้เดินทางเข้ามาสำรวจพรรณไม้ที่เกาะลังกาวิ เกาะตะรุเตา พังงา กระสมพังงาและตะกั่วป่าหลายครั้ง ในการสำรวจครั้งสุดท้ายเมื่อพุทธศักราช 2442 ที่เกาะลังกาวิได้เก็บตัวอย่างพรรณไม้แห้งจากไม้มีค่าชนิดต่าง ๆ ไปประมาณ 200 ตัวอย่าง ซึ่งขณะนี้เก็บรวบรวมไว้ที่หอพรรณไม้สิงคโปร์

ในพุทธศักราช 2433 สองสามีภรรยาชาวอเมริกันคู่หนึ่ง คือ Correlius Beach Bradley ได้เดินทางมายังประเทศไทยและเก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้ในเขตกรุงเทพฯ ไปศึกษาประมาณ 200 ตัวอย่าง ขณะนี้เก็บรักษาไว้ที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย นับเป็นครั้งแรกที่พันธุ์ไม้ถูกนำไปเก็บรักษาไว้ในสหรัฐอเมริกาในปีต่อมาจนถึงพุทธศักราช 2438 นักสำรวจชาวอังกฤษชื่อ Frederick Henry Smiles ได้เข้ามาทำงานร่วมกับกรมสำรวจแห่งประเทศไทย และทำการสำรวจและเก็บตัวอย่างพรรณไม้บนภูเขาทางภาคเหนือ นำกลับไปศึกษาที่ Kew Herbarium เมื่อพุทธศักราช 2437 ต่อมาเมื่อเดินทางกลับมาประเทศไทยอีกครั้งหนึ่งก็เริ่มทำการสำรวจ และเก็บสะสมอีก แต่พอเริ่มงานได้ไม่นานก็เสียชีวิตด้วยโรคบิดระหว่างการเดินทางไปสำรวจพื้นที่แถบจังหวัดนครราชสีมา เมื่อเดือนกรกฎาคม พุทธศักราช 2428

ในระหว่างวันที่ 22-30 เมษายน 2435 เจ้าชายอังกฤษ คือ Prince Henry of Orlens ได้เข้ามาสำรวจพันธุ์ไม้ของไทยตามลำน้ำตั้งแต่อำเภอฝักไถ่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ขึ้นไปจนถึงจังหวัดอุตรดิตถ์และเก็บพันธุ์ไม้ไป 6 ชนิด ขณะนี้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

ในปีพุทธศักราช 2436 ชาวเยอรมันชื่อ Dr. E. Hasse เข้ามาเป็นทีปรึกษาทางวิทยาศาสตร์ของราชพิพิธภัณฑสถานของไทย ได้ไปศึกษาสำรวจพันธุ์ไม้ที่จังหวัดจันทบุรี เก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้ได้ 92 ตัวอย่าง ภายหลังที่สิ้นชีวิตลงที่วังหน้า นายแพทย์ชาวอังกฤษคือ Dr. A. F. G. Kerr ได้ขออนุญาตนำตัวอย่างพันธุ์ไม้เหล่านี้ส่งไปให้ British Museum และบางชิ้นถูกเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑเยอรมัน ในปีพุทธศักราช 2438 ผู้ตรวจการมลายูชาวอังกฤษชื่อ C. Goldham เข้ามาเก็บพันธุ์ไม้ในเขตจังหวัดตรังได้ไปประมาณ 12 ตัวอย่าง ส่งไปให้ Charles Curtis เก็บรักษาไว้ที่หอพรรณไม้สิงคโปร์ ต่อมาในปีพุทธศักราช 2440 Henry Nicholas Ridley เข้ามาเก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้บนเกาะลังกาวิโนาไปสะสมไว้ที่หอพรรณไม้สิงคโปร์ ในปีเดียวกันนี้เอง Edmund Candler ชาวอังกฤษเป็นตัวอย่างพันธุ์ไม้ในเขตทวายมาจนถึงการขนส่งไปรวบรวมไว้ที่ Kew Herbarium

ในปีพุทธศักราช 2441 นักพฤกษศาสตร์ชาวเยอรมันชื่อ K. Jimmermumk ได้เข้ามาเป็นพันธุ์ไม้ไทยประมาณ 200 ตัวอย่าง ส่งไปขายไปสถาบันต่าง ๆ ในเยอรมัน ต่อมาในปีพุทธศักราช 2442 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทางพฤกษศาสตร์ของมหาวิทยาลัยกลาสโกว์ ประเทศอังกฤษ ชื่อ David Thomas Gwymme Vayghn ได้ติดตามคณะสำรวจ Skeat Expedition มายังแหลมมลายู และเริ่มทำการสำรวจในเดือนมีนาคมที่บริเวณอ่าวหน้าเมือง นครศรีธรรมราช ทะเลสาบสงขลา ปัตตานี ยะลา โกตาบารู เขากาฟิรี เก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้ได้ประมาณ 450 ตัวอย่าง ซึ่งบางตัวอย่างส่งไปเก็บรวบรวมไว้ที่สวนพฤกษชาติเมืองเคมบริดจ์ Royal Botanic Garden, Kew

ต่อมาในเดือนธันวาคมของปีเดียวกันนี้เอง คณะสำรวจทางวิทยาศาสตร์ของเดนมาร์กนำโดย Tohannes Schumidt เดินทางเข้ามายังประเทศไทย เพื่อทำการสำรวจพันธุ์พืชและสัตว์ ในบริเวณเกาะช้าง จังหวัดจันทบุรี งานสำรวจเริ่มต้นเมื่อปลายเดือนธันวาคม และไปสิ้นสุดในเดือนมีนาคม 2443 ได้ทำการศึกษาทั้งทางนิเวศวิทยา สันฐานวิทยา และอนุกรมวิธานวิทยา ได้พันธุ์พืชไปทั้งหมด 1,513 ชนิดจำแนก ได้ดังนี้

1. พันธุ์ไม้ดอก 521 ชนิดเป็นพันธุ์ใหม่ที่เพิ่งค้นพบ 57 ชนิด
2. เฟิร์น 72 ชนิดเป็นพันธุ์ใหม่ 6 ชนิด
3. มอสส์ 61 ชนิดเป็นพันธุ์ใหม่ 23 ชนิด
4. แอลจี 69 ชนิดเป็นพันธุ์ใหม่ 38 ชนิด
5. ไลเคนส์ 95 ชนิดเป็นพันธุ์ใหม่ 39 ชนิด
6. เห็ดรา 5 ชนิดเป็นพันธุ์ใหม่ 31 ชนิด

ในการศึกษาจำแนกและบัญญัติชื่อของตัวอย่างพันธุ์ไม้ดังกล่าวนี้ต้องใช้นักพฤกษศาสตร์ ถึง 37 คน ใช้เวลาค้นคว้านานถึง 15 ปี จึงเสร็จสมบูรณ์ และตีพิมพ์ลงในวารสาร *Botanisk Tidsskrift* (XXIV XXXII (1901-1915) ของสมาคมพฤกษศาสตร์แห่งเดนมาร์ก (Danish Botanical Society) เรื่อง *Flora of Koh Chang* ซึ่งใช้เวลาเรียบเรียงประมาณ 10 ปี จึงแล้วเสร็จ สำหรับตัวอย่างที่เก็บสะสมไว้นี้ถูกเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์พฤกษศาสตร์ของมหาวิทยาลัยโคเปนเฮเกน

ในพุทธศักราช 2443 Mohamed Haniff พนักงานป่าไม้ชาวมลายู ซึ่งได้รับการฝึกฝนจาก Charles Curtis ที่สวนพฤกษชาติป็นังได้เข้ามาสำรวจและเก็บตัวอย่างพืชที่เกาะลังกาวิไปเป็นจำนวนมากและนำไปเก็บรักษาไว้ที่หอพรรณไม้สิงคโปร์

ในระหว่างพุทธศักราช 2447-2448 Dr. F. N. Williams ได้เรียบเรียงรายชื่อพันธุ์ไม้ลงพิมพ์ใน *Bulletin de Herbar Boissier* โดยรวบรวมรายชื่อพันธุ์ไม้ที่นักสำรวจรุ่นก่อน ๆ ได้เก็บรวบรวมไว้ตามพิพิธภัณฑ์ และหอพรรณไม้ต่าง ๆ รวมแล้วได้ 1,042 ชนิด ในระหว่างนี้ Dr. C. C. Housseus และ Dr. C. H. Ostenfeld ได้เข้ามาสำรวจพันธุ์ไม้ทางภาคเหนือของประเทศไทยใช้เวลาเกือบปีส่งไปศึกษาที่ Royal Botanic Garden, Kew

เนื่องจาก Royal Botanic Garden, Kew และ Kew Herbarium ได้รับตัวอย่างพันธุ์ไม้ของไทยเรื่อยมาจึงเป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์ไม้แทบทุกภูมิภาคของประเทศที่เกือบครบถ้วนสมบูรณ์ การศึกษาดังกล่าวทำโดยคณะเจ้าหน้าที่ของสถาบัน ซึ่งมี Professor Dr. Craib เป็นหัวหน้างานและได้ ทอยยนำผลงานนั้นลงตีพิมพ์ในวารสารของ Royal Botanic Garden, Kew ชื่อ *Kew Bulletin* ในบทวิจยเรื่อง *Florae Siamensis Enumeratio* และในเวลาต่อมา Dr. Craib ได้สรุปเรื่องราวของพันธุ์ไม้เหล่านี้ไปตีพิมพ์ในหนังสือรายงานของมหาวิทยาลัยอาเบอร์ดีน (Aberdeen University studies No.57) ในหนังสือที่มีรายชื่อพันธุ์ไม้ไทยประมาณ 1,150 ชนิด ที่ไม่ปรากฏอยู่ในรายชื่อที่ Dr. Williams ได้รวบรวมไว้และเป็นพันธุ์ไม้ที่ค้นพบใหม่อีกประมาณ 150 ชนิด ในการศึกษาและ เรียบเรียงรายชื่อพันธุ์ไม้ Dr. Craib ได้เรียบเรียงพันธุ์ไม้ประเภทใบเลี้ยงคู่แล้วเสร็จในพุทธศักราช 2455 และ เรียบเรียงพันธุ์ไม้ประเภทเมล็ดไม่มีเปลือกหุ้มและประเภทใบเลี้ยงเดี่ยวรวมตลอดถึงประเภทกล้วยไม้เสร็จในเดือนธันวาคม พุทธศักราช 2474

ในระยะเดียวกันนี้ Henry Nicholas Ridley ก็ได้จัดพิมพ์ผลการสำรวจพันธุ์ไม้ของประเทศไทย รวมทั้งผลงานของนักสำรวจคนอื่น ๆ ที่ศึกษาพันธุ์ไม้ในบริเวณเดียวกัน มีรายชื่อพันธุ์ไม้ที่แตกต่างไปจากผลงานของ Dr. Craib ประมาณ 740 ชนิด รายงานนี้ปรากฏอยู่ในหนังสือชื่อ *Ridley's Flora of Malay Peninsula* และในระยะเวลาใกล้เคียงกันนี้เอกสารรายงานผลการสำรวจพันธุ์ไม้ฉบับหนึ่งชื่อ *Lecomte's Flora of General Indo-China* บันทึกรายงานการสำรวจพันธุ์ไม้ที่พบตั้งแต่ภาคเหนือของประเทศไทยลงมาจนถึงจังหวัดราชบุรี แต่ก็ไม่ได้ให้รายละเอียดไว้มากนัก

การศึกษาทางด้านพฤกษานุกรมวิธานในประเทศไทยนั้น อาจจะนับได้ว่าเริ่มต้นตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2463 สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา โดยรัฐบาลในสมัยนั้นได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการสำรวจจากทรัพยากรธรรมชาติว่าเป็นรากฐานของการพัฒนาทางเศรษฐกิจจึงได้จัดตั้งกองตรวจพันธุ์ รุกชชาติในกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม และมอบหมายให้นายแพทย์ชาวอังกฤษคือ Dr. A. F. G. Kerr เป็นผู้ดำเนินการสำรวจ นายแพทย์ผู้ที่เดินทางเข้ามาประเทศไทยตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2443 โดยมารับราชการเป็น แพทย์สุขาภิบาลประจำมณฑลพายัพ ซึ่งตั้งอยู่ที่ว่าการมณฑลในจังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นผู้รู้และสนใจ ในทางพฤกษศาสตร์และพืชสมุนไพรประกอบกับได้ไปทำงานในบริเวณพื้นที่ที่ยังไม่มีผู้ใดศึกษาเรื่องพืชท้องถิ่น นี้มาก่อน จึงใช้เวลาว่างร่วมกับญาติซึ่งเป็นนักบวชเผยแพร่ศาสนาคริสต์ชื่อ Frederick Hugh Woodhams Kerr ออกสำรวจเก็บหาพันธุ์ไม้ในบริเวณจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ดอยสุเทพใช้เวลาประมาณ 10 ปี และได้ตีพิมพ์ผลงานเรื่องพันธุ์พืชของดอยสุเทพออกมา เมื่อปีพุทธศักราช 2454 ในวารสารของ Royal Botanical Garden, Kew (Bulletin of Miscellaneous Information, Royal Botanic Garden, Kew) โดย Dr. Kerr เป็นผู้เขียนบรรยายลักษณะพันธุ์พืชของดอยสุเทพ และ Dr. Craib เป็นผู้ตรวจวิเคราะห์ชื่อพันธุ์ไม้ ปรากฏว่ามีพันธุ์ไม้ที่ยังไม่รู้จักอีกเป็นจำนวนมาก ทำให้นายแพทย์ผู้นี้มีกำลังใจค้นคว้าศึกษามากยิ่งขึ้น ดังนั้น เมื่อรัฐบาลสมัยนั้นจัดตั้งกองตรวจพันธุ์รุกรชชาติขึ้นจึงมอบหมายให้ท่านเป็นผู้ดำเนินการ และดำรงตำแหน่งนี้ จนถึงปีพุทธศักราช 2476 จึงเดินทางกลับประเทศอังกฤษ และถึงแก่กรรมด้วยโรคชรา ในปีพุทธศักราช 2485 นับได้ว่าท่านผู้นี้เป็นบูรพาจารย์แห่งพฤกษศาสตร์สาขานุกรมวิธานของประเทศไทย นอกจากนี้ท่านยังได้ริเริ่ม ก่อตั้งหอพรรณไม้ของกรมวิชาการเกษตร ซึ่งเป็นศูนย์ของการศึกษาค้นคว้ามาจนทุกวันนี้ด้วยผลงานต่าง ๆ เหล่านี้ วงการพฤกษศาสตร์จึงได้นำชื่อของท่านมาตั้งเป็นชื่อชนิดของพืชไทยไม่น้อยกว่า 50 ชนิด รวมทั้งชื่อ สกุล *Kerrdora* ไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์นอกจากนี้ยังผู้ที่ได้ร่วมงานใกล้ชิดกับ Dr. Kerr อีกท่านหนึ่งคือ Dr. Craib ซึ่งเป็นนักพฤกษศาสตร์ชาวอังกฤษเคยรับราชการอยู่ที่สวนพฤกษศาสตร์เมืองกลักัตตา ประเทศอินเดีย อยู่ ระยะเวลาหนึ่งแล้วย้ายกลับไปประจำที่ Kew Herbarium ในประเทศอังกฤษและช่วงสุดท้ายไปเป็นศาสตราจารย์ ทางพฤกษศาสตร์ของมหาวิทยาลัยอาเบอร์ดีนจนถึงแก่กรรม ซึ่งครั้งหนึ่งกรมป่าไม้ของไทยเคยติดต่อขอจ้างให้ ท่านมาเป็นนักพฤกษศาสตร์ป่าไม้ แต่เนื่องด้วยท่านมีสุขภาพไม่ดีเพราะได้รับบาดเจ็บสาหัสจนเสียชีวิตจากสงครามโลกครั้งที่ 1 จึงปฏิเสธ แต่ก็ได้อุทิศเวลาให้แก่การศึกษาพันธุ์พืชของประเทศไทยจนตลอดอายุขัย ได้ตีพิมพ์ผลงานออกเผยแพร่ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2453 เป็นต้นมาและเรียบเรียงรายชื่อพันธุ์พืชของประเทศไทยขึ้นเป็นครั้งแรกในปีพุทธศักราช 2467 แต่ยังไม่ทันสำเร็จก็ถึงแก่กรรมเสียก่อนในปีพุทธศักราช 2477 Dr. Kerr จึงได้ดำเนินงานนี้ต่อมาจนถึงแก่กรรม และผู้ที่รับช่วงงานนี้ต่อมาคือ E. C. Barnett แต่เรียบเรียงได้เพียง ฉบับเดียวก็ถึงแก่กรรมในปีพุทธศักราช 2505 หนังสือเล่ม Siamensis Enumeratio (1924-1962) มีจำนวน 3 เล่ม แต่เล่มที่ 3 ซึ่งเป็นผลงานของ E. C. Barette ยังไม่จบหยุดเพียงวงศ์ Gesneriaceae เท่านั้น

ในพุทธศักราช 2473 สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาวันพฤกษ์พิจารณ์ (ทองคำ เศวตศิลา) ได้เรียบเรียงหนังสือชื่อรายชื่อพันธุ์ไม้ไทย (List of Common Trees, Shurbs, etc. of Siam) โดยเริ่มเรียบเรียงตั้งแต่พุทธศักราช 2466 รวบรวมรายชื่อพันธุ์ไม้ไทย โดยมีชื่อพื้นเมืองเรียงตามลำดับอักษรแล้วกำกับด้วยชื่อวิทยาศาสตร์ได้ 1,390 ชนิด

หลังจากปีพุทธศักราช 2473 เป็นต้นมา ได้มีการจัดส่งตัวอย่างพันธุ์ไม้แห้งที่เก็บสะสมได้จากภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยไปยัง Kew Herbarium เสมอมาโดยเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ เช่น H. B. G. Garrett, พระยาวิจิตรนันท (โต โกเมศ), พระยาวันพฤกษ์พิจารณ์ และมีนักพฤกษศาสตร์สมัครเล่นจัดส่งไปสมทบ อีก เช่น D. J. Collins รวบรวมพันธุ์ไม้ที่ศรีราชา Marcan รวบรวมพันธุ์ไม้จากบริเวณกรุงเทพฯ เกาะช้างปราณบุรี Dr. Eryl Smith รวบรวมพันธุ์ไม้จากเกาะช้างและนครศรีธรรมราช Reverend F. H. W. Kerr รวบรวมพันธุ์ไม้จากดอยสุเทพเชียงใหม่ เป็นต้น

ในพุทธศักราช 2491 กรมป่าไม้ ได้พิมพ์รายชื่อพันธุ์ไม้ของประเทศไทย ฉบับชื่อพฤกษศาสตร์และชื่อพื้นเมือง และในพุทธศักราช 2503 ได้จัดพิมพ์ฉบับชื่อพื้นเมืองชื่อพฤกษศาสตร์ ซึ่งทั้งสองเล่มเป็นผลงานของพระยาวิจิตรนันท

บุคคลอีกท่านหนึ่งที่สร้างคุณประโยชน์ให้วงการอนุกรมวิธานพืช คือ Gunnar Seidenfaden เอกอัครราชทูตเดนมาร์กประจำประเทศไทยซึ่งเข้ามาประจำในราชสำนัก เมื่อพุทธศักราช 2498 และมีความสนใจศึกษาเรื่องกล้วยไทยอย่างละเอียดจึงเดินทางสำรวจร่วมกับศาสตราจารย์ ดร.เต็ม สมิตินันท์ ในระหว่างพุทธศักราช 2499-2502 เก็บสะสมตัวอย่างกล้วยไม้จากภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย นำมาศึกษาและเรียบเรียงเป็นหนังสือชื่อ The Orchids of Thailand, A Preliminary List มีจำนวน 5 เล่ม จัดพิมพ์โดยสยามสมาคม ในพุทธศักราช 2503 นอกจากนี้ท่านจึงได้ริเริ่มก่อตั้งศูนย์ศึกษาพฤกษศาสตร์ไทย-เดนมาร์ก (Thai-Danish Botanical Studies) ขึ้นโดยลงมือดำเนินงานในเดือนมกราคม พุทธศักราช 2500 งานนี้มีคณะบุคคลร่วมดำเนินงานที่สำคัญคือ Professor Kai Gram จากมหาวิทยาลัยเกษตรกรรมเดนมาร์ก และ Dr. Syrach Larsen ผู้อำนวยการสวนรุกขชาติเดนมาร์ก ใช้เวลาเดินทางสำรวจเก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้ในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย เป็นเวลานาน 3 เดือน จัดทำบันทึก บรรยายลักษณะ และถ่ายภาพไว้ เพื่อการศึกษาพฤกษศาสตร์และได้ตีพิมพ์ผลงานในหนังสือ The Danisk Botanisk Arkey; Bind 20. Nr. pp.1-108, 1961 บทนิพนธ์ชื่อ Studies in the Flora of Thailand จากการศึกษาของชาวต่างประเทศดังกล่าวด้วยความร่วมมือของนักพฤกษศาสตร์ไทยทำให้มีความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ไม้ไทยมากขึ้นในปัจจุบันนี้ไม่ต่ำกว่า 10,000 ชนิด

จากการตรวจสอบเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอนุกรมวิธานพืชสมุนไพรในฐานข้อมูล TDC หรือ Thai Digital Collection พบจำนวน 3 รายการ มีดังนี้

อภิธานศัพท์ยาสมุนไพรในหนังสือบุตประเภทตำรายาภาคใต้;Glossary of herbal medicines in budd books from the southern part of Thailand โดย : รุ่งรัตน์ ทองสกุล หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยบูรพา

ประวัติพรรณพืชทางศิลปวัฒนธรรมไทย โครงการอนุรักษ์และพัฒนาพรรณพืชทางศิลปวัฒนธรรมไทย;History of plants with Thai cultural values conservation and development of plants with Thai cultural values โดย : อรไท ผลดี หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีที่จัดทำ : 2538 ประเภท : บทความ/Article งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอหลักฐานใหม่เกี่ยวกับประวัติพรรณพืชทางศิลปวัฒนธรรมไทย ในด้านถิ่นกำเนิด และการอ้างอิงครั้งแรก วิธีวิจัย คือ ค้นคว้าจากหลักฐานทางโบราณคดี ศิลปจารึก พงศาวดารจีน ตำรายา และวรรณคดี ผลการวิจัยพบหลักฐานใหม่เกี่ยวกับพรรณพืชที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศไทย คือ พรรณพืชสมัยหินกลาง ได้แก่ กระเจี๊ยบ แตงร้าน ถั่วเขียว ถั่วน้อย ท้อ น้ำเต้า มะกอกเลื่อม มะขาง มะเีย สมอไทย สมอพิเภก หมากร พลุ พริกไทย และข้าว พรรณพืชสมัยหินใหม่ ได้แก่ ไม้ไผ่ พรรณพืชสมัยโลหะ ได้แก่ หม่อน และกัญชา ส่วนพรรณพืชที่พบหลักฐานใหม่เกี่ยวกับการอ้างอิงครั้งแรก ได้เสนอเฉพาะพรรณพืชสำคัญจำนวน 80 ชนิด

ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นอาหารช้างในจังหวัดสุรินทร์;Biodiversity of Medical Plants Species of Elephant Food in Surin โดย : ชัยชนะรินทร์ ทับมะเรียง หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ปีที่จัดทำ : 2543 ประเภท : งานวิจัย/Research report สมุนไพร ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึงพืชที่ใช้ทำเครื่องยาซึ่งหาได้ตามพื้นเมืองมิใช่เครื่องเทศ แต่ในความหมายตำรายาไทย จะหมายถึงยาที่ได้จากพฤกษชาติ สัตว์ หรือแร่ ซึ่งมีได้ผสมปรุงหรือแปรรูป สมุนไพรใช้รักษาอาการเจ็บป่วยรวมทั้งสิ้น 18 กลุ่มอาการ โรค เช่น ท้องเดิน ท้องผูก ท้องอืด ไอ อาเจียน โรคผิวหนัง เป็นต้น การศึกษาเกี่ยวกับพืชที่ใช้เป็นสมุนไพรให้ได้ผลดีนั้น ผู้ศึกษาควรจะต้องมีความรู้เบื้องต้นบางประการเกี่ยวกับพืชเสียก่อน เช่น ชื่อของพืช ลักษณะของพืช โดยการศึกษารายละเอียด ของส่วนต่าง ๆ ของพืช ได้แก่ ราก ลำต้น ใบ ดอก และผล พืชสมุนไพร มิใช่เป็นสิ่งที่มีการใช้กันอยู่เฉพาะแต่ในสังคมมนุษย์เท่านั้น หากแต่มีการใช้ในการรักษาสัตว์มาแต่โบราณด้วย สัตว์ที่ได้รับการกล่าวขานถึงกันมาควบคู่กับประเทศไทยก็คือช้าง ซึ่งมีการใช้ช้างกันเพื่อเป็นช้างศึกในสงคราม ช้างในสมัยนั้นมีการให้ช้างกินพืชพันธุ์ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทำให้ช้างมีพลังกำลังมากมาย แต่ช้างที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้กลับมีแต่ความอ่อนแอ ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากการที่ไม่มีพืชพันธุ์ที่อุดมสมบูรณ์กินประกอบกับต้องเดินอยู่ในเมืองที่มีรถและมีผู้คนคว้นมากมาย ทำให้เกิดความเครียดได้มากกว่าช้างในสมัยก่อนถึงเวลาแล้วที่มนุษย์จะต้องเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ธรรมชาติคืน โดยเริ่มตั้งแต่การสำรวจเสียก่อนว่าในป่าที่ช้างเคยอาศัยอยู่นั้นเคยมี หรือมีอะไรหลงเหลืออยู่บ้าง โดยเฉพาะพวกพืชสมุนไพร ที่ใช้กันมาแต่โบราณ จากนั้นก็พยายามรักษาไว้เพื่อรอการขยายพันธุ์ก่อนที่จะนำกลับไปปลูกในป่าบริเวณใกล้เคียงต่อไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอักษรโบราณ

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2547 : 32) กล่าวว่า “ภาษาก็น่าเป็นเช่นเดียวกับระบบสัญลักษณ์อื่นๆ ที่ตัดแบ่งโลกและชีวิต ออกเป็นส่วนๆ ความจริงของชิ้นส่วนย่อยๆ ถูกสร้างขึ้น พร้อมกับการมีชื่อเรียก คำ หรือความจริงอื่นๆ ของระบบการแพทย์ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีการตัดแบ่งและเรียกสิ่งต่างไม่เหมือนกัน จึงจำเป็นต้องรู้เท่าทันการทำงานของภาษา และกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ก่อประกอบความเป็นจริงขึ้น ความพยายามที่จะแปลศัพท์หรือชื่อเรียกทางการแพทย์ระบบหนึ่งไปใช้กับระบบหนึ่ง จะสับสนและไร้ความหมายหากไม่สามารถเข้าใจได้ว่า ภาษาและวัฒนธรรมต่างกันได้สร้างความจริงขึ้นมาคนละชุด ดังนั้น การฟื้นฟูการแพทย์พื้นบ้านจึงเป็นกระบวนการที่แยกไม่ออกจากการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านและภาษาท้องถิ่น”

กรณีการ วิมลเกษม (2552 : 12-14) กล่าวถึง ประวัติศาสตร์และตัวอักษรที่ใช้ในพุทธศตวรรษที่ 19 - 24 ว่านับแต่พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นอย่างช้ามีหลักฐานว่า ชนเผ่าไทได้ตั้งมั่นเป็นบ้านเมืองบนแผ่นดินที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันแล้ว โดยเริ่มตั้งแต่บริเวณภาคกลางตอนบนมีเมืองสุโขทัยเป็นศูนย์กลาง เป็นที่ตั้งของอาณาจักรสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 18 – 20) ได้อาณาจักรสุโขทัยลงมามีเมืองอยุธยาเป็นศูนย์กลางในบริเวณภาคกลางตอนล่าง เป็นอาณาเขตของอาณาจักรอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 24) และภายหลังที่อาณาจักรอยุธยาเสื่อมอำนาจ คนไทยจากอยุธยาก็ลงมาตั้งมั่นอยู่บริเวณธนบุรี – กรุงเทพฯ ที่อยู่ใต้อยุธยาลงมา โดยมีกรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางและเป็นเมืองหลวงของราชอาณาจักรไทยในปัจจุบัน (พุทธศตวรรษที่ 24 ถึงปัจจุบัน) บริเวณภาคเหนือตอนบนมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง เป็นที่ตั้งของอาณาจักรล้านนาในช่วงพุทธศตวรรษ 20 – 22 ส่วนทางภาคอีสานในพุทธศตวรรษที่ 20 – 22 โดยเฉพาะภาคอีสานตอนบนเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองหลวงพระบางและเวียงจันทน์ ตามลำดับ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในประเทศลาว ทางภาคใต้ก็มีคนไทยตั้งมั่นอยู่ โดยมีเมืองนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลาง ในเวลาที่ยุคสมัยกับสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544: 47-48) ได้กล่าวว่า ชาวอีสานมีระบบการสืบสานวัฒนธรรมและกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์และความรู้ที่สั่งสมจากบรรพชนที่น่าสนใจและมีคุณค่าอย่างยิ่งคือ การจารึกเรื่องราวต่าง ๆ ลงในใบลานที่รู้จักกันทั่วไปว่า “หนังสือก๋อ่ม” ในการจารึกเรื่องราวต่าง ๆ ลงไว้บนใบลานนิยมใช้อักษรธรรมสำหรับเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ บทสวด ในพิธีกรรมและคาถาอาคมและใช้อักษรไทยน้อยในเรื่องเกี่ยวกับกฎหมาย โคลง กาพย์ ร่าย ร้อยแก้ว คำสอนต่าง ๆ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาไทยอีสาน ผสมคำบาลีสันสกฤต กล่าวโดยในสารประโยชน์ หนังสือก๋อ่มเป็นดุจดั่งคลังความรู้และภูมิปัญญาอันหลากหลายที่ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างไว้เพื่อเป็นคู่มือการดำรงชีวิตตามโครงสร้างและหน้าที่ทางสังคม หมู่บ้าน เช่น ความเชื่อ จารีต ประเพณี การรักษาโรค การปกครอง และเศรษฐกิจ หนังสือเหล่านี้ได้รับการเก็บรักษา และนำไปใช้สืบทอดมาแต่ปัจจุบันจึงเป็นหนังสือสำคัญของคนอีสาน ที่มีส่วนในการบันทึก และปลูกฝังทัศนะของปราชญ์ชาวบ้านไว้เป็นอย่างดี

กวี ขำนาญ (2537 : 11) ได้กล่าวว่า ประมาณ 20-30 ปีที่ผ่านมา จะมีดงลานอยู่ในเขตจังหวัดขอนแก่น ซึ่งปลูกติดกันในพื้นที่ 20 กิโลเมตร แต่ระยะหลังถูกถากถางเป็นไร่นาเสียหมด คงเหลือแต่ความทรงจำว่าเมื่อก่อนเป็นดงลาน ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในอดีตนั้นมีต้นลานจำนวนมากเหมาะต่อการจัดทำคัมภีร์ใบลาน แต่เมื่อเวลาผ่านไปการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ นั้นทำให้ใบลานเป็นสิ่งที่ไม่มีค่าไปแล้ว

กองแก้ว วีระประจักษ์ (2545 : 5-6) ยังได้กล่าวถึง คุณค่าของคัมภีร์ใบลานว่า ใบลานเป็นเอกสารโบราณที่จดจารลายลักษณ์อักษรไว้บนใบลานซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติได้มาจากใบของต้นลาน จึงเรียกโดยทั่วไปว่า หนังสือใบลาน แต่เนื่องจากคนไทยโบราณนิยมจารเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาลงในใบลาน จึงนิยมเรียกหนังสือใบลานว่า คัมภีร์ใบลาน หลังจากผ่านกรรมวิธีการจารแล้วจะทำใบลานให้เป็นเล่มหนังสือโดยการร้อยเชือก เรียกว่า สายสนอง เข้าไปในรูที่เจาะไว้ด้านซ้าย เรียกว่าร้อยหู เพื่อรวมเป็นผูก หลาย ๆ ผูกรวมเป็นคัมภีร์หนึ่ง แต่ละคัมภีร์จะมีไม้ประกบหัวท้ายกำกับไว้ แล้วมัดรวมกันโดยมีผ้าห่อนกรอบอีกชั้นหนึ่ง นอกผ้าห่อคัมภีร์จะเสียบฉลาก หรือป้ายชื่อคัมภีร์ไว้ด้วย ทั้งยังตกแต่งขอบคัมภีร์ ใบปกหน้า ใบปกหลัง โดยเฉพาะไม้ประกบด้วยสีและลวดลายต่าง ๆ เช่น ปิดทองทึบ ปิดทองล่องชาด และลายรดน้ำ โดยเฉพาะไม้ประกบบางครั้งมีการตกแต่งเป็นพิเศษ เช่น ประดับมุก คร่ำเงิน คร่ำทอง เป็นต้น ผ้าห่อคัมภีร์นิยมใช้ผ้าชั้นดี เช่นผ้าไหม หรือแม้แต่ฉลากคัมภีร์ก็นิยมประดิษฐ์ให้งดงาม ด้วยวัสดุชนิดต่าง ๆ เช่น ไม้ หรือ งา จำหลักนูนต่ำเป็นลายดอกไม้และลายอื่น ๆ ก็มี

กองแก้ว วีระประจักษ์ (2530 : 3-4) ได้กล่าวถึงความสำคัญของคัมภีร์ใบลานว่า หนังสือใบลานเป็นอุปกรณ์ที่รองรับการเขียนชนิดหนึ่งได้มาจากต้นลานอันเป็นพืชพันธุ์ไม้พื้นบ้าน หาได้ง่ายโดยไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากนัก กรรมวิธีในการประดิษฐ์ไม่ยากเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งนอกจากจะใช้ได้สะดวกเหมาะสมกับสภาพชีวิตคนไทย และต่อสภาพอากาศแล้ว ยังเป็นไม้ชนิดเดียวที่คนไทยนำใบมาใช้เป็นวัสดุรองรับการเขียนและยังนำมาหัตถ์จรรยใจขึ้นอีกตรงที่ใบลานมีความคงทนถาวร อายุการใช้งานยืนนานมากอีกด้วย ใบลานที่บรรพชนคนไทยนำมาเป็นอุปกรณ์รองรับการจดจารลายลักษณ์อักษรนิยมเรียกสามัญว่า หนังสือใบลานหรือคัมภีร์ใบลาน ที่เรียกว่า คัมภีร์นั้น เพราะเนื้อเรื่องส่วนใหญ่เป็นพระธรรมคำสั่งสอน ในพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎก เป็นต้น รวมทั้งเรื่องอันเนื่องจากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเรื่องอันเป็นบทนิพนธ์ของอดีตชนกมีด้วยเหตุที่พระธรรมเป็นสิ่งสำคัญอันสูงสุดของพระพุทธศาสนา เมื่อจารลงในใบลานก็ทำให้คัมภีร์ใบลานมีความศักดิ์สิทธิ์ไปด้วย ฉะนั้น พุทธศาสนิกชนคนไทยจึงถือกันเป็นธรรมเนียมว่า คัมภีร์ใบลานเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญ เก็บรักษาอย่างดีในที่สมควร และทะนุถนอมเป็นพิเศษยิ่งดุจเดียวกับพระพุทธรูปนั้นทีเดียว

กิตติวัฒน์ สัตนาโค (2543 : 2) ได้กล่าวว่า ปัจจุบันเป็นยุคแห่งความเสื่อมของวัฒนธรรม ไม่มีใครจะให้ความสำคัญที่จะไปสำรวจและทำการบำรุงรักษาความคิดของคนสมัยก่อนไว้อย่างจริงจัง หนังสือใบลานถูกทิ้งกระจัดกระจายอยู่ตามวัด จะเห็นว่าชาวบ้านบางคนมีหนังสือใบลานเก็บไว้มองไม่เห็นคุณค่าก็เอาไปเผาทิ้งและด้วยสภาพแวดล้อมภูมิอากาศที่แปรเปลี่ยน จึงทำให้ใบลานสูญสลายไปตามธรรมชาติ

เกษียร มะปะโม (2548 : 1-2) กล่าวว่า คัมภีร์ใบลาน คือ เอกสารที่ทำจากใบต้นลานซึ่งเป็นต้นไม้น้ำชนิดหนึ่ง ลักษณะคล้ายต้นตาล แต่มีใบยาวและทางยาวกว่าต้นตาล มีผลเป็นทะลายเหมือนต้นหมาก

หรือต้นมะพร้าว แต่ผลจะเล็กกว่าเท่าขนมบัวลอย ใช้ทำของหวานรับประทานได้ หรือเรียกว่าเป็นตระกูลเดียวกับต้นตาลก็ได้ ก่อนที่จะนำไปไลนามาทำคัมภีร์ไบลานั้นต้องผ่านกรรมวิธีหลายขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การเลือกไบลานนิยมเลือกเฉพาะใบที่ไม่อ่อนไม่แก่ และมีขนาดเท่ากัน เมื่อเลือกเสร็จก็ทำการตัดจากต้นแล้วเจียนก้านออกม็ดรวมกันแช่น้ำประมาณ 1 คืน แล้วนำขึ้นมาตากแดดให้แห้ง เสร็จแล้วนำไบลานมาแทงบนขอบที่เป็นแม่พิมพ์สำหรับแทงไบลานโดยเฉพาะ

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2520 : 12-13) ได้กล่าวว่า เป็นประเพณีอีสานแต่โบราณ โดยเฉพาะผู้ชายที่อยู่ในหมู่บ้านในเมือง จะอ่านหนังสือได้ทุกคน ทั้งนี้เพราะภาคอีสานนั้นมีวัด เด็กชายอายุ 10 กว่าขวบ แม่จะให้บวชเป็น “ จ้าว ” (สามเณร) เพื่อรับการศึกษาขั้นต้น จึงต้องเรียนธรรมะ เรียนอ่านและจารหนังสือ ตัวอักษรหรือตัวหนังสือในภาคอีสานมี 2 อย่าง อย่างหนึ่ง เรียกตัวอักษรธรรม คำสอนทางพระพุทธศาสนาต้องจารด้วยตัวอักษรธรรม เวล่านำหนังสือไบลานไปไหนมาไหนจะหิ้วหรือห้อยลดต่ำลงไม่ได้ ต้องใช้วิธีแบกบนบ่า ตัวอักษรอีกอย่างหนึ่งเรียกว่าตัวไไทยน้อย ใช้ในกิจการฆราวาส ส่วนเอกชนหรือราชการงานเมือง วรรณคดี หรือนิทานชาดก ในการแสดงธรรมเทศนา หรืองานเทศน์

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2538 : 7-8) ได้กล่าวถึงการใช้งานคัมภีร์ไบลาน ว่าเมื่อมีคนภายในหมู่บ้านชาวบ้านจะไปชุมชนที่บ้านผู้ตาย(เฮือนตี่) เพื่อช่วยเจ้าภาพและเป็นเพื่อนศพตอนกลางคืน นอกจากจะมีการละเล่นพื้นบ้านแล้วยังมีการเล่นนิทาน โดยการอ่านหนังสือผูกหรือไบลานวิธีอ่านหนังสือในงานศพจึงเป็นมหรสพ ที่มีความสำคัญต่อชาวบ้านมาก

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2525 : 70-71) ได้กล่าวว่า ธรรมเนียมการแสดงธรรมเทศนาของภิกษุ นั้น ทำให้มีการเขียนธรรมเทศนาไว้ในไบลานจำนวนไม่น้อยเอกสารเช่นนี้กระจายอยู่ทั่วไปตามวัดวาอารามต่าง ๆ แต่ยังไม่ค่อยได้รวบรวมตีพิมพ์มากนัก ยกเว้นที่เกี่ยวกับกษัตริย์ เช่นดังที่เป็นคำตอบของพระสงฆ์แก่กษัตริย์ ซึ่งรวบรวมไว้ในหนังสือ พระราชปฤจฉา หรือพระธรรมเทศนาเจ้าฟ้ามงกุฎเป็นต้น อันที่จริงหนังสือเทศน์ของเก่าเหล่านี้เป็นหลักฐานสำคัญ สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดของไทย

เรื่องศักดิ์ อุทัยนิล (2535 : 12) ได้ให้ความเห็นว่ายุคปัจจุบันเรามีคอมพิวเตอร์ ตลอดจนสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่ทันสมัยอย่างมากหลายรูปแบบ ดังนั้นการจารไบลานจึงถูกลบเลือนหายไป ซึ่งอาจจะไม่มีความหมายอะไร หากต้องการเพียงการศึกษาเรื่องราวในจารึก หรือในบันทึก เพราะสามารถเก็บไว้ด้วยวิธีการทันสมัยไว้ แต่การจารไบลานจะทำให้ความหมายในความงดงามทางศิลปะให้ความหมายด้านอักขระวิธีโบราณ และก็ได้ศึกษาค้นคว้าในยุคสมัยที่ผ่านมา ซึ่งน่าจะให้การอนุรักษ์เอาไว้สืบทอดไปถึงรุ่นลูกหลานต่อไป อีกความคิดเห็นหนึ่ง

วิณา วิสเพ็ญ (2546 : 21) ได้กล่าวสันนิษฐานว่า คัมภีร์ไบลานในประเทศไทยน่าจะมามีมาก่อนสมัยอยุธยา เหตุที่ไม่มีเหลือมาถึงปัจจุบันเพราะถูกทำลายในช่วงสงครามและอาจเก็บรักษาดีเกินไปเช่นเก็บไว้ที่ฐานเจดีย์ ปัจจุบันเอกสารไบลานยังกระจายอยู่ตามวัดต่าง ๆ ได้รับการดูแลเอาใจใส่ไม่มากเท่าที่ควร เพราะศูนย์กลางการศึกษาไม่ได้อยู่ในวัดเหมือนในอดีต การสืบทอดการอ่านตัวธรรม ตัวไไทยน้อย ตัวขอม มีจำนวนลดน้อยลงมาก ภูมิปัญญาในเอกสารไบลานจึงไม่มีผู้ได้ศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพราะขาดกุญแจในการไขปริศนาต่าง ๆ นั่นเอง

รีณา วิสเพ็ญ (2546 : 30) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนในการจัดทำเอกสารใบลานไว้ว่า การทำใบลานสำหรับจาร ปัจจุบันนิยมมอบด้วยเตาอบเพื่อให้ใบลานแห้งสนิทเร็วขึ้นช่วยไม่ให้ขึ้นรา ต่อจากนั้นนำใบลานแต่ละใบมาแทงบน ขนอบซึ่งเป็นแผ่นไม้ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าใช้ประกบด้านหน้าและด้านหลังใบลาน มีขนาดกว้างยาวเท่ากันใบลาน ขนอบใช้พิมพ์สำหรับแทงใบลานโดยเฉพาะ นำใบลาน 10-20 ใบเรียงซ้อนกัน ประกบหน้าหลังด้วยขนอบตามต้องการต่อจากนั้นใช้มีดคมตัดลานเสมอขอบทั้ง 4 ด้าน (ปัจจุบันนิยมใช้ไม้ประกบเพื่อให้ลานเสมอกัน) เสร็จแล้วคลี่ใบลานออกแล้วใช้ทรายละเอียดคว่ำหรือตากแดดให้ร้อนจัด โรยลงบนใบลาน ใช้ลูกประคบถูไปมาหลาย ๆ ครั้ง เพื่อให้หน้าลานสะอาดและมีพื้นผิวราบเรียบเสมอกันตลอดหน้าลานแล้วใช้เหล็กแหลมเผาไฟเจาะตามช่องที่แทงไว้ในตอนแรก ใช้ผ้าแห้งเช็ดให้สะอาดทีละใบ เมื่อสำเร็จก็เป็นใบลานที่พร้อมจะใช้จารหนังสือตามต้องการ

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2543 : 113-115) ท่านได้แยกประเภทหนังสือไทย โดยกล่าวว่า หนังสือไทยฉบับเขียนมีลักษณะต่างกัน 3 ประเภท ถ้าเป็นหนังสืออ่านก็จะเป็นหนังสือสมุดไทยสีขาว สมุดไทยดำและถ้าเป็นหนังสือตำรา เช่นเลขยันต์หรือคาถาอาคม อันเจ้าของประสงฆ์ซ่อนเร้นแก้ตัวมักจะจารลงในใบลานขนาดสั้นครึ่งคัมภีร์พระธรรมร้อยเชือกเก็บไว้ ซึ่งเป็นหนังสือใบลานประเภทหนึ่ง

หุมนัน ลัดตะนะวง (1988 : 14-15) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเอกสารใบลาน ว่า เป็นที่แน่นอนแล้วว่าหนังสือเก่าแก่นั้นมีความสำคัญอันมหาศาล ไม่เฉพาะมูลเชื้อทางวัฒนธรรมของชาติลาว เผ่าต่าง ๆ เท่านั้น แต่ยังเป็นคลังฉางทางวัฒนธรรมของมวลมนุษยในโลกด้วย อีกทั้งเป็นพื้นฐานและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติลาวเป็นสิ่งอ้างอิงเพื่อขยายวัฒนธรรมของตนในอนาคตพร้อมกันนั้นก็เป็นบทเรียนอันล้ำค่าทางวัฒนธรรม สำหรับประชาชนชาติต่าง ๆ ในโลกด้วย หนังสือใบลานยังเป็นวัตถุที่ไม่เหือดแห้ง ในการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์เช่น ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ อักษรศาสตร์ มานุษยวิทยา ปรัชญา จิตสังคม และแขนงวิทยาศาสตร์อีกหลายแขนง เป็นต้น

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2541 : 63) เป็นตัวอย่างหนึ่งในการนำเอาเอกสารใบลานมาวิจัย โดยได้กล่าวว่า ในคัมภีร์ใบลานพระยาเจืองเป็นชื่อคัมภีร์ที่ปรากฏอยู่ท้ายผูกที่ 1,2,6,7,8 และ 9 วิธีเขียน มหานิทานพระยาเจือง เรื่องนี้เขียนโดยภาษาบาลี แล้วแปลเป็นภาษาไทยต่อ ๆ กัน เรียกว่า นิสสัย ภาษาบาลี เขียนเป็นลักษณะบาลีท้องถิ่น

บทที่ 3 (Chapter 3)

วิธีดำเนินการวิจัย (Materials & Method)

วิธีดำเนินการวิจัย

1.เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล โดยกระบวนการการคัดเลือกตำราที่สมบูรณ์ นำมาปริวรรตถ่ายถอดจากอักษรโบราณเป็นอักษรไทย โดยใช้วิธีการถ่ายถอดคำต่อคำ บรรทัดต่อบรรทัด สันนิษฐานวรรณยุกต์ คงศัพท์เฉพาะ เปลี่ยนบางคำให้สะกดตามรูปแบบปัจจุบัน โดยใช้โปรแกรมไมโครซอฟเวิร์ด (Microsoft word) จากเนื้อหาตำราที่ปริวรรต จากตำราใบลาน ในสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน จำนวน 12 ฉบับ/ผูก ดังนี้

1) ตำราใบลาน ผูกที่ 1 รหัส BL0001003 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 74 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม วัดมหาชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ปริวรรตโดย นายสมัย วรรณอุดร

2) ตำราใบลาน ผูกที่ 2 รหัส BL0001004 ตัวอักษรไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 28 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติมปริวรรตโดย นายธนวัฒน์ เชื้อโคกกรวด

3) ตำราใบลาน ผูกที่ 3 รหัส BL0001011 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 16 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติมปริวรรตโดย นางสาวอัญชลี อัมมอรญา

4) ตำราใบลาน ผูกที่ 4 รหัส BL0001012 ตัวอักษรธรรม, ไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 50 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม ธรรม น.1-13, ไทยน้อย น.14-16, ธรรม น.17-25 ปริวรรตโดย อ.ภก.ณัฐพงษ์ วิชัย

5) ตำราใบลาน ผูกที่ 5 รหัส BL0002011 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 26 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติมปริวรรตโดย นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์

6) ตำราใบลาน ผูกที่ 6 รหัส BL0005010 ตัวอักษรไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 22 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม ปริวรรตโดย นางสาวอัญชลี อัมมอรญา

7) ตำราใบลาน ผูกที่ 7 รหัส BL0005013 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 24 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม ปริวรรตโดย นางสาวอัญชลี อัมมอรญา เคยใช้เป็นข้อมูลใน ตำรายาวัดมหาชัย เล่ม 3

8) ตำราใบลาน ผูกที่ 8 รหัส BL0005016 ตัวอักษรธรรม, ไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 20 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม ในวัดมหาชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีอักษรไทยน้อย 2 ลานสุดท้าย ปริวรรตโดย นายอิทธิชัย นันชนันต์

9) ตำราใบลาน ผูกที่ 9 รหัส BL0008006 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 14 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม วัดศรีสมพร บ้านแบก ต.นาทอง อ.เชียงยืน จ. มหาสารคาม เคยใช้เป็นข้อมูลในตำรายาวัดศรีสมพร ปริวรรตโดย นายสมัย วรรณอุดร

10) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 10 รหัส BL0009004 ตัวอักษรไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 36 หน้าลาน สมบัติวัดมหาชัย พระอารามหลวง ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติมปริวรรตโดย นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์

11) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 11 รหัส BL0011005 ตัวอักษรไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 66 หน้าลาน เป็นตำรายาวิธปาสาทคาราม บ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม ปริวรรตโดย นายธนวัฒน์ เชื้อโคกกรวด

12) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 12 รหัส BL0011006 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทย มีจำนวน 16 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติมปริวรรตโดย อ.ภก.ณัฐพงษ์ วิชัย ความหมายของรหัส เช่น BL0001003 ได้แก่ BL หมายถึง โบราณตำรายาในสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน 0001 หมายถึง มัดที่ 0001 003 หมายถึง ผูกที่ 003

2. เก็บรวบรวมข้อมูล โดยรวบรวมข้อมูลจากการปริวรรตโดย เช่น จำนวนนามศัพท์ รูปแบบเนื้อหา อักษรวิธี นามศัพท์ ภูมิปัญญาที่พบภายในตำรายาโบราณ โดยใช้โปรแกรม(Microsoft wordและMicrosoft excell)

3. วิเคราะห์ข้อมูล โดยวิเคราะห์ จัดจำแนกจำนวนความถี่เป็นหมวดหมู่ นามเภสัชวัตถุ ที่ปรากฏ ได้แก่ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ น้ำกระสายยา เห็ดรา และอื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) จากมากไปหาน้อย โดยใช้โปรแกรม(Microsoft wordและMicrosoft excell)

4. นำเสนอผลการวิเคราะห์เป็นภาพและแผนภูมิ เพื่อให้เห็นความถี่ที่ปรากฏของข้อมูลในตำรายาโบราณ

กรอบแนวคิดของการวิจัย

จากคณะทำงานจัดทำรูปแบบบัญชีรายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช 2562 ได้จัดแบ่ง เภสัชวัตถุ (Medicinal material, Materia Medica) เป็นภาคผนวกที่รวมตัวยาหรือเภสัชวัตถุ ทั้งพืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุทั้งหมดที่เป็นส่วนประกอบในตำรับยาทั้ง 110 ตำรับ ในรูปของตาราง โดยแต่ละช่องจะให้ข้อมูลดังนี้ โดยใช้ ชื่อไทย (Thai title) หมายถึง ชื่อตัวยาที่ระบุในสูตรตำรับยา โดยเป็นชื่อที่เรียกหรือรู้จักเป็นสากลในปัจจุบัน ซึ่งอาจแตกต่างจากชื่อที่ใช้เรียกหรือเขียนในเอกสารต้นฉบับเดิม โดยเรียงชื่อตัวยาตามลำดับอักษรภาษาไทย ก-ฮ ในแบบพจนานุกรม ส่วนที่ใช้ (Part used) หมายถึง ส่วนของพืชสมุนไพรที่นำมาใช้เป็นตัวยา เช่น เหง้า ราก ใบ ดอก เกสร ผล เมล็ด ฯลฯ ทั้งนี้ส่วนที่ใช้จะยึดตามหลักทางพฤกษศาสตร์ ไม่ใช่ชื่อที่เรียกเครื่องยาตามตำรายาไทย เช่น ดิบลิ ส่วนที่ใช้ คือ ช่อผล ไม่ใช่ดอก แม้ว่าในตำราการแพทย์แผนไทย มักเรียกช่อผลที่มีสีแดงว่า ดอกดิบลิ (กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์

พื้นบ้าน. รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับเฉลิมพระเกียรติฯ พุทธศักราช 2562. กรุงเทพฯ : สามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ), 2561)

นิยามศัพท์เฉพาะ

อนุกรมศัพท์ หมายถึง การจัดเรียงนามตำรับ นามโรค สมุนไพรและส่วนที่ใช้ จาก ก-ฮ โดยจำแนกนามโรค/ตำรับยา นามเภสัชวัตถุ ในแต่ละหมวด ได้แก่ หมวดพืชวัตถุ หมวดสัตว์วัตถุ หมวดธาตุวัตถุ หมวดน้ำกระสายยา หมวดเห็ดราตะไคร่ และหมวดอื่นๆ ที่ไม่สามารถจำแนกได้

เภสัชวัตถุ หมายถึง คือวัตถุที่นำมาปรุงยา ประกอบด้วย รูป สี กลิ่น รส และนามเรียก ซึ่งจัดแบ่งได้สามประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และ ธาตุวัตถุ สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ได้แยกประเภทเพิ่มเติมตามคุณสมบัติเด่น อีก 3 ประการ คือ น้ำกระสาย เห็ดรา และอื่น ๆ ที่ไม่สามารถจำแนกได้

พืชวัตถุ หมายถึง พืชประเภทต่างๆ ที่นำส่วนต่าง ๆ ของพืชมาประกอบยาในเอกสารโบราณ เช่น ไม้ยืนต้น ไม้เลื้อยเครือเถา ไม้ล้มลุก ประเภทปาล์ม ไม้/หญ้า เป็นต้น

สัตว์วัตถุ หมายถึง สัตว์ประเภทต่างๆ ที่นำส่วนต่าง ๆ ของสัตว์มาประกอบยาในเอกสารโบราณ เช่น ปลา แมลง สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์ปีก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เป็นต้น

ธาตุวัตถุ หมายถึง แร่ธาตุประเภทต่างๆ ที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น หิน หินบด กัดกร่อน หรือได้จากการผ่านกระบวนการเผาไหม้ มาประกอบยาในเอกสารโบราณ เช่น เกลือ นมผา ตะกั่ว สนิมเหล็ก สารส้ม เป็นต้น

น้ำกระสายยา หมายถึง เครื่องแทรกยา ซึ่งส่วนมากเป็นของเหลว มาประกอบยาในเอกสารโบราณ ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้ศึกษาคัดแยกออกจากคุณสมบัติสมุนไพรประเภทอื่น โดยมีคำว่า “น้ำ” นำหน้า

เห็ดรา หมายถึง เห็ดรา และพืชชั้นต่ำอื่น ๆ มาประกอบยาในเอกสารโบราณ เช่น เห็ดขี้ควาย เห็ดตางแห ตะไคร่น้ำ เป็นต้น

อื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) หมายถึง วัตถุมีความหมายในทางไสยศาสตร์ โดยไม่สามารถอธิบายประเภทได้ชัดเจน มาประกอบยาในเอกสารโบราณ เช่น ดอกกัญช่าย ดอกกัญชา ผมยุ้ง ลูกบันไดแม่หม้าย ครกมองแม่หม้าย เป็นต้น

ตำรายาอีสาน หมายถึง ในสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน จำนวน 12 ฉบับ/ผูก

การปริวรรต หมายถึง ถ่ายถอดจากอักษรโบราณเป็นอักษรไทย โดยใช้วิธีการถ่ายถอดคำต่อคำ บรรทัดต่อบรรทัด สันนิษฐานวรรณยุกต์ คงศัพท์เฉพาะ เปลี่ยนบางคำให้สะกดตามรูปแบบปัจจุบัน โดยใช้โปรแกรมไมโครซอฟ (Microsoft wordและMicrosoft excell)

ข้อตกลงการศึกษาตำรายา

ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากตำรายา 12 ฉบับ/ผูก โดยจำแนกจำนวนความถี่ในการใช้เป็นหมวดหมู่ นามเภสัชวัตถุ ที่ปรากฏ ได้แก่ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ น้ำกระสายยา เห็ดรา และอื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) จากมากไปหาน้อย นำเสนอผลการวิเคราะห์เป็นภาพและแผนภูมิ เพื่อให้เห็นความถี่ที่ปรากฏของข้อมูลในตำรายาโบราณ และนำเสนอรูปแบบการเขียนอักษรโบราณ ในภาคผนวกที่ 4

บทที่ 4 (Chapter 4)
ผลการดำเนินงาน (Results)

1. การวิเคราะห์เปรียบเทียบจำนวนความถี่ที่ปรากฏ

1.1 จำนวนความถี่ของสมุนไพรที่ปรากฏในใบลาน

จากการวิเคราะห์ข้อมูล จากตำรายาใบลาน ในสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน จำนวน 12 ฉบับ/ผูก ผู้วิจัยได้จัดจำแนกจำนวนความถี่เป็นหมวดหมู่ นามเภสัชวัตถุ ที่ปรากฏ ได้แก่ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ น้ำกระสายยา เห็ดรา และอื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) จากมากไปหาน้อย นำเสนอผลการวิเคราะห์เป็นภาพและแผนภูมิ เพื่อให้เห็นความถี่ที่ปรากฏของข้อมูลในตำรายาโบราณ โดยมีผลการวิจัยได้แก่

ตารางที่ 1 ผลการวิจัยจำนวนเภสัชวัตถุ ที่ปรากฏ ได้แก่ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ น้ำกระสายยา เห็ดรา และอื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) ทั้งหมด จากเอกสารใบลานจำนวน 12 รายการ มีดังนี้

รายการ	เภสัชพืช วัตถุ	เภสัชสัตว์ วัตถุ	เภสัชธาตุ วัตถุ	น้ำ กระสาย	เภสัชเห็ด รา	อื่น ๆ
BL0001003	273	32	4	12		2
BL0001004	174	41	7	40	5	8
BL0001011	186	25	4	12	3	11
BL0001012	827	44	21	63		13
BL0002011	241	28	5	47	1	4
BL0005010	110	13	9	12		3
BL0005013	64	8	3	5		1
BL0005016	1,095	202	19	140	6	28
BL0008006	105	10	2	6		1
BL0009004	197	59	12	41	2	10
BL0011005	501	29	12	51	1	13
BL0011006	155	5	9	24		
โดยรวม	3,928	496	107	453	18	94

จากตารางที่ 1 ผลการวิจัยจากเอกสารใบลานจำนวน 12 รายการ พบว่า พืชวัตถุ มีจำนวน 3,928 รายการ สัตว์วัตถุ มีจำนวน 496 รายการ ธาตุวัตถุ มีจำนวน 107 รายการ น้ำกระสายยา มีจำนวน 453 รายการ เห็ดรา มีจำนวน 18 รายการ และอื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) มีจำนวน 94 รายการ

1.2 จำนวนความถี่ของพืชที่ปรากฏในใบลาน

จากข้อมูลในตารางที่ 1 ผู้วิจัยสามารถจำแนกเป็นความถี่ของเภสัชวัตถุแต่ละแต่ละรายการ โดยใช้ความถี่ที่พบการใช้มากที่สุดถึงน้อยที่สุด โดยในบทความนี้จะเลือกนำเสนอเพียง จำนวน 10 อันดับ ได้แก่

ตารางที่ 2 นามพืชวัตถุ 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ลำดับ	ชื่อพืช	ความถี่
1	อ้อยดำ	88
2	ข้าวเจ้า/เจ้า/เข้า(ข้าว)เจ้า/เข้าเจ้า/เข้าเจ้า	84
3	ชิง	64
4	ยานาง	59
5	จันแดง	50
6	พริก/พิก	43
7	เทียม	32
8	หมอน้อย	30
9	ยานาง,ราก/ฮาก	23
10	ขมิ้น/เข้าหมื่น	21

จากตารางที่ 2 ผลการวิจัยจากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ พบพืชวัตถุ มีจำนวน 3,928 รายการ จำแนกเป็นความถี่พืชวัตถุที่ใช้มากที่สุด จำนวน 10 อันดับ ได้แก่ อ้อยดำ พบการใช้ 88 ครั้ง, ข้าวเจ้า/เจ้า/เข้า(ข้าว)เจ้า/เข้าเจ้า/เข้าเจ้า พบการใช้ 84 ครั้ง, ชิง พบการใช้ 64 ครั้ง, ยานาง พบการใช้ 59 ครั้ง, จันแดง พบการใช้ 50 ครั้ง, พริก/พิก พบการใช้ 43 ครั้ง, เทียม(กระเทียม) พบการใช้ 32 ครั้ง, หมอน้อย พบการใช้ 30 ครั้ง, ยานาง,ราก/ฮาก พบการใช้ 23 ครั้ง และ ขมิ้น/เข้าหมื่น พบการใช้ 21 ครั้ง

1.3 จำนวนความถี่ของสัตว์ที่ปรากฏในโบราณ
ตารางที่ 3 นามสัตว์วัตถุ 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ลำดับ	ชื่อพืช	ความถี่
1	งูเหลือม,บี	26
2	กวาง,เขา	11
3	แฉ้ง,ตุก	11
4	นองา	10
5	กา,ตุก	8
6	แมงมุม,คราบ/คาบ	8
7	เสือ,เข่ว/เขี้ยว	8
8	ไส้เดือน	8
9	กวางซี,เขา	7
10	เยื่อง,เขา	7

จากตารางที่ 3 ผลการวิจัยจากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ พบสัตว์วัตถุ มีจำนวน 496 รายการ จำแนกเป็นความถี่สัตว์วัตถุที่ใช้มากที่สุด จำนวน 10 อันดับ ได้แก่ งูเหลือม,บี พบการใช้ 26 ครั้ง, กวาง,เขา พบการใช้ 11 ครั้ง, แฉ้ง,ตุก พบการใช้ 11 ครั้ง, นองา พบการใช้ 10 ครั้ง, กา,ตุก พบการใช้ 8 ครั้ง , แมงมุม,คราบ/คาบ พบการใช้ 8 ครั้ง, เสือ,เข่ว/เขี้ยว พบการใช้ 8 ครั้ง, ไส้เดือน พบการใช้ 8 ครั้ง, กวางซี,เขา พบการใช้ 7 ครั้ง และ เยื่อง,เขา พบการใช้ 7 ครั้ง

1.4 จำนวนความถี่ของธาตุวัตถุที่ปรากฏในใบลาน

ตารางที่ 4 นามธาตุวัตถุ 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ลำดับ	ชื่อพืช	ความถี่
1	ก้อนเกลือ/เกลือ	14
2	เถ้ากลางคื/เท่า(ขี้เถ้า)กลางคื/เท่า(เถ้า)กลางคื/เท่า กลางคื/เท่าทางคื	11
3	ซิน/ซิน	10
4	นมผา	8
5	มาด	4
6	ขึ้นกสักกะคื/ขึ้นกสักกะคืโดลิ่งค์ /ขึ้นกสักกะคืโดลิ่ง	3
7	ขี้เหมี้ยงเหล็ก/ขี้เหล็ก/ขี้เหลง(ขี้เหล็ก,ขี้เหมี้ยง)	3
8	คำ	3
9	เงิน	3
10	สารส้ม/หินส้ม	3

จากตารางที่ 4 ผลการวิจัยจากเอกสารใบลานจำนวน 12 รายการ พบธาตุวัตถุ มีจำนวน 107 รายการ
จำแนกเป็นความถี่ที่ใช้มากที่สุด จำนวน 10 อันดับ ได้แก่ ก้อนเกลือ/เกลือ พบการใช้ 14 ครั้ง, เถ้า
กลางคื/เท่า(ขี้เถ้า)กลางคื/เท่า(เถ้า)กลางคื/เท่ากลางคื/เท่าทางคื พบการใช้ 11 ครั้ง, ซิน/ซิน พบการใช้ 10 ครั้ง
, นมผา พบการใช้ 8 ครั้ง, มาด พบการใช้ 4 ครั้ง, ขึ้นกสักกะคื/ขึ้นกสักกะคืโดลิ่งค์ /ขึ้นกสักกะคืโดลิ่ง พบการใช้ 3 ครั้ง, ขี้เหมี้ยงเหล็ก/ขี้เหล็ก/ขี้เหลง(ขี้เหล็ก,ขี้เหมี้ยง) พบการใช้ 3 ครั้ง, คำ พบการใช้ 3 ครั้ง, เงิน พบ
การใช้ 3 ครั้ง และ สารส้ม/หินส้ม พบการใช้ 3 ครั้ง

1.5 จำนวนความถี่ของน้ำกระสายที่ปรากฏในใบลาน

ตารางที่ 5 นามน้ำกระสายยา 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ลำดับ	ชื่อพืช	ความถี่
1	น้ำสุรา/น้ำเหล้า/เหล้า	109
2	น้ำพังคา/พังคา/ยาพังคา	49
3	นาว/น้ำมะนาว/น้ำหมากนาว	22
4	น้ำผึ้ง/น้ำเผิง/น้ำเผิง	22
5	งา,น้ำมัน/น้ำมันงา/มันงา	20
6	น้ำส่างน้อย/ส่างน้อย	19
7	นม/น้านม	18
8	น้ำข้าวจ้าว/น้ำเข้าจ้าว	18
9	น้ำไล่เดือน/น้ำเหยื่อเดือน/น้ำเหวยคิน(น้ำเหยื่อคิน)	18
10	น้ำท่า	15

จากตารางที่ 5 ผลการวิจัยจากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ พบน้ำกระสายยา มีจำนวน 453 รายการ จำแนกเป็นความถี่น้ำกระสายยาที่ใช้มากที่สุด จำนวน 10 อันดับ ได้แก่ น้ำสุรา/น้ำเหล้า/เหล้า พบการใช้ 109 ครั้ง, น้ำพังคา/พังคา/ยาพังคา พบการใช้ 49 ครั้ง, นาว/น้ำมะนาว/น้ำหมากนาว พบการใช้ 22 ครั้ง, น้ำผึ้ง/น้ำเฝิง/น้ำเฝิง พบการใช้ 22 ครั้ง, งา/น้ำมัน/น้ำมันงา/มันงา พบการใช้ 20 ครั้ง, น้ำส่างน้อย/ส่างน้อย พบการใช้ 19 ครั้ง, นม/น้ำมัน พบการใช้ 18 ครั้ง, น้ำข้าวเจ้า/น้ำเข้าเจ้า พบการใช้ 18 ครั้ง, น้ำใส่เดือน/น้ำเหยื่อเดือน/น้ำเหยื่อดิน(น้ำเหยื่อดิน) พบการใช้ 18 ครั้ง และ น้ำท่า พบการใช้ 18 ครั้ง

1.6 จำนวนความถี่ของเห็ดราที่ปรากฏในโบราณ

ตารางที่ 6 นามเห็ดรา 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ลำดับ	ชื่อพืช	ความถี่
1	โค/ตะไคร้แองน้ำใหญ่/โคแองน้ำ/แองน้ำ,โค	5
2	เห็ดขี้ควาย	4
3	เห็ดพิมาน	2
4	โคตงชาน(โคตงชาน?)	1
5	เห็ดขาม	1
6	เห็ดขี้ม้า	1
7	เห็ดจ้อง(ร่ม)	1
8	เห็ดชะวาก(ชะงาก)	1
9	เห็ดดาง(ดางแห?, กระด้าง?)	1
10	เห็ดดางแห	1

จากตารางที่ 6 ผลการวิจัยจากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ พบเห็ดรา มีจำนวน 18 รายการ จำแนกเป็นความถี่น้ำกระสายยาที่ใช้มากที่สุด จำนวน 10 อันดับ ได้แก่ โค/ตะไคร้แองน้ำใหญ่/โคแองน้ำ/แองน้ำ,โค พบการใช้ 5 ครั้ง, เห็ดขี้ควาย พบการใช้ 4 ครั้ง, เห็ดพิมาน พบการใช้ 2 ครั้ง, โคตงชาน(โคตงชาน?) พบการใช้ 1 ครั้ง, เห็ดขาม พบการใช้ 1 ครั้ง, เห็ดขี้ม้า พบการใช้ 1 ครั้ง, เห็ดจ้อง(ร่ม) พบการใช้ 1 ครั้ง, เห็ดชะวาก(ชะงาก) พบการใช้ 1 ครั้ง, เห็ดดาง(ดางแห?, กระด้าง?) พบการใช้ 1 ครั้ง และ เห็ดดางแห พบการใช้ 1 ครั้ง

1.7 จำนวนความถี่ของสิ่งอื่น ๆ ที่ปรากฏในโบราณ

ตารางที่ 7 อื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ลำดับ	ชื่อพืช	ความถี่
1	ดอกกัวซาย	8
2	ขี้แห้ง	4
3	ดอกกัวขาว	4
4	ผมหุ้ง	3

5	ขวยซี่	2
6	คำหมากแห้ง	2
7	เพิง(เพื่อง)โหลสมคาม/เพื่องโหลสมคาม	2
8	ลูกขันได	2
9	เล็บตีน	2
10	สบไถ/หมากสบไถ	2

จากตารางที่ 7 ผลการวิจัยจากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ พบอื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) มีจำนวน 94 รายการ จำแนกเป็นความถี่น้ำกระสายยาที่ใช้มากที่สุด จำนวน 10 อันดับ ได้แก่ ดอกกัญช่าย พบการใช้ 8 ครั้ง, ขี้แห้ง พบการใช้ 4 ครั้ง, ดอกกัญชา พบการใช้ 4 ครั้ง, ผมหุ้ง พบการใช้ 3 ครั้ง, ขวยซี่ พบการใช้ 2 ครั้ง, คำหมากแห้ง พบการใช้ 2 ครั้ง, เพิง(เพื่อง)โหลสมคาม/เพื่องโหลสมคาม พบการใช้ 2 ครั้ง, ลูกขันได พบการใช้ 2 ครั้ง, เล็บตีน พบการใช้ 2 ครั้ง และ สบไถ/หมากสบไถ พบการใช้ 2 ครั้ง

1.8 จำนวนความถี่ของโรคที่ปรากฏในโบราณอีสาน

จากการวิเคราะห์ข้อมูล จากตำรายาโบราณ ในสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน จำนวน 12 ฉบับ/ผูก ผู้วิจัยได้จัดจำแนกจำนวนความถี่เป็นหมวดหมู่ นามโรค/ตำรับยา ที่ปรากฏ ดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ผลการวิจัยจำนวนนามโรค/ตำรับยา ที่พบจากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ มีดังนี้

รายการ	โรค/ตำรับยา
BL0001003	58
BL0001004	62
BL0001011	42
BL0001012	169
BL0002011	74
BL0005010	34
BL0005013	24
BL0005016	289
BL0008006	25
BL0009004	82
BL0011005	182
BL0011006	26
โดยรวม	1,067

จากตารางที่ 8 ผลการวิจัยจากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ พบ มีนามโรค/ตำรับยา 1,067 รายการ ใช้มากที่สุด 10 ลำดับ ได้แก่ ออก(อาการโรคต่าง ๆ), ฝี, ไข้, ตุ่ม, ล้วงแก้ว/ล่องแก้ว, สะอึก, แก้กเลือด, แก้กพิษ, มะเล็ง/มะเอ็ง/แม่เอ็ง และคันทะลา

2. อนุกรมศัพท์ที่ปรากฏในใบลานอีสาน

ตารางที่ 9 ตารางแสดงจำนวนนามโรคและเภสัชวัตถุที่พบทั้งหมดและชื่อที่พบการใช้

รายการ	นามโรค/ ยา	เภสัชพืช วัตถุ	เภสัชสัตว์ วัตถุ	เภสัชธาตุ วัตถุ	น้ำ กระสาย	เภสัชเห็ด รา	อื่น ๆ
จำนวนที่พบ ทั้งหมด	1,067	3,928	496	107	453	18	94
จำนวนชื่อที่ ใช้ในอนุกรม	295	1,765	246	47	89	10	71

จากตารางที่ 9 ผลการวิจัยจากเอกสารใบลานจำนวน 12 รายการ จำแนกข้อมูลตามข้อ 2.1-2.7 ดังนี้

2.1 นามพืชที่ปรากฏในใบลาน จากเอกสารใบลานจำนวน 12 รายการ พบ มีนามพืชทั้งหมด 3,928 รายการ ชื่อที่ใช้ในอนุกรม 1,765 รายการ เรียงลำดับจาก ก-ฮ รายละเอียดในภาคผนวกที่ 4.1 อนุกรมนามพืชวัตถุ

2.2 นามสัตว์ที่ปรากฏในใบลาน จากเอกสารใบลานจำนวน 12 รายการ พบ มีนามสัตว์ทั้งหมด 496 รายการ ชื่อที่ใช้ในอนุกรม 246 รายการ เรียงลำดับจาก ก-ฮ รายละเอียดในภาคผนวกที่ 4.2 อนุกรมนามสัตว์วัตถุ

2.3 นามธาตุวัตถุที่ปรากฏในใบลาน จากเอกสารใบลานจำนวน 12 รายการ พบ มีนามธาตุวัตถุทั้งหมด 107 รายการ ชื่อที่ใช้ในอนุกรม 47 รายการ เรียงลำดับจาก ก-ฮ รายละเอียดในภาคผนวกที่ 4.3 อนุกรมนามธาตุวัตถุ

2.4 นามน้ำกระสายที่ปรากฏในใบลาน จากเอกสารใบลานจำนวน 12 รายการ พบ มีนามน้ำกระสายทั้งหมด 453 รายการ ชื่อที่ใช้ในอนุกรม 89 รายการ เรียงลำดับจาก ก-ฮ รายละเอียดในภาคผนวกที่ 4.4 อนุกรมนามน้ำกระสายยา

2.5 นามเห็ดราที่ปรากฏในใบลาน จากเอกสารใบลานจำนวน 12 รายการ พบ มีนามเห็ดราทั้งหมด 18 รายการ ชื่อที่ใช้ในอนุกรม 10 รายการ เรียงลำดับจาก ก-ฮ รายละเอียดในภาคผนวกที่ 4.5 อนุกรมนามเห็ดรา

2.6 นามสิ่งอื่น ๆ ที่ปรากฏในใบลาน จากเอกสารใบลานจำนวน 12 รายการ พบ มีนามสิ่งอื่น ๆ ทั้งหมด 94 รายการ ชื่อที่ใช้ในอนุกรม 71 รายการ เรียงลำดับจาก ก-ฮ รายละเอียดในภาคผนวกที่ 4.1 อนุกรมนามระบุมวดไม้ได้

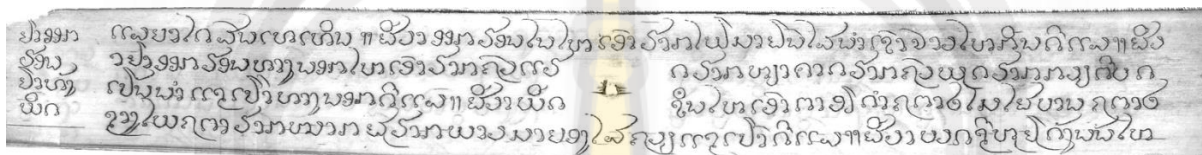
2.7 นามโรคที่ปรากฏในใบลานอีสาน จากเอกสารใบลานจำนวน 12 รายการ พบ มีนามโรค/ตำรับยาทั้งหมด 1,067 รายการ ชื่อที่ใช้ในอนุกรม 295 รายการ เรียงลำดับจาก ก-ฮ รายละเอียดในภาคผนวกที่ 4.7 อนุกรมนามโรค/ตำรับยา

3. สัมผัสตัวอักษรโบราณที่ใช้เขียนศัพท์ในใบลานอีสาน

เป็นการนำเสนอให้เห็นการจัดการศัพท์โดยตัวอย่างสัมผัส ซึ่งใช้เอกสารใบลาน 2 ตัวอักษร คือ อักษรไทยน้อย และอักษรธรรม โดยข้อมูลฉบับเต็มที่ได้จากการจำแนกศัพท์จะปรากฏอยู่ในภาคผนวกที่ 4

3.1 ลักษณะสัมผัสตัวอักษรโบราณที่ใช้เขียนศัพท์ในใบลานตัวอักษรไทยน้อยผูกที่ 10 รหัส

BL0009004 ดังตัวอย่าง

ภาพประกอบ 2 ใบลานอักษรไทยน้อยลานที่ 9 หน้าที่ 1

ก.คัดลอกอักษร อีอาอรอมม อีาทักขิณ

แลยาไดสินเทเทินฯฉิวาอรอมมไมเทเอารากไฟผินไสนำเจ้าจาวไทกินดีแลฯฉิว
 อีอาอรอมมทางนอกไทเอารากถั่วแฮ ๑รากหญาคา๑รากถั่วพู๑รากถั่วตีบ๑
 ไสนำแซเป้าทางนอกดีแลฯฉิวาพิต ขึ้นไทเอตาออยดำ๗ตา๒ไมไผบ้าน๗ตา๒
 ขางไฟ๗ตา๑รากหญาคนผู้รากพาวมายองใส่ถั่วแซเป้าดีแลฯฉิวาปวดซีหูอยู่ดั่งนั้นไท

ข.คำถ่ายทอด อียาออกฮอน ยาทั้งพิต

- บ.1 แลยาไดสินเทเทินฯฉิวาออกฮอนไนให้เอารากไฟผินไสนำเจ้าจาวไทกินดีแลฯฉิว
- บ.2 อียาออกฮอนทางนอกไทเอารากถั่วแฮ ๑รากหญาคา๑รากถั่วพู๑รากถั่วตีบ๑
- บ.3 เป็นน้ำแซเป้าทางนอกดีแลฯฉิวาพิต ขึ้นไทเอตาออยดำ๗ตา๒ไมไผบ้าน๗ตา๒
- บ.4 ขางไฟ๗ตา๑รากหญาคนผู้รากพาวมายองใส่ถั่วแซเป้าดีแลฯฉิวาปวดซีหูอยู่ดั่งนั้นไท

ค.คำอ่านปัจจุบัน ยาออกร้อน ยากระทุ้งพิษ

- บ.1 แลอย่าได้สนเทห์เทินฯ ฉิวาออกร้อนไน ให้เอาราก (ว่าน?) ไฟ ผนไสน้ำข้าวเจ้าให้กินแลฯ ฉิว-
- บ.2 ๑ ยาออกร้อนทางนอก ให้เอารากถั่วแฮ ๑ รากหญ้าคา ๑ รากถั่วพู ๑ รากถั่วตีบ ๑
- บ.3 เป็นน้ำแซเป้าทางนอกดีแลฯ ฉิวาพิษขึ้นให้เอา ตาอ้อยดำ ๗ ตา ตาไม้ไผ่บ้าน ๗ ตา ตา
- บ.4 ขางไฟ ๗ ตา รากหญาคนผู้รากมะพร้าว มายอง(ขี้) ใส่ถั่วแซเป้าดีแลฯ ฉิวาปวดซีหูอยู่ดั่งนั้น ให้-

ภาพประกอบ 3 ไบลาณอักษรไทยน้อยลานที่ 9 หน้าที่ 2

ក.ក្តីត្រួតពិនិត្យអក្ខរកិច្ច វិញ្ញាបនបត្រ វិញ្ញាបនបណ្ឌិត វិញ្ញាបនបណ្ឌិត

[illegible]

ສາທາລະນະລາຍມະຫາຊາດໂລກໃໝ່ ກິນດີແລະຍິນດີທັງພິເສດເຮົາຝັດຕົນ

ໝາກເບັງຈິ່ງດຳໝາກນຳໝີນເບົາ ຝຶນກິນດີແລະຜິວຫຼາຍພວນຫົນຫຼູໄຫ

ເຈົ້າອອກອກກັນ໑ນຳເຂົາຈາວເປັນນຳແຊ່ໂຫກິນດີແລະຜູ້ວາຍົາເຈັບຕໍ່ໂຕຕົນ

ข. คำถ่ายถอด อียากินพิต อียาทังพิต อียาเจ็บคัม

บ.1 เอ้าสี่โคตน์ผิ่นเป่าตีแลฯผิวากินผิดเอ้าฮากกะจายผิ่นไสนำสาจนอยเบ้นนำไหกินตีแ

บ.2 ลพปากดงากยิมดงากซาตีดผืนไวกินดีแลผิวาอูย้างพิใหเ้าสี้ไคตินด

บ.3 หมากเบ้งจิวตำหวานำดฝิ่นเป่าฝิ่นกินดีแลฯฝิวาอยาพวนหินหวยไห

บ.4 เอาออกอกกันนำเข้าจาวเป็นน้ำแช่ไหกินดีแลฯพิวอยาเจ็บคอตีบคัตัน

ค.คำอ่านปัจจุบัน ยากินผิด ยากระทุ้งพิษ ยาเจ็บคอ

บ.1 เอาสีไคตันผสมเป่าตีและ ผีวากินผิดเอารากกระจายฝนใส่น้ำสังน้อยเป็นน้ำให้กินดีแ-

บ.2 ลฯ ภาค ๑ รากยม ๑ รากชาติ ๑ ฝนให้กินดีแลฯ ฦว่ายาทั้ง (กระหุ้ง) พิษ ให้เอาสีโคตัน ๑

บ.3 หมากเบี้ย ๑ จั่วดำ ๑ ว่านนํ้า ๑ ฝนเป่า ฝนกินดีแลฯ ผิว่ายาพวนหนอย (กระวนกระวาย) ให้-

บ.4 เอาออกกัน ๑ น้ำข้าวเจ้าเป็นน้ำแช่ให้กินดีแลฯ ผิว่ายาเจ็บคอคอดตีบคอตัน

ตารางที่ 10 ตารางคำศัพท์อักษรไทยน้อยที่ปรากฏ

คัดลอกอักษร	คำถ่ายทอด	คำอ่านปัจจุบัน
ฮือออภธอม	ฮือออออกฮอน	ยาออกร้อน
ฮิมเท	สินเท	สนเทห์
ฮือว	ผิวา	ผิว่า
เฮือ	เอือ	เอา
ฮิมไผ	ผินไส	ผนไส่
นำเฮือจาว	นำเข้าจาว	น้ำข้าวเจ้า
รากไต้	ฮากไฟ	ราก(ว่าน?)ไฟ
รากทิวแอ	ฮากถั่วแฮ	รากถั่วแฮ
รากทิวาคา	ฮากหยาคา	รากหญ้าคา
รากทิวพู	ฮากถั่วพู	รากถั่วพู
รากทิวติบ	ฮากถั่วติบ	รากถั่วติบ
เข้มนำ	เป็นนำ	เป็นน้ำ
แซเปือ	แซเป้า	แซเป้า
ฮือดำ	ฮือดำ	ฮือดำ
หมากฮู	หมากหู	หมากผู้
ยอ	ยอ	ยอ(ขี้)
ปวดฮือ	ปวดฮือ	ปวดฮือ (เสียดหู?)
ทว	ถว	ถว
นำฮือม	นำฮือม	น้ำฮือม
ฮือทิว	ฮือทิว	ฮือทิว(กระทิว)พิช
ฮือไค	ฮือไค	ฮือไค
หมากฮือ	หมากฮือ	หมากฮือ
ทวนำ	ทวนำ	ทวนำ
ทวนทว	ทวนทว	ทวนทว(กระวนกระวาย)
ฮือจับค้อตือค้อตัน	ฮือจับค้อตือค้อตัน	ฮือจับค้อค้อตือค้อตัน

อักษรวิธีที่พบ

* สระ เอี จะไขแทนได้ทั้ง สระ เออ และ เอื้อ รวมถึง สระ อี มักใช้แทน อี อี้ อื อี้ เช่นเดียวกับอักษร

****บางเสียงเช่น สระ เอีย อาจใช้เขียนแทนเสียง เอือ เช่นเดียวกับอักษรธรรม**

*** สระ อุ มักใช้แทนทั้งสระ อุ และ อู เช่น หมากรู้ คือ หมากรู้ หรือ บวดชีหู้ คือ บวดชีหู้ (เสียดห?)

**** กรณี อ, ๖ (อ ย) และ ท, ๗ (ท น, ท ม) จะขีดเส้นใต้ด้านล่างคำให้รู้ว่าเป็นคำเดียวกัน เช่น อย่า ทั
ง พิด , หมาก เบี้ย เป็นต้น

***** กรณีมี นิคหิต (ออ) ° ไม้ข่ม ไม้ขีด และไม้ ยมก ๔ ในชั้นถ่ายทอดให้คงรูปไว้ เช่น
 ฮาเจ้าค๑๒ติ๑ค๑ต๑ม ฮยาเจ้าค๑๒ติ๑ค๑ต๑น, ฮ๑โค๑ต๑ม ส๑โค๑ต๑น เป็นต้น

***** กรณีใช้ พินทุ (.) บอกให้รู้ว่า มีตัวเพื่องห้อยอยู่ด้านล่าง หรือมีตัวสะกดอื่น เช่น ฏฏ ถวย ถ้วย หรือ หินหาย เป็นต้น

***** กรณีผู้จารจารเกินมักใช้สัญลักษณ์ – ขีดฆ่าคำนั้น ๆ เช่น เอ้าออวอวอวอว๑ เอ้าออก
อกกัน ๑ คือ เอ้าออกกัน ๑ (แต่ไม่ควรนำมาใส่ในคำอ่านปัจจุบัน) เป็นต้น

3.2 ลักษณะสิ่งเขปตัวอักษรโบราณที่ใช้เขียนคัพทนีในโบราณอักษรธรรม ดังตัวอย่าง

ภาพประกอบ 4 ไบลาณอักษรธรรมลานที่ 14 หน้าที 1

[illegible][illegible]

บ.4 ๑หฺวฺงเหา๑เหาหฺอม๑ทำทาน๑จิงอฺงเห็ดคางเห๑ขิวตำผิงผ๑าขาวหฺ่แซ่นำ

บ.4 หัวรุ่งเห่า ๑ เท่าห้อม ๑ ทำทาน ๑ จงอาจ เห็ดดางแห ๑ คั่วตำผงเผา ผ้าขาวห่อแขน^๓

[illegible]

บ.4 คามปดฮ้าออมไอดผินไหกินลิลาถาบ้งไหอ้าฝักหวานบานดากนตงฮ้าฝักกินซันด

ค.คำอ่านปัจจุบัน ยาแก้ยาทาน ยาทั้งมวล, แก้สะอึก

- บ.1 แล้วเอาแสนจงอาง ๑ แสนเห่าฮ่อม ๑ ฝนลงไล่ให้กินแลแก้พิษกาฬกับอันตรายอยู่นั้นแลฯ ยาแก้
บ.2 คอไอ ให้เอาขวยมดงาม ๑ ขวยมดลื่น ๑ ดูกูเห่า ๑ คั่วให้ไหม้ห่อผ้าขาวแช่น้ำกินแลฯ
บ.3 ยาแก้ยาท่านทั้งมวลแลฯ กินของผิดทั้งปวง ให้เอาหัวเอื้อง ๑ หัวทูน ๑ รากบังชันขาว ๑ ราก-
บ.4 ก้ามปู ๑ รากอมไผ่ฝนให้กินแลฯ ถ้าไม่ฟังให้เอาผักหวานบ้าน ๑ ก้านตง ๑ รากพริกกันชน ๑

ตารางที่ 11 ตารางคำศัพท์อักษรธรรมที่ปรากฏ

คัดลอกอักษร	คำถ่ายทอด	คำอ่านปัจจุบัน
ฮวฺหฺ	ฮยาหฺนิว	ยานีว
ฮวฺลฺ	ฮยาเอน*	ยาเรือน
ฮวฺลฺลฺ	ฮยาชีเยียร**	ยาชีเรือน
ฮวฺลฺลฺลฺ	ฮยาไชแกพิตกานกับ	ยาไชแก้พิษกาฬกับ
คฺลฺ	กคฺ	แก้คอ
อฺ	อฺ	เอา
ลฺ	ลฺ	ราก
ฮวฺลฺลฺลฺ	หฺวฺลฺลฺ	หัวเห่าหมู
ลฺลฺ	ลฺลฺ	รากลับมีน
บว	บว	บว
ล	ล	แล
ลฺลฺ	ลฺลฺ	แก่นมะหาด
อฺ	อฺ	ต้ม
ล	ล	เคี้ยว
ลฺ	ลฺ	คังคาว
ลฺ	ลฺ	อ้อยดำ
ลฺ	ลฺ	มือหมากน้ำ
ลฺ	ลฺ	ข้าวสารเจ้า
ลฺ	ลฺ	บังกือก้อม(กึ่งกือกระสุนพระอินทร์?)
ลฺ	ลฺ	ชี้เข็บ(ตะขาบ)

คัดลอกอักษร	คำถ่ายทอด	คำอ่านปัจจุบัน
ແມ່ງອຸດ	แม่งออด	แม่งออด(แม่งป่อง)
ຫ້ວງເທົາ	ห้วงเหา	ห้วงเห่า
ເທົາຫຸ່ມ	เหาห่อม	เห่าห่อม
ຫຳທານ	ทำทาน	ทำทาน
ຈິງອາງ	จิงอาง	จงอาง
ເຫື່ດຕາງແທ	เห็ดตางแห	เห็ดตางแห
ຫົວ	หัว	คิ้ว
ຕຳຝົງເຝົ້າຂາວ	ต่าฝิงเฝือขาว	ต่าฝงเฝือ ผ้าขาว
ຫ້ອແຂ້ນ້ຳ	ห่อแซ่น้ำ	ห่อแซ่น้ำ
ຫ້ອມວຽນ	ห่มวร	ห่มวล
ແກ້ສອື່ກ	กัซอึก	แก้สะอึก
ແລ້ວ	ลิว	แล้ว
ແອນ	แฮน	แฮน
ຝຸ່ນ	ฝุน***	ฝน
ຍາແກ້ຄົວ	อยากิคิอ	ยาแก้คอ
ຂວຍມົດງຸ່ມ	ขวยมิดงุม	ขวยมดงุ่ม
ຂວຍມົດລີນ	ขวยมิดลิน	ขวยมดลีน
ດູ່ກ	ดู่****	ดุก (กระดุก)
ຫ້ອ	หือ	หือ
ກິນຂອງຝິດ	กินของฝิส	กินของฝิด
ຫ້ປວງ	หังปวง	หังปวง
ຫ້ວເອື່ອງ	หิวเอื่อง	หิวเอื่อง
ຫ້ວທຸນ	หิวทุน	หิวทูน
ຮາກບັງຂັນຂາວ	ฮ่าบ้งขันขาว	รากบ้งขันขาว
ຮາກວຸ່ມປູ	ฮ่าคามปู	รากก้ามปู
ຮາກອອມໄອ	ฮ่าออมไอ	รากออมไอ

บทที่ 5 (Chapter 5)

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ (Discussion)

สรุป

จากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ พบชื่อที่ใช้ในอนุกรมทั้งสิ้น 2,523 คำ โดยสรุปได้ดังนี้

พืชวัตถุ มีจำนวน 3,928 รายการ คิดเป็นร้อยละ 77 ชื่อที่ใช้ในอนุกรม 1,765 รายการ ใช้มากที่สุด ได้แก่ อ้อยดำ, ข้าวเจ้า, ชิง, ยานาง, จันแดง, พริก, กระเทียม, หมอน้อย, รากยานางและขมิ้น

สัตว์วัตถุ มีจำนวน 496 รายการ คิดเป็นร้อยละ 10 ชื่อที่ใช้ในอนุกรม 246 รายการ ใช้มากที่สุด ได้แก่ ติงูเหลือม, เขากวาง, กระดุกแครง, นอง, กระดุก, คราบแมงมุม, เขี้ยวเสือ, ไล่เดือน, เขากวางชี และเขาเยื้อง

ธาตุวัตถุ มีจำนวน 107 รายการ คิดเป็นร้อยละ 2 ชื่อที่ใช้ในอนุกรม 47 รายการ ใช้มากที่สุด ได้แก่ เกลือ, เถ้ากลางคี่, ชื่น(ดีบุก), นมผา, มาด(กำมะถัน), ชื่นกสักคะโดลิงค์ (หินปูนที่เกิดจากหอยน้ำจืด), ชีเหมียยเหล็ก, คำ(ทองคำ), เงิน และสารส้ม

น้ำกระสายยา มีจำนวน 453 รายการ คิดเป็นร้อยละ 9 ชื่อที่ใช้ในอนุกรม 89 รายการ ใช้มากที่สุด ได้แก่ น้ำสุรา, น้ำพังคา, น้ำมะนาว, น้ำผึ้ง, น้ำมันงา, น้ำสำงน้อย, น้ำนม, น้ำข้าวเจ้า, น้ำไล่เดือน และน้ำท่า

เห็ดรา มีจำนวน 18 รายการ ใช้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 0 ชื่อที่ใช้ในอนุกรม 10 รายการ ได้แก่ ตะไคร้แองน้ำใหญ่, เห็ดขี้ควาย, เห็ดพิมาน, ไคตงซาน(ไคตงซาน?), เห็ดขาม, เห็ดขี้ม้า, เห็ดจ้อง(ร่ม) , เห็ดชะวาก(ชะงาก) , เห็ดดาง(ดางแห?, กระด้าง?)และ เห็ดดางแห

อื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) มีจำนวน 94 รายการ คิดเป็นร้อยละ 2 ชื่อที่ใช้ในอนุกรม 71 รายการ ใช้มากที่สุด ได้แก่ ดอกกิ้วซ้าย, ชีแห้ง, ดอกกิ้วขวา, ผมหยุ่ง, ขวยซี่, คำหมากแห้ง, เพ็ญไฮสมคาม, ลูกขันได (ขันบันได), เล็บตีน และหมากสบไถ

นามโรค/ตำรับยา 1,067 รายการ ชื่อที่ใช้ในอนุกรม 295 รายการ ใช้มากที่สุด 10 ลำดับ ได้แก่ ออก (อาการโรคต่าง ๆ) , ฝี่, ไซ้, ตุ่ม, ล้วงแก้ว/ล่องแก้ว, สะอึก, แก่เลือด, แก่พิษ, มะเล้ง/มะเอ็ง/แม่เอ็ง และคันทะลา

อภิปรายผล

ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่บันทึกไว้ในตำรายา ทั้ง 12 ฉบับ ปรากฏโรคและตำรับยาประเภทออก ฝี่ และใช้มากที่สุดแสดงความเป็นโรคประจำถิ่นร้อนชื้นในบริเวณดินแดนที่ราบสูงในอดีต และเภสัชวัตถุประเภทพืชมากที่สุด สะท้อนความองค์ด้านการใช้ประโยชน์จากพืชพรรณที่มีอยู่รายรอบตัว โดยผ่านการสังเกต จดจำ ทดลองใช้ประโยชน์ สังสม สืบสาน ส่งต่อองค์ความรู้ โดยการเรียนรู้ตัวต่อตัวแล้วบางส่วนถูกบันทึกไว้ในเอกสารโบราณ แต่อีกหลายส่วนก็สูญสิ้นไปกับตัวหมอยา ซึ่งเอกสารที่นำมาศึกษาในบทความถือเป็นตัวแทนของตำรายาในเอกสารโบราณที่กระจัดกระจายอยู่ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นภาคอีสานดังกล่าวนั้น ล้วนเกิด

ประโยชน์ทั้งด้านการศึกษาภูมิปัญญาด้านนิเวศวัฒนธรรม สะท้อนออกมาจากข้อมูลความถี่ของการใช้สมุนไพรในแต่ละเภสัชวัตถุชนิดต่างๆ นั้น สอดคล้องกับสมัย วรรณอุดร (2558 : 111-112) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาทางการสาธารณสุขอันทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษอีสานและลาวได้นำเสนอให้เห็นผ่านการรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คนในชุมชน โดยใช้สมุนไพรและวัตถุธาตุที่มีอยู่รอบๆ ตัวในชุมชน ทำให้รู้วิธีการสืบทอดส่งต่อสาระทางการแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในวิถีชีวิตปัจจุบันได้ด้านใดด้านหนึ่ง และสอดคล้องกับ อูชา กลิ่นหอม (2552 : 10-11) ที่กล่าวถึงความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำการศึกษาเพื่อหาตำราและตำรับรับยาที่ยังคงใช้อยู่ในปัจจุบันและผลสัมฤทธิ์ของการใช้ยา เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลประกอบการพิจารณาในการพัฒนายาแบบพื้นบ้านขั้นต่อไป และตำรายาที่เป็นตัวเขียนย่อมสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางนิเวศวัฒนธรรมของผู้คน รวมถึงทำให้เห็นโรค วิธีการรักษาโรค การใช้สมุนไพรในอดีต ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สมควรอนุรักษ์ไว้ให้กับสังคมสืบไป

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้สามารถนำไปใช้ต่อยอดศึกษาองค์ประกอบทางเคมีของเภสัชวัตถุที่พบมาก เพื่อนำไปใช้ผลิตเป็นเวชภัณฑ์ด้านต่าง ๆ สืบเนื่องจากองค์ความรู้ด้านสมุนไพรเหล่านี้ยังขาดการศึกษาวิจัยอย่างจริงจัง

บรรณานุกรม (Bibliography)

เอกสารอ้างอิง

เอกสารต้นฉบับ

- 1) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 1 รหัส BL0001003 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 74 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม วัดมหาชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ปริวรรตโดย นายสมัย วรรณอุดร
- 2) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 2 รหัส BL0001004 ตัวอักษรไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 28 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติมปริวรรตโดย นายธนวัฒน์ เชื้อโคกกรวด
- 3) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 3 รหัส BL0001011 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 16 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติมปริวรรตโดย นางสาวอัญชลี อัมมอรานู
- 4) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 4 รหัส BL0001012 ตัวอักษรธรรม, ไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 50 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม ธรรม น.1-13, ไทยน้อย น.14-16, ธรรม น.17-25 ปริวรรตโดย อ.ภก.ณัฐพงษ์ วิชัย
- 5) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 5 รหัส BL0002011 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 26 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติมปริวรรตโดย นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์
- 6) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 6 รหัส BL0005010 ตัวอักษรไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 22 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม ปริวรรตโดย นางสาวอัญชลี อัมมอรานู
- 7) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 7 รหัส BL0005013 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 24 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม ปริวรรตโดย นางสาวอัญชลี อัมมอรานู เคยใช้เป็นข้อมูลใน ตำรายาวัดมหาชัย เล่ม 3
- 8) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 8 รหัส BL0005016 ตัวอักษรธรรม, ไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 20 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม ในวัดมหาชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีอักษรไทยน้อย 2 ลานสุดท้าย ปริวรรตโดย นายอิทธิราช นันขันตี
- 9) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 9 รหัส BL0008006 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 14 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม วัดศรีสมพร บ้านแบก ต.นาทอง อ.เชียงยืน จ. มหาสารคาม เคยใช้เป็นข้อมูลในตำรายาวัดศรีสมพร ปริวรรตโดย นายสมัย วรรณอุดร
- 10) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 10 รหัส BL0009004 ตัวอักษรไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 36 หน้าลาน สมบัติวัดมหาชัย พระอารามหลวง ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติมปริวรรตโดย นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์
- 11) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 11 รหัส BL0011005 ตัวอักษรไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 66 หน้าลาน เป็นตำรายาวัดป่าสักคาราม บ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม ปริวรรตโดย นายธนวัฒน์ เชื้อโคกกรวด

- 12) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 12 รหัส BL0011006 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทย มีจำนวน 16 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติมปริวรรตโดย อ.ภก.ณัฐพงษ์ วิชัย

ภาษาไทย

Sakul Sinchai. Anti-inflammatory activity of medicinal plant recipes from Lanna

medicinal plant textbooks database. ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

กรรณิการ์ วิลลเกษม. ตำราเรียนอักษรไทยโบราณ. นนทบุรี : โรงพิมพ์นิติธรรมการพิมพ์, 2552.

กระทรวงยุติธรรม. รายงานโครงการศึกษาความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรและระบบการแพทย์แผนไทยในการบำบัดรักษายาเสพติดในประเทศไทย. ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

กระทรวงศึกษาธิการ. แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์ และมรดกทางวรรณกรรมของชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. 2549.

กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้าน. รายการตำรับยาแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช 2561. กรุงเทพฯ : สามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ), 2561.

กองคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์พื้นบ้าน. รายการตำรับยาแผนไทยแห่งชาติ ฉบับเฉลิมพระเกียรติฯ พุทธศักราช 2562. กรุงเทพฯ : สามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ), 2561.

เกษรินทร์ เจริญสุข. การศึกษาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านในการรักษาโรค หลละ ละอองซางในเด็ก. ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. “ทิศทางภูมิปัญญาสุขภาพวิถีไท แนวคิดและยุทธศาสตร์การสร้างและจัดการองค์ความรู้ การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านไทยและการแพทย์ทางเลือกบทสรุปสำหรับผู้บริหาร,” ใน ภูมิปัญญาไทย สุขภาพวิถีไทย. กรุงเทพฯ : กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข, 2547.

คุณช่วย ปิยวิทย์. ภาษาและคติความเชื่อในตำรายาพื้นบ้านจากวัดบึงตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนครราชสีมา. ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. จากลายสือไทยสู่อักษรไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

เจริญ ศรีประดิษฐ์. ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ด้านการแพทย์พื้นบ้านจากหนังสือบุด. ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

ชวนากร จันนาเวช. เอกสารวิชาการลำดับที่ 13 ตำรายาวัตวัดท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เล่ม 1. โครงการอนุรักษ์โบราณวัตถุวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2552.

ชวนากร จันนาเวช. เอกสารวิชาการลำดับที่ 14 ตำรายาวัตตัทหม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

เล่ม 2. โครงการอนุรักษ์ใบลานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2553.

ชัยชนะรินทร์ ทับมะเรียง. ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นอาหารช้างในจังหวัดสุรินทร์.

ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

ชานนท์ ไชยทองดี และกิตติราช พงษ์เฉลียว. การสืบค้นภูมิปัญญาจากตำรายาใบลานในจังหวัดศรีสะเกษ.

ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

ชินพัฒน์ เฉลิมรัมย์. การวิเคราะห์ตำรับยารักษาโรคผิวหนังในเอกสารใบลานของจังหวัดสกลนคร. ออนไลน์

ใน <https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

ไข่มอน การ์ดเนอร์ - พินดา สิทธิสุนทร - วิไลวรรณ อนุสารสุนทร. ต้นไม้เมืองเหนือคู่มือศึกษาพรรณไม้ยืน

ต้นในป่าเหนือ ประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2549.

ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. (2561). **อุรังคธาตุ จ.ศ.1167**. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.

ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. สารตราเมืองมหาสารคาม (ฉบับคัดร่าง). มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

มหาสารคาม, 2553.

ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. การใช้ครามในตำรายาโบราณ Indigo Uses in an Ancient Medical

Formularies. วารสารการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก. Vol 16 No 2 (2018). Pages :

278-294.

ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. ผักหนอก : วิธีคิดและความเชื่อเรื่องสุขภาพในเอกสารโบราณ. ใน อยู่ดี กินดี มีสุข :

มิติทางสังคมและวัฒนธรรมของสุขภาพ ; รวมบทความจากการประชุมวิชาการทางมานุษยวิทยา

ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2560 / โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, สุวรรณ สถาอนันท์, อานันท์ กาญจนพันธ์ุ. [...และ

คนอื่น ๆ] ; ปณิดา สระวาสี : บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : ศูนย์ฯ, 2562.

ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์. ระบบการจัดการคัมภีร์ใบลานวัดมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2553.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยา. นิทานโบราณคดี. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ :

บรรณาการ, 2543.

ทิพย์วารี สงนอก. ภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับตำรายาพื้นบ้าน. ออนไลน์ใน

<https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

ธงชัย เปาอินทร์. ต้นไม้ยาน่ารู้. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุวีริยาศาสตร์, 2551.

ธวัช ปุณโณทก. อักษรโบราณอีสาน : อักษรวิทยาอักษรตัวธรรมและไทยน้อย. กรุงเทพฯ : สยามเพรส

แมนเจนันท์, 2540.

นันทวัน บุญยะประภัศร และ อรุณ โชคชัยเจริญพร. สมุนไพรไม้พื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชนจำกัด,

2539.

นันทวัน บุญยะประภัศร และ อรุณ โชคชัยเจริญพร. สมุนไพรไม้พื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชนจำกัด,

2541.

นันทวัน บุญยะประภัศร และ อรุณ โชคชัยเจริญพร. สมุนไพรไม้พุ่มบ้าน. กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชนจำกัด, 2542.

นันทวัน บุญยะประภัศร และ อรุณ โชคชัยเจริญพร. สมุนไพรไม้พุ่มบ้าน. กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชนจำกัด, 2543.

นันทวัน บุญยะประภัศร และ อรุณ โชคชัยเจริญพร. สมุนไพรไม้พุ่มบ้าน. กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชนจำกัด, 2543.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). การแพทย์แนวพุทธ. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ : ครอบครัวแสงสายัณห์, 2553.

พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวั่งเจริญ. วิเคราะห์สารนิเทศจากใบจุ่ม. กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2556.

ภาควิชาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. เอกสารการสัมมนาวิชาการเนื่องในวาระฉลองอายุครบ 96 ปีของ ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร เรื่อง “ภูมิปัญญาอาเซียน : เวชศาสตร์จารึกและเอกสารโบราณ”. ภาษา-จารึก ฉบับที่ 13. นนทบุรี : หจก. เซน ปริ้นส์ดีง, 2558.

ภาพใบลานตำรายาล้านนา. อ้างอิงจาก พระจตุพล จิตตสวโร, พระศุภชัย ชยสุโก, เกริก อัครชินเรศ ในเอกสารนำเสนอ เรื่อง “แนวคิดในการจัดเก็บคัมภีร์ใบลานด้วยระบบดิจิทัล ในจังหวัดเชียงใหม่”. โครงการ e-book วรรณกรรมล้านนา. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2553.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศูนย์การทหารราบ, 2554.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, 2546.

รุ่งรัตน์ ทองสกุล. อภิธานศัพท์ยาสมุนไพรในหนังสือบุดประเภทตำรายาภาคใต้. ออนไลน์ใน

<https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

โรงเรียนแพทย์แผนไทย. ตำรายาศิลจารึกในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) พระนคร

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้จารึกไว้เมื่อ พ.ศ.2375. ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

วกุล มิตรพระพันธ์. วรรณกรรมและพิธีกรรมบอกตัวตนคนพลัดถิ่นของชาวไทลื้อเมืองยอง หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

วงศ์สถิต ฉั่วกุล. อนุกรมวิธานพืชสมุนไพร TAXONOMY OF MEDICINAL PLANTS. กรุงเทพฯ : หจก. วรานนท์เอนเทอร์ไพรส์ , 2548.

วงศ์ธิดาราชสนิท, กรมหลวง และอภิรดี สุขแสงดาว. ตำราสรรพคุณยา ฉบับของกรมหลวงวงศ์ธิดาราชสนิท พิมพ์ครั้งที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศองค์การกับการมีส่วนร่วมในการบริหารงานตามการรับรู้ของอาจารย์พยาบาลวิทยาลัยพยาบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

วงศ์ราชสนิท, กรมหลวง. ตำราสรรพคุณยา ฉบับของหลวงวงศ์ราชสนิท พิมพ์ครั้งที่ 2. ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

วันดี ญาณไพศาล;สินธพ โฉมยา;จันทนา เวสพันธ์. ตำรายาพื้นบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา : ผลกระทบเชิงสังคม. ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

วีณา วิสเพ็ญ. รายงานการวิจัย เรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานจากวรรณกรรมตำรายา. ภาควิชาภาษาไทย และภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และ โครงการอนุรักษ์โบราณภาคตะวันออก เชียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2550.

วีณา วิสเพ็ญ และคณะ. เอกสารวิชาการลำดับที่ 1 ตำรายาอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม.

โครงการอนุรักษ์โบราณภาคตะวันออกเชียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2548.

วีณา วิสเพ็ญ และคณะ. เอกสารวิชาการลำดับที่ 2 ตำรายาวัดศรีสมพร อำเภอยางชุมน้อย จังหวัด

มหาสารคาม. โครงการอนุรักษ์โบราณภาคตะวันออกเชียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2548.

วีณา วิสเพ็ญ และคณะ. เอกสารวิชาการลำดับที่ 3 ตำรายาอำเภอกุสุมาลย์ และอำเภอนาเชือก จังหวัด

มหาสารคาม. โครงการอนุรักษ์โบราณภาคตะวันออกเชียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2548.

วีณา วิสเพ็ญ และคณะ. เอกสารวิชาการลำดับที่ 4 ตำรายาวัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม เล่ม 1.

โครงการอนุรักษ์โบราณภาคตะวันออกเชียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2549.

วีณา วิสเพ็ญ และคณะ. เอกสารวิชาการลำดับที่ 5 ตำรายาวัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม เล่ม 2.

โครงการอนุรักษ์โบราณภาคตะวันออกเชียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2549.

วีณา วิสเพ็ญ และคณะ. เอกสารวิชาการลำดับที่ 6 ตำรายาวัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม เล่ม 3.

โครงการอนุรักษ์โบราณภาคตะวันออกเชียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2550.

วีณา วิสเพ็ญ และคณะ. เอกสารวิชาการลำดับที่ 7 ตำรายาวัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม เล่ม 4.

โครงการอนุรักษ์โบราณภาคตะวันออกเชียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2550.

วีณา วิสเพ็ญ และคณะ. เอกสารวิชาการลำดับที่ 8 ตำรายาวัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม เล่ม 5.

โครงการอนุรักษ์โบราณภาคตะวันออกเชียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2550.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. อยู่ดี กินดี มีสุข : มิติทางสังคมและวัฒนธรรมของสุขภาพ ; รวมบทความจากการประชุมวิชาการทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2560 / โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, สุวรรณา สถาอานันท์, อานันท์ กาญจนพันธุ์. [...และคนอื่น ๆ]; ปณิดา สรวัสส์ : บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : ศูนย์ฯ, 2562.

สถาบันการแพทย์แผนไทยฯ. ตำราอ้างอิงสมุนไพรไทย เล่ม 4. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2563.

สมบัติ ประภาวิชา;ถวิล ชนะบุญ ;สุดาร์ตน์ ถนอมแก้ว ;รัชนิ ชัดสีโส. รายงานการวิจัยการศึกษาตำรายาพื้นบ้านอีสาน ;การศึกษาตำรายาพื้นบ้านอีสาน. ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.

- สมัย วรรณอุดร. โรคและยาในตำรายาภาคอีสานและลาว. ใน เอกสารการสัมมนาวิชาการเนื่องในวาระฉลองอายุครบ 96 ปีของ ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร เรื่อง “ภูมิปัญญาอาเซียน : เวชศาสตร์จารึกและเอกสารโบราณ”. ภาษา-จารึก ฉบับที่ 13. ภาควิชาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. นนทบุรี : หจก. เซน ปริ้นส์ติ้ง, 2558.
- สมัย วรรณอุดร. **คู่มืออบรมอักษรไทยน้อย (ถ่ายเอกสาร).** โครงการอนุรักษ์ใบลานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม , มปป.
- สมัย วรรณอุดร. **แบบเรียนอักษรธรรมอีสาน (ฉบับปรับปรุง).** มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2557.
- สุดารัตน์ ตันตะอารียะ. การวิเคราะห์ตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัดพังงา. ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/> สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.
- สุทธิรา ชุมกระโทก และ อุษา กลิ่นหอม. **พรรณไม้พื้นบ้านอีสาน เล่ม 1** สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. มหาสารคาม: ห.จ.ก อภิชาติการพิมพ์, 2544.
- สุรณี แก้วกลม;สุรัชย์ ชินบุตร;ชญานนท์ แสงศรีจันทร์;สารภี ขาวดี;พรหมินทร์ กองแก้ว;วัฒน ศรีสว่าง. **การปริวรรตเอกสารโบราณอีสาน : กรณีศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าด้วยตำรายา.** ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/> สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.
- หน่วยงานศึกษาวิชัยคัมภีร์ใบลานโครงการร่วมระหว่างพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาแห่งชาติโอซากาและสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2525). **ตำรายาสมุนไพรลานนา.** เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. **ประมวลคำศัพท์ภาษาลาวในเอกสารโบราณ เล่มที่1 อักษร ก-ง.** กรุงเทพฯ : ประชาชน, 2544.
- หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. **ประมวลคำศัพท์ภาษาลาวในเอกสารโบราณ เล่มที่ 2 อักษร จ-ด.** กรุงเทพฯ : ประชาชน, 2544.
- หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. **ประมวลคำศัพท์ภาษาลาวในเอกสารโบราณ เล่มที่ 3 อักษร ท-ผ.** กรุงเทพฯ : ประชาชน, 2545.
- หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. **ประมวลคำศัพท์ภาษาลาวในเอกสารโบราณ เล่มที่ 4 อักษร พ-ษ.** กรุงเทพฯ : ประชาชน, 2545.
- หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. **ประมวลคำศัพท์ภาษาลาวในเอกสารโบราณ เล่มที่ 5 อักษร ส-ฮ.** กรุงเทพฯ : ประชาชน, 2545.
- อรไท ผลดี. **ประโยชน์ของพรรณพืชทางศิลปวัฒนธรรมไทย.** ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/> สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.
- อรไท ผลดี. **ประวัติพรรณพืชทางศิลปวัฒนธรรมไทย โครงการอนุรักษ์และพัฒนาพรรณพืชทางศิลปวัฒนธรรมไทย.** ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/> สืบค้นวันที่ 4 กรกฎาคม 2565.
- อุษา กลิ่นหอม. **การสังคายนาตำรายาพื้นบ้านอีสาน : กรณีใช้หมากไม้.** กรุงเทพฯ : อุษาการพิมพ์, 2552.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาอีสาน.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2544.

เอมอร ตรีชั้น. การศึกษาด้านภาษาและคติความเชื่อในตำรายาแผนโบราณจากสมุดไทยของจังหวัด
สุพรรณบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร. ออนไลน์ใน <https://tdc.thailis.or.th/>. สืบค้นวันที่ 4
กรกฎาคม 2565.

พุทธ ภูมิ สิริเว

ภาคผนวก

พุทธ ปณ สัตติ สิว

ที่ ขพ ๐๒๙ / ๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
๔๔๐๐๐

๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๕

เรื่อง แจ้งผลการพิจารณาตอบรับการตีพิมพ์บทความวิจัยในวารสารช่อพะยอม
เรียน นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์

ตามที่ท่านได้ส่งบทความวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์สมุนไพรรักษาโรคในเอกสารโบราณ เพื่อขอรับการตีพิมพ์ในวารสารช่อพะยอมนั้น บัดนี้บทความของท่านได้ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาประเมินบทความ (Peer review) แล้ว คณะกรรมการตรวจสอบและกองบรรณาธิการวารสารช่อพะยอม

จึงได้พิจารณาและมีมติให้รับบทความวิชาการเรื่อง การวิเคราะห์สมุนไพรรักษาโรคในเอกสารโบราณลงตีพิมพ์ในวารสารช่อพะยอม ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๒ พุทธศักราช ๒๕๖๕ (กันยายน - ธันวาคม)

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำพร แสงไยยา)
บรรณาธิการวารสารช่อพะยอม

กองบรรณาธิการวารสารช่อพะยอม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
โทร./โทรสาร ๐ ๔๓๗๒ ๒๖๒๓

การวิเคราะห์สมุนไพรที่ปรากฏในเอกสารใบลาน

An Analysis of Thai Traditional Herbs in the Palm-Leaf Manuscript

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชิ้นนี้มุ่งเสนอผลวิเคราะห์สมุนไพรที่ปรากฏในเอกสารใบลานอีสาน จากข้อมูลเอกสารใบลานที่ปริวรรตถอดแปล จำนวน 12 ฉบับ/ผูก พบว่ามี 1) พืชวัตถุ จำนวน 3,928 รายการ คิดเป็นร้อยละ 77 ใช้มากที่สุด 10 ลำดับ ได้แก่ อ้อยดำ, ข้าวเจ้า, ขิง, ยานาง, จันทน์แดง, พริก, กระเทียม, หมอน้อย, รากยานางและขมิ้น 2) สัตว์วัตถุ มีจำนวน 496 รายการ คิดเป็นร้อยละ 10 ได้แก่ ดิงเหลื่อม, เขากวาง, กระดุกแร้ง, นองา, กระดุก, คราบแมงมุม, เขี้ยวเสือ, ไล่เดือน, เขากวางซี และเขาเยื้อง 3) ธาตุวัตถุ มีจำนวน 107 รายการ คิดเป็นร้อยละ 2 ได้แก่ เปลือก, ขี้เถ่ากลางคี่, ซีน(ตีนูก), นมผา, มาด(กำมะถัน), ขี้กสกคะโดลิงค์, ขี้เหมี้ยงเหล็ก, คำ(ทองคำ), เงิน และสารส้ม 4) น้ำกระสายยา มีจำนวน 453 รายการ คิดเป็นร้อยละ 9 ได้แก่ น้ำสุรา, น้ำพังคา, น้ำมะนาว, น้ำผึ้ง, น้ำมันงา, น้ำสำงน้อย, น้ำนม, น้ำข้าวเจ้า, น้ำไล่เดือน และน้ำท่า 5) เห็ดรา มีจำนวน 18 รายการ คิดเป็นร้อยละ 0 ได้แก่ ตะไคร้แองน้ำใหญ่, เห็ดขี้ควาย, เห็ดพิมาน, ไคตงซาน(ไคตงซาน?), เห็ดขาม, เห็ดขี้ม้า, เห็ดจ้อง(ร่ม), เห็ดชะวาก(ชะวาก), เห็ดดาง(เห็ดกระด้าง?) และเห็ดดางเห และ 6) อื่น ๆ ที่ไม่สามารถจำแนกได้ มีจำนวน 94 รายการ คิดเป็นร้อยละ 2 ได้แก่ ดอกกัวฮาย, ขี้แห้ง, ดอกกัวฮวา, ผมหยุ่ง, ขวยขี้, คำหมากแห้ง, เพ็ญโหมศคาม, ลูกขันทไค, เล็บตีน และหมากสบไค

คำสำคัญ: ตำรายาอีสาน, สมุนไพร, เภสัชวัตถุ, ใบลาน, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ให้ข้อคิดเห็น [A1]: คืออะไร

Abstract

This article attempted to present the analytical findings of Thai traditional herbs as described in 12 pieces of the transliterated Isan palm-leaf manuscripts in which it was indicated that there were: 1) 3,928 herb matters or counted as 77 % in which the most often used ones were sugar cane, rice, ginger, Bai-ya-nang, Chan Daeng (Red Sandal Wood), chili, garlic, Mo noi, Ya nang root, and cumin; 2) 496 animal matters or counted as 10% including snake's galls, antler, vulture's bone, horn and tusk, spider's molt, tiger's fang,

earthworm, deer's and serow's antler; 3) 107 mineral matter or counted as 2% including salt, ash, tin, stalactite, sulphur, Khee Nok Hatsadiling, rust, gold, and alum; 4) 453 adjuvants or counted as 9% including spirit, Nam Pang Ka, lime juice, honey, sesame oil, saliva, milk, rice water, earthworm juice, and runoff; 5) 18 types of fungus or counted as 0% consisting of swamp lichen, buffalo dung mushroom, Thai Phellinus mushroom (Hed Pi Man), chitosan, Hed Kham, inky cap mushroom, Thai parasol mushroom, Hed Chawak, and bamboo mushroom; and 6) 94 uncategorized items or counted as 2% consisting of Tok Kiw Sai, dry stools, Tok Kiw Khwa, Pom Yung, pile of poop, the leftovers of betel nut chewing, Fuang Lai Som Kam, Look Khun Dai, toenail, and plowshare

Keywords: pharmacopoeia, Isan Herbs, Pharmaceutical Matters, Palm-Leaf, Local Wisdom

บทนำ

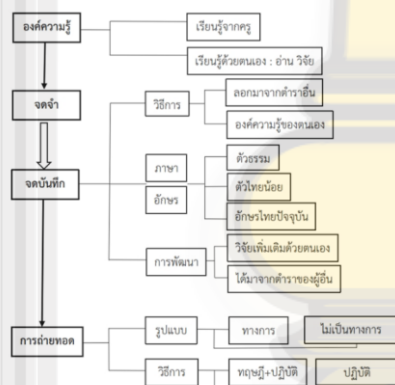
ตัวอักษรโบราณ ถือเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะไขสรรพวิชาทั้งมวลของวิชาแพทย์แผนไทยอันถูกบันทึก สั่งสม จมื่นอยู่ในเอกสารโบราณ เช่น จารึก ใบลาน สมุดไทย สมุดฝรั่งและอื่น ๆ ซึ่งเปรียบเสมือนชุมคลังความรู้อันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาไทยที่ทรงคุณค่า น้อยคนนักที่ได้สัมผัสค้นหาความหมาย และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติในยุคสมัยแห่งความขัดแย้งอันซับซ้อนความเสื่อมโทรมทั้งทางสังคมและสิ่งแวดล้อมโลก การเข้าถึงซึ่งทางเลือกด้านการรักษาพยาบาลและปรับประยุกต์ใช้ดูแลสุขภาพพลานามัยในองค์กรนั้น พร้อมกันกับการเอาใจใส่ระบบนิเวศวัฒนธรรมอันสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม เช่น ดิน น้ำ ป่า ต้นไม้ใบหญ้า ยาสมุนไพร อันผู้คนได้ใช้และรับประโยชน์โดยตรง การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านจึงตอบโจทยและเป็นข้อต่อสำคัญของยุคสมัยนี้ได้เป็นอย่างดี

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2553 : 13-14) ได้กล่าวว่า การรักษาของแพทย์สมัยโบราณของจีนบ้าง ในวัฒนธรรมของอินเดียแดงเป็นต้นบ้าง ว่าเป็น holistic คือเป็นการรักษาแบบองค์รวม ที่มองดูและเกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งหมด แต่ความจริงการรักษาแบบองค์รวมในสมัยโบราณนั้นก็มิจุดอ่อนและความบกพร่อง บางทีก็เป็นองค์รวมแบบพว ๆ คลุมเครือ คือมองทุกด้านจริง แต่ว่าแต่ละด้านก็ไม่ชัดลึกอย่าง บางทีก็มองคลุมเครือไปเลย หรือไม่ก็มีความเชื่อถือไม่เข้าเรื่องปนอยู่ ซึ่งอาจจะให้กลมกลืนกับยุคสมัยนั้น ๆ แต่คงใช้ไม่ได้กับปัจจุบัน อุษา กลิ่นหอม (2552 : 10-11) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการแพทย์พื้นบ้านว่า ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าการแพทย์พื้นบ้านมีความสำคัญและเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับประชาชนที่อยู่ในเขตชนบท แต่เนื่องจากศาสตร์ทางด้านนี้ได้ถูกละทิ้งเป็นระยะเวลานาน การถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้แบบต่อเนื่องจึงปรากฏอยู่เฉพาะในบางพื้นที่ และส่วนใหญ่มีระบบการถ่ายทอดแบบไม่เป็นทางการ การศึกษาที่ผ่านมาส่วนใหญ่ให้ความสำคัญด้านกระบวนการรักษา การใช้

ให้ข้อคิดเห็น [A2]: ขออ้างอิง

ให้ข้อคิดเห็น [A3R2]: เป็นจำนวนของผู้เขียนบทความครับ

สมุนไพร แต่ให้ความสนใจเกี่ยวกับตำรับตำราที่ปรากฏในชุมชนน้อยมาก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำการศึกษาเพื่อหาตำราและตำรับรับยาที่ยังคงใช้อยู่ในปัจจุบันและผลสัมฤทธิ์ของการใช้ยา เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลประกอบการพิจารณาในการพัฒนาแบบพื้นบ้านขั้นต่อไป อุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่งคือตำรายาอีสานส่วนใหญ่มีการบันทึกเป็นอักษรธรรมและอักษรไทยน้อย ซึ่งปัจจุบันเหลืออยู่ไม่มากในประเทศไทย ส่วนใหญ่ได้มีการเคลื่อนย้ายไปอยู่ในต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ตำรับ ตำราเหล่านี้ เกิดขึ้นได้เนื่องจากผู้รู้ในอดีตได้มีการใช้เพื่อการดูแลสุขภาพของตนเองที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ดังนั้นการดำเนินการถอดองค์ความรู้ให้มาเป็นภาษาไทยปัจจุบันจึงเป็นความเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการก่อนที่จะมีการสูญหายไปหมดจากแผ่นดิน นอกจากนี้ อุษา กลิ่นหอม (2552 : 20) ได้กล่าวถึงแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา การจดบันทึกเพื่อจัดทำตำราทั้งหลายต้องเริ่มจากการเรียนรู้ การเรียนรู้อาจเกิดได้หลายช่องทาง เช่น การเรียนรู้จากผู้รู้หรือครู การเรียนรู้ด้วยตนเอง เมื่อนำผลจากการเรียนมาวิเคราะห์สังเคราะห์จนกลายเป็นองค์ความรู้ สามารถนำไปสู่การจดบันทึกหรือการจัดทำตำรา ทั้งเพื่อการใช้ประโยชน์ในอนาคตของผู้จดบันทึกเอง หรือเพื่อการสืบทอดองค์ความรู้เหล่านั้น การจดบันทึกสามารถทำได้หลากหลายรูปแบบ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร การวาดภาพเป็นต้น ดังแผนภูมิ

ภาพที่ 1 แสดงแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาตำรายาพื้นเมืองอีสาน ปรับปรุงจากแนวคิด อุษา กลิ่นหอม (2552 : 21)

สมัย วรรณอุตร (2558 : 111-112) ได้กล่าวถึงโรคและยาในตำรายาภาคอีสานและลาว ว่า ตำรายาที่บันทึกไว้ในเอกสารโบราณภาคอีสานและลาวเป็นภูมิปัญญาด้านสุขภาพของบรรพบุรุษอีสานที่เกิดจากประสบการณ์จริงในชีวิตที่มีการสั่งสมมานานผ่านการกลั่นกรองทดลองใช้โดยการลองผิดลองถูกเรียนรู้อาการของผู้ป่วย เรียนรู้คุณสมบัติของพืชแต่ละชนิดว่ามีสรรพคุณอย่างไร ตลอดถึงสังเกตพฤติกรรมของสัตว์ป่าที่กินพืชเป็นอาหาร หรือกินพืชเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยหรืออาการบาดเจ็บของตนเอง องค์ความรู้นี้จึงค่อย ๆ สั่งสมเรื่อยมาจนมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติแวดล้อมรอบตัวสามารถ

นำเอาพืชชนิดต่าง ๆ มาใช้เป็นยารักษาอาการเจ็บป่วยของคนในชุมชนได้อย่างกลมกลืนและมีการถ่ายทอดสืบสานกันมาจากรุ่นสู่รุ่นทั้งแบบมุขปาฐะและแบบลายลักษณ์ที่มีการบันทึกไว้ในเอกสารโบราณ จนกลายเป็นภูมิปัญญาทางการสาธารณสุขอันทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษอีสานและลาวได้นำเสนอให้เห็นผ่านการรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คนในชุมชน โดยใช้สมุนไพรและวัตถุธาตุที่มีอยู่รอบๆ ตัวในชุมชน เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544 : 47-48) ได้กล่าวว่า ชาวอีสานมีระบบการสืบสานวัฒนธรรมและกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์และความรู้ที่สั่งสมจากบรรพชนที่น่าสนใจและมีคุณค่าอย่างยิ่งคือ การจารึกเรื่องราวต่าง ๆ ลงในใบลานที่รู้จักกันทั่วไปว่า หนังสือก๋อมเป็นคลังคลังความรู้และภูมิปัญญาอันหลากหลายที่ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างไว้เพื่อเป็นคู่มือการดำรงชีวิตตามโครงสร้างและหน้าที่ทางสังคมหมู่บ้าน เช่น ความเชื่อ จารีต ประเพณี การรักษาโรค การปกครอง และเศรษฐกิจ หนังสือเหล่านี้ได้รับการเก็บรักษา และนำไปใช้สืบทอดมาแต่ปัจจุบันจึงเป็นหนังสือสำคัญของคนอีสาน ที่มีส่วนในการบันทึกและปลูกฝังทัศนคติของปราชญ์ชาวบ้านไว้เป็นอย่างดี สมเด็จพระยาตำราธิราช (2543 : 113-115) พระองค์ท่านได้แยกประเภทหนังสือไทย โดยกล่าวว่า หนังสือไทยฉบับเขียน... ลักษณะต่างกัน 3 ประเภท ถ้าเป็นหนังสืออ่านก็จะเป็นหนังสือสมุดไทยสีขาว สมุดไทยดำและถ้าเป็นหนังสือตำรา เช่น เลขยันต์หรือคถาอาคม อันเจ้าของประสงค์ขอร้องเรนแก้วตัวมักจะจารลงในใบลานขนาดสั้นครึ่งคัมภีร์พระธรรมร้อยเชือกเก็บไว้ ซึ่งเป็นหนังสือใบลานประเภทหนึ่ง วิณา วิสเพชญ์ (2550 : 5-6) ได้กล่าวถึงคุณค่าด้านอักษรศาสตร์ การสื่อสารและการแพทย์พื้นบ้าน ไว้ว่า ตำรายานี้เป็นบันทึกองค์ความรู้ด้านการแพทย์ของหมอชาพื้นบ้านด้วยตัวอักษรโบราณ เป็นการปรับความรู้ความเข้าใจของผู้คนที่มองว่าองค์ความรู้สมัยก่อนมักเป็นจารีตมุขปาฐะ (Oral Tradition) ที่เน้นการถ่ายทอดด้วยการบอกเล่า ดังที่รับรู้กันอยู่เพียงอย่างเดียว แต่ที่จริงในชุมชนต่างๆ ได้มีการบันทึกไว้เพียงแต่อาจยังค้นไม่พบ สูญหายหรือมีจำนวนน้อย

ข้อมูลภูมิปัญญาที่ปรากฏในเอกสารโบราณประเภทใบลานและสมุดข่อย/สมุดไทย อันพบอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ของประเทศ ซึ่งปัจจุบันนั้นเอกสารโบราณดังกล่าวได้มีบทบาทลดลงตามลำดับความสำคัญทางเทคโนโลยีของคนในสังคม จนส่งผลกระทบต่อองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ไม่สามารถนำมาปรับใช้คนในสังคมปัจจุบันได้ เนื่องจากข้อจำกัดและโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลในเอกสารโบราณต่างๆ อุปสรรคปัญหาและข้อขัดข้อง ได้แก่ ความผูกพันของเอกสารโบราณตามกฎหมาย ภาษาดั้งเดิม คำศัพท์พื้นถิ่นที่มีความหมายเฉพาะ เสมือนรหัสที่ยากต่อการทำความเข้าใจและเข้าถึงในระยะเวลาอันสั้น จึงเป็นสิ่งที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งที่องค์ความรู้อันสำคัญต่างๆ ต้องหลงเหลือไปกับวัฏจักรของการเขียนโบราณอันล้าสมัย หากแต่ภายในนั้นกลับมีองค์ความรู้ที่ล้ำสมัยอัดแน่นซ่อนแฝงอยู่ จากบทความวิจัยชิ้นนี้ถือเป็นการดึงเอาองค์ความรู้เก่ามาบอกเล่าใหม่ เพื่อนำเสนอต่อวงการวิชาการ การแพทย์พื้นบ้านให้ตระหนักรับรู้ถึงคุณค่าแม้จะเป็นเพียงข้อมูลขั้นต้นที่ผ่านวิเคราะห์ความถี่ที่ใช้สมุนไพรอันปรากฏในเอกสารใบลานอีสานแต่ผู้วิจัยก็หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะสามารถจุดประกายและส่งต่อข้อมูลเพื่อใช้ต่อยอดให้เกิดประโยชน์ในหลากหลายสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องสืบต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์สุมไพร ที่ปรากฏในเอกสารโบราณอีสาน

วิธีการศึกษา

1.เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล โดยกระบวนการการคัดเลือกตำรายาที่สมบูรณ์ นำมาปริวรรตถ่ายถอดจากอักษรโบราณเป็นอักษรไทย โดยใช้วิธีการถ่ายถอดคำต่อคำ บรรทัดต่อบรรทัด สันนิษฐานวรรณยุกต์ คงศัพท์เฉพาะ เปลี่ยนบางคำให้สอดคล้องตามรูปแบบปัจจุบัน โดยใช้โปรแกรมไมโครซอฟเวิร์ด (Microsoft word) จากเนื้อหาตำรายาที่ปริวรรต จากตำรายาโบราณ ในสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน จำนวน 12 ฉบับ/ผูก ได้แก่

1) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 1 รหัส BL0001003 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 74 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม วัดมหาชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ปริวรรตโดย นายสมัย วรรณอุดร

2) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 2 รหัส BL0001004 ตัวอักษรไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 28 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติมปริวรรตโดย นายธนวัฒน์ เชื้อโคกกรวด

3) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 3 รหัส BL0001011 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 16 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติมปริวรรตโดย นางสาวอัญชลี อุ่มอุราญ

4) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 4 รหัส BL0001012 ตัวอักษรธรรม, ไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 50 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม ธรรม น.1-13, ไทยน้อย น.14-16, ธรรม น.17-25 ปริวรรตโดย อ.ภก.ณัฐพงษ์ วิชัย

5) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 5 รหัส BL0002011 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 26 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติมปริวรรตโดย นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์

6) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 6 รหัส BL0005010 ตัวอักษรไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 22 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม ปริวรรตโดย นางสาวอัญชลี อุ่มอุราญ

7) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 7 รหัส BL0005013 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 24 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม ปริวรรตโดย นางสาวอัญชลี อุ่มอุราญ เคยใช้เป็นข้อมูลในตำรายาวิเศษ เล่ม 3

8) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 8 รหัส BL0005016 ตัวอักษรธรรม, ไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 20 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม ในวัดมหาชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีอักษรไทยน้อย 2 ลานสุดท้าย ปริวรรตโดย นายอริราชย์ นันขันธ์

9) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 9 รหัส BL0008006 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 14 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม วัดศรีสมพร บ้านแบก ต.นาทอง อ.เชียงยืน จ. มหาสารคาม เคยใช้เป็นข้อมูลในตำรายาวิเศษ ปริวรรตโดย นายสมัย วรรณอุดร

10) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 10 รหัส BL0009004 ตัวอักษรไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 36 หน้าลาน สมบัติวัดมหาชัย พระอารามหลวง ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติมปริวรรตโดย นาย ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์

11) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 11 รหัส BL0011005 ตัวอักษรไทยน้อย ภาษาไทยอีสาน มีจำนวน 66 หน้าลาน เป็นตำรายาวัดป่าสักคาราม บ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติม ปริวรรตโดย นายธนวัฒน์ เชื้อโคกกรวด

12) ตำรายาโบราณ ผูกที่ 12 รหัส BL0011006 ตัวอักษรธรรม ภาษาไทย มีจำนวน 16 หน้าลาน ข้อมูลจำเพาะเพิ่มเติมปริวรรตโดย อ.ภก.ณัฐพงษ์ วิชัย ปริวรรต ความหมายของรหัส เช่น BL0001003 ได้แก่ BL หมายถึง ใบลานตำรายาในสถาบันวิจัยศิลปและวัฒนธรรมอีสาน 0001 หมายถึง มัดที่ 0001 003 หมายถึง ผูกที่ 003

ให้ข้อคิดเห็น [A4]: แยกย่อหน้า

2. เก็บรวบรวมข้อมูล โดยรวบรวมข้อมูลจากการปริวรรตโดย เช่น จำนวนนามศัพท์ รูปแบบเนื้อหา อักษรวิธี นามศัพท์ ภูมิปัญญาที่พบภายในตำรายาโบราณ เป็นต้น

3. วิเคราะห์ข้อมูล โดยวิเคราะห์ จัดจำแนกจำนวนความถี่เป็นหมวดหมู่ นามเภสัชวัตถุ จำนวน 6 ประเภทที่ปรากฏ จากมากไปหาน้อย นำเสนอผลการวิเคราะห์เป็นภาพและแผนภูมิ เพื่อให้เห็นความถี่ที่ปรากฏของข้อมูลในตำรายาโบราณ

นิยามศัพท์เฉพาะ

เภสัชวัตถุ หมายถึง คือวัตถุที่นำมาปรุงยา ประกอบด้วย รูป สี กลิ่น รส และนามเรียก ซึ่งจัดแบ่งได้สามประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ และ ธาตุวัตถุ สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ได้แยกประเภทเพิ่มเติมตามคุณสมบัติเด่น อีก 3 ประการ คือ น้ำกระสาย เห็ดรา และอื่น ๆ ที่ไม่สามารถจำแนกได้

พืชวัตถุ หมายถึง พืชประเภทต่างๆ ที่นำส่วนต่าง ๆ ของพืชมาประกอบยาในเอกสารโบราณ เช่น ไม้ยืนต้น ไม้เลื้อยเครือเถา ไม้ล้มลุก ประเภทปาล์ม ไม้/หญ้า เป็นต้น

สัตว์วัตถุ หมายถึง สัตว์ประเภทต่างๆ ที่นำส่วนต่าง ๆ ของสัตว์มาประกอบยาในเอกสารโบราณ เช่น ปลา แมลง สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์ปีก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เป็นต้น

ธาตุวัตถุ หมายถึง แร่ธาตุประเภทต่างๆ ที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น หิน หินบด กัดกร่อน หรือได้จากการผ่านกระบวนการเผาไหม้ มาประกอบยาในเอกสารโบราณ เช่น เกลือ นมผา ตะกั่ว สนิมเหล็ก สารส้ม เป็นต้น

น้ำกระสายยา หมายถึง เครื่องแทรกยา ซึ่งส่วนมากเป็นของเหลว มาประกอบยาในเอกสารโบราณ ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้ศึกษาคัดแยกออกจากคุณสมบัติสมุนไพรประเภทอื่น โดยมีคำว่า “น้ำ” นำหน้า

เห็ดรา หมายถึง เห็ดรา และพืชชั้นต่ำอื่น ๆ มาประกอบยาในเอกสารโบราณ เช่น เห็ดขี้ควาย เห็ดตางแห ตะไคร่น้ำ เป็นต้น

อื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) หมายถึง วัดที่มีความหมายในทางไสยศาสตร์ โดยไม่สามารถอธิบายประเภทได้ชัดเจน มาประกอบยาในเอกสารโบราณ เช่น ดอกกัญช้าย ดอกกัวชา ผมยุ้ง ลูกบันได แม่หม้าย ครกมองแม่หม้าย เป็นต้น

ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์ข้อมูล จากตำรายาโบราณ ในสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน จำนวน 12 ฉบับ/ผูก ผู้วิจัยได้จัดจำแนกจำนวนความถี่เป็นหมวดหมู่ นามเภสัชวัตถุ ที่ปรากฏ ได้แก่ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ น้ำกระสายยา เห็ดรา และอื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) จากมากไปหาน้อย นำเสนอผลการวิเคราะห์เป็นภาพและแผนภูมิ เพื่อให้เห็นความถี่ที่ปรากฏของข้อมูลในตำรายาโบราณ โดยมีผลการวิจัยได้แก่

ตารางที่ 1 ผลการวิจัยจำนวนเภสัชวัตถุ ที่ปรากฏ ได้แก่ พืชวัตถุ สัตว์วัตถุ ธาตุวัตถุ น้ำกระสายยา เห็ดรา และอื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) ทั้งหมด จากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ มีดังนี้

รายการ	เภสัชพืชวัตถุ	เภสัชสัตว์วัตถุ	เภสัชธาตุวัตถุ	น้ำกระสาย	เภสัชเห็ดรา	อื่น ๆ
ตำรายาโบราณ ผูกที่ 1	273	32	4	12		2
ตำรายาโบราณ ผูกที่ 2	174	41	7	40	5	8
ตำรายาโบราณ ผูกที่ 3	186	25	4	12	3	11
ตำรายาโบราณ ผูกที่ 4	827	44	21	63		13
ตำรายาโบราณ ผูกที่ 5	241	28	5	47	1	4
ตำรายาโบราณ ผูกที่ 6	110	13	9	12		3
ตำรายาโบราณ ผูกที่ 7	64	8	3	5		1
ตำรายาโบราณ ผูกที่ 8	1,095	202	19	140	6	28
ตำรายาโบราณ ผูกที่ 9	105	10	2	6		1
ตำรายาโบราณ ผูกที่ 10	197	59	12	41	2	10
ตำรายาโบราณ ผูกที่ 11	501	29	12	51	1	13
ตำรายาโบราณ ผูกที่ 12	155	5	9	24		
รวมทั้งหมด	3,928	496	107	453	18	94

จากตารางที่ 1 ผลการวิจัยจากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ พบว่า พืชวัตถุ มีจำนวน 3,928 รายการ สัตว์วัตถุ มีจำนวน 496 รายการ ธาตุวัตถุ มีจำนวน 107 รายการ น้ำกระสายยา มีจำนวน 453 รายการ เห็ดรา มีจำนวน 18 รายการ และอื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) มีจำนวน 94 รายการ

จากข้อมูลในตารางที่ 1 ผู้วิจัยสามารถจำแนกเป็นความถี่ของเภสัชวัตถุแต่ละตำรายา โดยใช้ความถี่ที่พบการใช้มากที่สุดถึงน้อยที่สุด โดยในบทความนี้จะเลือกนำเสนอเพียง จำนวน 10 อันดับ ได้แก่

ให้ข้อคิดเห็น [A5]: น้ำกระสายมีสรรพคุณเป็นยาหรือไม่ ถ้าเป็นเหตุใดจึงไม่จัดเข้ากลุ่ม

ให้ข้อคิดเห็น [A6R5]: น้ำกระสายเป็นเครื่องแทรกยา ซึ่งส่วนมากของเหลว ซึ่งในงานวิจัยนี้ผู้ศึกษาจึงขอคัดแยกออกจากคุณสมบัติสมุนไพรอื่น โดยมีคำว่า “น้ำ” นำหน้า

ให้ข้อคิดเห็น [A7]: สามารถจัดเข้ากลุ่มได้บ้าง

ให้ข้อคิดเห็น [A8R7]: ปรากฏได้ในทุกกลุ่ม เช่น น้ำผึ้ง, น้ำใส่เตี๋ย อยู่ในสัตว์วัตถุ-น้ำมะนาว, น้ำมันงา อยู่ในพืชวัตถุ-น้ำส่างน้อย น้ำพังคา อยู่ในหมวดสมุนไพรไม่ได้

ให้ข้อคิดเห็น [A9]: ก่อนการวิเคราะห์ ต้องอธิบายด้วยว่าเภสัช... หมายถึงอะไร เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้

ให้ข้อคิดเห็น [A10R9]: ขออนุญาตใน หัวข้อเพิ่มเติม คือนิยามศัพท์เฉพาะ ครับ

ตารางที่ 2 นามพืชรหัส 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ลำดับ	ชื่อพืช	ความถี่
1	อ้อยดำ	88
2	ข้าวเจ้า/เจ้า/เข้า(ข้าว)เจ้า/เข้าเจ้า/เข้าเจ้า	84
3	ชิง	64
4	ยานาง	59
5	จันแดง	50
6	พริก/พิก	43
7	เทียม	32
8	หมอน้อย	30
9	ยานาง,ราก/ฮาก	23
10	ขมิ้น/เข้าหมื่น	21

จากตารางที่ 2 ผลการวิจัยจากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ พบพืชรหัส มีจำนวน 3,928 รายการ จำแนกเป็นความถี่พืชรหัสที่ไ้มากที่สุด จำนวน 10 อันดับ ได้แก่ อ้อยดำ พบการใช้ 88 ครั้ง, ข้าวเจ้า/เจ้า/เข้า(ข้าว)เจ้า/เข้าเจ้า/เข้าเจ้า พบการใช้ 84 ครั้ง, ชิง พบการใช้ 64 ครั้ง, ยานาง พบการใช้ 59 ครั้ง, จันแดง พบการใช้ 50 ครั้ง, พริก/พิก พบการใช้ 43 ครั้ง, เทียม(กระเทียม) พบการใช้ 32 ครั้ง, หมอน้อย พบการใช้ 30 ครั้ง, ยานาง,ราก/ฮาก พบการใช้ 23 ครั้ง และ ขมิ้น/เข้าหมื่น พบการใช้ 21 ครั้ง

ตารางที่ 3 นามสัตว์รหัส 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ลำดับ	ชื่อพืช	ความถี่
1	งูเหลือม,บี	26
2	กวาง,เขา	11
3	แฉ้ง,ตุก	11
4	นonga	10
5	กา,ตุก	8
6	แมงมุม,คราบ/คาบ	8
7	เสือ,แซว/แซ้ว	8
8	ไล่เดือน	8
9	กวางซี,เขา	7
10	เอียง,เขา	7

จากตารางที่ 3 ผลการวิจัยจากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ พบสัตว์รหัส มีจำนวน 496 รายการ จำแนกเป็นความถี่สัตว์รหัสที่ไ้มากที่สุด จำนวน 10 อันดับ ได้แก่ งูเหลือม,บี พบการใช้ 26 ครั้ง, กวาง,เขา พบการใช้ 11 ครั้ง, แฉ้ง,ตุก พบการใช้ 11 ครั้ง, nonga พบการใช้ 10 ครั้ง, กา,ตุก พบการใช้ 8 ครั้ง, แมงมุม,คราบ/คาบ พบการใช้ 8 ครั้ง, เสือ,แซว/แซ้ว พบการใช้ 8 ครั้ง, ไล่เดือน พบการใช้ 8 ครั้ง, กวางซี,เขา พบการใช้ 7 ครั้ง และ เอียง,เขา พบการใช้ 7 ครั้ง

ตารางที่ 4 นามธาตุวัตถุ 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ลำดับ	ชื่อพืช	ความถี่
1	ก้อนเกลือ/เกลือ	14
2	เถ่ากลางคื/เท่า(ซึ่เถ่า)กลางคื/เท่า(เถ่า)กลางคื/เท่า กลางคื/เท่ากลางคื	11
3	ซิน/ซิน	10
4	นมผา	8
5	มาด	4
6	ซึ่นกสักกะคื/ซึ่นกสักคะโดลิ่งคื /ซึ่นกสักคะโดลิ่ง	3
7	ซึ่เหมี้ยงเหล็ก/ซึ่เหล็ก/ซึ่เหลง(ซึ่เหล็ก,ซึ่เหมี้ยง)	3
8	คำ	3
9	เงิน	3
10	สารส้ม/หินส้ม	3

จากตารางที่ 4 ผลการวิจัยจากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ พบธาตุวัตถุ มีจำนวน 107 รายการ จำแนกเป็นความถี่ที่ใช้มากที่สุด จำนวน 10 อันดับ ได้แก่ ก้อนเกลือ/เกลือ พบการใช้ 14 ครั้ง, เถ่ากลางคื/เท่า(ซึ่เถ่า)กลางคื/เท่า(เถ่า)กลางคื/เท่ากลางคื/เท่ากลางคื/เท่ากลางคื พบการใช้ 11 ครั้ง, ซิน/ซิน พบการใช้ 10 ครั้ง, นมผา พบการใช้ 8 ครั้ง, มาด พบการใช้ 4 ครั้ง, ซึ่นกสักกะคื/ซึ่นกสักคะโดลิ่งคื /ซึ่นกสักคะโดลิ่ง พบการใช้ 3 ครั้ง, ซึ่เหมี้ยงเหล็ก/ซึ่เหล็ก/ซึ่เหลง(ซึ่เหล็ก,ซึ่เหมี้ยง) พบการใช้ 3 ครั้ง, คำ พบการใช้ 3 ครั้ง, เงิน พบการใช้ 3 ครั้ง และ สารส้ม/หินส้ม พบการใช้ 3 ครั้ง

ตารางที่ 5 นามน้ำกระสายยา 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ลำดับ	ชื่อพืช	ความถี่
1	น้ำสุรา/น้ำเหล้า/เหล้า	109
2	น้ำพังคา/พังคา/ยาพังคา	49
3	นาว/น้ำมะนาว/น้ำหมากนาว	22
4	น้ำผึ้ง/น้ำผึ้ง/น้ำผึ้ง	22
5	งา/น้ำมัน/น้ำมันงา/มันงา	20
6	น้ำสำน้อย/สำน้อย	19
7	นม/น้ำมัน	18
8	น้ำข้าวเจ้า/น้ำข้าวเจ้า	18
9	น้ำใส่เดือน/น้ำเหยื่อเดือน/น้ำเหยื่อเดือน(น้ำเหยื่อเดือน)	18
10	น้ำท่า	15

จากตารางที่ 5 ผลการวิจัยจากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ พบน้ำกระสายยา มีจำนวน 453 รายการ จำแนกเป็นความถี่ที่น้ำกระสายยาที่ใช้มากที่สุด จำนวน 10 อันดับ ได้แก่ น้ำสุรา/น้ำเหล้า/เหล้า พบการใช้ 109 ครั้ง, น้ำพังคา/พังคา/ยาพังคา พบการใช้ 49 ครั้ง, นาว/น้ำมะนาว/น้ำหมากนาว

พบการใช้ 22 ครั้ง, น้ำผึ้ง/น้ำผึ้ง/น้ำผึ้ง พบการใช้ 22 ครั้ง, งา,น้ำมัน/น้ำมันงา/มันงา พบการใช้ 20 ครั้ง , น้ำส่างน้อย/ส่างน้อย พบการใช้ 19 ครั้ง, นม/น้ำมัน พบการใช้ 18 ครั้ง, น้ำข้าวเจ้า/น้ำเจ้าข้าว พบการใช้ 18 ครั้ง, น้ำใส่เดือน/น้ำเยื่อเดือน/น้ำเหวยดิน(น้ำเยื่อดิน) พบการใช้ 18 ครั้ง และ น้ำท่า พบการใช้ 18 ครั้ง

ตารางที่ 6 นามเห็ดรา 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ลำดับ	ชื่อพืช	ความถี่
1	โค/ตะไคร้แองน้ำใหญ่/โคแองน้ำ/แองน้ำ,โค	5
2	เห็ดขี้ควาย	4
3	เห็ดพิมาน	2
4	โคตงขาน(โคตงขาน?)	1
5	เห็ดขาม	1
6	เห็ดขี้ม้า	1
7	เห็ดจ้อง(ร่ม)	1
8	เห็ดชะวาก(ชะงาก)	1
9	เห็ดดาง(ดางแห?, กระด้าง?)	1
10	เห็ดดางแห	1

จากตารางที่ 6 ผลการวิจัยจากเอกสารโบราณจำนวน 12 รายการ พบเห็ดรา มีจำนวน 18 รายการ จำแนกเป็นความถี่น้ำกระสายยาที่ใช้มากที่สุด จำนวน 10 อันดับ ได้แก่ โค/ตะไคร้แองน้ำใหญ่/โคแองน้ำ/แองน้ำ,โค พบการใช้ 5 ครั้ง, เห็ดขี้ควาย พบการใช้ 4 ครั้ง, เห็ดพิมาน พบการใช้ 2 ครั้ง, โคตงขาน(โคตงขาน?) พบการใช้ 1 ครั้ง, เห็ดขาม พบการใช้ 1 ครั้ง, เห็ดขี้ม้า พบการใช้ 1 ครั้ง, เห็ดจ้อง(ร่ม) พบการใช้ 1 ครั้ง, เห็ดชะวาก(ชะงาก) พบการใช้ 1 ครั้ง, เห็ดดาง(ดางแห?, กระด้าง?) พบการใช้ 1 ครั้ง และ เห็ดดางแห พบการใช้ 1 ครั้ง

ตารางที่ 7 อื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) 10 อันดับ ที่พบการใช้โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ลำดับ	ชื่อพืช	ความถี่
1	ดอกแก้วขาว	8
2	ขี้แห้ง	4
3	ดอกแก้วขาว	4
4	ผมหู่ง	3
5	ขวยซี่	2
6	คำหมากแห้ง	2
7	เพิง(เพิง)โสมคาม/เพิงโสมคาม	2
8	ลูกขันไค	2
9	เล็บตีน	2

ลำดับ	ชื่อพืช	ความถี่
10	สบไถ/หมากสบไถ	2

จากตารางที่ 7 ผลการวิจัยจากเอกสารใบลานจำนวน 12 รายการ พบอื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) มีจำนวน 94 รายการจำแนกเป็นความถี่น้ำกระสายยาที่ใช้มากที่สุด จำนวน 10 อันดับ ได้แก่ ดอกกิ้วซ้าย พบกการใช้ 8 ครั้ง, ชี้แห้ง พบกการใช้ 4 ครั้ง, ดอกกิ้วขวา พบกการใช้ 4 ครั้ง, ผมหยุ่ง พบกการใช้ 3 ครั้ง, ขวยชี้ พบกการใช้ 2 ครั้ง, คำหมากแห้ง พบกการใช้ 2 ครั้ง, เพ็ง(เพื่อง)ไหสมคาม/เพื่องไหสมคาม พบกการใช้ 2 ครั้ง, ลูกขันโด พบกการใช้ 2 ครั้ง, เล็บตีน พบกการใช้ 2 ครั้ง และ สบไถ/หมากสบไถ พบกการใช้ 2 ครั้ง

สรุปผล

จากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารใบลานจำนวน 12 รายการ สรุปได้ดังนี้

พืชวัตถุ มีจำนวน 3,928 รายการ คิดเป็นร้อยละ 77 ใช้มากที่สุด ได้แก่ อ้อยดำ, ข้าวเจ้า, ชิง, ยานาง, จันแดง, พริก, กระเทียม, หมอน้อย, รากยานางและขมิ้น

สัตว์วัตถุ มีจำนวน 496 รายการ คิดเป็นร้อยละ 10 ใช้มากที่สุด ได้แก่ คิงเหลื่อม, เขากวาง, กระตูดก, นอง, กระตูด, คราบแมงมุม, เขี้ยวเสือ, ไล่เดือน, เขากวางซีและเขาเอียง

ธาตุวัตถุ มีจำนวน 107 รายการ คิดเป็นร้อยละ 2 ใช้มากที่สุด ได้แก่ เกลือ, แก้วกลางคี, ชิน (ตีบุก), นมผา, มาด(กำมะถัน), ชีนกสักคะโดลิงค์ (หินปูนที่เกิดจากหอยน้ำจืด), ชีเหมี้ยงเหล็ก, คำ (ทองคำ), เงิน และสารส้ม

น้ำกระสายยา มีจำนวน 453 รายการ คิดเป็นร้อยละ 9 ใช้มากที่สุด ได้แก่ น้ำสุรา, น้ำพังคา, น้ำมะนาว, น้ำผึ้ง, น้ำมันงา, น้ำส่างน้อย, น้ำมัน, น้ำข้าวเจ้า, น้ำไล่เดือน และน้ำท่า

เห็ดรา มีจำนวน 18 รายการ ใช้มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 0 ได้แก่ ตะไคร้แองน้ำใหญ่, เห็ดชี้ควาย, เห็ดพิมาน, ไคตงซาน(ไคตงซาน?), เห็ดขาม, เห็ดชี้ม้า, เห็ดจ้อง(ร่ม) , เห็ดชะวาก(ชะงาก) , เห็ดดาง (กระด้าง?)และ เห็ดดางแห

อื่น ๆ (ที่ไม่สามารถจำแนกได้) มีจำนวน 94 รายการ คิดเป็นร้อยละ 2 ใช้มากที่สุด ได้แก่ ดอกกิ้วซ้าย, ชี้แห้ง, ดอกกิ้วขวา, ผมหยุ่ง, ขวยชี้, คำหมากแห้ง, เพื่องไหสมคาม, ลูกขันโด(ขันบันโด), เล็บตีน และหมากสบไถ

อภิปรายผล

ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่บันทึกไว้ในตำรายา ทั้ง 12 ฉบับ ปรากฏเภสัชวัตถุประเภทพืชมากที่สุด สะท้อนความมั่งคั่งด้านการใช้ประโยชน์จากพืชพรรณที่มีอยู่รายรอบตัว โดยผ่านการสังเกต จดจำ ทดลองใช้ ประโยชน์ สัมผัส สืบสาน ส่งต่อองค์ความรู้ โดยการเรียนรู้ตัวต่อตัวแล้วบางส่วนถูกบันทึกไว้ในเอกสารใบลาน แต่อีกหลายส่วนก็สูญสิ้นไปกับตัวหมอยา ซึ่งเอกสารที่นำมาศึกษาในบทความถือเป็นตัวแทนของตำรายาในเอกสารใบลานที่กระจัดกระจายอยู่ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นภาคอีสานดังกล่าว นั่น ล้วนเกิดประโยชน์ทั้งด้านการศึกษาภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรม สะท้อนออกมาจากข้อมูลความถี่ของการ

ให้ข้อคิดเห็น [A11]: แบ่งแยกเขียนเป็นย่อหน้า

ใช้สมุนไพรในแต่ละเภสัชวัตถุชนิดต่างๆ นั้น สอดคล้องกับสมัย วรรณอดร (2558 : 111-112) ได้กล่าวถึง ภูมิปัญญาทางการแพทย์อันทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษอีสานและลาวได้นำเสนอให้เห็นผ่านการรักษา อาการเจ็บป่วยของผู้คนในชุมชน โดยใช้สมุนไพรและวัตถุธาตุที่มีอยู่รอบๆ ตัวในชุมชน ทำให้วิธีการสืบทอดส่งต่อสาระทางการแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในวิถีชีวิตปัจจุบันได้ด้านใดด้านหนึ่ง และ สอดคล้องกับ อุษา กลิ่นหอม (2552 : 10-11) ที่กล่าวถึงความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำการศึกษาเพื่อหา ตำราและตำรับยาที่ยังคงใช้อยู่ในปัจจุบันและผลสัมฤทธิ์ของการใช้ยา เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูล ประกอบการพิจารณาในการพัฒนายาแบบพื้นบ้านขั้นต่อไป และตำรายาที่เป็นตัวเขียนย่อมสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางนิเวศวัฒนธรรมของผู้คน รวมถึงทำให้เห็นโรค วิธีการรักษาโรค การใช้สมุนไพรในอดีต ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สมควรอนุรักษ์ไว้ให้กับสังคมสืบไป

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้สามารถนำไปใช้ต่อยอดศึกษาองค์ประกอบทางเคมีของเภสัชวัตถุที่พบมาก เพื่อนำไปใช้ผลิตเป็นเวชภัณฑ์ด้านต่าง ๆ สืบเนื่องจากองค์ความรู้ด้านสมุนไพรเหล่านี้ยังขาดการศึกษาวิจัยอย่างจริงจัง

บรรณานุกรม

- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยา. (2543). *นิทานโบราณคดี*. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ : บรรณาคาร.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). *การแพทย์แนวพุทธ*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ : ครอบครัวแสงสายัณห์.
- วิณา วิสเพ็ญ. (2550). *รายงานการวิจัย เรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานจากวรรณกรรมตำรายา*. ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และ โครงการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุและศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สมัย วรรณอดร. (2558). โรคและยาในตำรายาภาคอีสานและลาว. ใน เอกสารการสัมมนาวิชาการเนื่องในวาระฉลองอายุครบ 96 ปีของ ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร เรื่อง “ภูมิปัญญาอาเซียน : เวชศาสตร์จารึกและเอกสารโบราณ”. *ภาษา-จารึก ฉบับที่ 13*. ภาควิชาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. นนทบุรี : หจก. เซน ปริ้นส์ตั้ง.
- อุษา กลิ่นหอม. (2552). *การสังคายนาตำรายาพื้นบ้านอีสาน : กรณีใช้หมากไม้*. กรุงเทพฯ : อุษาคารพิมพ์.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). *ภูมิปัญญาอีสาน*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

ให้ข้อคิดเห็น [A12]: ควรระบุว่าจากการศึกษาค้นพบอะไร เช่นมีเภสัชพืชวัตถุมากกว่าเภสัชประเภทอื่น และวิเคราะห์ต่อไปว่าเพราะเป็นเช่นนั้น สะท้อนความคิดเรื่องสมุนไพรอย่างไร

แบบฟอร์มการนำผลงานวิจัย หรืองานสร้างสรรค์ไปใช้ประโยชน์

งานวิจัย หรือ งานสร้างสรรค์ เรื่อง...การวิเคราะห์และจัดทำอนุกรมศัพท์สมุนไพร โรค ตำรับยา ที่ปรากฏใน
เอกสารใบลานอีสาน An Analysis and Making of Vocabulary Series of Herb, Diseases, Medical
Recipes Found in the Isan Palm-Leaf Manuscript.

หัวหน้าโครงการ.....นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์.....

นิสิตผู้ช่วยวิจัย/ผู้ช่วยวิจัย.....-.....คณะ/หน่วยงาน.....สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน..

ชื่อหน่วยงานที่นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์.....หลักสูตรการแพทย์แผนไทยประยุกต์....คณะแพทยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.....

การนำไปใช้ประโยชน์

หน่วยงาน/บุคคล ได้นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ทางด้านใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

() 1. เชิงวิชาการ โปรดระบุรายละเอียด

ทำตำรับยาสมุนไพร ที่ปรากฏในเอกสารใบลานอีสาน มาผลิต
และ ศึกษารวบรวมแพทย์แผนไทยประยุกต์ในบทกวี โหรยาพิศาตร์ยาในเอกสารใบลานของ
ศิริราชที่ 3

() 1. เชิงสาธารณะ โปรดระบุรายละเอียด

เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับตำรับยาสมุนไพร ในสื่อทางวิทยุ โทรทัศน์
เพื่อส่งเสริม การดูแลสุขภาพของแพทย์แผนไทย ไม่ให้ผู้ป่วยโรคเรื้อรังขาดการรักษา

() 2. เชิงนโยบาย โปรดระบุรายละเอียด

ตามลพของโรคของกรมการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์สูง ทั้งสิบ
สิบห้าปีที่ผ่านมาจะมีผลทางด้านแพทย์แผนไทย ในทางดูแลรักษาของประชาชน

() 3. เชิงพาณิชย์ โปรดระบุรายละเอียด

พัฒนาเป็นตำราสมุนไพร เพื่อเผยแพร่ให้ผู้ป่วยโรคเรื้อรัง

โปรดระบุถึงหลักฐานการนำไปใช้ประโยชน์ พร้อมแนบหลักฐานประกอบ

เอกสารประกอบหนังสือตำรับยาในเอกสารใบลาน
ปี 1997

(นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์)

ผู้รับรองการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ตำแหน่ง.....อำนวยการ.....

วันที่ให้ข้อมูล ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕

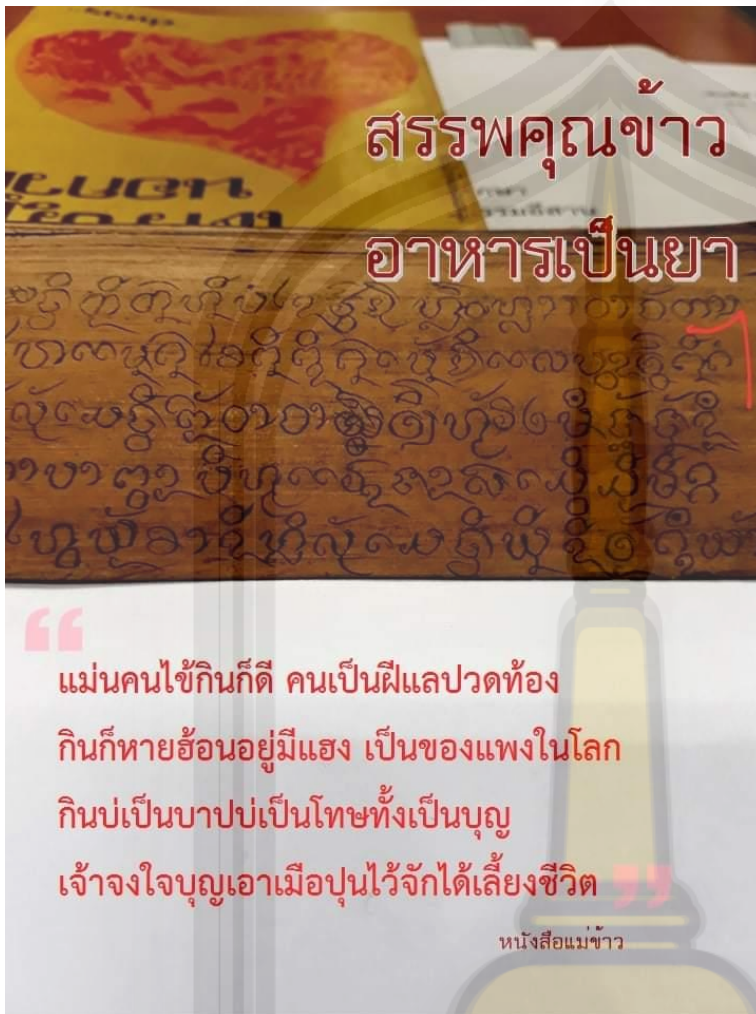
ตำรายาในใบลานมรดกภูมิปัญญาไทย

สังเคราะห์และถอดบทเรียนจากงานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์และจัดทำอนุกรมศัพท์สมุนไพร โรค ตำรับยา ที่ปรากฏในเอกสารใบลานอีสาน
ชื่อทุนอุดหนุน.พัฒนาบุคลากร งบประมาณ..... รายได้.....ปีงบประมาณ.....2564.....
ชื่อ.....นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การศึกษาวិธีคิดด้านสุขภาพผ่านแนวคิดของนักวิชาการด้านต่างๆ เป็นสำคัญ โดยการใช้ข้อมูลจากงานปริวรรต ถอดแปลจากตำรายาที่มีความแปลกและกะทัดรัด มีข้อสนเทศที่อัดแน่นอยู่ในเอกสารผูกเล็กๆ นั้น ซึ่งเอกสารโบราณประเภทใบลานแม้จะยังคงค้างอยู่ในสังคมปัจจุบัน

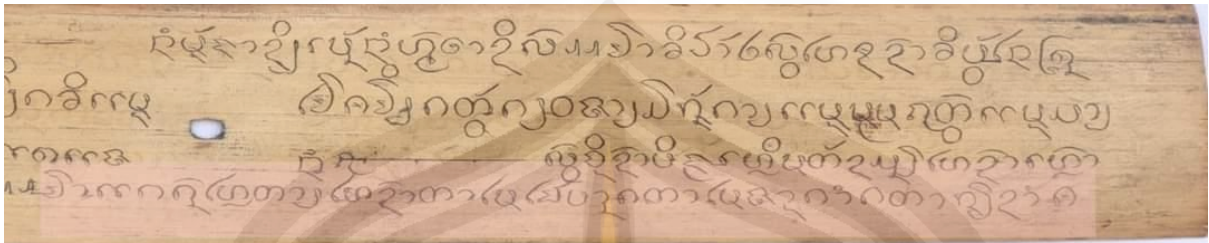

ทว่าความสำคัญด้านการเชื่อมโยงองค์ความรู้สังคมได้ลดน้อยลงตามลำดับ อาจเนื่องด้วยอักษรที่ใช้วัสดุที่ผุพังตามกาล ความไม่เกี่ยวเนื่องกับวิถีสุขภาวะทางสังคมปัจจุบัน ยังเป็นความเสื่อมสูญที่อาจจะสิ้นซากได้ในอนาคต หากยังไม่สร้างความตระหนักรู้ ความสำคัญที่มีต่อวัฒนธรรม เพียงจัดเก็บ หรือ จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์ก็ยังดี หรือบริการยืมคืน ดาวน์โหลด รูปภาพเพื่อศึกษา ใช้ประกอบวิทยานิพนธ์ต่างๆ ด้วยยิ่งดีมาก ซึ่งถือเป็นความเชื่อเฉพาะตัวของผู้เขียนเองว่าเอกสารโบราณทุกชนิดล้วนมีประวัติศาสตร์และความเชื่อสัมพันธ์กันอยู่ในตัวของมันเอง

ความเชื่อนี้เป็นเสมือนเกราะกำบังให้กับวิธีคิดมีอำนาจเพื่อบังคับใช้ วิธีคิดเป็นหลักการทางกายภาพ ซึ่งมักถูกกำกับโดยความเชื่อ วิธีคิดจึงมีอำนาจบังคับใช้เหนือผู้ป่วยโดยไม่ขัดขึ้น ซึ่งนอกเหนือจากการแก้ปัญหาสุขภาพทางกายที่ปรากฏชัดแล้ว ยังมีผลเชื่อมโยงต่อการแก้ปัญหาสุขภาพทางใจได้อีกด้วย

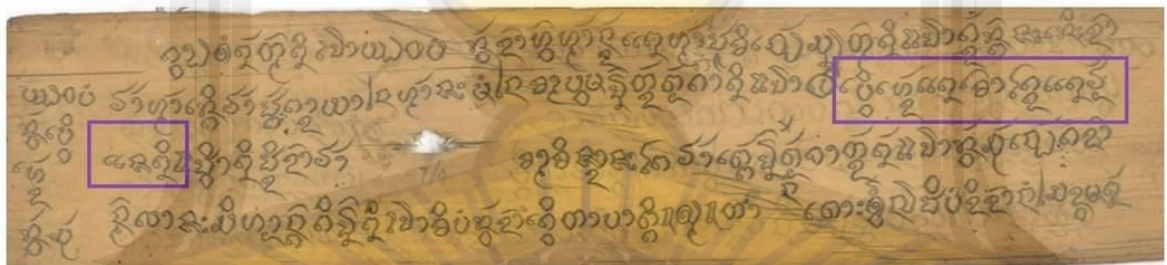
ข้อมูลภูมิปัญญาที่ปรากฏในเอกสารโบราณประเภทใบลานและสมุดข่อย/สมุดไทย อันพบอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ของประเทศ ซึ่งปัจจุบันนั้นเอกสารโบราณดังกล่าวได้มีบทบาทลดลงตามลำดับความสำคัญทางเทคโนโลยีของคนในสังคม จนส่งผลกระทบต่อองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ไม่สามารถนำมาปรับใช้คนในสังคมปัจจุบันได้ เนื่องจากข้อจำกัดและโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลในเอกสารโบราณต่างๆ อุปสรรคปัญหาและข้อขัดข้อง ได้แก่ ความผูกพันของเอกสารโบราณตามกฎไตรลักษณ์ ภาษา ตัวอักษร คำศัพท์พื้นถิ่นที่มีความหมายเฉพาะ เสมือนรหัสที่ยากต่อการทำความเข้าใจและเข้าถึงในระยะเวลาอันสั้น จึงเป็นสิ่งที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่งที่องค์ความรู้อันสำคัญต่างๆ ต้องหลงกลหายไปกับวัฏธรรงรับการเขียนโบราณอันล้าสมัย หากแต่ภายในนั้นกลับมีองค์ความรู้ที่นำสมัยอัดแน่นซ่อนแฝงฝังอยู่

ยาแก้คนไหลตาย

ให้เอาตาไม้ไผ่บ้าน 1 ตาไม้ซางคำ 1 ตาอ้อยดำ 1
หญ้าลับถิ่น หญ้าผากควาย เครือแสนพัน ต้มต้มน้ำพังคา กินดีแล ฯ

ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่บันทึกไว้ในตำรายา ทั้ง 12 ฉบับ ซึ่งถือเป็นตัวแทนของตำรายาในเอกสารโบราณที่กระจายอยู่ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นภาคอีสานดังกล่าวนั้น ล้วนเกิดประโยชน์ทั้งด้านการศึกษาภูมิปัญญาด้านนิเวศวัฒนธรรม สะท้อนออกมาจากข้อมูลความถี่ของการใช้สมุนไพรในแต่ละเภสัชวัตถุชนิดต่างๆ นั้น สอดคล้องกับสมัย วรรณอดร (2558 : 111-112) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาทางการสาธารณสุขอันทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษอีสานและลาวได้นำเสนอให้เห็นผ่านการรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คนในชุมชน โดยใช้สมุนไพรและวัตถุธาตุที่มีอยู่รอบๆ ตัวในชุมชน ทำให้รู้วิธีการสืบทอดส่งต่อสาระทางการแพทย์พื้นบ้าน ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในวิถีชีวิตปัจจุบันได้ด้านใดด้านหนึ่ง

ยาเบื่อเห็ด แก่นเข้าโคด แก่นฮัง แซ่กิน ฯ

และสอดคล้องกับ อุษา กลิ่นหอม (2552 : 10-11) ที่กล่าวถึงความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำการศึกษาเพื่อหาดำราและตำรับยาที่ยังคงใช้อยู่ในปัจจุบันและผลสัมฤทธิ์ของการใช้ยา เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลประกอบการพิจารณาในการพัฒนายาแบบพื้นบ้านขั้นต่อไป และตำรายาที่เป็นตัวเขียนย่อมสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางนิเวศวัฒนธรรมของผู้คน รวมถึงทำให้เห็นโรค วิธีการรักษาโรค การใช้สมุนไพรในอดีต ซึ่งถือเป็น

ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สมควรอนุรักษ์ไว้ โดยการวิจัยในครั้งนี้สามารถนำไปใช้ต่อยอดศึกษาองค์ประกอบทางเคมีของเภสัชวัตถุที่พบมาก เพื่อนำไปใช้ผลิตเป็นเวชภัณฑ์ด้านต่าง ๆ สืบเนื่องจากองค์ความรู้ด้านสมุนไพรเหล่านี้ยังขาดการศึกษาวิจัยอย่างจริงจัง

เอกสารอ้างอิง

สมัย วรรณอุดร. โรคและยาในตำรายาภาคอีสานและลาว. ใน เอกสารการสัมมนาวิชาการเนื่องในวาระฉลองอายุครบ 96 ปีของ ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร เรื่อง “ภูมิปัญญาอาเซียน : เวชศาสตร์จารึกและเอกสารโบราณ”. ภาษา-จารึก ฉบับที่ 13. ภาควิชาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. นนทบุรี : หจก. เซน ปริ้นส์ดีง, 2558.

อุษา กลิ่นหอม. การสังคายนาตำรายาพื้นบ้านอีสาน : กรณีใช้หมากไม้. กรุงเทพฯ : อุษากการพิมพ์, 2552.

ชื่อผู้เรียบเรียง นายณรงค์ศักดิ์ รวาวรินทร์ .ที่อยู่ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

เบอร์โทรศัพท์.....0819668488.....E-mail.....Narongsak.r@msu.ac.th.....

หมายเหตุ

1. หัวเรื่องของบทความเชิงข่าวควรเป็นหัวเรื่องที่มีความน่าสนใจ สั้นๆ แต่ได้ใจความ
2. ความยาวของบทความควรมี 2-3 หน้ากระดาษ A4
3. ในบทความควรเน้นภาพประกอบเป็นหลัก เพื่อใช้สื่อความหมายที่น่าสนใจ
4. ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย สื่อความหมายได้ชัดเจน
5. ไม่ใช้ศัพท์เฉพาะทางการวิจัย หรือศัพท์เฉพาะที่เป็นภาษาอังกฤษ เพื่อให้บุคคลทั่วไปสามารถอ่านและเข้าใจได้ง่าย

ภาคผนวก 4.1
อนุกรมนามพีชคณิต

ลำดับ	ชื่อพีชสมุนไพรร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1	กนทา,ราก	3	ກະທາ , ຮ່ອກ	ຕິດາ , ຮ່າ
2	กระจาย,ยอด	1	ກະຢອຍ , ສອດ	ຕະວາງ , ພູຊ
3	กระจาย,ราก/กระจาย	6	ກະຢອຍ , ຮ່ອກ /ກະຢອຍ	ຕະວາງ , ຮ່າ/ຕະວາງ
4	กระชาย	2	ກະຊອຍ	ຕະຊາງ
5	กระชาย,ยอด	1	ກະຊອຍ , ສອດ	ຕະຊາງ , ພູຊ
6	กระเดา,ก้าน	1	ກະດອ , ກອບ	ຕະເຊາ , ຕາ
7	กระเดา,นาง	1	ກະດອ , ບງ	ຕະເຊາ , ຕື
8	กระเดา,ใบ	3	ກະດອ , ເຮ	ຕະເຊາ , ໄບ
9	กระเดา,เปลือก	1	ກະດອ , ຄື້ອກ	ຕະເຊາ , ເຜິຕ
10	กระเดา,ฝัก	1	ກະດອ , ຜັກ	ຕະເຊາ , ສຸ້
11	กระทือ	1	ກະທື	ຕະຕື
12	กระทือบ้าน	1	ກະທືບອບ	ຕະຕືບ
13	กระทือป่า	1	ກະທືປ່າ	ຕະຕືປາ
14	กระเทียม/กะเทียม	5	ກະທອຍ / ກະທອຍ	ຕະຕູຍ / ຕະຕູຍ
15	กระวาน	1	ກະວອບ	ຕະວ
16	กระวาน,ลูก	1	ກະວອບ , ລູກ	ຕະວ , ຜູ້
17	กล้วย,ราก	1	ກູວອຍ , ຮ່ອກ	ຕູວ , ຮ່າ
18	กล้วย/กล้วย	2	ກູວອຍ , ກວອ	ຕູວ , ຕູພ
19	กล้วยดิบ,ก้าน	1	ກູວອຍລົບ , ກອບ	ຕູວຫຼີ , ຕາ
20	กล้วยดิบ,ตอง/กล้วยดิบ	2	ກູວອຍລົບ , ຕອງ/ກວອຍລົບ	ຕູວຫຼີ , ຫຼີ/ຕູພຫຼີ
21	กล้วยดิบ,ใบ	1	ກວອຍລົບ,ເຮ	ຕູວຫຼີ , ໄບ
22	กล้วยดิบ,ราก/กล้วยดิบ	7	ກວອຍລົບ , ຮ່ອກ/ກວອຍລົບ	ຕູວຫຼີ , ຮ່າ/ຕູພຫຼີ
23	กล้วยดิบ/กล้วยดิบ	6	ກູວອຍລົບ/ກວອຍລົບ	ຕູວຫຼີ/ຕູພຫຼີ
24	กล้วยดิบลำท่อนแขน	1	ກູວອຍລົບລ່ອທ່ອນຂາ	ຕູວຫຼີລ່ອທ່ອນຂາ
25	กล้วยดิบสุก/กล้วยดิบ	3	ກູວອຍລົບລຸກ/ກວອຍລົບ	ຕູວຫຼີລຸກ/ຕູພຫຼີ
26	กล้วยทานี(ตานี),เปลือก	1	ກູວອຍທອຍ(ຕອຍ) , ຄື້ອກ	ຕູວອາຕີ(ອາຕີ) , ເຜິຕ
27	กล้วยทานี,เหง้า	1	ກູວອຍທອຍ , ຄອງ	ຕູວອາຕີ , ແກ້ວ
28	กล้วยพิมมะสอน,ฮาก	1	ກູວອຍພິມມະສອນ ,	ຕູວຕູືມະສອນ , ຮ່າ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
			ร้อท	
29	กล้วยยวน,หน่วย/ผล	1	ฏวอชชอว , ขวอช /ชวอ	ดฺวฺยฺยฺวอ , ดฺวฺยฺ / ฎิ
30	กล้วยยวน,ฮาก	1	ฏวอชชอว , ร้อท	ดฺวฺยฺยฺวอ , ร้า
31	กลอย,หัว	2	ฏฺ , ขวอ	ดอ , ฎิ
32	กล้วยหอม,ฮาก	3	ฏวอชชอม , ร้อท	ดฺวฺยฺยฺวอ , ร้า
33	กวาก,เกล็ด	1	ทวอ , ทว็ด	ดฺว , แด
34	กวาก,ราก	1	ทวอ , ร้อท	ดฺว , ร้า
35	กอก,เปลือก	6	ทอม , ท้อม	ดฺ , ดฺวิ
36	กอก,ไม้	1	ทอม , ไช	ดฺ , ไ
37	กอก,รากหมาก	1	ทอม , ร้อททอ	ดฺ , ร้าทฺ
38	กอก,ฮาก	1	ทอม , ร้อท	ดฺ , ร้า
39	กอกกัน	1	ทอมทว	ดฺ
40	กอกด่อน,หมาก	4	ทอมดอม , ทอ	ดฺด , ทฺ
41	กอกดิบ,เปลือก	1	ทอมดบ , ท้อม	ดฺฎิ , ดฺวิ
42	กอกน้อย,ฮาก	3	ทอมฏ , ร้อท	ดฺด , ร้า
43	กอกส้ม,ราก	1	ทอมม , ร้อท	ดฺฎิ , ร้า
44	ก่อเค็ง,เปลือก	1	ทอฏ , ท้อม	ดฺ , ดฺวิ
45	ก่อผู้,แก่น	1	ทอฎ , ทอ	ดฺ , แด
46	กอย	1	ฏฺ	ดอ
47	กอย,หัว	1	ฏฺ , ขวอ	ดอ , ฎิ
48	กอยผู้	1	ฏฺ	ดอ
49	ก่อหิน	1	ทอ	ดฺ
50	กะดอม,หมาก	1	ทอม , ทอ	ดฺ , ทฺ
51	กะเตีย,เปลือก	1	ทอม , ท้อม	ดฺ , ดฺวิ
52	กะโดนน้ำ	1	ทอม	ดฺ
53	กะถิน,ราก	1	ทอม , ร้อท	ดฺ , ร้า
54	กะเบา	1	ทอม	ดฺ
55	กะเบา,แก่น	1	ทอม , ทอ	ดฺ , แด
56	กะยอม,เปลือก	2	ทอม , ท้อม	ดฺ , ดฺวิ
57	กะยา(ผักกาดหญ้า),หัว	1	ทอม(ผักกาดหญ้า),ขวอ	ดฺ , ดฺวิ
58	กะยาหวัง,หัว	1	ทอม , ขวอ	ดฺ , ฎิ
59	กะแยง	1	ทอม	ดฺ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิจิตรโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
60	กะแยง,ผัก	1	ກະແຮງ , ຝັກ	ຕະແຮງ , ສູ້
61	กะเลา,ฮาก	1	ກະເລົາ , ຮ່ອກ	ຕະເລົາ , ຮ່າ
62	ก้นกาง,ฮาก	1	ກັ້ນກອງ , ຮ່ອກ	ຕຸ້ນກຸງ , ຮ່າ
63	ก้นเท้า,ไม้	1	ກັ້ນຕາວີ , ໄຮ	ຕຸ້ນເຕົາ , ໄຮ
64	กาง,ราก	1	ກອງ , ຮ່ອກ	ຕຸງ , ຮ່າ
65	กางของ,เปลือก	3	ກອງຂອງ , ຄື້ຮກ	ຕຸງຂຸງ , ຜູ້ຕ
66	กาน้อย,ฮาก	1	ກອງນ້ຳ , ຮ່ອກ	ຕຸງນຸງ , ຮ່າ
67	ก้างปลาแดง,ใบ	1	ກອງປີກຕອງ , ໄຮ	ຕຸງປາແຊ , ໄປ
68	ก้างปลา	1	ກອງປີກ	ຕຸງປາ
69	ก้างปลา,ใบ	1	ກອງປີກ , ໄຮ	ຕຸງປາ , ໄປ
70	ก้างปลา,ฮาก	5	ກອງປີກ , ຮ່ອກ	ຕຸງປາ , ຮ່າ
71	ก้างปลาแดง,ฮาก	1	ກອງປີກຕອງ , ຮ່ອກ	ຕຸງປາແຊ , ຮ່າ
72	กางสูง	1	ກອງສູງ	ຕຸງສຸ
73	กาด,ในผัก	1	ກອດ , ໄຮຝັກ	ຕຸງ , ໄຮສູ້
74	กาด,ผัก	2	ກອດ , ຝັກ	ຕຸງ , ສູ້
75	กาดขี้หมู,ผัก	1	ກອດຮີທຸ , ຝັກ	ຕຸງຮີທຸ , ສູ້
76	กาดยา,ฮาก	1	ກອດຮອ , ຮ່ອກ	ຕຸງຮາ , ຮ່າ
77	ก้านของ,แก่น	1	ກອບຮອງ , ຕາກບ	ຕຸງຂຸງ , ແຕ
78	ก้านตง,ฮาก	3	ກອບຕອງ , ຮ່ອກ	ຕຸງຕຸງ , ຮ່າ
79	ก้านตง/ก้านตรง	16	ກອບຕອງ	ຕຸງຕຸງ
80	ก้านเหลือง,กก/ต้น	1	ກອບຕອງື່ງ , ກາກ/ຕາກ	ຕຸງເທິງ , ຜູ້/ຕຸງ
81	ก้านเหลือง,แก่น	2	ກອບຕອງື່ງ , ຕາກບ	ຕຸງເທິງ , ແຕ
82	กาบยวง	1	ກອບຮວງ	ຕາກຍຸງ
83	ก้าม,เปลือก	1	ກອນ , ຄື້ຮກ	ຕາ , ຜູ້ຕ
84	ก้ามปู,แก่น	1	ກອນປຸ ຕາກບ	ຕາປຸ ແຕ
85	กาละเพิก	1	ກອນະປຸກ	ຕາວະເຜີ້
86	กาเลา,ไม้	1	ກອດເລົາ , ໄຮ	ຕາເລົາ , ໄຮ
87	กาสัก,ราก	4	ກອດັກ , ຮ່ອກ	ຕາສັກ , ຮ່າ
88	ก้าน้อย	4	ກ່ອນນ້ຳ	ຕ່ຳນຸງ
89	ก้ามแดง,เปลือก	1	ກ່ອນຕອດ , ຄື້ຮກ	ຕ່ຳແຊ , ຜູ້ຕ
90	ก้ามแดง,ฮาก	1	ກ່ອນຕອດ , ຮ່ອກ	ຕ່ຳແຊ , ຮ່າ
91	ก้ามช้างसार	1	ກ່ອນຊ້າງສາວ	ຕ່ຳຊ້າງສາວ
92	กำหลวง	4	ກ່ອນລຸງ	ຕ່ຳລຸງ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
93	กุง, ก้านใบ	1	ກຸງ ກອນໄບ	ຕຸ ດຸງໄບ
94	กุง, ราก	1	ກຸງ, ຮ່ອກ	ຕຸ , ຮ່າ
95	กุง, หัว	1	ກຸງ , ຫວີ	ຕຸ , ຫຼີ
96	กุ่ม, เปลือก	2	ກຸ່ມ , ຄື້ອກ	ຕຸ່ມ , ເຜີ້ຕ
97	กุ่ม, ราก	1	ກຸ່ມ , ຮ່ອກ	ຕຸ່ມ , ຮ່າ
98	กุ่มน้ำ, เปลือก	3	ກຸ່ມນ້ຳ , ຄື້ອກ	ຕຸ່ມນ້ຳ , ເຜີ້ຕ
99	กุ่มบก, เปลือก	2	ກຸ່ມບກ , ຄື້ອກ	ຕຸ່ມບຼີ , ເຜີ້ຕ
100	กุดง่อง	1	ກຸດງອງ	ຕຸດູ
101	กุดฮอก, หัว	1	ກຸດຮ່ອກ , ຫວີ	ຕຸດຮຸ່ , ຫຼີ
102	เก็ดลิง(ลิง)ใหญ่, ราก	1	ເກັດລິງ(ລິງ)ໄຫຼ່ , ຮ່ອກ	ເດັດລີ(ລີ)ໄຫຼ່ , ຮ່າ
103	เก็ดลิง(ลิง)น้อย, ราก	1	ເກັດລິງ(ລິງ)ຂີ້ , ຮ່ອກ	ເດັດລີ(ລີ)ດຸ່ , ຮ່າ
104	เกตตะมูลเพลิง, ฮาก	1	ເກດຕະມູລເປຣັງ , ຮ່ອກ	ເດັຕະມູລເຜີ້ , ຮ່າ
105	เกล็ดกลินน้อย, ฮาก	2	ເກຼັດລິນຂີ້ , ຮ່ອກ	ເດັດລີດຸ່ , ຮ່າ
106	เกล็ดกลินน้อย	1	ເກຼັດລິນຂີ້	ເດັດລີດຸ່
107	เกล็ดกลินหลวง	1	ເກຼັດລິນຂຽງ	ເດັດລີທູດ
108	เกล็ดกลินใหญ่, ราก	2	ເກຼັດລິນຂຽງ , ຮ່ອກ	ເດັດລີໄຫຼ່ , ຮ່າ
109	เกลือ, แก่น	2	ເກຼ້ອ , ກາບ	ເດີ້ດ , ແຕ
110	เกาข่อย	1	ເກອຊີ	ເດົາອ
111	เก่าน้อย	1	ເກອຂີ້	ເດົາດຸ່
112	เก่าน้อย(เต่าน้อย)	1	ເກອຂີ້ (ເກອຂີ້)	ເດົາດຸ່ (ເດົາດຸ່)
113	เก่าหลวง	1	ເກອຂຽງ	ເດົາທູດ
114	เก่าหลวง(เต่าหลวง)	1	ເກອຂຽງ(ເກອຂຽງ)	ເດົາທູດ(ເດົາທູດ)
115	เกียง, เครือ	1	ເກຢ , ຄື້ອ	ຕຸ່ງ , ເຜີ້
116	เกียง, เปลือก	1	ເກຢ , ຄື້ອກ	ຕຸ່ງ , ເຜີ້ຕ
117	เกือ, ฮาก	1	ເກື້ອ , ຮ່ອກ	ເຜີ້ , ຮ່າ
118	แก	1	ເກ	ແຕ
119	แก, ราก	5	ເກ , ຮ່ອກ	ແຕ , ຮ່າ
120	แกเคือ, ฮาก	1	ເກເກື້ອ , ຮ່ອກ	ແຕເຜີ້ , ຮ່າ
121	แกงแซง	7	ເກງເກງ	ແຕ່ແຕ່
122	แกดำ	1	ເກດຳ	ແຕດຳ
123	แกดำ, ฮาก	1	ເກດຳ , ຮ່ອກ	ແຕດຳ , ຮ່າ
124	แกนขม, ผัก	1	ເກນຂຸ່ມ , ຜັກ	ແຕ່ຂຸ່ມ , ສູ່
125	แก่นแพว, ราก	2	ເກນເປວ , ຮ່ອກ	ແຕ່ເປວ , ຮ່າ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
126	แกบ,ข้าว/เข้าแกบ(ข้าวแกลบ?)/แกลบ	3	การบ, ๑๑๑/กรอการบ/ (๑๑๑การบ)การบ	ແຈ, ອງ/ເອົາແຈ/(ອງແຈ)ແຈບ
127	แกเปี้ยว,ฮาก	1	การบธอ , ๑๑๑	ແຈບູ໐ , ຮ່າ
128	แก้มอัน	2	การบธอ	ແຈບູ
129	แก้ว,ไม้	1	การบ , ๑๑๑	ແຈ , ໄຂ
130	แก้วกานา	2	การบธอ๑๑๑	ແຈກຸກ
131	โกฐเขมา	1	โກดกรบอ	ໂຄງເຂົ້າ
132	โกฐพุงปลา	1	โກดบง๑๑๑	ໂຄງຕຸງປາ
133	โกฐหัวบัว	1	โກดบอ๑๑	ໂຄງທົບ
134	โกนทา,เปลือก	1	โກดบ๑, ๑๑๑	ໂຄດ, ເບີຕ
135	โก๋ย,เครือ/ใบ	1	โກธ, ๑๑๑/๑๑	ໂຄງ, ເຊີ/ບ
136	โก๋ย,ราก	1	โກธ, ๑๑๑	ໂຄງ, ຮ່າ
137	ไก่ป่า,แก่น	1	โກด๑๑, การบ	ໂຄດ, ແຈ
138	ไก่โถก,ราก	1	โກด๑๑, ๑๑๑	ໂຄດ, ຮ່າ
139	ขม,รากผัก	1	โກธ , ๑๑๑	ໂຄງ, ຮ່າ
140	ขมิ้น/เข้าหมีน	21	ขบ๑๑, ๑๑๑	ຂົວ, ເອົາຂົວ
141	ขมิ้นชัน/ข้าวหมีนชัน/เข้าหมีนชัน	10	ขบ๑๑๑/๑๑๑ขบ๑๑๑/ ๑๑๑ขบ๑๑๑	ຂົວຂົວ/ຂົວຂົວຂົວ/ຂົວຂົວ
142	ขมิ้นไซ(ขมิ้นชัน)/เข้าหมีนไซ	2	ขบ๑๑(๑๑๑ขบ๑๑๑)/ ๑๑๑ขบ๑๑๑	ຂົວໂຂ(ຂົວຂົວ)/ຂົວຂົວ
143	ขมิ้นต้น	1	ขบ๑๑๑	ຂົວທົດ
144	ขมิ้นอ้อย	8	ขบ๑๑๑	ຂົວໂຕ
145	ข่อย,ใบ	1	๑๑, ๑๑	ອົງ , ໄຂ
146	ข่อย,ยอด	1	๑๑ , ๑๑๑	ອົງ , ພູ
147	ข่อย,ยาง	2	๑๑ , ๑๑๑	ອົງ , ພູ
148	ขอสอ	1	๑๑	ອົງ
149	ขะ,ผัก	1	๑ , ๑๑	ອົງ , ພູ
150	ขัด,เปลือกหญ้า	1	๑๑ , ๑๑๑	ອົງ , ພູ
151	ขัด,หญ้า	7	๑๑ , ๑๑๑	ອົງ , ພູ
152	ขัดเค้า,ยอด	1	๑๑๑๑ , ๑๑๑	ອົງໂຕ , ພູ
153	ขัดเค้า,ฮาก	5	๑๑๑๑ , ๑๑๑	ອົງໂຕ , ຮ່າ
154	ขัดแซก,ฮาก	1	๑๑๑๑ , ๑๑๑	ອົງໂຕ , ຮ່າ
155	ขัดน้อย	1	๑๑๑	ອົງໂຕ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
156	ขัذنอย,รากหญ้า	1	ຮັດຂັ້ນ , ຮ່ອກບຽງ	ຮັດຂັ້ນ , ຮ່າບຽງ
157	ขัฒมอน,หญ้า	4	ຮັດຂັດຂວ , ບຽງ	ຮັດຂັດ , ບຽງ
158	ขัฒมอน,ฮาก	2	ຮັດຂັດຂວ , ຮ່ອກ	ຮັດຂັດ , ຮ່າ
159	ขัฒหลวง	1	ຮັດຂັດຂວ	ຮັດຂັດ
160	ขัฒฮ້อน	1	ຮັດຂັດຂວ	ຮັດຂັດ
161	ขัฒไคสิง,เคื่อ	1	ຮັດຂັດຂັງ , ຄື້	ຮັດຂັດ , ຄື້
162	ขัฒทองพยาบาท	2	ຮັດຂັດຂວ , ຮ່ອກບຽງ	ຮັດຂັດ , ບຽງ
163	ข่า	5	ຮ່ອ	ຮ່າ
164	ขา,ผัก	1	ຮ່ອ , ຜັກ	ຮ່າ , ຜັກ
165	ข่า,หัว	2	ຮ່ອ , ບັງ	ຮ່າ , ບັງ
166	ข่า,ฮาก	1	ຮ່ອ , ຮ່ອກ	ຮ່າ , ຮ່າ
167	ข่า,ต้น	2	ຮ່ອ , ຄື້	ຮ່າ , ຄື້
168	ข่า,ใบ	1	ຮ່ອ , ບັງ	ຮ່າ , ບັງ
169	ขางน้อย	1	ຮ່ອຂັ້ນ	ຮ່າຂັ້ນ
170	ข่าตาแดง	2	ຮ່ອຂັດຂວ	ຮ່າຂັດ
171	ข่าตาแดง,ราก	1	ຮ່ອຂັດຂວ , ຮ່ອກ	ຮ່າຂັດ , ຮ່າ
172	ข่าน้อย	2	ຮ່ອຂັ້ນ	ຮ່າຂັ້ນ
173	ข่าบ้าน	1	ຮ່ອຂັດຂວ	ຮ່າຂັດ
174	ข่าเปี้ย,ฮาก	1	ຮ່ອຂັດ , ຮ່ອກ	ຮ່າຂັດ , ຮ່າ
175	ข่าป่า	1	ຮ່ອຂັດ	ຮ່າຂັດ
176	ขาม,แก่น	5	ຮ່ອ , ຄື້	ຮ່າ , ຄື້
177	ขาม,ใบ	2	ຮ່ອ , ບັງ	ຮ່າ , ບັງ
178	ขาม,ใบหญ้า	1	ຮ່ອ , ບັງ	ຮ່າ , ບັງ
179	ขาม,เปลือก	2	ຮ່ອ , ຄື້	ຮ່າ , ຄື້
180	ขาม,หมาก	1	ຮ່ອ , ບັງ	ຮ່າ , ບັງ
181	ขาม,ฮาก	1	ຮ່ອ , ຮ່ອກ	ຮ່າ , ຮ່າ
182	ขามขี้,ราก	4	ຮ່ອຂັ້ນ , ຮ່ອກ	ຮ່າຂັ້ນ , ຮ່າ
183	ขามเคื่อ,ราก	1	ຮ່ອຂັດ , ຮ່ອກ	ຮ່າຂັດ , ຮ່າ
184	ขามน้อย	1	ຮ່ອຂັ້ນ	ຮ່າຂັ້ນ
185	ขามน้อย,ฮาก	1	ຮ່ອຂັດ , ຮ່ອກ	ຮ່າຂັດ , ຮ່າ
186	ขามบ้าน,ฮาก	1	ຮ່ອຂັດ , ຮ່ອກ	ຮ່າຂັດ , ຮ່າ
187	ขามป้อม	2	ຮ່ອຂັດ	ຮ່າຂັດ
188	ขามป้อม,ใน(เมล็ด)	1	ຮ່ອຂັດ , ບັງ	ຮ່າຂັດ , ບັງ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
189	ขามป้อม,เปลือก	2	ຊອມປ້ອມ , ດ້ືອກ	ອູບູຜ , ເຜິຕ
190	ขามป้อม,ฝาน	1	ຊອມປ້ອມ , ຝ້ອຍ	ອູບູຜ , ຝິງ
191	ขามป้อม,ราก	3	ຊອມປ້ອມ , ຮ້ອກ	ອູບູຜ , ຮ້າ
192	ขามป้อม,หมาก	2	ຊອມປ້ອມ , ຫອກ	ອູບູຜ , ຫູ້ກ
193	ขามสูก,หมาก	1	ຊອມສຸກ , ຫອກ	ອູນຸ , ຫູ້ກ
194	ข่าลิง	1	ຊອລິງ	ອາລຶ
195	ข่าลิ้น,ราก	1	ຊອລິ້ນ , ຮ້ອກ	ອາລຶ , ຮ້າ
196	ข้าว/เข้า(ข้าว)	3	ຊອວ / ດຊອ	ອງ / ເອົາ
197	ข้าวกำ/เข้ากำ	8	ຊອວກ່ອ / ດຊອກ່ອ	ອງດ້ວ / ເອົາດ້ວ
198	ข้าวโคด(ข้าวโพด),แกน/เข้าโคด , แกน	4	ຊອວໂຄດ(ຊອວໂບດ) , ເກນ/ດຊອວໂຄດ, ເກນ	ອງໂດ(ອງໂຊ) , ແຕ/ເອົາໂດ, ແຕ
199	ข้าวเจ้า/เข้า(ข้าว)เจ้า/เข้าเจ้า/เข้าเจ้า	84	ຊອວເຈ້ວ/ດຊອ/ດຊອເຈ້ວ/ດຊອເຈ້ວ	ອງວງ/ເອົາວງ/ເອົາເຈົ້າ
200	ข้าวเจ้าปน	1	ຊອວເຈ້ວປັນ	ອງວງປຸ້
201	ข้าวเจ้าเป็นน้ำ	1	ຊອວເຈ້ວປັນນ້ຳ	ອງວງປຸ້ນ້ຳ
202	ข้าวจี	1	ຊອວຈີ	ອງວີ
203	ข้าวตอกแตก	1	ຊອວຕອກຕາກ	ອງຕຸ່ແຕ່
204	ข้าวติดครกหางมอ	1	ຊອວຕິດກັກຫງ່ອງ	ອງຕິດກັກຫງ່ອງ
205	ข้าวปุ้น	1	ຊອວປັນ	ອງປຸ້
206	ข้าวปุ้น,เครือ	1	ຊອວປັນ , ດ້ືອ	ອງປຸ້ , ເຜິ
207	ข้าวเปลือก/เข้าเปลือก	2	ຊອວເປືອກ/ດຊອເປືອກ	ອງເຜິຕ/ເອົາເຜິຕ
208	ข้าวเย็น,ราก	1	ຊອວເຢັນ , ຮ້ອກ	ອງເຢັນ , ຮ້າ
209	ข้าวสาร/เข้าสาร	3	ຊອວສາຣ/ດຊອສາຣ	ອງນຸ/ເອົານຸ
210	ข้าวเหนียว/เข้าเหนียว	4	ຊອວຫຍວ/ດຊອຫຍວ	ອງນຸງ/ເອົານຸງ
211	ชิง	64	ຊິງ	ຊິ
212	ชิงแคง	6	ຊິງແຄງ	ຊິແຄ
213	ชิงแคง,ใบ	1	ຊິງແຄງ , ເປ	ຊິແຄ , ໄປ
214	ชิงแห้ง	2	ຊິງແຄງ	ຊິແຄ
215	ชี่กา,ราก	1	ຊິກາ , ຮ້ອກ	ອິຕາ , ຮ້າ
216	ชี่กา,หมาก	2	ຊິກາ , ຫອກ	ອິຕາ , ຫູ້ກ
217	ชี่กา,ฮาก	1	ຊິກາ , ຮ້ອກ	ອິຕາ , ຮ້າ
218	ชี่กาแดง,ฮาก	2	ຊິກາແດງ , ຮ້ອກ	ອິຕາແຊ , ຮ້າ
219	ชี่กาหลวง,ราก	2	ຊິກາລຸງ , ຮ້ອກ	ອິຕາລຸງ , ຮ້າ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิจิตรโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
220	ขี้กาใหญ่,หัว	1	ຮິກອໂພງ, ຫວີ	ອິຕາໂພງ, ຫຼີ
221	ขี้คนขาว,ราก	1	ຮິຄິວຮອວ, ຮ່ອກ	ອິດຶອງ, ຮ່າ
222	ขี้ช่าย,หัว	1	ຮິງຂອຍ, ຫວີ	ອິດງ, ຫຼີ
223	ขี้ชี	2	ຮິຊີ	ອິດຶ
224	ขี้ชีฟัน,ต้น	1	ຮິຊີຟັນ, ລະບ	ອິດຶຟັນ, ຫຼີ
225	ขี้ดั่งข้าง,ฮาก	1	ຮິດັງຂ່າງ, ຮ່ອກ	ອິດັງ, ຮ່າ
226	ขี้ดุ่น	1	ຮິດຸນ	ອິດຸນ
227	ขี้ดุ่น,ฮาก	1	ຮິດຸນ, ຮ່ອກ	ອິດຸນ, ຮ່າ
228	ขี้เผิง,ฮาก	1	ຮິດຜິງ, ຮ່ອກ	ອິດຜິງ, ຮ່າ
229	ขี้มอด,เคื่อ	1	ຮິມອດ, ຄຶ້ອ	ອິມອດ, ເຕື້
230	ขี้หนู,แก่น	1	ຮິນູ, ດາວ	ອິນູ, ແຕ
231	ขี้หนู,แก่น	1	ຮິນູ, ດາວ	ອິນູ, ແຕ
232	ขี้เหิน,ฮาก	1	ຮິດໜັບ, ຮ່ອກ	ອິດໜັບ, ຮ່າ
233	ขี้เห็บ,แก่น	1	ຮິດໜັບ, ດາວ	ອິດໜັບ, ແຕ
234	ขี้เหล็ก,แก่น	2	ຮິດໝັກ, ດາວ	ອິດໝັກ, ແຕ
235	ขี้เหล็ก,เปลือก	1	ຮິດໝັກ, ຄຶ້ອ	ອິດໝັກ, ເຕື້
236	ขี้เหล็ก,ราก	1	ຮິດໝັກ ຮ່ອກ	ອິດໝັກ, ຮ່າ
237	ขี้เหล็กทั้งแก่นทั้งใบทั้งเปลือก	1	ຮິດໝັກທັງດາວ ທັງເບທັງຄຶ້ອ	ອິດໝັກທັງດາວ ທັງເບທັງຄຶ້ອ
238	ขี้เหล็กเทศ	2	ຮິດໝັກດາວ	ອິດໝັກ
239	ขี้เหล็กเทศ,เปลือก	1	ຮິດໝັກດາວ, ຄຶ້ອ	ອິດໝັກ, ເຕື້
240	ขี้เหล็กบ้าน	1	ຮິດໝັກບາວ	ອິດໝັກ
241	ขี้เหล็กป่า	2	ຮິດໝັກປາວ	ອິດໝັກ
242	ขี้เอน,ราก	2	ຮິອັນ, ຮ່ອກ	ອິດຶ, ຮ່າ
243	ขี้เอนเครือ,ราก	1	ຮິອັນຄຶ້ອ, ຮ່ອກ	ອິດຶເຕື້, ຮ່າ
244	ขี้แฮด	1	ຮິດຮັດ	ອິແຊ
245	ขี้แฮด,หนาม	1	ຮິດຮັດ, ຫອມ	ອິແຊ, ຫຼີ
246	ขี้แฮด,ฮาก	2	ຮິດຮັດ, ຮ່ອກ	ອິແຊ, ຮ່າ
247	ขี้แฮดขาว	1	ຮິດຮັດຮອ	ອິແຊອງ
248	ขี้แฮดด่อน,ราก	2	ຮິດຮັດດອນ, ຮ່ອກ	ອິແຊດອນ, ຮ່າ
249	เข็ดขาม	1	ຄຣັດຮອມ	ເຊັອງ
250	เขแคน,แก่น	1	ຄຣັດດາວ, ດາວ	ເອແຊ, ແຕ
251	เข้มน,ราก	1	ຄຣັມ, ຮ່ອກ	ເຊັ, ຮ່າ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
252	เข็มขาว	1	ຄຣັມຊວ	ເຊັອງ
253	เข็มขาว,ต้น	1	ຄຣັມຊວ , ຄວ	ເຊັອງ , ຫຼີ
254	เข็มขาว,ราก	6	ຄຣັມຊວ , ຮ່ອກ	ເຊັອງ , ຮ່າ
255	เข็มแดง	2	ຄຣັມແດງ	ເຊັແຊ
256	เข็มแดง,ดอก	1	ຄຣັມແດງ , ດອກ	ເຊັແຊ , ຊູ່
257	เข็มแดง,ฮาก	5	ຄຣັມແດງ , ຮ່ອກ	ເຊັແຊ ຮ່າ
258	เข็มใหญ่	1	ຄຣັມໄຫຼງ	ເຊັໄຫຼງ
259	เข้า,หมาก	1	ຄຣັອ , ຫວອກ	ເອົາ , ຫຼ່າ
260	เข้าจำว,ฮาก	1	ຄຣັອວອ , ຮ່ອກ	ເອົາວງ , ຮ່າ
261	เข้าจี	2	ຄຣັອຈີ	ເອົາຈີ
262	เข้าดอ	2	ຄຣັອດ	ເອົາດໍ
263	เข้าดิน,ฮาก	1	ຄຣັອດິບ , ຮ່ອກ	ເອົາດຶ້ , ຮ່າ
264	เข้าตอก	1	ຄຣັອຕອກ	ເອົາຕູ
265	เข้าน้ำ,ราก	1	ຄຣັອນ້ອ , ຮ່ອກ	ເອົາຕໍ່ , ຮ່າ
266	เข้าปิ้ง	1	ຄຣັອປິງ	ເອົາປຶ້
267	เขามวก	1	ຄຣັອມວກ	ເອົາມູ່
268	เขามวก,เครือ	5	ຄຣັອມວກ , ຄຣັອ	ເອົາມູ່ , ເຊີ
269	เขามวก,ฮาก	1	ຄຣັອມວກ , ຮ່ອກ	ເອົາມູ່ , ຮ່າ
270	เขามวกขาว	1	ຄຣັອມວກຊວ	ເອົາມູ່ອງ
271	เขามวกแดง	1	ຄຣັອມວກແດງ	ເອົາມູ່ແຊ
272	เขามวกมวกขาว,เครือ	1	ຄຣັອມວກມວກຊວ,ຄຣັອ	ເອົາມູ່ມູ່ອງ , ເຊີ
273	เข้าเย็น,หัวยา	1	ຄຣັອຍິນ , ຫວັຍ	ເອົາຢື່ , ຫຼີຍາ
274	เข้าสาลิ	2	ຄຣັອສາລີ	ເອົາສາລີ
275	เข้าหมื่น,หัว	1	ຄຣັອຫມິນ , ຫວັ	ເອົາຫຼິ້ນ , ຫຼີ
276	เข้าหมื่นซีก	1	ຄຣັອຫມິນຊິກ	ເອົາຫຼິ້ນຊິ
277	เข้าหมื่นนางมัททิ,ฮาก	1	ຄຣັອຫມິນນາງມັຕຕິ, ຮ່ອກ	ເອົາຫຼິ້ນຊຸດຕິ, ຮ່າ
278	เข้าหลามดง	1	ຄຣັອຫຼາມດງ	ເອົາຫຼາມຊີ
279	เขาหอ,เครือ	11	ຄຣັອຮ່າຄຣັອ	ເອົາຮ່າ ເຊີ
280	เขาหอ,ฮางเคื่อ	1	ຄຣັອຮ່າ , ຮ່າງຄຣັອ	ເອົາຮ່າ , ຮ່າງເຊີ
281	เขาหอ/บอระเพ็ด	13	ຄຣັອຮ່າ / ບ່ວນເບັດ	ເອົາຮ່າ / ບ່ວນເຊີ
282	เขือ,ราก	3	ຄຣັອຮ່າ , ຮ່ອກ	ເອົາຮ່າ , ຮ່າ
283	เขือขม,ราก	1	ຄຣັອຮ່າຂມ , ຮ່ອກ	ເອົາຮ່າຂມ , ຮ່າ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
284	เชื้อขึ้น	1	กຣື່ອຊື່ນ	ເຣີຣື່
285	เชื้อขึ้น,ใบ	1	ກຣື່ອຊື່ນ , ເບ	ເຣີຣື່ ໄປ
286	เชื้อขึ้น,ราก/ฮาก	6	ກຣື່ອຊື່ນ , ຮ່ອກ	ເຣີຣື່ ຮ່າ
287	เชื้อขึ้น,ลำ/ราก	1	ກຣື່ອຊື່ນ , ລ່ອ/ຮ່ອກ	ເຣີຣື່ ດຳ/ຮ່າ
288	เชื้อขึ้น,หมาก	1	ກຣື່ອຊື່ນ , ຫອກ	ເຣີຣື່ , ຫູ່າ
289	เชื้อหลง	1	ກຣື່ອຫຼວງ	ເຣີດຫຼຸດ
290	เชื้อบ้า,ใน	1	ກຣື່ອບອ , ເຂ	ເຣີບາ , ໄດ
291	เชื้อบ้า,ใบ	1	ກຣື່ອບອ , ເບ	ເຣີບາ , ໄປ
292	เชื้อบ้า,ราก/ฮาก	11	ກຣື່ອບອ , ຮ່ອກ	ເຣີບາ , ຮ່າ
293	เชื้อบ้า,หมาก	4	ກຣື່ອບອ , ຫອກ	ເຣີບາ , ຫູ່າ
294	เชื้อลิง,ฮาก	1	ກຣື່ອລຶ່ງ , ຮ່ອກ	ເຣີລຶ່ງ , ຮ່າ
295	เชื้อสุก,หมาก	1	ກຣື່ອສຸກ , ຫອກ	ເຣີນຸ , ຫູ່າ
296	เชื้อเหื่อ,ฮาก	1	ກຣື່ອເຮື້ , ຮ່ອກ	ເຣີເຮື້ , ຮ່າ
297	ແخب,ใบ	1	ແຂบ , ເບ	ແຂ , ໄປ
298	ແخم,ฮาก	1	ແຂม , ຮ່ອກ	ແຂ , ຮ່າ
299	ແخمโคก	1	ແຂมโคก	ແຂโคก
300	ไ้เเน่	3	ไ้เเน่	ไ้เเน่
301	ไ้เเน่,หวาน	1	ไ้เเน่ , ຫວອບ	ไ้เเน่ , ຫຼຸດ
302	ไ้เเน่,ฮาก	2	ไ้เเน่ , ຮ່ອກ	ไ้เเน่ , ຮ່າ
303	ไ้เเน่น้อย	5	ไ้เเน่	ไ้เเน่
304	ไ้เเน่น้อย,ฮาก	1	ไ้เเน่ , ຮ່ອກ	ไ้เเน่ , ຮ່າ
305	ไ้เเน่หลวง	6	ไ้เเน่	ไ้เเน่
306	คมปาว,ราก	1	คมปาว , ຮ່ອກ	คัมปาว , ຮ່າ
307	คมปาว,หย้า/หญ้า	1	คมปาว , ຫຼຸດ	คัมปาว , ຫຼຸດ
308	ควยง/โคยง,ย่า(หญ้า)/โคยง/หญ้า โคยงน้อย/หญ้าโค(โคยง?)	9	ควยง/โคยง , ຫຼຸດ โคยง / ຫຼຸດ/โคยง ຫຼຸດ/โคยง / ຫຼຸດ	ควยง/โคยง , ຫຼຸດ โคยง / ຫຼຸດ/โคยง ຫຼຸດ/โคยง / ຫຼຸດ
309	ค้อ,นาง	2	ค้อ , ຂອງ	ค้อ , ຂ
310	ค้อ,เปลือก	1	ค้อ , ຄື່ອກ	ค้อ , ຄື່
311	ค้อ,ราก	1	ค้อ , ຮ່ອກ	ค้อ , ຮ່າ
312	คองหนาม,เปลือก	1	คองหนาม , ຄື່ອກ	คองหนาม , ຄື່
313	ค้อนกะแต,หัว	1	ค้อนกะแต , ຫົວ	ค้อนกะแต , ຫົວ
314	คอนแคน,ฮาก	1	คอนแคน , ຮ່ອກ	คอนแคน , ຮ່າ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
315	คอม,ราก/ฮาก	5	คอง , ร้อง	ดฺ๒ , ะ
316	คอมส้ม	1	คองม้ง	ดฺ๒ม
317	คอแลน	3	คองล	ดฺ๒
318	คอแลน,ใบ	1	คองล , ๒	ดฺ๒ , ๒
319	คอแลน,เปลือก	1	คองล , ๒	ดฺ๒ , ๒
320	คอแลน,ราก/ฮาก	2	คองล , ร้อง	ดฺ๒ , ะ
321	คอส้ม	1	คอง	ดฺ๒
322	คอส้ม,เปลือก	3	คอง , ๒	ดฺ๒ , ๒
323	คอหนาม	1	คอง	ดฺ๒
324	คอหนาม,เปลือก	1	คอง , ๒	ดฺ๒ , ๒
325	คะยอมหลวง,ฮาก	1	คองหลวง , ร้อง	ดฺ๒หลวง , ะ
326	คัตเค้า,ราก	2	คองค , ร้อง	ดฺ๒ค , ะ
327	คันทาก,ต้น	1	คองค , ๒	ดฺ๒ค , ๒
328	คันทาสี	2	คองค	ดฺ๒ค
329	คันทาสี,ฮาก	3	คองค , ร้อง	ดฺ๒ค , ะ
330	ค่า(ข้า?),ยอด	1	ค , ๒	ด , ๒
331	คา(คล้าย/ข้า?),หัว	1	ค (คอง) , ๒	ด (ดฺ) , ๒
332	ค่า,แก่น	1	ค , ๒	ด , ๒
333	คา,หญ้า/หญ้า/หญ้าคา	14	ค , คอง/ คองค	ด , ค / คอง
334	ค่า,หัว	1	ค , ๒	ด , ๒
335	ค่า,ฮาก	1	ค , ร้อง	ด , ะ
336	คา,ฮาก/หญ้าคา,ราก/ฮาก,หญ้าคา,ฮาก	13	ค , ร้อง/ คองค	ด , ะ/ คอง
337	คางเหนียว,หัวหยา	1	คองค , ๒คอง	ดฺ๒ค , คอง
338	คางเหนียว,ฮาก	1	คองค , ร้อง	ดฺ๒ค , ะ
339	คางสูง	1	คองค	ดฺ๒ค
340	คางสูง,เปลือก	2	คองค , ๒	ดฺ๒ค , ๒
341	คางสูงน้อย	1	คองค	ดฺ๒ค
342	คาค,ฮากผัก	1	คอง , ร้อง	ด , ะ
343	คาค,หัว,ผัก	1	คองค , ๒	ด , ค
344	คาม	2	คอง	ด
345	คาม,เหื่อ	1	คองค	ด
346	ค่าลีน	1	คอง	ด

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
347	คำลั่น, เปลือก	1	คองลั่น , ลือณ	ดาณฺธิ , ฐิต
348	คาวน้อย	1	คองน้อย	ดาณฺด
349	คำ, ใน	1	คอง , ษ	ด้า , ไร
350	คำ, หมาย	1	คอง , ฆ	ด้า , ฐา
351	คำ, ฮาก	1	คอง , ษ	ด้า , ฐา
352	คิโพนกชุ่ม, ฮาก	2	คิโพนกชุ่ม , ษ	ดิโพนฺกชุ่ม , ฐา
353	คุดะหัดชะดำ	1	คุดะหัดชะดำ	ดุดะหัดชะดำ
354	คุง(คณ), แก่น	1	คุง (คณ) , ฅ	ดุด (คณ) , ฅ
355	คุดง(คุดง)	1	คุดง (คุดง)	ดุดฺ (คุดฺ)
356	คณ	1	คณ	ดุด
357	คณ/คณ, เปลือก/เปลือก	3	คณ , ลือณ	ดุด , ฐิต
358	คณ, ราก	1	คณ , ษ	ดุด , ฐา
359	คณ, หมาย	1	คณ , ฆ	ดุด , ฐา
360	คุดเสน(คุดเสน?)	1	คุดเสน	ดุดฺ
361	เค็ง, เปลือก	1	เค็ง , ลือณ	เด , ฐิต
362	เคือชุด, ราก	1	เคือชุด , ษ	เดือชุด , ฐา
363	เคือหนาย, แก่น	1	เคือหนาย , ฅ	เดือหนาย , ฅ
364	เค, เปลือก	1	เค , ลือณ	เด , ฐิต
365	เคขาว, เปลือก	2	เคขาว , ลือณ	เดขาว , ฐิต
366	เค่ง(เค่ง?), ใบ	1	เค่ง , ษ	เด , ฐ
367	เค่ง, ราก	2	เค่ง , ษ	เด , ฐา
368	เค่งขาว, ราก	2	เค่งขาว , ษ	เดขาว , ฐา
369	เค็งเคือ, ราก	1	เค็งเคือ , ษ	เดเคือ , ฐา
370	เคชาย	1	เคช	เดช
371	เคน	1	เคน	เด
372	เคน, ขี้ขี้/ขี้ขี้	5	เคน , ขี้ขี้	เด , ขี้ขี้
373	เคนเคือ, ราก	1	เคนเคือ , ษ	เดเคือ , ฐา
374	เคว่ง(เคว่ง?), ราก	1	เคว่ง , ษ	เด , ฐา
375	เคว่ง, เปลือก	1	เคว่ง , ลือณ	เด , ฐิต
376	เคว่ง, ราก	19	เคว่ง , ษ	เด , ฐา
377	เคว่ง, หมาย	1	เคว่ง , ฆ	เด , ฐา
378	เคว่ง, ฮาก/ต้น	1	เคว่ง , ษ/ ษ	เด , ฐา/ ฐิต
379	เคว่งขาว, ฮาก	1	เคว่งขาว , ษ	เดขาว , ฐา

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
380	โคกจันทาคาด,ต้น	2	โคกจันบอคอด , ละบ	โคจฺจจาดจ , ติ
381	โคยงู,ราก/ไคยงู,ฮาก	3	โคยงู , ร้อง/ ไคยงู, ร้อง	โคยฺญ , รว/โคยฺญ , รว
382	โคยงูหลวง	1	โคยงูหลวง	โคยฺญฺญ
383	โคยตาล/ไคยตาน	2	โคยตลล/ไคยตลล	โคยฺตจ /โคยฺตจ
384	ไค/ไค้,ฮาก	1	ไค , ร้อง	โค , รว
385	ไคโกก,ฮาก	3	ไคโกก , ร้อง	โคโกจ , รว
386	ไคโคก	1	ไคโกก	โคโกจ
387	ไคทำทาน	1	ไคทอบอ	โคจฺจจ
388	ไค่นุ่น,เปลือก	1	ไคนุ่น , ลือ	โคนฺจ , ติ
389	ไค(ควย?)หมากน้ำ	2	ไค (ควย) , ฆอจจ	โคจฺจ , ฆจ
390	ไค้หอม	1	ไค้หอม	โคจฺจ
391	จวงชุม/สุม,ฮาก	4	จวงชุม/สุม , ร้อง	จฺจจ/สุม , รว
392	จวงสุม,เครือ	1	จวงสุม , ลือ	จฺจจ , ติ
393	จวันหมู	1	จวงหมู	จฺจจ
394	จวันหมู,เครือ	2	จวงหมู , ลือ	จฺจจ , ติ
395	จวันหมู,เปลือก	1	จวงหมู , ลือ	จฺจจ , ติ
396	จวันหมู,ราก/ฮาก	5	จวงหมู , ร้อง	จฺจจ , รว
397	จ้องแง้งหึ่ง	1	จ้องแง้งหึ่ง	จฺจจ
398	จัวชุม,ฮาก	1	จิวชุม , ร้อง	จฺจจ , รว
399	จัวยม,ฮาก	1	จิวยม , ร้อง	จฺจจ , รว
400	จา	3	จ	จ
401	จา,น้ำมัน	2	จ , ฆอจจ	จ , ฆจ
402	จาดำ	5	จจจ	จจจ
403	จาดำ,ใน	1	จจจ , ฆ	จจจ , ฆ
404	จาม,ฮาก	1	จจ , ร้อง	จ , รว
405	จัว	1	จ	จ
406	จัว,แก่น	3	จ , ฆจ	จ , ฆ
407	จัว,เปลือก/เปลือก	5	จ , ลือ	จ , ติ
408	จัว,ราก/ฮาก	4	จ , ร้อง	จ , รว
409	จัวต่อน,แก่น	2	จจจ , ฆจ	จจจ , ฆ
410	จัวดำ	12	จจจ	จจจ
411	จัวดำ,เคื่อ	1	จจจ , ลือ	จจจ , ติ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
412	จี่วน้อย,ฮาก	1	จี่วน้อย , ฮาก	จี่วน้อย , ฮาก
413	จี่บ้าน	3	จี่บ้าน	จี่บ้าน
414	จี่ป่า	1	จี่ป่า	จี่ป่า
415	เงินเลี้ยง,ทอง	1	เงินเลี้ยง , ทอง	เงินเลี้ยง , ทอง
416	เงินเขา,หัว	1	เงินเขา , หัว	เงินเขา , หัว
417	จางจ้อย,แก่น	1	จางจ้อย , แก่น	จางจ้อย , แก่น
418	จอก	1	จอก	จอก
419	จอก,ฮาก	1	จอก , ฮาก	จอก , ฮาก
420	จอง(จาง?),แก่น	1	จอง (จาง) , แก่น	จอง (จาง) , แก่น
421	จัน	1	จัน	จัน
422	จันขาว	9	จันขาว	จันขาว
423	จันจุม	2	จันจุม	จันจุม
424	จันแดง	50	จันแดง	จันแดง
425	จันแดง,จันหอบ(ม)	1	จันแดง , จันหอบ	จันแดง , จันหอบ
426	จันหน้,ลูก	1	จันหน้ , ลูก	จันหน้ , ลูก
427	จันบาน(จันบ้าน)	2	จันบาน	จันบาน
428	จันหอม	13	จันหอม	จันหอม
429	จัน,ฮาก	1	จัน , ฮาก	จัน , ฮาก
430	จันเครือ	2	จันเครือ	จันเครือ
431	จันเครือแดง,ราก	1	จันเครือแดง , ราก	จันเครือแดง , ราก
432	จำปาขาว	1	จำปาขาว	จำปาขาว
433	จำปาแดง	2	จำปาแดง	จำปาแดง
434	จิก	1	จิก	จิก
435	จิก,ซีไม้	1	จิก , ซีไม้	จิก , ซีไม้
436	จิก,ฮาก	3	จิก , ฮาก	จิก , ฮาก
437	จิจ้อ	3	จิจ้อ	จิจ้อ
438	จิจ้อ,ราก/ฮาก	4	จิจ้อ , ราก	จิจ้อ , ราก
439	จิจ้อ,หัว	2	จิจ้อ , หัว	จิจ้อ , หัว
440	จิจ้อขาว,ราก	1	จิจ้อขาว , ราก	จิจ้อขาว , ราก
441	จิจ้อหลวง	2	จิจ้อหลวง	จิจ้อหลวง
442	จิจ้อหลวง/ใหญ่,ฮาก	2	จิจ้อหลวง/ใหญ่ , ฮาก	จิจ้อหลวง/ใหญ่ , ฮาก
443	จุมคาน/จุมคาน	2	จุมคาน/จุมคาน	จุมคาน/จุมคาน
444	จุมคาม,ราก	1	จุมคาม , ราก	จุมคาม , ราก

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
445	เจ็ดลีน้อย/ใหญ่,ราก	1	ຄວັດລິນໂຍງ/ເທງ, ຮ່ອກ	ເຈັດລິນໂຍງ, ຮ່າ
446	เจตมูลเพลิง,ราก	1	ເຈຕມຸລເພລິງ, ຮ່ອກ	ເຈັຕມຸລເພລິງ ຮ່າ
447	เจตมูลเพลิงแดง	1	ເຈຕມຸລເພລິງແດງ	ເຈັຕມຸລເພລິງແດງ
448	เจตมูลเพลิงแดง,ฮาก	1	ເຈຕມຸລເພລິງແດງ, ຮ່ອກ	ເຈັຕມຸລເພລິງແດງຮ່າ
449	เจียงป็น,ราก	1	ເຈຶງປັນ, ຮ່ອກ	ຈຶງປັນ, ຮ່າ
450	เจียงลม,ใบ	1	ເຈຶງລົມ, ເບ	ຈຶງລົມ, ໂບ
451	เจียด,ฮาก	1	ເຈຶດ, ຮ່ອກ	ຈຶດ, ຮ່າ
452	แจ่ง,ราก	2	ແຈງ, ຮ່ອກ	ແຈ, ຮ່າ
453	ชมชื่น	1	ຊົມຊື່ນ	ຊື່ນ
454	ชะบาก,ราก	1	ຊະບາ, ຮ່ອກ	ຊະບາ, ຮ່າ
455	ชะพู,ราก	1	ຊະພູ, ຮ່ອກ	ຊະພູ, ຮ່າ
456	ชะมัด	2	ຊະມັດ	ຊະມັດ
457	ชะมัด,ต้น	1	ຊະມັດ, ຕົ້ນ	ຊະມັດ, ຫຼີ
458	ชะมัด,ราก	1	ຊະມັດ, ຮ່ອກ	ຊະມັດ, ຮ່າ
459	ชะมัน	1	ຊະມັນ	ຊະມັນ
460	ชะเอม	1	ຊະເອັມ	ຊະເອັມ
461	ชะเอม	1	ຊະເອັມ	ຊະເອັມ
462	ชัน,หว่าน	1	ຊັນ, ຫວ່ານ	ຊັນ, ຫວ່ານ
463	ข้าขาว	1	ຊາຂາງ	ຊາຂາງ
464	ข้าขาวต้น	1	ຊາຂາງຕົ້ນ	ຊາຂາງຫຼີ
465	ข้าคาม	6	ຊາຄອມ	ຊາຄອມ
466	ข้าคาม,ฮาก/ข้าคาม,ฮาก	2	ຊາຄອມ, ຮ່ອກ	ຊາຄອມ, ຮ່າ
467	ช้างน้ำ,ต้น/ช้างน้ำ,ต้น	3	ຊາງນ້ຳ, ຕົ້ນ	ຊາງນ້ຳ, ຫຼີ
468	ช้างน้ำ,ฮาก	1	ຊາງນ້ຳ, ຮ່ອກ	ຊາງນ້ຳ, ຮ່າ
469	ช้างน้ำ/ช้างน้ำ	2	ຊາງນ້ຳ	ຊາງນ້ຳ
470	ช้างโม่ง	1	ຊາງມົງ	ຊາງມົງ
471	ช้างา	2	ຊາງ	ຊາງ
472	ขาชะโก	1	ຊາຊາ	ຊາຊາ
473	ชาติ/ชาติ,ฮาก/ราก/ชาติ/ชาติ	6	ຊາດ/ຊາດ, ຮ່ອກ	ຊາດ, ຮ່າ
474	ชาติขาว,ราก	1	ຊາດຊາວ, ຮ່ອກ	ຊາດຊາວ, ຮ່າ
475	ข้าพลู,ลูก	1	ຊາປູ, ລູກ	ຊາປູ, ລູ
476	ขายเดน,แก่น	1	ຊາຍດັນ, ແກ່ນ	ຊາຍດັນ, ແກ່ນ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
477	ชี,ฮาก	1	ຮີ, ຮ່າກ	ຮີ, ຮ່າ
478	ชีช้าง,ผัก	3	ຮີຊາງ/ຮີງ, ຜັກ	ຮີຊາງ/ຮີ, ຜັກ
479	ชุมพู่,ฮาก	1	ຊຸມພູ, ຮ່າກ	ຊຸມພູ, ຮ່າ
480	ชุมแสง,ราก	1	ຊຸມແສງ, ຮ່າກ	ຊຸມແສງ, ຮ່າ
481	เชือก/เชือก,เปลือก	2	ເຄືອກ, ເຄືອກ	ເຮືດ, ເຮືດ
482	เชือก/เชือก/เชือก,หมาก	4	ເຄືອກ/ຊອກ, ຫອກ	ເຮືດ/ຊຸດ, ຫຼາ
483	ชมชื่น	1	ຊົມຊື່ນ	ຊື່ຊື່
484	ชมชื่น,ฮาก	1	ຊົມຊື່ນ, ຮ່າກ	ຊື່ຊື່, ຮ່າ
485	ชวด,ข้อไม้	1	ຊວດ, ຂໍ້ໄມ້	ຊວ, ຂໍ້ໄມ
486	ช่องฟ้า	2	ຊອງພົວ	ຊູດົວ
487	ช่องฟ้า,ราก	2	ຊອງພົວ, ຮ່າກ	ຊູດົວ, ຮ່າ
488	ช้อน,ดอก	1	ຊອນ, ດອກ	ຊູຈ, ຊູ
489	ชะโก	1	ຊະກ	ຊະດ
490	ชะโก,ราก	1	ຊະກ, ຮ່າກ	ຊະດ, ຮ່າ
491	ชะคาน	2	ຊະຄອນ	ຊະດ
492	ชะคาม,เปลือก	2	ຊະຄອນ, ເຄືອກ	ຊະດ, ເຮືດ
493	ชะคำ,เปลือก	1	ຊະຄ່າ, ເຄືອກ	ຊະດ່າ, ເຮືດ
494	ชะแดด	1	ຊະດດ	ຊະແຊ
495	ชะแดด,ถั่ว	5	ຊະດດ, ຈີ	ຊະແຊ, ຈີ
496	ชะโน	1	ຊະນ	ຊະດ
497	ชะแบง,เปลือก	1	ຊະແບງ, ເຄືອກ	ຊະແບງ, ເຮືດ
498	ชะแบง,ฮาก	1	ຊະແບງ, ຮ່າກ	ຊະແບງ, ຮ່າ
499	ชะไฟ,ตาไม้	1	ຊະໄຟ, ຕາໄມ້	ຊະໄຕ, ຕາໄມ
500	ชะมอ,แก่น	1	ຊະມ່, ກາຍ	ຊະຜີ, ແຕ
501	ชะมอ,ใน	4	ຊະມ່, ໃນ	ຊະຜີ, ໃນ
502	ชะมอ,ราก/ฮาก	2	ຊະມ່, ຮ່າກ	ຊະຜີ, ຮ່າ
503	ชะมอ,หมาก	12	ຊະມ່, ຫອກ	ຊະຜີ, ຫຼາ
504	ชะมัด,ราก	2	ຊະມັດ, ຮ່າກ	ຊະຜັ, ຮ່າ
505	ชะมัด/ชะมัด	14	ຊະມັດ/ຊະມັດ	ຊະຜັ / ຊະຜັ
506	ชะมัดน้อย/ใหญ่,ใบ	1	ຊະມັດນ້ອຍ/ໃຫຍ່, ເບ	ຊະຜັດນ້ອຍ / ໃຫຍ່, ເບ
507	ชะมัดน้อย/ใหญ่,ราก	1	ຊະມັດນ້ອຍ / ໃຫຍ່, ຮ່າກ	ຊະຜັດນ້ອຍ / ໃຫຍ່, ຮ່າ
508	ชะเอม	1	ຊະເອມ	ຊະເຜ
509	ชะเอม,ฮาก	1	ຊະເອມ, ຮ່າກ	ຊະເຜ, ຮ່າ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
510	ชะเอม	1	ຂາມ	ຂະແມ
511	ชัก(สัก?),ราก	1	ຂັກ (ສັກ) , ຮັກ	ຮັ (ຮັ) , ຮັ
512	ชัก,แก่น	2	ຂັກ , ຄາວ	ຮັ , ແດ
513	ชัก,เปลือก	1	ຂັກ , ຄືອກ	ຮັ ໒ ເບີດ
514	ชัก,ลูก	1	ຂັກ , ລູກ	ຮັ ໒ ຜູ້
515	ชัก,ฮาก	3	ຂັກ , ຮັກ	ຮັ ໒ ຮັ
516	ชักหลวง	1	ຂັກຫຼວງ	ຮັບູ
517	ชักหลวง,ฮาก	1	ຂັກຫຼວງ , ຮັກ	ຮັບູ ໒ ຮັ
518	ชันยา,ราก	1	ຂັນຍາ , ຮັກ	ຮັນຍາ ໒ ຮັ
519	ช้าโก,ฮาก	1	ຂາໂກ , ຮັກ	ຂາໂຕ ໒ ຮັ
520	ชาโก/ช้าโก	2	ຂາໂກ	ຂາໂຕ
521	ชาขาว,ฮาก	1	ຂາຂາງ , ຮັກ	ຂາຂາ ໒ ຮັ
522	ชาขาว/ช้าขาว	3	ຂາຂາງ	ຂາຂາ
523	ชาขาวน้อย	1	ຂາຂາງນ້ອຍ	ຂາຂາງດຸ່
524	ชาคาม	2	ຂາຄອມ	ຂາດູ
525	ช้าคามตันเปีย	1	ຂາຄອມຕັນປື້	ຂາດູຕັນປື້
526	ช้าคามน้อย,ใบ	1	ຂາຄອມນ້ອຍ , ເບ	ຂາດູດຸ່ ໒ ເບ
527	ขางคำ,ตาไม้	1	ຂາງຄຳ , ຄາໄມ້	ຂາງຄຳ ໒ ຕາໄມ້
528	ขางคำ,ใบ	1	ຂາງຄຳ , ເບ	ຂາງຄຳ ໒ ເບ
529	ขางไฟ	1	ຂາງໄຟ	ຂາງໄຕ
530	ขางไฟ,ตา	2	ຂາງໄຟ , ຄາ	ຂາງໄຕ ໒ ຕາ
531	ขางไฟ,ตาไม้	2	ຂາງໄຟ , ຄາໄມ້	ຂາງໄຕ ໒ ຕາໄມ້
532	ขางไฟ,ใบ	1	ຂາງໄຟ , ເບ	ຂາງໄຕ ໒ ເບ
533	ข้างไฟ,ตัวไม้	1	ຂາງໄຟ , ຄົວໄມ້	ຂາງໄຕ ໒ ຕົວໄມ້
534	ข้างโหมง,เปลือก	1	ຂາງໂມງ , ຄືອກ	ຂາງໂມ້ ໒ ເບີດ
535	ช้าชะโก	1	ຂາຂາໂກ	ຂາຂາໂຕ
536	ชาชีโก	1	ຂາຂາໂກ	ຂາຂາໂຕ
537	ชาชีโก,ราก	1	ຂາຂາໂກ , ຮັກ	ຂາຂາໂຕ ໒ ຮັ
538	ชาชู,ราก	1	ຂາຂູ , ຮັກ	ຂາຂູ ໒ ຮັ
539	ชาชู	7	ຂາຂູ	ຂາຂູ
540	ชาชู,ราก/ฮาก	3	ຂາຂູ , ຮັກ	ຂາຂູ ໒ ຮັ
541	ชาชูเคื่อ	3	ຂາຂູເຄື້	ຂາຂູເຄື້
542	ชาชูตัน	2	ຂາຂູຕັນ	ຂາຂູຕັນ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
543	ชาชูตัน,ฮาก	1	ຂອຂຸດຂຸດ , ຮ່ອກ	ฌาจุตุ ๒ ๖
544	ชาชุนน้อย	1	ຂອຂຸດຂຸດ	ฌาจุต
545	ชาชูใหญ่	1	ຂອຂຸດໄຫຼ່	ฌาจุตใหญ่
546	ชาดชะโก	3	ຂອດຂຸກ	ฌาจุต
547	ชามด,ฮาก(ชามัด?)	1	ຂອມດ,ຮ່ອກ (ຂອມດ)	ฌาจุต๒๖ (ฌาจุต)
548	ช้ามัดน้อย	1	ຂອມດຂຸດ	ฌาจุต
549	ช้ามัดใหญ่	1	ຂອມດໄຫຼ່	ฌาจุตใหญ่
550	ชาเม็ก	1	ຂອມກ	ฌาจุต
551	ชายชูเครือ	1	ຂອຍຂຸດ	ฌาจุต
552	ชายเดิน,เปือก	1	ຂອຍດຂຸດ , ດື່ອກ	ฌาจุต ๒ ๖
553	ชายเดิน,ราก	1	ຂອຍດຂຸດ , ຮ່ອກ	ฌาจุต ๒ ๖
554	ชายเดิน/เดิน/เดิน	3	ຂອຍດຂຸດ/ ດື່ອກ	ฌาจุต / ๒
555	ชายส่ง	2	ຂອຍ	ฌาจุต
556	ชำเหล้า,เครือ	1	ຂອຍຂຸດ , ດື່ອກ	ฌาจุต ๒ ๖
557	ชำชี,ใบ	1	ຂອຍ , ບົວ	ฌาจุต ๒ ๖
558	ชีโค,หัว	1	ຂີໄກ , ບົວ	ฌาจุต ๒ ๖
559	ชี,ในผัก	1	ຂີ , ບົວ	ฌาจุต ๒ ๖
560	ชี,ผัก	1	ຂີ , ບົວ	ฌาจุต ๒ ๖
561	ชีช้าง,ฮากผัก	1	ຂີຂຸດ , ຮ່ອກ	ฌาจุต ๒ ๖
562	ชุกพุก,แก่น	1	ຂຸກບຸກ , ດື່ອກ	ฌาจุต ๒ ๖
563	ชุมพุก	1	ຂຸກບຸກ	ฌาจุต
564	ชุมพุก,ฮาก	1	ຂຸກບຸກ , ຮ່ອກ	ฌาจุต ๒ ๖
565	ชุมพู	1	ຂຸກບຸ	ฌาจุต
566	ชุมแสง	5	ຂຸກແສງ	ฌาจุต
567	ชุมแสง,แก่น	1	ຂຸກແສງ , ດື່ອກ	ฌาจุต ๒ ๖
568	เซาถา,ฮาก	1	ເຂາຮາ , ຮ່ອກ	ฌาจุต ๒ ๖
569	แซง,ต้น	1	ເຂງ , ດື່ອກ	ฌาจุต ๒ ๖
570	ไซ,เปลือก	1	ໄຂ , ດື່ອກ	๒ ๖ ๒
571	ไซ,เปลือก	1	ໄຂ , ດື່ອກ	๒ ๖ ๒
572	ไซ,ยา(หญ้า)	3	ໄຂ , ບຸກ	๒ ๖ ๒
573	ไซ,ฮากหญ้า	1	ໄຂ , ຮ່ອກ	๒ ๖ ๒
574	ไซสี,ฮาก	1	ໄຂສີ , ຮ່ອກ	๒ ๖ ๒
575	ดอกกาบ,ฮาก	1	ດອກກາບ , ຮ່ອກ	๒ ๖ ๒

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
576	ดอกเข็ม,ฮาก	2	ดฌนณฐฌ , ร๑น	ฐ๑ฐ๑ ๒ ๑
577	ดอกเข้มน้ำ,ต้น	1	ดฌนณฐฌบ๑ , ล๑	ฐ๑ฐ๑ ๒ ๒
578	ดอกคำ	5	ดฌนค๑	ฐ๑ด๑
579	ดอกคำ,ใบ	1	ดฌนค๑ , ๒	ฐ๑ด๑ ๒ ๒
580	ดอกคำ,หัว	1	ดฌนค๑ , ๒๑	ฐ๑ด๑ ๒ ๒
581	ดอกคำป่า	1	ดฌนค๑๑	ฐ๑ด๑๒
582	ดอกคำป่า,หัว	3	ดฌนค๑๑ , ๒๑	ฐ๑ด๑๒ ๒ ๒
583	ดอกคำป่าฟ้าเล่า	1	ดฌนค๑๑๑๑๑	ฐ๑ด๑๒๑๑
584	ดอกเจียด,ฮาก	1	ดฌน๑๑ด , ร๑น	ฐ๑๑๑ ๒ ๑
585	ดอกซ้อน	1	ดฌน๑๑	ฐ๑๑
586	ดอกซ้อน,ใบ	2	ดฌน๑๑ , ๒	ฐ๑๑ ๒ ๒
587	ดอกซ้อน,ไม้	1	ดฌน๑๑ , ๒	ฐ๑๑ ๒ ๒
588	ดอกซ้อน,ราก/ฮาก	7	ดฌน๑๑ , ร๑น	ฐ๑๑ ๒ ๑
589	ดอกซ้อนน้อย	1	ดฌน๑๑๑	ฐ๑๑๑
590	ดอกซ้อนน้อย,ใบ	1	ดฌน๑๑๑ , ๒	ฐ๑๑๑ ๒ ๒
591	ดอกซ้อนน้อย,ฮาก	4	ดฌน๑๑๑ , ร๑น	ฐ๑๑๑ ๒ ๑
592	ดอกดาวเรือง,ราก	1	ดฌนด๑๑๑ , ร๑น	ฐ๑๑๑ ๒ ๑
593	ดอกต้าง	1	ดฌนต๑	ฐ๑ต๑
594	ดอกต้าง,ราก/ฮาก	2	ดฌนต๑ , ร๑น	ฐ๑ต๑ ๒ ๑
595	ดอกต้างขง	1	ดฌนต๑๑	ฐ๑ต๑๑
596	ดอกต้างเคือ,ฮาก	1	ดฌนต๑๑ค๑ , ร๑น	ฐ๑ต๑๑ ๒ ๑
597	ดอกทองสมุทร,หัว	1	ดฌน๒๑๑๑๑ , ๒๑	ฐ๑๑๑ ๒ ๒
598	ดอกน้ำนมคน	1	ดฌน๑๑๑๑	ฐ๑๑๑๑
599	ดอกพัน	1	ดฌน๑๑	ฐ๑๑
600	ดอกพุด,ยาง	1	ดฌน๑๑ , ๑๑	ฐ๑๑ ๒ ๑๑
601	ดอกพุด,ราก/ฮาก	6	ดฌน๑๑ , ร๑น	ฐ๑๑ ๒ ๑
602	ดอกพุดน้อย,ฮาก	1	ดฌน๑๑๑ , ร๑น	ฐ๑๑๑ ๒ ๑
603	ดอกไม้	1	ดฌน๑	ฐ๑๑
604	ดอกไม้ขาว	1	ดฌน๑๑๑	ฐ๑๑๑
605	ดอกสมุท,ฮาก	1	ดฌน๑๑๑ , ร๑น	ฐ๑๑ ๒ ๑
606	ดอกหอม,ขั้ว/ขั้ว	1	ดฌน๒๑ , ๑๑/ ๑๑	ฐ๑๑ ๒ ๑๑/๑๑
607	ดอกใหญ่ขาว	1	ดฌน๑๑๑	ฐ๑๑๑
608	ดอกไหม้(ดอกไม้)ขาว,ราก	1	ดฌน๑๑๑ (ดฌน๑)๑	ฐ๑๑ (ฐ๑๑)๑ ๒ ๑

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
			อว , ร้อย	
609	ดอกฮัก,ยาง	1	ดอกรัก , ฮัก	ຊັຊ ๒ ฮัก
610	ดอกฮัก,ฮาก	2	ดอกรัก , ร้อย	ຊັຊ ๒ รว
611	ดอม,หมาก	1	ดอม , ຫອກ	ຊູ ๒ ຫູ
612	ดาวเรือง,ราก	1	ດອດຣື່ອງ , ร้อย	ຊູເຣີດ ๒ รว
613	ตำด่อน,แก่น	1	ດ່ອດອນ , ດາວ	ຊໍຊູ ๒ ແດ
614	ตีป्ली	8	ດີປີ	ຊີປີ
615	ตุก,ราก/ฮาก	3	ตุก , ร้อย	ຊໍ ๒ รว
616	ตุ้,แก่น	1	ตุ , ດາວ	ຊຸ ๒ ແດ
617	ตุ้,เปลือก/เปลือก	2	ตุ , ຄືອກ	ຊຸ ๒ ເຜີດ
618	ตุก,ไม้	1	ตุก , ໄຮມ	ຊໍ ๒ ໄ
619	ตุกตาน	4	ตุกດອນ	ຊໍຊູ
620	ตุกเตือ,หัว	1	ตุກດື່ອ , ຫວີ	ຊໍຊື ๒ ຫື
621	ตุกน้อย	1	ตุกນ້ຳ	ຊໍດຸ
622	ตุกป้อม	1	ตุกປ້ອມ	ຊໍປູ
623	ตุกใส่	1	ตุກໄສ	ຊໍໃ
624	ตุกใส่,แก่น	1	ตุກໄສ , ດາວ	ຊໍໃ ๒ ແດ
625	ตุกใส่,ราก/ฮาก	2	ตุກໄສ , ร้อย	ຊໍໃ ๒ รว
626	ตุกหนัง	1	ตุກຫົງ	ຊໍບຸດ
627	ตุกหลวง,ราก	1	ตุກຫຼວງ , ร้อย	ຊໍບຸດ ๒ รว
628	ตุกหลวง,หมาก	1	ตุກຫຼວງ , ຫອກ	ຊໍບຸດ ๒ ຫູ
629	ตุกใหญ่	1	ตุກໄຫຼ່	ຊໍໃຫຼ່
630	ตุกใหญ่,ต้น	1	ตุກໄຫຼ່ , ຕົ້ນ	ຊໍໃຫຼ່ ๒ ຫື
631	ตุกฮัก	2	ตุກฮັງ	ຊໍດີ
632	ตุกฮัก,ฮาก	2	ตุກฮັງ , ร้อย	ຊໍດີ ๒ รว
633	ตุกแฮด	1	ตุກແຮດ	ຊໍແຊ
634	ตุ้ท่ง,หัว	1	ตุງ , ຫວີ	ຊໍດຸ ๒ ຫື
635	เตือ,เปลือก	1	ດື່ອ , ຄືອກ	ຊື ๒ ເຜີດ
636	เตือ,ยาง	1	ດື່ອ , ອີງ	ຊື ๒ ອີງ
637	เตือ,ราก	1	ດື່ອ , ร้อย	ຊື ๒ รว
638	เตือเกลี้ยง,เปลือก/เตือเกลี้ยง ,เปลือก/เปลือก	4	ດື່ອກອງ , ຄືອກ	ຊື່ງດ ๒ ເຜີດ
639	เตือเกลี้ยง/เตือเกลี้ยง	7	ດື່ອກອງ	ຊື່ງດ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
640	เดื่อเกียง, แก่น	1	ດຶ້ອນກຽງ , ດາວ	ຊື່ດຽວ ໕ ແຕ່
641	เดื่อเกียง, ยาง	2	ດຶ້ອນກຽງ , ອຶ່ງ	ຊື່ດຽວ ໕ ອີງ
642	เดื่อเกียง, ราก/ฮาก	3	ດຶ້ອນກຽງ , ຮ່ອກ	ຊື່ດຽວ ໕ ຮ່າ
643	เดื่อดิน, ฮาก	1	ດຶ້ອນດິບ , ຮ່ອກ	ຊື່ດຽວ ໕ ຮ່າ
644	เดื่อดิน	1	ດຶ້ອນດິບ	ຊື່ດຽວ
645	เดื่อดิน, ราก	1	ດຶ້ອນດິບ , ຮ່ອກ	ຊື່ດຽວ ໕ ຮ່າ
646	เดื่อบ่วง/ป่อง?	1	ດຶ້ອນບຽງ ປີ່ງ	ຊື່ດຽວ /ປູ
647	เดื่อป่อง/ป่อง	10	ດຶ້ອນບຶງ	ຊື່ດຽວ
648	เดื่อป่อง/ป่อง, ราก/ฮาก	3	ດຶ້ອນບຶງ , ຮ່ອກ	ຊື່ດຽວ ໕ ຮ່າ
649	เดื่อ, ฮาก	2	ດຶ້ອນ , ຮ່ອກ	ຊື່ດຽວ ໕ ຮ່າ
650	เดื่อ, ไก่, ฮาก	1	ດຶ້ອນໄກ , ຮ່ອກ	ຊື່ດຽວ ໕ ຮ່າ
651	แต่, ราก	1	ດ , ຮ່ອກ	ແດ ໕ ຮ່າ
652	แต่, ราก	1	ດ , ຮ່ອກ	ແດ ໕ ຮ່າ
653	โดน, เปลือก	1	ດິບ , ດຶ້ອນ	ດິ ໕ ເບີດ
654	โดยทัน, ฮาก	1	ດິບທັນ , ຮ່ອກ	ດິບທັນ ໕ ຮ່າ
655	ตง, ตัวไม้	1	ຕຽງ , ລົ່ວໄຮ	ຕູ້ ໕ ຕູ້ໄຮ
656	ตดหมา, เคื่อ	1	ຕດໜາ , ດຶ້ອນ	ຕູ້ໜາ ໕ ເດີ
657	ตดหมา, ยอด	1	ຕດໜາ , ສອດ	ຕູ້ໜາ ໕ ພູດ
658	ตดหมา, ราก/ฮาก	7	ຕດໜາ , ຮ່ອກ	ຕູ້ໜາ ໕ ຮ່າ
659	ตดหมา, หญ้า	1	ຕດໜາ , ບຽງ	ຕູ້ໜາ ໕ ບຽງ
660	ตริกะตุก	1	ຕຶກະຕຸກ	ຕຶກະຕຸກ
661	ต่อ, หมา	1	ຕໍ່ , ໜາ	ຕໍ່ ໕ ບູກ
662	ตองกุง, ใบ	1	ຕອງກຸງ	ຕູດ
663	ตองแตก, ฮาก	1	ຕອງແຕກ , ຮ່ອກ	ຕູແຕ່ ໕ ຮ່າ
664	ตองทอง, หัว	1	ຕອງທອງ , ບວີ	ຕູດ ໕ ບູວີ
665	ตองทิ้ง, ราก	1	ຕອງທຶງ , ຮ່ອກ	ຕູດີ ໕ ຮ່າ
666	ตองทิ้ง, หัว	2	ຕອງທຶງ , ບວີ	ຕູດີ ໕ ບູວີ
667	ตองเลียง, หัว	1	ຕອງລຶງ , ບວີ	ຕູດຶງ ໕ ບູວີ
668	ตอด, หมา	1	ຕອດ , ໜາ	ຕູດ ໕ ບູກ
669	ตอมसान้อย, ฮาก	1	ຕອມສານ້ອຍ , ຮ່ອກ	ຕູດສານ້ອຍ ໕ ຮ່າ
670	ตะไคร้หอม	1	ຕະໄກໜາ	ຕະໄກໜາ
671	ตังน้อย, ราก	1	ຕັງນ້ອຍ , ຮ່ອກ	ຕູດນ້ອຍ ໕ ຮ່າ
672	ตังนาย	1	ຕັງນາຍ	ຕູດນາຍ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
673	ตั้งเปี้ย,ฮาก	1	ตั้งเปี้ย , ร้อย	ตั้งเปี้ย ๕ ร้อย
674	ตั้งเสียน,ราก	1	ตั้งเสียน , ร้อย	ตั้งเสียน ๕ ร้อย
675	ตั้งหมอง	1	ตั้งหมอง	ตั้งหมอง
676	ต้นตีน,ฮาก	1	ต้นตีน , ร้อย	ต้นตีน ๕ ร้อย
677	ตับเต่า	6	ตับเต่า	ตับเต่า
678	ตับเต่า,ต้น	2	ตับเต่า , ต้น	ตับเต่า ๕ ต้น
679	ตับเต่า,ราก/ฮาก	4	ตับเต่า , ร้อย	ตับเต่า ๕ ร้อย
680	ตับเต่า,เครือ,ฮาก	1	ตับเต่าเครือ , ร้อย	ตับเต่าเครือ ร้อย
681	ตับเต่าน้อย	1	ตับเต่าน้อย	ตับเต่าน้อย
682	ตากวง,ราก	1	ตากวง , ร้อย	ตากวง ๕ ร้อย
683	ตากวง/ตากวาง	3	ตากวง / ตากวาง	ตากวง / ตากวาง
684	ตากวางผา	1	ตากวางผา	ตากวางผา
685	ตาไก่	5	ตาไก่	ตาไก่
686	ตาไก่,ราก/ฮาก	4	ตาไก่ , ร้อย	ตาไก่ ๕ ร้อย
687	ตาควย	1	ตาควย	ตาควย
688	ต้างไก่	3	ต้างไก่	ต้างไก่
689	ต้างไก่,ราก	2	ต้างไก่ , ร้อย	ต้างไก่ ๕ ร้อย
690	ต้างไก่ดำ	1	ต้างไก่ดำ	ต้างไก่ดำ
691	ต้างไก่แดง,ราก	1	ต้างไก่แดง , ร้อย	ต้างไก่แดง ๕ ร้อย
692	ต้างแดง,ราก	1	ต้างแดง , ร้อย	ต้างแดง ๕ ร้อย
693	ตาทีก,หญ้า	1	ตาทีก , หญ้า	ตาทีก ๕ หญ้า
694	ตาน,ราก/ฮาก	3	ตาน , ร้อย	ตาน ๕ ร้อย
695	ตานกกด,ต้น	1	ตานกกด , ต้น	ตานกกด ๕ ต้น
696	ตานขโมด	1	ตานขโมด	ตานขโมด
697	ตานา,ราก	2	ตานา , ร้อย	ตานา ๕ ร้อย
698	ตาปลา	1	ตาปลา	ตาปลา
699	ตาปลา,เครือ/เคื่อ	3	ตาปลา , ร้อย	ตาปลา ๕ ร้อย
700	ตาปลา,ราก	1	ตาปลา , ร้อย	ตาปลา ๕ ร้อย
701	ตาปู,ฮาก	1	ตาปู , ร้อย	ตาปู ๕ ร้อย
702	ตายดิบ,เคื่อ	1	ตายดิบ , ร้อย	ตายดิบ ๕ ร้อย
703	ตาล,โคย	2	ตาล , โคย	ตาล ๕ โคย
704	ตาล,ราก/ฮาก	2	ตาล , ร้อย	ตาล ๕ ร้อย
705	ตาลน้อย,ฮาก	1	ตาลน้อย , ร้อย	ตาลน้อย ๕ ร้อย

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
706	ตาเสือ,เปลือก	2	ตอจลั , ลือจ	ทาเลื ๕ เบืต
707	ตาเสือ,ราก/ฮาก	4	ตอจลั , รือจ	ทาเลื ๕ จา
708	ตาเสือน้อย,ฮาก	1	ตอจลัจ , รือจ	ทาเลืจ ๕ จา
709	ตำนิน,ใบผัก	1	ตอจลั , เซจ	ตำจลั ๕ เบจ
710	ตำนิน,ผัก	2	ตอจลั , จ	ตำจลั ๕ จ
711	ตำนิน,ราก/ฮาก,ตำนิน(ตำลึง),ราก	4	ตอจลั , รือจ	ตำจลั ๕ จา
712	ตำนิน/ตำลึง	4	ตอจลั / ตอจลั	ตำจลั / ตำลั
713	ตำนินตัวผู้,ฮาก	1	ตอจลัจลัจ , รือจ	ตำจลัจลัจ ๕ จา
714	ตำยาน,ฮาก	3	ตอจลั , รือจ	ตำจลั ๕ จา
715	ตำยานน้อย	1	ตอจลัจ	ตำจลัจ
716	ตำยานใหญ่	1	ตอจลัจ	ตำจลัจ
717	ตำแย,ราก	1	ตอจลั , รือจ	ตำแย ๕ จา
718	ติงปี,ราก	1	ตอจลั , รือจ	ติงปี ๕ จา
719	ตึงแดง,ใบ	1	ตอจลั , เซ	ตึงแดง ๕ เบ
720	ตื้นจ่า	3	ตอจลั	ตื้นจ่า
721	ตื้นจ่า,ฮาก	2	ตอจลั , รือจ	ตื้นจ่า ๕ จา
722	ตื้นจ่าน้อย	1	ตอจลัจ	ตื้นจ่าจ
723	ตื้นจ่าหลวง	1	ตอจลัจ	ตื้นจ่าจ
724	ตื้นตั้ง	2	ตอจลั	ตื้นตั้ง
725	ตื้นตั้ง,เครือ/เคื่อ	2	ตอจลัจ	ตื้นตั้ง
726	ตื้นตั้ง,เปลือก	1	ตอจลั , ลือจ	ตื้นตั้ง ๕ เบืต
727	ตื้นตั้ง,ฮาก	4	ตอจลั , รือจ	ตื้นตั้ง ๕ จา
728	ตื้นตั้งน้อย	2	ตอจลัจ	ตื้นตั้งจ
729	ตื้นตั้งน้อย,ราก	1	ตอจลัจ , รือจ	ตื้นตั้งจ ๕ จา
730	ตื้นตั้งเบี่ย	1	ตอจลัจ	ตื้นตั้ง
731	ตื้นตั้งเบี่ย,ฮาก	1	ตอจลัจ , รือจ	ตื้นตั้ง ๕ จา
732	ตื้นตั้งใหญ่	1	ตอจลัจ	ตื้นตั้ง
733	ตื้นนก,ต้น	2	ตอจลั , ลือ	ตื้นนก ๕ จ
734	ตื้นเปิด,เปลือก	1	ตอจลั , ลือจ	ตื้นเปิด ๕ เบืต
735	ตู่,เปลือก	1	ตู่ , ลือจ	ตู่ ๕ เบืต
736	ตุ้มกา,ราก	1	ตุ้มกา , รือจ	ตุ้มกา ๕ จา
737	ตุ้มตั้ง,เปือก	1	ตุ้มตั้ง , ลือจ	ตุ้มตั้ง ๕ เบืต
738	ตุ้มตั้ง,ยาง	1	ตุ้มตั้ง , ย	ตุ้มตั้ง ๕ ย

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
739	ตุมตัง,ราก	1	ຕຸ່ມຕັງ , ຮ່ອກ	ຕຸ່ມຕັງ ຜ ຮ່າ
740	ตุม,แก่น	1	ຕຸ່ມ , ຕາກຂ	ຕຸ່ມ ຜ ແຕ່
741	ตุม,ใบ	7	ຕຸ່ມ , ເບ	ຕຸ່ມ ຜ ໄບ
742	ตุม,เปลือก	1	ຕຸ່ມ , ຄີ້ອກ	ຕຸ່ມ ຜ ເຜິ້ຕ
743	ตุม,ฮาก	1	ຕຸ່ມ , ຮ່ອກ	ຕຸ່ມ ຜ ຮ່າ
744	ตุมกา	2	ຕຸ່ມກອ	ຕຸ່ມຕາ
745	ตุมกา,ราก/ฮาก	6	ຕຸ່ມກອ , ຮ່ອກ	ຕຸ່ມຕາ ຜ ຮ່າ
746	ตุมกา,หมาก	1	ຕຸ່ມກອ , ຫອກ	ຕຸ່ມຕາ ຜ ຫູ້ວ
747	ตุมตัง	5	ຕຸ່ມຕັງ	ຕຸ່ມຕັງ
748	ตุมตัง,ฮาก	1	ຕຸ່ມຕັງ , ຮ່ອກ	ຕຸ່ມຕັງ ຜ ຮ່າ
749	ตุมทอก	2	ຕຸ່ມທອກ	ຕຸ່ມຕູ້
750	ตุมทอก,ฮาก	1	ຕຸ່ມທອກ , ຮ່ອກ	ຕຸ່ມຕູ້ ຜ ຮ່າ
751	ตุมบ้าน,ใบ	1	ຕຸ່ມບອບ , ເບ	ຕຸ່ມບູ ຜ ໄບ
752	ตุมหนัง	1	ຕຸ່ມບຸ່ງ	ຕຸ່ມບຸ່ງ
753	เต้าน้อย	1	ຕອ້ອຍ	ເຕ້າດຸ່ນ
754	เต้าน้อย,ราก/ฮาก	2	ຕອ້ອຍ , ຮ່ອກ	ເຕ້າດຸ່ນ ຜ ຮ່າ
755	เต่าปวก	1	ຕອ້ອຍກ	ເຕ້າປູ່
756	เต่าแล้ง,ฮาก	1	ຕອ້ອຍ , ຮ່ອກ	ເຕ້າແລ້ ຜ ຮ່າ
757	เตาแสง	1	ຕອ້ອຍ	ເຕ້າແລ້
758	แต่,เปลือก	1	ຕ , ຄີ້ອກ	ແຕ ຜ ເຜິ້ຕ
759	แตก	1	ຕກ	ແຕ່
760	แตก,เปลือก	1	ຕກ , ຄີ້ອກ	ແຕ່ ຜ ເຜິ້ຕ
761	แตก,ราก/ฮาก	2	ຕກ , ຮ່ອກ	ແຕ່ ຜ ຮ່າ
762	แดงแซง,แก่น,เปลือก	1	ຕາງຕາງ	ແຕ່ແຕ່
763	แดงแซง,ราก/ฮาก	2	ຕາງຕາງ , ຮ່ອກ	ແຕ່ແຕ່ ຜ ຮ່າ
764	แดงแซง	2	ຕາງຕາງ	ແຕ່ແຕ່
765	แดงโม,เครือ	1	ຕາງໂມ , ຄີ້ອ	ແຕ່ໂມ ຜ ເຜິ້ຕ
766	แดงหนู	2	ຕາງຫຸ	ແຕ່ຫຸ
767	แดงหนู,ฮาก	1	ຕາງຫຸ , ຮ່ອກ	ແຕ່ຫຸ ຜ ຮ່າ
768	แดงจ้ำ(แดงข้าง)	1	ຕາງຈຳ (ຕາງຂ່າງ)	ແຕ່ຈຳ (ແຕ່ຂ່າງ)
769	ถ่อน,ใบ	1	ຖອນ , ເບ	ຕູ້ ຜ ໄບ
770	ถ่อน,เปลือก	2	ຖອນ , ຄີ້ອກ	ຕູ້ ຜ ເຜິ້ຕ
771	ถ่อน,เปลือก/แก่น	1	ຖອນ , ຄີ້ອກ / ຕາກຂ	ຕູ້ ຜ ເຜິ້ຕ / ແຕ່

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
772	ถ่อน,ราก	1	ຸອຂ, ຮ່ອກ	ູອ ๕ ๖
773	ถั่ว	2	ຸົ	ູົ
774	ถั่ว,ใบ	1	ຸົ, ໄ	ູົ ๕ ๖
775	ถั่วคาว	1	ຸົຄວງ	ູົດ
776	ถั่วชะแตก/ถั่วแตก	15	ຸົຂາດດ / ຸົດດ	ູົຂ / ູົ
777	ถั่วแดง,ฮาก	1	ຸົດງ, ຮ່ອກ	ູົ ๕ ๖
778	ถั่วพู,ราก/ฮาก,ถั่วพู,ฮาก	11	ຸົບ, ຮ່ອກ	ູົ ๕ ๖
779	ถั่วพู,หัว/ถั่วพู,หัว	6	ຸົບ, ຫົວ	ູົ ๕ ๖
780	ถั่วพู/พู	3	ຸົບ	ູົ
781	ถั่วพู,ใบ	1	ຸົບ, ໄ	ູົ ๕ ๖
782	ถั่วพูฝักฟ้า	1	ຸົບຟັກຟ້າ	ູົຟັກຟ້າ
783	ถั่วฮวด,ราก	1	ຸົວດ, ຮ່ອກ	ູົດ ๕ ๖
784	ถั่วฮอด	1	ຸົວດ	ູົດ
785	ถั่วเหือด	2	ຸົວຮືດ	ູົຮືດ
786	ถั่วแฮ	2	ຸົວ	ູົ
787	ถั่วแฮ,ใบ	4	ຸົວ, ໄ	ູົ ๕ ๖
788	ถั่วแฮ,ราก/ฮาก	5	ຸົວ, ຮ່ອກ	ູົ ๕ ๖
789	ท่ม,เปลือก	1	ທົມ, ເປື້ອນ	ູົ ๕ ๖
790	ท่มโคก	1	ທົມໂຄກ	ູົໂຄ
791	ท่มโคก,แก่น	1	ທົມໂຄກ, ຄາວ	ູົໂຄ ๕ ๖
792	ท่มโคก,ฮาก	1	ທົມໂຄກ, ຮ່ອກ	ູົໂຄ ๕ ๖
793	ทมน้ำ,ราก	2	ທົມນ້ຳ, ຮ່ອກ	ູົນ້ຳ ๕ ๖
794	ทอง,แก่น	2	ທອງ, ຄາວ	ູົ ๕ ๖
795	ทอง,หมาก	1	ທອງ, ຫາກ	ູົ ๕ ๖
796	ทองบ้าน	1	ທອງບ້ານ	ູົບ້
797	ทองบ้าน,เปลือก	3	ທອງບ້ານ, ເປື້ອນ	ູົບ້ ๕ ๖
798	ทองบ้าน,ไม้	1	ທອງບ້ານ, ໄ	ູົບ້ ๕ ๖
799	ทองบ้าน,ลำ/เปลือก/ราก	1	ທອງບ້ານ, ລຳ / ເປື້ອນ / ຮ່ອກ	ູົບ້ / ູົ / ູົ
800	ทองบ้าน,ฮาก	1	ທອງບ້ານ, ຮ່ອກ	ູົບ້ ๕ ๖
801	ทองสมุทขาว,ฮาก/ทองสมุทร,ราก	2	ທອງສະຫຼາດຂາວ, ຮ່ອກ	ູົສຂ ๕ ๖
802	ทองสมุทร,ราก	1	ທອງສະຫຼາດ, ຮ່ອກ	ູົສ ๕ ๖
803	ทองสมุทรขาว,ราก	1	ທອງສະຫຼາດຂາວ, ຮ່ອກ	ູົສຂ ๕ ๖

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
804	ทองสมุทรขาว,หัว	2	ທຸງສະຫຼຸມຊາວ , ຫົວ	ອຸທຸສຸ ຜ ຫຼື
805	ทองหลาง,แก่น	1	ທຸງຫຼວງ , ແກ້ວ	ອຸທຸ ຜ ແຕ່
806	ทองหลาง,ใบ	2	ທຸງຫຼວງ , ເບ	ອຸທຸ ຜ ໄບ
807	ทองหลาง,เปลือก/เปลือก	4	ທຸງຫຼວງ , ຄື້ວ	ອຸທຸ ຜ ເບີຕ
808	ทองหลางบ้าน	1	ທຸງຫຼວງບາວ	ອຸທຸບຸ
809	ทองหลางใบมัน,ใบ	1	ທຸງຫຼວງເບ້ມັນ , ເບ	ອຸທຸໄບຊີ ຜ ໄບ
810	ท่อมเลือด,หัว	1	ທອມເລື້ອດ , ຫົວ	ອຸເລື້ອ ຜ ຫຼື
811	ทัน,แก่น	1	ທັນ , ແກ້ວ	ອຸ ຜ ແຕ່
812	ทัน,นาง	1	ທັນ , ນາງ	ອຸ ຜ ດ
813	ทัน,ใบ/ใบหมาก	2	ທັນ , ເບ/ ເບຫອກ	ອຸ ຜ ໄບ / ໄບຫຼ່າ
814	ทัน,เปลือก	6	ທັນ , ຄື້ວ	ອຸ ຜ ເບີຕ
815	ทัน,ยอด	1	ທັນ , ສອດ	ອຸ ຜ ພູຊ
816	ทัน,ราก/ฮาก	7	ທັນ , ຮອກ	ອຸ ຜ ຮ່າ
817	ทันน้ำ,ยอด	1	ທັນນ້ຳ , ສອດ	ອຸຕີ ຜ ພູຊ
818	ทำทาน	2	ທ່ອທອບ	ຈຳຕຸ ຈຳ
819	ทำทาน,แก่น	1	ທ່ອທອບ , ແກ້ວ	ຈຳຕຸ ຜ ແຕ່
820	ทำทาน,เครือ	1	ທ່ອທອບ , ຄື້ວ	ຈຳຕຸ ຜ ເງີ
821	ทำทานไค	1	ທ່ອທອບໄຄ	ຈຳຕຸໄດ
822	ทำทานน้อย	1	ທ່ອທອບນ້ອຍ	ຈຳຕຸດຸ
823	ทำทานหลวง	1	ທ່ອທອບຫຼວງ	ຈຳຕຸທຸດ
824	ทูน	1	ທູນ	ຈູດ
825	ทูน,หัว/หัวก้าน	8	ທູນ , ຫົວ /ກອບ	ຈູດ ຜ ຫຼື / ດຸ
826	ทูน,หัวก้าน	1	ທູນ , ຫົວກອບ	ຈູດ ຜ ຫຼືດຸ
827	ทูนขาว,ก้าน	1	ທູນຊາວ , ກອບ	ຈູດຊາວ ຜ ດຸ
828	ทูนแดง,ก้าน	2	ທູນດຸງ , ກອບ	ຈູດຊຸ ຜ ດຸ
829	เท้าसान	3	ຕາື່ວຊາວ	ເຈ້ນຸ
830	เท้าसान,ไม้	8	ຕາື່ວຊາວ , ໄມ້	ເຈ້ນຸ ຜ ໄມ
831	เทียน	3	ຕາຊາ	ອຸດ
832	เทียนดำ	5	ຕາຊາດຸ່	ອຸດຊຳ
833	เทียนแดง	1	ຕາຊາດຸງ	ອຸດຊຸ
834	เทียนทั้ง ๕	1	ຕາຊາທຸງ ໕	ອຸດທຸທາ
835	เทียนพระยาอิน	1	ຕາຊາພະຍາອິນ	ອຸດຕຸຸຸ
836	เทียนแล้ง	1	ຕາຊາດຸງ	ອຸດແລ່

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
837	เทียนม	32	ທຸສມ	อุย๒
838	เทียนม, ผัก	7	ທຸສມ , ຜັກ	อุย๒ ๒๕
839	เทียนมແຂງ (เทียนมแห้ง)	1	ທຸສມແຂງ (ທຸສມແຂງ)	อุย๒ແຂ (อุย๒ແຂ)
840	ແທ່ງເປ້ຍ	1	ແທ່ງເປ້ຍ	ແຕ່ງ
841	นกกด, ต้น	1	ນົກກົດ , ຕົ້ນ	ณฺณ ๒ ๒
842	นกกด, เปลือก	1	ນົກກົດ , ຄື້ອກ	ณฺณ ๒ ๒
843	นมจ้าว	11	ນົມຈົວ	ณฺณ
844	นมจ้าว, แก่น	1	ນົມຈົວ , ກາບ	ณฺณ ๒ ๒
845	นมจ้าว, ฮาก	1	ນົມຈົວ , ຮ່ອກ	ณฺณ ๒ ๒
846	นมข้างน้อย	1	ນົມຂ້າງນ້ອຍ	ณฺณ๒๒
847	นมข้างน้อย, หัว	1	ນົມຂ້າງນ້ອຍ , ຫົວ	ณฺณ๒๒ ๒ ๒
848	นมราชสีห์/นมราชสีห์/นมราชสี/นมลาชะสี/นมลาชะสี(ราชสีห์) /นมฮาชะสี	9	ນົມຣາຊະສີ / ນົມລາຊະສີ	ณฺณ๒๒ / ນณฺณ๒๒
849	นมราชสีน้อย	1	ນົມຣາຊະສີນ້ອຍ	ณฺณ๒๒๒
850	นมราชสีห์, ราก/นมราชสี, ฮาก/นมราชาสีห์, ราก/นมลาชะสี(ราชสีห์) , ราก	6	ນົມຣາຊະສີ , ຮ່ອກ	ณฺณ๒๒ ๒ ๒
851	นมสาว	7	ນົມສາວ	ณฺณ๒
852	นมสาว, ไม้	1	ນົມສາວ , ໄມ້	ณฺณ๒ ๒ ๒
853	นมสาว, ราก	1	ນົມສາວ , ຮ່ອກ	ณฺณ๒ ๒ ๒
854	นอ, เปลือก	1	ນໍ , ຄື້ອກ	ณฺ ๒ ๒
855	นัต, ขวันหมาก	1	ນັດ , ຂວັນຫມາກ	ณฺ ๒ ອຸທຸກ
856	นัต, ใบ/ใบหมาก	2	ນັດ , ເບ / ເບຫມາກ	ณฺ ๒ໂບ / ໂບທຸກ
857	นัต, หมาก	2	ນັດ , ຫມາກ	ณฺ ๒ ທຸກ
858	นัต, หัวหมาก	1	ນັດ , ຫົວຫມາກ	ณฺ ๒ ທຸທຸກ
859	นัต, ฮากหมาก	1	ນັດ , ຮ່ອກຫມາກ	ณฺ ๒ ຮ່ອກທຸກ
860	นางแข่ง/แข่ง	5	ນາງແຂງ	ณฺ
861	นางแข่ง/แข่ง, ราก/ฮาก	4	ນາງແຂງ , ຮ່ອກ	ณฺ ๒ ๒
862	นางซ่อน, ราก	1	ນາງຂ່ອນ , ຮ່ອກ	ณฺ ๒ ๒
863	นางสิง	1	ນາງສິງ	ณฺ
864	นางหวาน	2	ນາງຫວານ	ณฺ
865	นางหวาน, เปลือก	1	ນາງຫວານ , ຄື້ອກ	ณฺ ๒ ๒

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
866	นางหวาน,ราก	1	ขจฺหวอข , ร้อย	ฅขฺหว ๕ รว
867	นาค,ใบ	1	ขจค , เข	ฅ ๕ ขบ
868	นาม (หนาม)	1	ขจฉ (ขจฉฉ)	ฅ (ขฺหว)
869	นาว,ราก/ฮาก	9	ขจจ , ร้อย	ฅ ๕ รว
870	นาว,หมาก	6	ขจจ , ขจจ	ฅ ๕ ขฺหว
871	นาวป่า	1	ขจจข	ฅข
872	น้ำเกี๋ยง	2	ขจจข	ฅข
873	น้ำเต้า	1	ขจจจ	ฅเต้า
874	น้ำเต้าขม,ฮาก	1	ขจจจจ , ร้อย	ฅเต้าจ ๕ รว
875	น้ำเต้าน้อย	1	ขจจจจ	ฅเต้าจ
876	น้ำเต้าน้อย,ราก	2	ขจจจจ , ร้อย	ฅเต้าจ ๕ รว
877	น้ำเต้าปวก	1	ขจจจจจ	ฅเต้าบ
878	น้ำเต้าหน่วย	1	ขจจจจจ	ฅเต้าข
879	น้ำเน้	7	ขจจจ	ฅแ
880	น้ำเน้,เครือ	1	ขจจจ , กจ	ฅแ ๕ เด
881	น้ำเน้,หัว	1	ขจจจ , ขจ	ฅแ ๕ ข
882	น้ำเน้,ฮาก	8	ขจจจ , ร้อย	ฅแ ๕ รว
883	เนา,ฮากผัก	1	กขจ , ร้อยจ	ฅ ๕ รว
884	เนื่อน,ราก	4	กขจจ , ร้อย	ฅจ ๕ รว
885	โนโคก	1	ขจจจ	ฅจ
886	บก,แก่น	2	ขจ , กจ	ฅ ๕ แ
887	บก,ยอด	1	ขจ , ขจ	ฅ ๕ ข
888	บก,ราก	2	ขจ , ร้อย	ฅ ๕ รว
889	บง,ติไม้	1	ขจ , ลจ	ฅ ๕ ข
890	บ้งข้าง,ผัก	1	ขจจ , จ	ฅจ ๕ ข
891	บงตายพาย,ไม้	2	ขจจจจจ , จ	ฅจจจ ๕ ข
892	บ้งม้ง	1	ขจจ	ฅจ
893	บงเล็น,หัว	2	ขจจจ , ขจ	ฅจ ๕ ข
894	บอกข้าง,เครือ	1	ขจจจ , กจ	ฅจ ๕ เด
895	บอนเปี้ยว,หัว	1	ขจจจจ , ขจ	ฅจจ ๕ ข
896	ปะชาด/ชาด/ชาส/ปะชาด	6	ขจจ	ฅจ
897	ปะชาด,เปลือก	1	ขจจ , กจ	ฅจ ๕ ข
898	ปะชาด,ฮาก/บ่าชาด,ราก/ปะชาด	3	ขจจ , ร้อย	ฅจ ๕ รว

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
	,ราก			
899	บั้งขัน,ฮาก	2	บั้งขัน , ร้อก	บั้ง ๒ รำ
900	บั้งเหลื่อม	1	บั้งเหลื่อม	บั้งเหลื่อม
901	บัว	1	บิ	บิ
902	บัว,ผัก	2	บิ , ะร	บิ ๒ ฐ
903	บัว,ราก	3	บิ , ร้อก	บิ ๒ รำ
904	บัว,หัว	1	บิ , บิ	บิ ๒ บิ
905	บัวขี้แบ้,หัว	4	บิขี้แบ้ , บิ	บิขี้แบ้ ๒ บิ
906	บัวบกทั้งใบ,เคื่อ	1	บิบกทั้งใบ , ก้อ	บิบกทั้งใบ ๒ ๕
907	บัวบก,ใบ	1	บิบก , ๕	บิบก ๒ ๕
908	บัว,เคื่อ	1	บอ , ก้อ	บอ ๒ ๕
909	บัว,ใบ	1	บอ , ๕	บอ ๒ ๕
910	บัว,เปลือก	2	บอ , ก้อ	บอ ๒ ๕
911	บัว,หมาก	4	บอ , บอ	บอ ๒ บอ
912	บัวจิ้ง	1	บอจิ้ง	บอจิ้ง
913	บัวลาย,หมาก	1	บอลาย , บอ	บอลาย ๒ บอ
914	บัว,หมาก	1	บอ , บอ	บอ ๒ บอ
915	บัว,หัว	1	บอ , บิ	บอ ๒ บิ
916	บัว,ฮากผัก	1	บอ , ร้อก	บอ ๒ รำ
917	บัวขาว,ผัก	1	บอขาว , ะร	บอขาว ๒ ๕
918	บัวข้าง,ผัก	1	บอข้าง , ะร	บอข้าง ๒ ๕
919	บัวแดง,ผัก	1	บอแดง , ะร	บอแดง ๒ ๕
920	บัวป่า	1	บอป่า	บอป่า
921	บัวป่า,ผัก	2	บอป่า , ะร	บอป่า ๒ ๕
922	บุรา,ราก/บุฮา,ฮาก	2	บุรา , ร้อก	บุรา ๒ รำ
923	บุรา/บุฮา/บุรา/บุฮา	7	บุรา	บุรา
924	บุฮา,เปลือก	1	บุรา , ก้อ	บุรา ๒ ๕
925	เบงมาด,ใบ/เบญมาด,ใบ	2	เบงมาด , ๕	เบงมาด ๒ ๕
926	เบ็ย,ราก	1	เบ็ย , ร้อก	เบ็ย ๒ รำ
927	เบ็ย,หมาก	3	เบ็ย , บอ	เบ็ย ๒ บอ
928	เบ็ยฝู/ฝู	16	เบ็ยฝู	เบ็ยฝู
929	เบื่อ,แก่น	1	เบื่อ , กอ	เบื่อ ๒ กอ
930	เบื่อ,ฮาก	2	เบื่อ , ร้อก	เบื่อ ๒ รำ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
931	โง้ง,ยาง	2	โง้ง , ยอ้ง	โง้ง ๒ ๒
932	ปวกเข้า	4	ปวกกรอ	ปัวริ
933	ปวกเข้า,ราก/ฮาก	8	ปวกกรอ , รอก	ปัวริ ๕ ๖
934	ปวกเข้าน้อย,ฮาก	1	ปวกกรอขย , รอก	ปัวริ๑๐ ๕ ๖
935	ปวกน้อย	1	ปวกขย	ปัว๑
936	ปวกใหญ่	1	ปวกขย	ปัว๒
937	ปอ,ฮาก	2	ป , รอก	ป ๕ ๖
938	ปอกเขา	1	ปวกกรอ	ปัวริ
939	ปอขี้ไก่,ราก/ฮาก	2	ปอกร , รอก	ปัวริ๒ ๕ ๖
940	ปอขี้ตุ่น	1	ปอกร	ปัวริ๓
941	ปอเข้าจี	1	ปอกร	ปัวริ๔
942	ป่อง,เครือ	1	ปอง , กร	ป ๕ ๖
943	ปอแดง	1	ปอกร	ปัวริ
944	ปอตั้งปี	1	ปอกร	ปัวริ๕
945	ปอเต่า,ฮาก/ปอเต่าไห้,ราก/ฮาก	4	ปอกร , รอก/ปอกร๒ , รอก	ปัวริ ๕ ๖ / ปัวริ๒ ๕ ๖
946	ปอพาน,ฮาก	1	ปอกร , รอก	ปัวริ ๕ ๖
947	ปอลมปม,ราก/ฮาก	2	ปอกร , รอก	ปัวริ ๕ ๖
948	ปอหมากปัด,ฮาก	1	ปอกร , รอก	ปัวริ๕ ๕ ๖
949	ปะมัน,ฮาก	1	ปอกร , รอก	ปัวริ ๕ ๖
950	ปิ้ง,ผัก	1	ป , ร	ป ๕ ๖
951	ป่าน,ฮาก	4	ปอกร , รอก	ปัวริ ๕ ๖
952	ป่านา,ราก	1	ปอกร , รอก	ปัวริ ๕ ๖
953	ปึกไก่ดำ	1	ปอกร	ปัวริ๕
954	ปึกไก่ดำ,ราก/ฮาก	5	ปอกร , รอก	ปัวริ๕ ๕ ๖
955	ปืดปีแดง,ใบ	1	ปอกร , ร	ปัวริ๕ ๕ ๖
956	ปืดปีแดง/ปีปปีแดง/ปีปปีแดง	9	ปอกร / ปอกร	ปัวริ๕ / ปัวริ๕
957	ปีปแดง,ราก	1	ปอกร , รอก	ปัวริ ๕ ๖
958	ปีปปีขาว	1	ปอกร	ปัวริ๕
959	ปีปปีแดง,ต้น	1	ปอกร , ร	ปัวริ๕ ๕ ๖
960	ปีปปีแดง,ใบ	1	ปอกร , ร	ปัวริ๕ ๕ ๖
961	ปีปปีแดง,ราก/ฮาก	5	ปอกร , รอก	ปัวริ๕ ๕ ๖
962	เปราะทั้ง 5,ว่าน	1	ปอกร	ปัวริ ๕

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
963	เปล้าหลวง,ฮาก/เป้าหลวง,ฮาก/ ราก	3	ลือ๒๒๒๒ , ร๑ກ	ลือ๒๒๒ ๒ ร๑
964	เป้า	1	ลือ	ลือ
965	เป้า,เครือ	1	ลือ , ลือ๑	ลือ ๒ ๒
966	เป้า,เปือก	1	ลือ , ลือ๑	ลือ ๒ ๒
967	เป้า,ไม้	1	ลือ , ๒	ลือ ๒ ๒
968	เป้า,ราก/ฮาก	5	ลือ , ร๑ກ	ลือ ๒ ร๑
969	เป้าน้อย	3	ลือ๒	ลือ๒
970	เป้าหลวง/เป้าใหญ่	3	ลือ๒๒๒ / ลือ๒๒	ลือ๒๒ / ลือ๒
971	แป้น,ผัก	1	ลือ๒ , ๒	๒ ๒
972	แปบ,ใบ	1	ลือ๒,๒	๒๒๒
973	แปบ,ฮาก	1	ลือ๒, ร๑ກ	๒๒๒ ร๑
974	แปว,ผัก	1	ลือ๒ , ๒	๒๒๒
975	แปวจงอาจ	2	ลือ๒๒๒	๒๒๒
976	ผง,หมาก	1	๒ , ๒๑ກ	๒ ๒
977	ผักกระชับ,ใบ	1	๒๑ກ๒๒,๒	๒๒๒ ๒
978	ผักกาด	1	๒๑ກ๒	๒๒
979	ผักกาด,น้ำมัน	1	๒๑ກ๒ , ๒๑๒๒	๒๒ ๒ ๒
980	ผักกาด,ฮาก	1	๒๑ກ๒ , ร๑ກ	๒๒ ๒ ร๑
981	ผักกาดผักชี,หน่วยใน	1	๒๑ກ๒๒๒๒, ๒๑๒๒	๒๒๒๒ ๒ ๒๒๒
982	ผักขะ,เปลือก	2	๒๑ , ลือ๑	๒๑: ๒
983	ผักคาด	1	๒๑๒	๒๒
984	ผักคาดขี้หมู	4	๒๑๒๒๒๒	๒๒๒๒
985	ผักชี,ลูก	1	๒๑,๒	๒๒ ๒
986	ผักชีข้าง,ราก	1	๒๑๒๒ , ร๑ກ	๒๒๒ ๒ ร๑
987	ผักตำนิน	1	๒๑๒๒๒	๒๒๒
988	ผักบัว	4	๒๑๒	๒๒
989	ผักป้ง,ฮาก	1	๒๑๒ , ร๑ກ	๒๒ ๒ ร๑
990	ผักป้งขาว,ฮาก	1	๒๑๒๒๒ , ร๑ກ	๒๒๒ ๒ ร๑
991	ผักแว่น	1	๒๑๒๒	๒๒
992	ผักแว่น,ใบ	1	๒๑๒๒,๒	๒๒ ๒
993	ผักสาบ,หัว	1	๒๑๒๒, ๒๒	๒๒ ๒

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
994	ผักสาย, ราก	1	ຜັກສ່ອຍ , ຮ່ອກ	ຜັກສ່ອຍ ๒ ຮ່ອ
995	ผักสาย, หัว	1	ຜັກສ່ອຍ , ຫວີ	ຜັກສ່ອຍ ๒ ຫວີ
996	ผักเสี้ยน	1	ຜັກສ່ອຍ	ຜັກສ່ອຍ
997	ผักเสี้ยน, ใบ	1	ຜັກສ່ອຍ , ເບ	ຜັກສ່ອຍ ๒ ເບ
998	ผักไล่, ต้น	2	ຜັກໄລ່ , ລືບ	ຜັກໄລ່ ๒ ລືບ
999	ผักไล่, หมายาก	1	ຜັກໄລ່ , ຫອກ	ຜັກໄລ່ ๒ ຫອກ
1000	ผักไล่, ราก	1	ຜັກໄລ່ , ຮ່ອກ	ຜັກໄລ່ ๒ ຮ່ອ
1001	ผักไล่, หัว	1	ຜັກໄລ່ , ຫວີ	ຜັກໄລ່ ๒ ຫວີ
1002	ผักหนอกข้าง, ฮาก	1	ຜັກຫອກຂ້າງ , ຮ່ອກ	ຜັກຫອກຂ້າງ ๒ ຮ່ອ
1003	ผักหนาม, ฮาก	1	ຜັກຫອມ , ຮ່ອກ	ຜັກຫອມ ๒ ຮ່ອ
1004	ผักหม	1	ຜັກຫົມ	ຜັກຫົມ
1005	ผักหม, ใบ	1	ຜັກຫົມ , ເບ	ຜັກຫົມ ๒ ເບ
1006	ผักหมแดง, ฮาก	1	ຜັກຫົມແດງ , ຮ່ອກ	ຜັກຫົມແດງ ๒ ຮ່ອ
1007	ผักหมน้อย, ฮาก	1	ຜັກຫົມນ້ອຍ , ຮ່ອກ	ຜັກຫົມນ້ອຍ ๒ ຮ່ອ
1008	ผักหมฟ้า	2	ຜັກຫົມຟ້າ	ຜັກຫົມຟ້າ
1009	ผักหมฟ้า, ใบ	1	ຜັກຫົມຟ້າ , ເບ	ຜັກຫົມຟ້າ ๒ ເບ
1010	ผักหวาน, ฮาก/หวานบ้าน, รากผัก	3	ຜັກຫວອຍ , ຮ່ອກ/ ຫວອຍບອຍ , ຮ່ອກຜັກ	ຜັກຫວອຍ ๒ ຮ່ອ / ຫວອຍບອຍ ๒ ຮ່ອ
1011	ผักหวาน/หวานบ้าน/หวานบ้าน , ผัก	6	ຜັກຫວອຍ/ ຫວອຍບອຍ , ຜັກ	ຜັກຫວອຍ/ ຫວອຍບອຍ ๒ ຮ່ອ
1012	ผักหวานโคก, ราก	1	ຜັກຫວອຍໂຄກ , ຮ່ອກ	ຜັກຫວອຍໂຄກ ๒ ຮ່ອ
1013	ผักหวานบ้าน	11	ຜັກຫວອຍບອຍ	ຜັກຫວອຍບອຍ
1014	ผักหวานบ้าน, ราก/ฮาก	19	ຜັກຫວອຍບອຍ , ຮ່ອກ	ຜັກຫວອຍບອຍ ๒ ຮ່ອ
1015	ผักหวานเบือ	1	ຜັກຫວອຍເບືອ	ຜັກຫວອຍເບືອ
1016	ผักหวานเบือ, ฮาก	1	ຜັກຫວອຍເບືອ , ຮ່ອກ	ຜັກຫວອຍເບືອ ๒ ຮ່ອ
1017	ผักหอม, ใบ	1	ຜັກຫອມ , ເບ	ຜັກຫອມ ๒ ເບ
1018	ผากควาย	1	ຜັກຫວອຍ	ຜັກຫວອຍ
1019	ผากควาย, ราก/ฮาก	7	ຜັກຫວອຍ , ຮ່ອກ	ຜັກຫວອຍ ๒ ຮ່ອ
1020	ผากควาย, กล้วย/หย้า	16	ຜັກຫວອຍ , ຫຼຽນ	ຜັກຫວອຍ ๒ ຫຼຽນ
1021	ผากสม, แก่น	1	ຜັກສົມ , ແກ່ນ	ຜັກສົມ ๒ ແກ່ນ
1022	ผากหมายากน้ำ	1	ຜັກຫອກນ້ຳ	ຜັກຫອກນ້ຳ
1023	ผ้าฮ้าย	1	ຜັກຮ່ອຍ	ຜັກຮ່ອຍ
1024	ผ้าฮ้ายหลวง	1	ຜັກຮ່ອຍหลวง	ຜັກຮ່ອຍหลวง

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1025	ผ้าฮ้ายหลวง,เปลือก	1	ผ้อฮ้อตหลวง , ก้อ	ผ้อฮ้อต ๒ เบื้อง
1026	ผ้าฮ้ายหลวง,ราก	1	ผ้อฮ้อตหลวง , ร้อ	ผ้อฮ้อต ๒ ร้า
1027	ผ้าฮ้าง	1	ผ้อฮ้อ	ผ้อฮ้อ
1028	ผีเสื้อ	8	ผ้อฮ้อ	ผ้อฮ้อ
1029	ผีเสื้อ บุกา,ราก/ผีเสื้อ,ราก/ฮาก	5	ผ้อฮ้อ บุกา , ร้อ	ผ้อฮ้อ บุกา ๒ ร้า
1030	ผีเสื้อ,ใบ	8	ผ้อฮ้อ ,เช	ผ้อฮ้อ ๒ ร้า
1031	ผีเสื้อเขียว(เคียว),ฮาก	1	ผ้อฮ้อฮ้อ , ร้อ	ผ้อฮ้อฮ้อ ๒ ร้า
1032	ผีฮัก	1	ผ้อฮ้อ	ผ้อฮ้อ
1033	ผีฮัก,ฮาก	2	ผ้อฮ้อ , ร้อ	ผ้อฮ้อ ๒ ร้า
1034	ผ้อ,แก่น	1	ผ้อฮ้อ , ร้อ	ผ้อฮ้อ ๒ ร้า
1035	ผ้อ,แก่น	1	ผ้อ , ร้อ	ผ้อ ๒ ร้า
1036	ผ้อ,หมาก	1	ผ้อฮ้อ , ร้อ	ผ้อฮ้อ ๒ ร้า
1037	ผ้อ,ราก	1	ผ้อฮ้อ , ร้อ	ผ้อฮ้อ ๒ ร้า
1038	ผ้อดินเย็น,ฮาก	1	ผ้อฮ้อฮ้อ , ร้อ	ผ้อฮ้อฮ้อ
1039	ผ้อ,ตัวไม้	1	ผ้อ , ร้อ	ผ้อ ๒ ร้า
1040	ผ้อ,ใบ	1	ผ้อ ,เช	ผ้อ ๒ ร้า
1041	ผ้อ,ไม้	1	ผ้อ , ร้อ	ผ้อ ๒ ร้า
1042	ผ้อบ้าน	1	ผ้อฮ้อ	ผ้อฮ้อ
1043	ผ้อบ้าน,ตา/ตาไม้	4	ผ้อฮ้อ , ร้อ / ร้อ	ผ้อฮ้อ ๒ ร้า/ ร้า
1044	ผ้อบ้าน,ตัวไม้	1	ผ้อฮ้อ , ร้อ	ผ้อฮ้อ ๒ ร้า
1045	ผ้อบ้าน,ใบ	1	ผ้อฮ้อ ,เช	ผ้อฮ้อ ๒ ร้า
1046	ผ้อบ้าน,ฮาก	2	ผ้อฮ้อ , ร้อ	ผ้อฮ้อ ๒ ร้า
1047	ผ้อ,ฮาก	4	ผ้อฮ้อ	ผ้อฮ้อ
1048	ผ้อ,ฮาก,ราก	1	ผ้อฮ้อ , ร้อ	ผ้อฮ้อ ๒ ร้า
1049	ผ้อ,ใบ	1	ผ้อ ,เช	ผ้อ ๒ ร้า
1050	ผ้อ	1	ผ้อ	ผ้อ
1051	ผ้อ,แก่น	3	ผ้อ , ร้อ	ผ้อ ๒ ร้า
1052	ผ้อดิบ	3	ผ้อฮ้อ	ผ้อฮ้อ
1053	ผ้อ	2	ผ้อ	ผ้อ
1054	ผ้อ,ใบ	3	ผ้อ ,เช	ผ้อ ๒ ร้า
1055	ผ้อ,ใบ	1	ผ้อ ,เช	ผ้อ ๒ ร้า
1056	ผ้อ,ราก	1	ผ้อ , ร้อ	ผ้อ ๒ ร้า
1057	ผ้อ,หน่วย	5	ผ้อ , ร้อ	ผ้อ ๒ ร้า

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1058	ฝ้ายขี้หิด,ลูก	1	ฉือฮจ๋มด ,จุก	ฉิวฮิฎุ ฆณ
1059	ฝ้ายจัน,ยอด	1	ฉือฮฉั ,ฮณ	ฉิวฎ ฆ ยฎ
1060	ฝ้ายแดง,ใบ	1	ฉือฮคฎ ,เซ	ฉิวแฎ ฆบ
1061	ฝ้ายเทศ	1	ฉือฮคญ	ฉิวญ
1062	ฝ้ายเอื่อ/เอื่อ	2	ฉือฮคฉั / คฉั	ฉิวญี / ฉี
1063	ฝ้ายเอื่อ,ต้น	1	ฉือฮคฉั , คฉ	ฉิวญี ฆ หิ
1064	ฝ้ายเอื่อ,ราก/ฮาก	3	ฉือฮคฉั , รฉ	ฉิวญี ฆ ร
1065	แฝก,ราก/ฮาก	2	แกฉ , รฉ	แฎ ร
1066	แฝก,หญ้า	1	แกฉ , หฎ	แฎ ฆ หฎ
1067	พระยา,หัว	1	บะฮ , หวิ	ตฎ ฆ หิ
1068	พระยา,ฮาก	1	บะฮ , รฉ	ตฎ ฆ ร
1069	พระยาหลวง,ราก	1	บะฮหฎ , รฉ	ตฎหฎ ฆ ร
1070	พริ้ว,(เกล็ดพริ้ว?)	1	บะฮ	ตฎ
1071	พริ้ว,ราก/ฮาก	4	บะฮ , รฉ	ตฎ ฆ ร
1072	พริ้วไฟ,หมาก	1	บะฮไฎ , หฉ	ตฎไฎ ฆ หฎ
1073	พริก,ราก/ฮาก	4	บฉ , รฉ	ฉี ฆ ร
1074	พริก,หมาก	1	บฉ , หฉ	ฉี ฆ หฎ
1075	พริก/พิก	43	บฉ	ฉี
1076	พริกกันชั้น,ราก/ฮาก	2	บฉกฉ , รฉ	ฉีฉฉ ฆ ร
1077	พริกกันชั้น,หมาก	4	บฉกฉ , หฉ	ฉีฉฉ ฆ หฎ
1078	พริกกันชั้น,ต้น	1	บฉกฉ , คฉ	ฉีฉฉ ฆ หิ
1079	พริกทินทิ,หมาก	1	บฉทฉ , หฉ	ฉีฉฉิ ฆ หฎ
1080	พริกเทศ	1	บฉคญ	ฉีญ
1081	พริกเทศ,หมาก	1	บฉคญ , หฉ	ฉีญ ฆ หฎ
1082	พริกไทย/พริกทัย	11	บฉไฎ / บฉบฉ	ฉีไฎ / ฉีบ
1083	พริกน้อย	13	บฉฉ	ฉีฉ
1084	พริกน้อย,ใบ	1	บฉฉ , เซ	ฉีฉ ฆ ฉ
1085	พริกน้อย,หมาก	6	บฉฉ , หฉ	ฉีฉ ฆ หฎ
1086	พริกเอื่อ	1	บฉคฉ	ฉีฉี
1087	พริกเอื่อ,ฮาก	1	บฉคฉ , รฉ	ฉีฉี ฆ ร
1088	พลู,ใบ	1	บฎ , เซ	ตฎ ฆ บ
1089	พลู/พู	2	บฎ	ตฎ
1090	พลู/พู,ราก/ฮาก	4	บฎ , รฉ	ตฎ ฆ ร

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1091	พลูแก	1	ບູລາກ	ຕູແຕ
1092	พลูแก่	2	ບູລາກ	ຕູແຕ
1093	พลูช้าง/ช้าง,เครือ	3	ບູຊາງ , ກຶ້ອ	ຕູຊຸ ມ ເຜີ້
1094	พลูช้าง	1	ບູຊາງ	ຕູຊຸ
1095	พลูช้าง,ราก	1	ບູຊາງ , ຮ່ອກ	ຕູຊຸ ມ ຮ່າ
1096	พลูเหลือง	1	ບູລູງື້ອງ	ຕູເຟີດູ
1097	พลูเหลือง/พลูเหลือง,ใบ	2	ບູລູງື້ອງ , ເບ	ຕູເຟີດູ ມ ເບ
1098	พวงพี	1	ບວງປີ	ຕູງີ
1099	พ่อกอ,เปลือก	1	ບ່່ບ່ , ຄື້ອກ	ຕໍ່ຕໍ່ ມ ເຜີ້ຕ
1100	พะยา,ฮาก	1	ບະຍາ , ຮ່ອກ	ຕູງາ ມ ຮ່າ
1101	พังคา	8	ບັງຄອ	ຕູ່ດາ
1102	พังคี	3	ບັງຄີ	ຕູ່ດີ
1103	พังคี,ฮาก	1	ບັງຄີ , ຮ່ອກ	ຕູ່ດີ ມ ຮ່າ
1104	พังคีน้อย	2	ບັງຄີຂີ້	ຕູ່ດີດຸ່
1105	พังคีน้อย,ราก/ฮาก	4	ບັງຄີຂີ້ , ຮ່ອກ	ຕູ່ດີດຸ່ ມ ຮ່າ
1106	พังกูแดง,ราก	1	ບັງຄຸດຸງ , ຮ່ອກ	ຕູ່ດຸດຸງ ມ ຮ່າ
1107	พันชาด,เก็ด	1	ບັງຂອດ , ກັດ	ຕູ່ດຸດຸງ ມ ແຊ້
1108	พันชาด,ต้น	1	ບັງຂອດ , ຄື້ວ	ຕູ່ດຸດຸງ ມ ທູ່
1109	พันชาด,แก่น	1	ບັງຂອດ , ກາວ	ຕູ່ດຸດຸງ ມ ແຕ່
1110	พันผักกาด	1	ບັງຂັກກອດ	ຕູ່ດຸດຸງ
1111	พันทมา,ราก	1	ບັງຂະໜອ , ຮ່ອກ	ຕູ່ເຜ່າ ມ ຮ່າ
1112	พันทมา,หัว	5	ບັງຂະໜອ , ຫົວ	ຕູ່ເຜ່າ ມ ທູ່
1113	พาย,ยาง	1	ບອຍ , ອີງ	ຕາງ ມ ອີງ
1114	พายชะเลียง,ราก	1	ບອຍຂະລຶງ , ຮ່ອກ	ຕາງຂະລຶງ ມ ຮ່າ
1115	พายชะเมา	2	ບອຍຂະລຶງ	ຕາງຂະລຶງ
1116	พายชะเลียง	2	ບອຍຂະລຶງ	ຕາງຂະລຶງ
1117	พายสง,ฮาก	1	ບອຍຈຶງ , ຮ່ອກ	ຕາງຈຶງ ມ ຮ່າ
1118	พายสงส่องฟ้า	1	ບອຍຈຶງ ສ່ອງພົວ	ຕາງຈຶງ ນູຕາ
1119	พายาสง,ฮาก	1	ບອຍຈຶງ , ຮ່ອກ	ຕາງຈຶງ ມ ຮ່າ
1120	พ้าว,ก้าน	1	ບອວ , ກາວ	ຕວງ ມ ຕວງ
1121	พ้าว,กามหมาก	1	ບອວ , ກາວກມາກ	ຕວງ ມ ຕວງກຸ່
1122	พ้าว,หมาก	1	ບອວ , ຫາກ	ຕວງ ມ ຫຸ່
1123	พ้าว,ฮาก	2	ບອວ , ຮ່ອກ	ຕວງ ມ ຮ່າ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1124	ฟ้าผ่า,หมาก	1	บอจ(ไ) , บอจ	ตว(ไ) ๕ ๒๖
1125	ฟ้าผ่า,หมาก	1	บอจบอจ , บอจ	ตวบว ๕ ๒๖
1126	ฟัก,หมาก	1	บอ , บอจ	ตฺ ๕ ๒๖
1127	ฟัก,ฮาก	1	บอ , รอ	ตฺ ๕ ๖
1128	ฟักกันชั้น,ฮาก	4	บอจจจจ , รอ	ตฺจจจ ๕ ๖
1129	ฟักน้อย	1	บอจ	ตฺจ
1130	ฟักน้อย,หมาก	3	บอจ , บอจ	ตฺจ ๕ ๒๖
1131	ฟัก	1	บอจ	ตฺจ
1132	ฟัก,ใบ	1	บอจ , ไ	ตฺจ ๕ ๖
1133	ฟัก/ภวน/ฟัก,ราก	3	บอจ / บอจ , รอ	ตฺจ/ตฺจ ๕ ๖
1134	ฟัก	1	บอจ	ตฺจ
1135	ฟัก,เปลือก	1	บอ , รอ	ตฺ ๕ ๒๖
1136	ฟัก,ยอด	2	บอ , รอ	ตฺ ๕ ๒๖
1137	ฟัก,ราก	3	บอ , รอ	ตฺ ๕ ๖
1138	ฟัก	1	บอจ	ตฺจ จ
1139	ฟัก,ฮาก	1	บอจ , รอ	ตฺจ/ตฺจ ๕ ๖
1140	ฟัก,ผัก	1	บอจ , รอ	ตฺจ ๕ ๖
1141	ฟัก(ใบ),ใบ	1	บอ , ไ	ต ๕ ๖
1142	ฟัก,เปลือก,ใบ	1	บอจจจ , ไ	ตจจจ ๕ ๖
1143	ฟัก,ใบ	1	บอจ , ไ	ตจจ ๕ ๖
1144	ฟัก,ราก	2	บอ , รอ	ตจ ๕ ๖
1145	ฟัก,หัว	1	บอ , รอ	ตจ ๕ ๖
1146	ฟัก,ฮาก	11	บอ , รอ	ตจ ๕ ๖
1147	ฟัก,ราก	2	บอ , รอ	ตจ ๕ ๖
1148	ฟัก,ฟัก,ไม้	1	บอจจจ , ไ	ตจจจ ๕ ๖
1149	ฟัก,ฟัก,ราก/ฮาก	2	บอจจจ , รอ	ตจจจ ๕ ๖
1150	ฟัก,ฮาก	1	บอ , รอ	ตจ ๕ ๖
1151	ฟัก,ฮาก,หัว	1	บอ , รอจ	ตจ ๕ ๖
1152	ฟักคำ	1	บอจ	ตจ
1153	ฟักคำ/ฟักคำ	12	บอจจจ/บอจจจ	ตจจจ / ตจจจ
1154	ฟักคำ,ราก/ฮาก	4	บอจจจ , รอ	ตจจจ ๕ ๖
1155	ฟัก,หัว	6	บอ , รอ	ตจ ๕ ๖

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1156	แพตด่อน,หญ้า/แพตด่อน,หย้า (หญ้า)	3	กขดดณข , ขงอ	ແຕຊຊ ໕ ບງວ
1157	แพรว/แพรว,ผัก	2	กขง , ລັກ	ແຕຊ ໕ ສູ້
1158	โพงโพด,ใบ	1	ໂປງໂປດ , ເບ	ໂຕໂຕ ໕ ໂບ
1159	โพธิ์ศรี,ใบ	1	ໂປງສີ , ເບ	ໂຕນີ ໕ ໂບ
1160	โพบาย	1	ໂປງບອຍ	ໂຕບງ
1161	ไพล	2	ໄປ	ໄຕ
1162	ไพล,ว่าน	2	ໄປ , ວອນ	ໄຕ ໕ ວ
1163	พองสมุดโคก	1	ປອງສມຸດໂຄກ	ຕິງສມຸດ
1164	พองสมุทร	1	ປອງສມຸດ	ຕິງສ
1165	พิก,ใน	1	ປັກ , ເບ	ຕິງ ໕ ໂດ
1166	พิก,รากหมาก/ฮาก	3	ປັກ , ຮ່ອກຫອກ/ຮ່ອກ	ຕິງ ໕ ຮ່າຫຸ່ງ/ຮ່າ
1167	พิก,หมาก	10	ປັກ , ຫອກ	ຕິງ ໕ ຫຸ່ງ
1168	พิกคำ	1	ປັກຄ່ອ	ຕິງດຳ
1169	พินผักกาด/พินผักกาด	7	ປັບຜັກກັດ/ ປັບຜັກກອດ	ຕິງຜັດ / ຕິງຜັດ
1170	พาง(ฝาง),แก่น	1	ປອງ (ປອງ) , ກາບ	ຕິງ (ຕິງ) ໕ ແຕ
1171	ฟ้าชะงับ	1	ປອງຂັບ	ຕິງຂ່ຽ
1172	ฟ้าชะงับ,ราก/ฮาก	2	ປອງຂັບ , ຮ່ອກ	ຕິງຂ່ຽ ໕ ຮ່າ
1173	ฟ้าชะมัด	1	ປອງຂັດ	ຕິງຂັດ
1174	ฟ้าชิงจับฉับ	1	ປອງຊັບຊິງ	ຕິງຊັດຊິງ
1175	ฟ้าชิงจับฟ้าชิง	1	ປອງຊັບປອງຊິງ	ຕິງຊັດຕິງຊັດ
1176	ฟ้าชะงับ,ลำ	1	ປອງຂັບ, ລ່ອ	ຕິງຂ່ຽ ໕ ລຳ
1177	เพียง,แก่นหมาก	1	ປອງ , ກາບຫອກ	ຕິງ ໕ ແຕຫຸ່ງ
1178	เพื่อง	1	ເປືອງ	ເຕືື
1179	เพื่อง,ยอด	2	ເປືອງ , ສອດ	ເຕືື ໕ ບູຊ
1180	เพื่อง,ยอด	1	ເປືອງ , ສອດ	ເຕືື ໕ ບູຊ
1181	เพื่อง,ลูก	1	ເປືອງ , ລູກ	ເຕືື ໕ ລູ
1182	เพื่อง,หมาก	1	ເປືອງ , ຫອກ	ເຕືື ໕ ຫຸ່ງ
1183	เพื่อง,ฮาก	2	ເປືອງ , ຮ່ອກ	ເຕືື ໕ ຮ່າ
1184	แพง,ฮาก	1	ເປງ , ຮ່ອກ	ແຕ ໕ ຮ່າ
1185	แพน (แพง)	1	ເປບ (ເປງ)	ແຕ (ແຕ)
1186	แพน,แก่น	1	ເປບ , ກາບ	ແຕ ໕ ແຕ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1187	ไฟ, ราก	1	ไฟ , รอก	ไค ฅ รำ
1188	ไฟ, ว่าน	6	ไฟ , วอว	ไค ฅ ๐ ๒
1189	ไฟเดือนห้า	1	ไฟคคคคคคคค	ไค ฅ ฅ ๐ ๒
1190	ภูซาง, เครือ	1	ภูซาง , คคค	คคค ฅ ฅ ๐ ๒
1191	มด, ขี้	1	มด , รุ	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1192	มาก, ฮาก	1	มวค , รอก	ฅ ฅ ฅ รำ
1193	มากส้มกุ้ง, ต้น	1	มวคคคคคคคค , คคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1194	ม่วง, เปลือก	1	มวค , คคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1195	ม่วงกะลั่ง(สอ)	1	มวคคคคคคคค (ค)	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1196	ม่วงบ้าน, เปลือก	1	มวคคคคคคคค , คคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1197	มหา, หัว	1	มวคคคคคคคค , คคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1198	มอ(หมอ)น้อย	3	มอ (คคคคคคคค)	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1199	มอกน้อย	1	มวคคคคคคคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1200	มอกหลวง	1	มวคคคคคคคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1201	มอน, ราก	2	มวคคคคคคคค , รอก	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1202	มอนสา	1	มวคคคคคคคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1203	มอนสา, หมาก	1	มวคคคคคคคค , คคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1204	มอนเฮื้อ	1	มวคคคคคคคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1205	มอนเฮื้อ, เปลือก	1	มวคคคคคคคค , คคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1206	มอนเฮื้อ, ฮาก	4	มวคคคคคคคค , รอก	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1207	มะกรูด, ผิว	2	มะกรูด , คคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1208	มะขาม, ใบ	1	มะขอม , คคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1209	มะตูม, ใบ	1	มะตูม , คคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1210	มะบา (หมากบ้ำ?), ฮาก	1	มะบคคคคคคคคคค , รอก	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1211	มะไฟผู้, ฮาก	1	มะไฟคคคคคคคค , รอก	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1212	มัน, ใบ	1	มัน , คคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1213	มัน, ฮาก	1	มัน , รอก	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1214	มันแกว	1	มันคคคคคคคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1215	มันแกวขาว, ต้นหัว	1	มันคคคคคคคคคค , คคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1216	มันแกวขาว, หัว	3	มันคคคคคคคคคค , คคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1217	มันแดง	1	มันคคคคคคคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1218	มันป่า, แก่น	2	มันคคคคคคคค , คคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒
1219	มันอ่อน, หัว	1	มันคคคคคคคค , คคค	ฅ ฅ ฅ ๐ ๒

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1220	มาก(หมาก)	2	ฆอฆ(ฆาฆ)	ฮัว(ฮัว)
1221	มาก(หมาก)แตก,ฮาก	1	ฆอฆ(ฆาฆ)คคฆ, ร่อฆ	ฮัว(ฮัว)แอะฮ รัว
1222	มานอ้ง,ราก	1	ฆอฆอ้ง , ร่อฆ	ฮัวอ้ง ฆ รัว
1223	มาย,เปลือก	1	ฆอฆ , กอ้อฆ	ฮัว ฆ แอ๊ต
1224	มาย,รากหมาก	1	ฆอฆ , ร่อฆฆาฆ	ฮัว ฆ รัวฮัว
1225	มาย,หมาก	1	ฆอฆ , ฆาฆ	ฮัว ฆ ฮัว
1226	มาย,ฮาก	1	ฆอฆ , ร่อฆ	ฮัว ฆ รัว
1227	มี,แก่น	1	มี , คฆฆ	มิ ฆ แด
1228	มี,ใบ	1	มี , เ	มิ ฆ เป
1229	มี,ฮาก	1	มี , ร่อฆ	มิ ฆ รัว
1230	มั่งกะต่าย,หญ้า	1	ฆัวฆะคฆ , ฆัวฆ	ฮัว-ตาว ฆ ฆัว
1231	มุยต่อน/มุยต่อน	4	ฆุฆคคฆ	ฮุฆค
1232	มุยแดง/มุยแดง	4	ฆุฆคคฆ	ฮุฆค
1233	มูกขาว,ราก	1	ฆุฆคคฆ , ร่อฆ	ฮุฆค ฆ รัว
1234	มูกเจีย,เปลือก	1	ฆุฆคคฆ , กอ้อฆ	ฮุฆค ฆ แอ๊ต
1235	มูกน้อย	4	ฆุฆคคฆ	ฮุฆค
1236	มูกน้อย,ฮาก	1	ฆุฆคคฆ , ร่อฆ	ฮุฆค ฆ รัว
1237	มูกน้อย/มูกหลวง,เปลือก	1	ฆุฆคคฆ /ฆุฆคคฆ , กอ้อฆ	ฮุฆค /ฮุฆค ฆ แอ๊ต
1238	มูกน้อยเตี้ย,ราก	1	ฆุฆคคฆคคฆ , ร่อฆ	ฮุฆคคคฆ ฆ รัว
1239	มูกหลวง	3	ฆุฆคคฆ	ฮุฆค
1240	มูกใหญ่	1	ฆุฆคคฆ	ฮุฆค
1241	มุยขาว	1	ฆุฆคคฆ	ฮุฆค
1242	เม็ก,ฮาก	1	คฆคคฆ ร่อฆ	คฆ รัว
1243	เม้าส้อย	1	คฆคคฆ	คฆคคฆ
1244	ไม้,ซี	1	ไซ ไซ	ไฮ คิ
1245	ไม้,ยอด(หน่อไม้)	1	ไซ , คคค(คคไซ)	ไฮ ฆ คคค(คคไฮ)
1246	ไม้จิก,ซีซี	1	ไซคคฆ , ไซไซ	ไฮคค ฆ คคค
1247	ไม้หางไฟ,ตัว	1	ไซคคฆไซ , คค	ไฮคคค ฆ คค
1248	ไม้เท้าสาน	9	ไซคคคคคคคคคคคคค	ไฮคคคคคคคคคคคคค
1249	ไม้บก,ตา	1	ไซคคฆ , คค	ไฮคค ฆ คค
1250	ไม้บุง,ตา	1	ไซคคฆ , คค	ไฮคค ฆ คค

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1251	ไม้ปายดอน,หนาม	1	ໄໝປ໊ອດອນ , ຫອນ	ໄໝປ໊ອດ ມ ນູນ
1252	ไม้ไผ่,ตา	1	ໄໝໄຜ່ , ຄອ	ໄໝ ມ ຕາ
1253	ไม้ไผ่บ้าน,ตา	1	ໄໝໄຜ່ບ້ານ , ຄອ	ໄໝໄບ້ນ ມ ຕາ
1254	ไม้แม่ฮ้าง,ฮาก	1	ໄໝແມ່ຮ່າງ , ຮ່າງ	ໄໝແອວ ມ ຮ່າ
1255	ไม้หุด,ตา	1	ໄໝຫຸດ , ຄອ	ໄໝຫຸ ມ ຕາ
1256	ไม้ฮวก,ตัว	1	ໄໝຮ່ວກ , ຄົວ	ໄໝຮຸ້ ມ ວັງ
1257	ยม,ใบ	1	ຢມ , ເບ	ຢູ ມ ໄບ
1258	ยม,ราก/ฮาก	3	ຢມ , ຮ່າງ	ຢູ ມ ຮ່າ
1259	ยมตัวผู้,เปลือก	2	ຢມຕົວຜູ້ , ຄື້ອກ	ຢູ ວັງຜູ້ ມ ເບີດ
1260	ยมบ้าน,เปลือก	2	ຢມບ້ານ , ຄື້ອກ	ຢູ ບ້ານ ມ ເບີດ
1261	ยมบ้าน,ฮาก	2	ຢມບ້ານ , ຮ່າງ	ຢູ ບ້ານ ມ ຮ່າ
1262	ยมป่า,ราก	1	ຢມປ່າ , ຮ່າງ	ຢູ ປ່າ ມ ຮ່າ
1263	ยอดคำ(ข่า)	1	ຢອດຄ່າ (ຂ່າ)	ຢູ ດວາ (ອາ)
1264	ยั้งชะมุด/ยั้งสมุด/ยั้งสมุทร	4	ຢັງຂ່າມຸດ/ຢັງສ່ມຸດ	ຢັ້ງຂຸມ ຢັ້ງຸ
1265	ยา,ใบ	1	ຢາ , ເບ	ຢາ ມ ໄບ
1266	ยา,ฮาก	1	ຢາ , ຮ່າງ	ຢາ ມ ຮ່າ
1267	ยาง,แก่น	1	ຢາງ , ຄາວ	ຢາ ມ ແດ
1268	ยาง,น้ำมัน	1	ຢາງ , ບ່ອນຮັບ	ຢາ ມ ດິ່ຊຸ້
1269	ยาง,ฮาก	1	ຢາງ , ຮ່າງ	ຢາ ມ ຮ່າ
1270	ยางจืด,ฮาก	1	ຢາງຈິດ , ຮ່າງ	ຢາງຊີ້ ມ ຮ່າ
1271	ยางน้ำ	1	ຢາງນ້ຳ	ຢາງດິ່
1272	ยางโงง,ใบ	1	ຢາງໂງ່ງ , ເບ	ຢາງໂງ່ ມ ໄບ
1273	ยางโงง,ราก	1	ຢາງໂງ່ງ , ຮ່າງ	ຢາງໂງ່ ມ ຮ່າ
1274	ยานาง	59	ຢາວງ	ຢາດ
1275	ยานาง,ต้น	1	ຢາວງ , ຄາວ	ຢາດ ມ ວັງ
1276	ยานาง,ใบ	2	ຢາວງ , ເບ	ຢາດ ມ ໄບ
1277	ยานาง,ราก/ฮาก	23	ຢາວງ , ຮ່າງ	ຢາດ ມ ຮ່າ
1278	ยาหัว	8	ຢາວ	ຢາວັງ
1279	เยอะกี,เคื่อ	1	ຢອກີ , ຄື້ອ	ຢືດີ ມ ເງີ
1280	เยา,เปลือก	1	ຢອ , ຄື້ອກ	ຢື ມ ເບີດ
1281	ราก,ไม้	3	ຮາກ , ໄໝ	ຮຸ້ ມ ໄໝ
1282	รักป่า,ยอด	1	ຮັກປ່າ , ຢອດ	ຮຸ້ປ່າ ມ ຢູດ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1283	รังควา	1	รัคคว	รังกว
1284	รากส้มพอ	1	รอกฉิมพอ	รอกิมพอ
1285	ราชพฤกษ์,ลูก	1	รอจขุภัก ,ลูก	รอจขุภัก ๒๗
1286	ราชสีห์	1	รอจสี	รอจสี
1287	ลกโคก,ราก	1	ลวกโคก , รอก	ลวกโคก ๒ รว
1288	लगไซ	2	लगไซ	लग
1289	लगไซ,ยาง	2	लगไซ, ยาง	लग ๒ ยาง
1290	ลักแลน,ฝัก	1	ลักแลน , ฝัก	ลักแลน ๒ ฝัก
1291	ลัมมัน,หย้า(หญ้า)/ลัมมัน/ลัมมัน มัน/ลัมมัน/ลัมมัน,หญ้า/ ลัมมัน,หญ้า	11	ลัมมัน, หญ้า/ ลัมมัน/ หญ้าลัมมัน/ หญ้าลัมมัน , หญ้า	ลัมมัน หญ้า/ลัมมัน/หญ้า หญ้าลัมมัน หญ้า
1292	ลัมมัน,ราก/ลัมมัน,ราก/ฮาก/ลัมมัน, มัน,ราก	8	ลัมมัน, รอก /ลัมมัน , รอก /หญ้าลัมมัน, รอก	ลัมมัน รว/ลัมมัน รว/ หญ้าลัมมัน รว
1293	ลา(ลำ?),ราก/ฮาก	2	ล (ล), รอก	ลา (ล) ๒ รว
1294	लगเกิด,ฮาก	1	लगเกิด , รอก	लगเกิด ๒ รว
1295	लगเค็ด,ฮาก	1	लगเค็ด , รอก	लगเค็ด ๒ รว
1296	ล่ำ, หนั่ง?	1	ล , หนั่ง	ล ๒ หนั่ง
1297	ล่ำ,เป่ลือก	1	ล , เป่ลือก	ล ๒ เป่ลือก
1298	ล่ำ,หมาก	1	ล , หมาก	ล ๒ หมาก
1299	ล่ำควย,เป่ลือก	1	ลควย , เป่ลือก	ลควย ๒ เป่ลือก
1300	ล่ำเคื่อ	1	ลเคื่อ	ลเคื่อ
1301	ล่ำเคื่อ,ราก	1	ลเคื่อ , รอก	ลเคื่อ ๒ รว
1302	ล่ำเคื่อ,ล่ำตัน	1	ลเคื่อ ,ล่ง	ลเคื่อ ๒ ล่ง
1303	ล่ำแดง,ราก	1	ลแดง , รอก	ลแดง ๒ รว
1304	ล่ำตัน,เป่ลือก	1	ล่ง , เป่ลือก	ล่ง ๒ เป่ลือก
1305	ล่ำตาควย,ฮาก	1	ล่งตาควย , รอก	ล่งตาควย ๒ รว
1306	ล่ำพัน	1	ล่งพัน	ล่ง
1307	ล่ำพันแดง	1	ล่งพันแดง	ล่งแดง
1308	ล่ำหังแดง	1	ล่งหังแดง	ล่งแดง
1309	ล่ำใหญ่,เป่ลือก	1	ล่งใหญ่ , เป่ลือก	ล่งใหญ่ ๒ เป่ลือก
1310	ลิ่ง(ลิ่ง)ฟ้า,เป่ลือก	1	ลิ่ง(ลิ่ง)ฟ้า , เป่ลือก	ลิ่ง(ลิ่ง)ฟ้า เป่ลือก
1311	ลิ่ง,ฮาก	1	ลิ่ง , รอก	ลิ่ง ๒ รว

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1312	ลิ้นกวาง, แก่น	1	ลั๊นกววอ , แก่น	ลั๊นกวว ๕ แด
1313	ลิ้นฝา(ฟ้า), เปลือก	1	ลั๊นฝอ(ฝอ) , ลั๊น	ลั๊นฝอ(ฝอ) ๕ แด
1314	ลิ้นฟ้า	1	ลั๊นฝอ	ลั๊นฝอ
1315	ลิ้นฟ้า, เปลือก	2	ลั๊นฝอ , ลั๊น	ลั๊นฝอ ๕ แด
1316	ลิ้นฟ้า, ราก/ฮาก	2	ลั๊นฝอ , ลั๊น	ลั๊นฝอ ๕ แด
1317	ลิ้นไม้, เปลือก/ลิ้นไม้, เปลือก(เปลือก)	2	ลั๊นฝอ , ลั๊น / ลั๊น	ลั๊นฝอ ๕ แด / ลั๊น
1318	ลิ้นยา(ฟ้า?), เปลือก	1	ลั๊นฝอ(ฝอ) , ลั๊น	ลั๊นฝอ(ฝอ) ๕ แด
1319	ลิ้นแฮด, เครือ	2	ลั๊นแฮด , ลั๊น	ลั๊นแฮด ๕ แด
1320	ลิ้นแฮด, ฮาก	2	ลั๊นแฮด , ลั๊น	ลั๊นแฮด ๕ แด
1321	ลิ้นเทียน	1	ลั๊นเทียน	ลั๊นเทียน
1322	ลิ้นพุท, ฮาก	1	ลั๊นพุท , ลั๊น	ลั๊นพุท ๕ แด
1323	ลิ้นเจือก	4	ลั๊นเจือก	ลั๊นเจือก
1324	ลิ้นเจือก, ต้น	1	ลั๊นเจือก , ลั๊น	ลั๊นเจือก ๕ แด
1325	ลิ้นเจือก, ยาง	1	ลั๊นเจือก , ลั๊น	ลั๊นเจือก ๕ แด
1326	ลิ้นแมว	1	ลั๊นแมว	ลั๊นแมว
1327	ลิ้นแมว, ต้น	1	ลั๊นแมว , ลั๊น	ลั๊นแมว ๕ แด
1328	ลิ้นแมว, ราก	3	ลั๊นแมว , ลั๊น	ลั๊นแมว ๕ แด
1329	ลิ้นเทียน	1	ลั๊นเทียน	ลั๊นเทียน
1330	ลิ้นเทียน, ราก	1	ลั๊นเทียน , ลั๊น	ลั๊นเทียน ๕ แด
1331	ลิ้นเทียน, หัวใจแฮด	1	ลั๊นเทียน, หัวใจแฮด	ลั๊นเทียน, หัวใจแฮด
1332	ลิ้นเทียน	1	ลั๊นเทียน	ลั๊นเทียน
1333	ลิ้นเทียน	7	ลั๊นเทียน	ลั๊นเทียน
1334	ลิ้นเทียน, ราก/ฮาก, ลิ้นเทียน, ราก	9	ลั๊นเทียน , ลั๊น	ลั๊นเทียน ๕ แด
1335	ลิ้นเทียน	1	ลั๊นเทียน	ลั๊นเทียน
1336	ลิ้นเทียน, ฮาก	1	ลั๊นเทียน , ลั๊น	ลั๊นเทียน ๕ แด
1337	ลิ้นเทียน, เปลือก	1	ลั๊นเทียน , ลั๊น	ลั๊นเทียน ๕ แด
1338	ลิ้นเทียน	1	ลั๊นเทียน	ลั๊นเทียน
1339	ลิ้นเทียน, หัว	1	ลั๊นเทียน , ลั๊น	ลั๊นเทียน ๕ แด
1340	ลิ้นเทียน, หัว	1	ลั๊นเทียน, หัว	ลั๊นเทียน, หัว
1341	ลิ้นเทียน	2	ลั๊นเทียน	ลั๊นเทียน
1342	ลิ้นเทียน, คำ	1	ลั๊นเทียน, คำ	ลั๊นเทียน, คำ
1343	ลิ้นเทียน	1	ลั๊นเทียน	ลั๊นเทียน
1344	ลิ้นเทียน, หัว	1	ลั๊นเทียน , ลั๊น	ลั๊นเทียน ๕ แด

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1345	ว่านบ้าน	1	วอขบขบข	อวขข
1346	ว่านไฟ(ไฟ)/หว่านไฟ	17	วอขบไซ(ไซ)/ ขวอขบไซ	อวข(๒/๓)/ขวข(๒)
1347	ว่านไฟ, หัว	1	วอขบไซ , ขว	อวข(๒) ๕ ข
1348	วืต(หวีต), ฮาก	1	วืต(ขวืต) , ร่อ	วืต(ขวืต) ๕ ร
1349	เว่อ, ยอด	1	ลว , ขลล	ลว ๕ ขลล
1350	เว่อ, ราก/ฮาก	2	ลว , ร่อ	ลว ๕ ร
1351	เว่อ, หมา	1	ลว , ขลล	ลว ๕ ขลล
1352	เว่อหวาน, ฮาก	3	ลวขวอขบ , ร่อ	ลวขว ๕ ร
1353	เวอะ, ใบ	1	ลว , ไซ	ลว ๕ ไซ
1354	สน, แก่น	1	ลว , ลวข	ลว ๕ ลวข
1355	สั้มกบ, ต้น	1	ลวขบ , ลว	ลวข ๕ ล
1356	สั้มกบ, เปลือก	2	ลวขบ , ลว	ลวข ๕ ลว
1357	สั้มกบ, ราก/ฮาก	6	ลวขบ , ร่อ	ลวข ๕ ร
1358	สั้มกบ, สบกบ(สั้มกบ?)	12	ลวขบ	ลวข
1359	สั้มกบ, หัว, เปลือก	1	ลวขบ(๒) , ลว	ลวข(๒) ๕ ลว
1360	สั้มโก๋, ฮาก	1	ลวขบ , ร่อ	ลวข ๕ ร
1361	สั้มบอย(ป่อย), ใบ	1	ลวข(๒) (๒) , ไซ	ลวข ๕ ไซ
1362	สั้มบอย	5	ลวข	ลวข
1363	สั้มบอย, ใบ	4	ลวข , ไซ	ลวข ๕ ไซ
1364	สั้มบอย, ใบ	3	ลวข , ไซ	ลวข ๕ ไซ
1365	สั้มบอย, เปลือก	2	ลวข , ลว	ลวข ๕ ลว
1366	สั้มบอย, ราก/ฮาก	8	ลวข , ร่อ	ลวข ๕ ร
1367	สั้มบอย, ลูก/หน่วย	3	ลวข , ลว /ขลล	ลวข ๕ ลว / ขลล
1368	สั้มบอยคอ(ข้อ), ราก	1	ลวข(๒) (๒) , ร่อ	ลวข(๒) (๒) ๕ ร
1369	สั้มบ่อ, ยอด	2	ลวข ๕ ขลล	ลวข ๕ ขลล
1370	สั้มบ่อ, ราก/สั้มบ่อ, ฮาก	5	ลวข , ร่อ/ลวข , ร่อ	ลวข ๕ ร/ลวข ๕ ร
1371	สั้มบ่อ/สั้มบ่อ	2	ลวข /ลวข	ลวข /ลวข
1372	สั้มบ่อ, แก่น	2	ลวข , ลวข	ลวข ๕ ลวข
1373	สั้มบ่อ, ใบ	7	ลวข , ไซ	ลวข ๕ ไซ
1374	สั้มบ่อ, ใบ/ราก	1	ลวข , ไซ /ร่อ	ลวข ๕ ไซ /ร
1375	สั้มบ่อ, เปลือก	1	ลวข , ลว	ลวข ๕ ลว

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1376	ส้มพ้อ,ยาง	1	ສົມພໍ່ , ຍົງ	ນິຕັ ๕ ฮฺ
1377	ส้มพ้อหลวง	3	ສົມພໍ່ຫຼວງ	ນິຕັຫຼຸດ
1378	สมมอดิน	1	ສົມມໍດິນ	ນິຜໍຊີ
1379	สมมอดิน,ใบ	1	ສົມມໍດິນ , ເບ	ນິຜໍຊີ ๕ ບ
1380	ส้มโมด,ฮาก	1	ສົມມິດ , ສອກ	ນິຜູ ๕ ສາ
1381	ส้มลม	1	ສົມລິນ	ນິຜູ
1382	ส้มลม,ราก/ฮาก	2	ສົມລິນ , ສອກ	ນິຜູ ๕ ສາ
1383	ส้มเสี้ยว,เปลือก	1	ສົມສ້ວ , ຄື້ອກ	ນິນຸງ ๐ ๕ ປຶຕ
1384	สมอ,ใบ	1	ສົມ , ເບ	ນະຜໍ ๕ ດ
1385	สมอทะเล,ไม้	1	ສົມທະເລ , ໄຮ	ນຸ້ດ-ເລ ๕ ໄ
1386	สมอเทศ	1	ສົມທະ	ນຸ້ງ
1387	สมอไทย	1	ສົມໄທ	ນຸ້ດ
1388	สมอภิกเพก	1	ສົມທັບຸກ	ນຸ້ຕິຜູ
1389	สมอร่องแร้ง	1	ສົມຮອງຮາງ	ນຸ້ຊີແຊ
1390	ส้มโอง,แก่น	1	ສົມໂງ່ , ຕາຂ	ນິຊີ ๕ ແຕ
1391	ส้มโอง,เปลือก	1	ສົມໂງ່ , ຄື້ອກ	ນິຊີ ๕ ປຶຕ
1392	ส้มโอง,หมาก	2	ສົມໂງ່ , ຫອກ	ນິຊີ ๕ ຫາ
1393	ส้มโองชั้นใน,เปลือก	1	ສົມໂງ່ຂັ້ນໃນ , ຄື້ອກ	ນິຊີຊັດ ๕ ປຶຕ
1394	สมุดขาว	1	ສົມດູຮອ	ນຸ້ຊອງ
1395	ส่องฟ้า	7	ສົມຟ້າ	ນິຕິ
1396	ส่องฟ้า,ต้น	1	ສົມຟ້າ , ຕົ້ນ	ນິຕິ ๕ ຫຼີ
1397	ส่องฟ้า,ราก	5	ສົມຟ້າ , ສອກ	ນິຕິ ๕ ສາ
1398	สะเดา,ใบ	1	ສົມດີ , ເບ	ນະຜໍ ๕ ບ
1399	สะทอน,เปลือก	1	ສົມທອນ , ຄື້ອກ	ນະຜູດ ๕ ປຶຕ
1400	สะทอน,ราก	1	ສົມທອນ , ສອກ	ນະຜູດ ๕ ສາ
1401	สะแบง,เปลือก	1	ສົມແບງ , ຄື້ອກ	ນະແບຜູ ປຶຕ
1402	สมอ	1	ສົມ	ນະຜໍ
1403	สมอดิน,หมาก	1	ສົມມໍດິນ , ຫອກ	ນະຜໍຊີ ๕ ຫາ
1404	สมัด	1	ສົມດັດ	ນະຜູ
1405	สัก,ซี่	1	ສັກ , ຊີ	ນຸ້ ๕ ອີ
1406	สัก,ตาไม้	1	ສັກ , ຕາໄຮ	ນຸ້ ๕ ຕາໄ
1407	สัก,ไม้	1	ສັກ , ໄຮ	ນຸ້ ๕ ໄ
1408	สักลิก,ไม้	2	ສັກລິກ , ໄຮ	ນຸ້ນຼີ ๕ ໄ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1409	สัง,แก่นไม้	1	สัง , การบไล	บุ ๕ แด๒
1410	สัง,เปลือก	2	สัง , กั๒	บุ ๕ ๒
1411	สัง,ราก	2	สัง , ร๒	บุ ๕ ๒
1412	สัง,หมาก	1	สัง , ๒	บุ ๕ ๒
1413	สา,แก่น	1	สา , การบ	บว ๕ แด๒
1414	สา,นาง	3	สา , ๒	บว ๕ ๒
1415	สา,เปลือก/เปือก	6	สา , กั๒	บว ๕ ๒
1416	สา,ราก/ฮาก	4	สา , ร๒	บว ๕ ๒
1417	สา,คำ,เปลือก	1	สา,คำ , กั๒	บว,๒ ๕ ๒
1418	สังไฟ,ตาไม้	2	สังไฟ , ๒	บว,๒ ๕ ๒
1419	ส้าน,ราก	1	สา,๒ , ร๒	บว ๕ ๒
1420	สามชัก	1	สา,๒	บว,๒
1421	สามปีบเหี่ยวขาว,ราก	1	สา,๒,๒,๒,๒,๒,๒	บว,๒,๒,๒,๒,๒,๒ ๕ ๒
1422	สามสิบกับ	1	สา,๒,๒,๒	บว,๒,๒,๒
1423	สาระแห่น,ผัก	1	สา,๒,๒,๒,๒	บว,๒,๒ ๕ ๒
1424	สาเหล้าน้อย	1	สา,๒,๒,๒	บว,๒,๒
1425	สาเหล้าน้อย,ฮาก	1	สา,๒,๒,๒,๒	บว,๒,๒,๒ ๕ ๒
1426	สั๒	4	สั๒	บิ๒
1427	สั๒(๒,๒),ราก/๒	1	สั๒ , ร๒ /๒	บิ๒ ๕ ๒ / ๒
1428	สั๒,๒/สั๒,๒	6	สั๒ , ๒	บิ๒ ๕ ๒
1429	สั๒,หัว	7	สั๒ , ๒	บิ๒ ๕ ๒
1430	สั๒,ฮาก	3	สั๒ , ร๒	บิ๒ ๕ ๒
1431	สั๒,๒	2	สั๒	บิ๒
1432	สั๒,๒	2	สั๒ , ๒	บิ๒ ๕ ๒
1433	สั๒,๒	1	สั๒,๒,๒	บิ๒ ๕ ๒
1434	สั๒,๒	1	สั๒ , การบ	บิ๒ ๕ ๒
1435	สั๒,๒,๒	3	สั๒,๒,๒	บิ๒,๒
1436	สั๒,๒,๒,๒	1	สั๒,๒,๒,๒	บิ๒,๒ ๕ ๒
1437	สั๒,๒,๒,๒,๒	5	สั๒,๒,๒,๒,๒	บิ๒,๒ ๕ ๒
1438	สั๒,๒	1	สั๒	บิ๒
1439	สั๒,๒,๒	1	สั๒,๒,๒	บิ๒ ๕ ๒
1440	สั๒,๒	4	สั๒,๒	บิ๒
1441	สั๒,๒,๒	1	สั๒,๒,๒	บิ๒ ๕ ๒

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1442	แสนหัวแดน	1	คฉบขฉคณข	แฉขุฉฉ
1443	แสนท่า	1	คฉบขฉ	แฉขุข
1444	แสนทะเล, แก่น	2	คฉขคคคคค , คคคค	แฉคคคค ๒ แฉค
1445	แสนเงินเสียง	1	คฉคคคคคค	แฉคคคคค
1446	ใส่ช้าง, เครือ	3	คฉคค , คคค	แฉคค ๒ คค
1447	หญ้าขัด	3	คคคคค	คคคคค
1448	หญ้าขัด, ใบ	1	คคคคค , คค	คคคค ๒ คค
1449	หญ้าขัด, ราก/ฮาก	8	คคคคค , คคค	คคคค ๒ คค
1450	หญ้าขัดแดง, ราก	1	คคคคคคค , คคค	คคคคคค ๒ คค
1451	หญ้าขัดมอน, ฮาก	1	คคคคคคคค , คคค	คคคคคค ๒ คค
1452	หญ้าคมปาว, หัว	1	คคคคคคคค , คคค	คคคคคค ๒ คค
1453	หญ้าดอกคำ, ราก	1	คคคคคคคค , คคค	คคคคคค
1454	หญ้าตีนนก, ราก	1	คคคคคคคค , คคค	คคคคคค ๒ คค
1455	หญ้าป่า	1	คคคคค	คคคค
1456	หญ้าฝ้ายดำ, นิน	1	คคคคคคคคคค	คคคคคคคค
1457	หญ้าเพ็ก, หัว	1	คคคคคคค , คคค	คคคคค ๒ คค
1458	หญ้ามดลิ้น, เครือ/ใบ,	1	คคคคคคคค , คคค / คค	คคคคคค ๒ คคคค
1459	หญ้าหวาย, หัว	1	คคคคคคคค , คคค	คคคคคค ๒ คค
1460	หญ้าแห้วหมู, หัว	1	คคคคคคคคค , คคค	คคคคคคค ๒ คค
1461	หนวดแมว, หัว	2	คคคคคคค , คคค	คคคคค ๒ คค
1462	หนอก, ใบ	1	คคคค , คค	คคค ๒ คค
1463	หนอก, ผัก	2	คคคค , คคค	คคค ๒ คค
1464	หน่อไม้	1	คคคคค	คคคค
1465	หน่อไม้ตายพาย	1	คคคคคคคคคค	คคคคคคคค
1466	หน่อไม้ส้ม	1	คคคคคคคค	คคคคคค
1467	หนังแสด	1	คคคคคค	คคคคค
1468	หนาด, ใบ	1	คคคค , คค	คคค ๒ คค
1469	หนาด, ราก/ฮาก	2	คคคค , คคค	คคค ๒ คค
1470	หนามไก่อ, ต้น	1	คคคคคค , คคค	คคคค ๒ คค
1471	หนามคอง, แก่น	1	คคคคคคค , คคค	คคคคค ๒ คค
1472	หนามคอง, ราก	2	คคคคคคค , คคค	คคคคค ๒ คค
1473	หนามจ้าวซัง	1	คคคคคคคค	คคคคคค
1474	หนามจ้าวเล็บ(เล็บ), ราก	1	คคคคคคคคคคคคคค ,	คคคคคคคคคคคค ๒ คค

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
			ร้อก	
1475	หนามจั่วเลีย	1	ขอมงจัวลีส	ขฺวฺจฺลฺยฺ
1476	หนามแท่ง	1	ขอมงคตว	ขฺวฺแ
1477	หนามบ้านฝัก	1	ขอมงบอช , ยัร	ขฺวฺบว ใ สฺ
1478	หนามผู้ใบ	2	ขอมงผู้ , เข	ขฺวฺผู้ ใ บ
1479	หนามพม,ฮาก	1	ขอมงบมิง , ร้อก	ขฺวฺตฺ ใ ร
1480	หนามพะยา,ฮาก	1	ขอมงบะชอ , ร้อก	ขฺวฺตฺว ร
1481	หนามแหง(แท่ง),เคื่อ	1	ขอมงคตว(คตว) , กค็ล	ขฺวฺแ(แ)ใ ใ
1482	หม,ฝัก	1	ขมิง , ยัร	ขฺว ใ สฺ
1483	หมเครือ,ฝัก	1	ขมิงกค็ล , ยัร	ขฺวใ ใ สฺ
1484	หมฟ้า,ฮาก	1	ขมิงปอ , ร้อก	ขฺวตฺ ใ ร
1485	หมอน้อย	30	ขม้ง	ขฺวฺ
1486	หมอน้อย,แก่น	1	ขม้ง , ควช	ขฺวฺ ใ แ
1487	หมอน้อย,ใบ	1	ขม้ง , เข	ขฺวฺ ใ บ
1488	หมอน้อย,ราก/ฮาก	14	ขม้ง , ร้อก	ขฺวฺ ใ ร
1489	หมอย,แก่น	1	ขม , ควช	ขฺว ใ แ
1490	หมาก	4	ขอมก	ขฺว
1491	หมาก,แก่น	1	ขอมก , ควช	ขฺว ใ แ
1492	หมาก,เครือ	1	ขอมก , กค็ล	ขฺว ใ
1493	หมาก,ใน	1	ขอมก , เข	ขฺว ใ ใ
1494	หมาก,ใบ	1	ขอมก , เข	ขฺว ใ บ
1495	หมาก,เยื่อ	1	ขอมก , กค็ล	ขฺว ใ
1496	หมาก,ราก/ฮาก	8	ขอมก , ร้อก	ขฺว ใ ร
1497	หมาก,หน่วย	1	ขอมก , ขอมช	ขฺว ใ ข
1498	หมากเกลือ,หัว	1	ขอมกคค็ล , ขว	ขฺวใ ใ ข
1499	หมากเกี้ยง,ดอก	1	ขอมกคช , คม	ขฺวค ใ
1500	หมากเกือก,ราก	1	ขอมกคค็ล , ร้อก	ขฺวใ ใ ร
1501	หมากขาม,ใน	2	ขอมกคช , เข	ขฺวค ใ ใ
1502	หมากขาม,ใบ	2	ขอมกคช , เข	ขฺวค ใ บ
1503	หมากขาม,ยอด	1	ขอมกคช , คค	ขฺวค ใ ข
1504	หมากเข้า,ราก/ฮาก	8	ขอมกคค , ร้อก	ขฺวค ใ ร
1505	หมากเขือขาว,ราก	1	ขอมกคคคค , ร้อก	ขฺวคค ใ ร

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1506	หมากดุก,ราก	2	๗๗๗๗๗ , ๙๗๗	๗๗๗ ๙ ๙
1507	หมากดุกหิน,แก่น	1	๗๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗ ๙ ๗๗
1508	หมากเดือย,ฮาก	1	๗๗๗๗๗๗๗ , ๙๗๗	๗๗๗๗ ๙ ๙
1509	หมากตวด,ใบ	1	๗๗๗๗๗๗ , ๗	๗๗๗๗ ๙๗
1510	หมากตอด,ใบ	1	๗๗๗๗๗๗๗ , ๗	๗๗๗๗ ๙๗
1511	หมากแตก	1	๗๗๗๗๗๗	๗๗๗
1512	หมากแตก,เครือ	1	๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗ ๙ ๗๗
1513	หมากแตก,ราก/ฮาก	8	๗๗๗๗๗๗ , ๙๗๗	๗๗๗ ๙ ๙
1514	หมากน้อย,ฮาก	1	๗๗๗๗๗ , ๙๗๗	๗๗๗ ๙ ๙
1515	หมากน้ด,ใบ	1	๗๗๗๗๗ , ๗	๗๗๗ ๙๗
1516	หมากน้ด,หัว	2	๗๗๗๗๗ , ๗๗	๗๗๗ ๙ ๗
1517	หมากน้ดอ่อน,ใบ	1	๗๗๗๗๗๗๗๗๗ , ๗	๗๗๗๗๗ ๙๗
1518	หมากนาว,ฮาก	3	๗๗๗๗๗๗ , ๙๗๗	๗๗๗ ๙ ๙
1519	หมากน้ำ,ขวัน(คว้น)	1	๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗ ๙ ๗๗
1520	หมากน้ำ,มือ	7	๗๗๗๗๗๗ , ๗๗	๗๗๗ ๙๗
1521	หมากบอบ,ใบ	1	๗๗๗๗๗๗๗ , ๗	๗๗๗๗๗๗
1522	หมากบ้า,เครือ	6	๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗ ๙ ๗๗
1523	หมากบ้า,ใน	3	๗๗๗๗๗๗ , ๗	๗๗๗ ๙๗
1524	หมากบ้าลาย	1	๗๗๗๗๗๗๗๗	๗๗๗๗๗
1525	หมากแปบ,ราก	1	๗๗๗๗๗๗๗ , ๙๗๗	๗๗๗๗๗ ๙
1526	หมากผู้,ราก/ฮาก	4	๗๗๗๗๗ , ๙๗๗	๗๗๗ ๙ ๙
1527	หมากผัก(ผัก),มือ	1	๗๗๗๗๗๗(๗๗๗) , ๗๗	๗๗๗๗ (๗๗) ๙ ๗
1528	หมากแพง,ใบ	2	๗๗๗๗๗๗๗ , ๗	๗๗๗๗ ๙ ๗
1529	หมากฟักน้อย	1	๗๗๗๗๗๗๗	๗๗๗๗
1530	หมากเฟื่อง,แก่น	1	๗๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗๗ ๙ ๗๗
1531	หมากเฟื่อง,ฮาก	1	๗๗๗๗๗๗๗๗ , ๙๗๗	๗๗๗๗๗ ๙ ๙
1532	หมากแฟน,แก่น	1	๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗ ๙ ๗๗
1533	หมากไฟ,เปลือก	1	๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗ ๙ ๗๗
1534	หมากไฟ,ราก	3	๗๗๗๗๗๗ , ๙๗๗	๗๗๗๗ ๙ ๙
1535	หมากมวาย,ราก	1	๗๗๗๗๗๗๗ , ๙๗๗	๗๗๗๗๗ ๙ ๙
1536	หมากมาง,ฮาก	1	๗๗๗๗๗๗๗ , ๙๗๗	๗๗๗๗ ๙ ๙
1537	หมากมาย,ราก	1	๗๗๗๗๗๗๗ , ๙๗๗	๗๗๗๗๗ ๙ ๙

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1538	หมากลำ,เคเรือ	1	๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗ ๗๗๗
1539	หมากลำ,ราก	1	๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗ ๗๗๗
1540	หมากเว่อ,น้ำ	1	๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗ ๗๗๗
1541	หมากสัง,เปลือก	1	๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗ ๗๗๗
1542	หมากสัง,ฮาก	1	๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗ ๗๗๗
1543	หมากสุก,ราก	1	๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗ ๗๗๗
1544	หมากหญ้า	1	๗๗๗๗๗	๗๗๗๗
1545	หมากหมาง,ฮาก	1	๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗ ๗๗๗
1546	หมากหลอด,ราก/ฮาก	2	๗๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗
1547	หมากหวีด,เคื่อ	1	๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗
1548	หมากทุ,ใบ	1	๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗
1549	หมากหุ้ง,เทศ	1	๗๗๗๗๗๗๗๗๗	๗๗๗๗๗๗๗
1550	หมากหุด,เผา	1	๗๗๗๗๗๗๗๗๗๗	๗๗๗๗๗๗๗
1551	หมากแห้ง	1	๗๗๗๗๗๗๗	๗๗๗๗๗๗
1552	หมากอี,มือ	1	๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗
1553	หมากอี,ราก	1	๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗
1554	หมากอี,ราก/หมากเออะ,ฮาก/ หมากเอ็ก,ราก/หมากอี,ราก/เอ็ก, ราก	17	๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗/ ๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗/ ๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗/ ๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗/ ๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗/ ๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗/ ๗๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗/ ๗๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗/ ๗๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗/ ๗๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗/ ๗๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗
1555	หมากเอ็ก,ขั้ว	1	๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗
1556	หมากเอ็ก,เคื่อ	1	๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗
1557	หมากน้อย	5	๗๗๗๗๗๗	๗๗๗๗๗๗
1558	หมากน้อย,ฮาก	1	๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗
1559	หมากว้อ,ราก	1	๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗
1560	หมาก,ราก	3	๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗
1561	หมากบ่อถอง/หมากบ่อถอง	2	๗๗๗๗๗๗๗๗๗๗๗๗	๗๗๗๗๗๗๗๗๗๗๗๗
1562	หมากสมุทร	2	๗๗๗๗๗๗๗๗	๗๗๗๗๗๗๗๗
1563	หมากสมุทรขาว	1	๗๗๗๗๗๗๗๗๗๗	๗๗๗๗๗๗๗๗๗๗
1564	หมากสมุทรดำ	1	๗๗๗๗๗๗๗๗๗๗	๗๗๗๗๗๗๗๗๗๗
1565	หมากห้วย,หัว	1	๗๗๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗
1566	หมากหัวเค้า,ฮาก	1	๗๗๗๗๗๗๗๗๗๗ , ๗๗๗	๗๗๗๗๗๗๗๗๗ ๗๗๗

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1567	หยิกปล่อง,ราก/ฮาก	4	ฮິกขังꨀ, ร็อง	ฮິบั้ง ๕ ฮั
1568	หยิกปล่อง/หยิกปล่อง,ถ้อง	3	ฮິกขังꨀ	ฮึบั้ง
1569	หลวงแดง,เขา	1	หลวงꨀ, ฅอ	หลวงꨀ ๕ เฮา
1570	หลอด,หมาก	1	หลวงꨀ, ฅอ	หลวง ๕ ฮัว
1571	หลอดบ้าน,ต้น	1	หลวงꨀ, ฅอ	หลวงꨀ ๕ ฮัว
1572	หลังดำ,ฮาก	2	หลวงꨀ, ร็อง	หลวงꨀ ๕ ฮั
1573	หลับมัน,ใน	1	หลวงꨀ, ฅอ	หลวงꨀ ๕ ฮัว
1574	หลับมัน,หมาก	1	หลวงꨀ, ฅอ	หลวงꨀ ๕ ฮัว
1575	หลับมัน,ควย	1	หลวงꨀ, ฅอ	หลวงꨀ ๕ ฮัว
1576	หลับมัน,ฮาก	1	หลวงꨀ, ฅอ	หลวงꨀ ๕ ฮัว
1577	หล้าตาควย,หมาก	1	หลวงꨀ, ฅอ	หลวงꨀ ๕ ฮัว
1578	หวด,ราก/ฮาก	15	หวด, ร็อง	หวด ๕ ฮั
1579	หวดข้า,ราก/ฮาก	3	หวดꨀ, ร็อง	หวดꨀ ๕ ฮั
1580	หวดข้า/หวดข้า/หวดข้า	4	หวดꨀ/หวดꨀ	หวดꨀ / หวดꨀ
1581	หวดข้า,น้อย	3	หวดꨀ	หวดꨀ
1582	หวดข้าหลวง,ราก/ฮาก	3	หวดꨀ, ร็อง	หวดꨀ ๕ ฮั
1583	หวดน้อย	2	หวดꨀ	หวดꨀ
1584	หวดน้อย,ราก/ฮาก	8	หวดꨀ, ร็อง	หวดꨀ ๕ ฮั
1585	หวดบอย(ปอย?),ราก	1	หวดꨀ(ป็), ร็อง	หวดꨀ ๕ ฮั
1586	หวดฝน,ฮาก (ฮากหวด)	1	หวดꨀ, ร็อง	หวดꨀ ๕ ฮั
1587	หวดหลวง,ฮาก	1	หวดꨀ, ร็อง	หวดꨀ ๕ ฮั
1588	หวดหอม,ราก	1	หวดꨀ, ร็อง	หวดꨀ ๕ ฮั
1589	หวดใหญ่	1	หวดꨀ	หวดꨀ
1590	หว่า,ฮาก	1	หว่า, ร็อง	หว่า ๕ ฮั
1591	หว่าน,เคื่อ	1	หว่าน, ฅอ	หว่าน ๕ ฮัว
1592	หว่าน,เคื่อ	1	หว่าน, ฅอ	หว่าน ๕ ฮัว
1593	หว่าน,ใบ	1	หว่าน, ฅอ	หว่าน ๕ ฮัว
1594	หว่านจอตแดง,ใบ	1	หว่านꨀ, ฅอ	หว่านꨀ ๕ ฮัว
1595	หว่านน้ำ	2	หว่านꨀ	หว่านꨀ
1596	หว่านหอม	1	หว่านꨀ	หว่านꨀ
1597	หว่าน,หัว	1	หว่าน, ฅอ	หว่าน ๕ ฮัว
1598	หว่าน,หัว	2	หว่านꨀ, ฅอ	หว่านꨀ ๕ ฮัว
1599	หวีด,แก่น	1	หวีด, ฅอ	หวีด ๕ ฮัว

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1600	หอมไก่อ,ราก	1	ทอขงไกร , ร่อท	ทอขงไกร ๕ ร่ว
1601	หอม	1	ทอขง	ทอขง
1602	หอม,ในผัก	1	ทอขง , แลขง	ทอขง แลขง
1603	หอม,ผัก	1	ทอขง , ขง	ทอขง ๕ ขง
1604	หอม,หัว	2	ทอขง , ทอขง	ทอขง ๕ ทอขง
1605	หอม,ฮาก	2	ทอขง , ร่อท	ทอขง ๕ ร่ว
1606	หอมแก้ว/หอมแก้ว	6	ทอขงทอขง	ทอขงทอขง
1607	หัดคีน/หัดชะคีน/หัดชะคีน/หัดสะคีน	4	ทอขงคีน/ทอขงคีน ทอขงคีน / ทอขงคีน	ทอขงคีน / ทอขงคีน / ทอขงคีน / ทอขงคีน
1608	หัดชะคีน,ต้น	1	ทอขงคีน , คีน	ทอขงคีน ๕ คีน
1609	หันแดง	1	ทอขงทอขง	ทอขงทอขง
1610	หัวเค้า,หย้า(หญ้า)	1	ทอขงคีน , ทอขง	ทอขงคีน ๕ ทอขง
1611	หางกวาง,ใบ	1	ทอขงทอขง , คีน	ทอขงทอขง ใบ
1612	หางนก,ราก	1	ทอขงทอขง , ร่อท	ทอขงทอขง ๕ ร่ว
1613	หางนกก็ตัวผู้ตัวแม่	1	ทอขงทอขงทอขงคีนคีน	ทอขงทอขงคีนคีนคีนคีน
1614	หางนกก็/นกก็,หาง	6	ทอขงทอขง , ทอขง	ทอขงทอขง ๕ ทอขง
1615	หางนกยุง	1	ทอขงทอขง	ทอขงทอขง
1616	หางนาก	1	ทอขงทอขง	ทอขงทอขง
1617	หางปลาตุก	1	ทอขงคีนคีน	ทอขงคีนคีน
1618	หางหนู,เคื้อ	1	ทอขงคีน , คีน	ทอขงคีน ๕ คีน
1619	หางหมา,หญ้า	2	ทอขงทอขง , ทอขง	ทอขงทอขง ๕ ทอขง
1620	หาด,แก่น	1	ทอขง , ทอขง	ทอขง ๕ ทอขง
1621	หาด,ฮาก	1	ทอขง , ร่อท	ทอขง ๕ ร่ว
1622	หานข้างรื่อง/หานข้างฮ้อง	3	ทอขงทอขง	ทอขงทอขง
1623	ทำฮอก,เปลือก	1	ทอขงทอขง , คีน	ทอขงทอขง ๕ คีน
1624	หิ้ง,หมาก	1	ทอขง , ทอขง	ทอขง ๕ ทอขง
1625	หิ้งหาย,ราก/หิ้งหาย,ฮาก/หิ้งหาย,ฮาก	7	ทอขงทอขง , ร่อท/ทอขงทอขง , ร่อท	ทอขงทอขง ๕ ร่ว/ทอขงทอขง ๕ ร่ว
1626	หิ้งหาย/หิ้งหาย	6	ทอขงทอขง	ทอขงทอขง / ทอขงทอขง
1627	หุ้ง,ราก	1	ทอขง , ร่อท	ทอขง ๕ ร่ว
1628	หุ้งแดง	4	ทอขงทอขง	ทอขงทอขง
1629	หุ้งแดง,ราก/ฮาก	4	ทอขงทอขง , ร่อท	ทอขงทอขง ๕ ร่ว
1630	หุ้งแดง	1	ทอขงทอขง	ทอขงทอขง

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1631	หุนแดง,ราก	1	๒๒๓๓๓ , ๕๑๓	๒๓๓๓ ๕ ๕ ๕
1632	หุนเปี้ย	1	๒๒๓๓๓	๒๓๓๓
1633	หุนเปี้ย,ราก	1	๒๒๓๓๓ , ๕๑๓	๒๓๓๓ ๕ ๕ ๕
1634	หุนแป	1	๒๒๓๓	๒๓๓๓
1635	หุนแป,ราก	1	๒๒๓๓ , ๕๑๓	๒๓๓๓ ๕ ๕ ๕
1636	หุนใหญ่,ราก	1	๒๒๓๓๓ , ๕๑๓	๒๓๓๓ ๕ ๕ ๕
1637	หุนไผ่,ฮาก	1	๒๒๓๓๓ , ๕๑๓	๒๓๓๓ ๕ ๕ ๕
1638	หุนใหม่	1	๒๒๓๓๓	๒๓๓๓
1639	หูกพาย(ฝ้าย),กก	1	๒๒๓๓๓(๒๑๓) , ๓๑๓	๒๓๓๓(๒๑๓) ๕ ๕ ๕
1640	หูกวาง,ราก	1	๒๒๓๓๓ , ๕๑๓	๒๓๓๓ ๕ ๕ ๕
1641	หูด,ราก	1	๒๒๓ , ๕๑๓	๒๓๓ ๕ ๕ ๕
1642	หูลิง	4	๒๒๓๓	๒๓๓๓
1643	หูลิง,แก่น	2	๒๒๓๓ , ๓๑๓	๒๓๓๓ ๕ ๕ ๕
1644	หูลิง,ต้น	1	๒๒๓๓ , ๓๑๓	๒๓๓๓ ๕ ๕ ๕
1645	หูลิง,ราก	2	๒๒๓๓ , ๕๑๓	๒๓๓๓ ๕ ๕ ๕
1646	เหมา,แก่น	1	๓๑๓๑ , ๓๑๓	๒๓๓ ๕ ๕ ๕
1647	เหมา,ราก	1	๓๑๓๑ , ๕๑๓	๒๓๓ ๕ ๕ ๕
1648	เหมาโคน,ราก	1	๓๑๓๑๓๓ , ๕๑๓	๒๓๓๑ ๕ ๕ ๕
1649	เหมาตาเขียด	1	๓๑๓๑๓๑๓๓	๒๓๓๑๑๑๑
1650	เหมาตาควย/ควาย	2	๓๑๓๑๓๑๓๓ / ๓๑๓๑	๒๓๓๑๑๑ / ๑๑๑
1651	เหม้าน้อย	6	๓๑๓๑๑	๒๓๓๑
1652	เหม้าน้อย,ฮาก	1	๓๑๓๑๑ , ๕๑๓	๒๓๓๑ ๕ ๕ ๕
1653	เหม้านา	1	๓๑๓๑๑๑	๒๓๓๑
1654	เหมาสร้อย	1	๓๑๓๑๑	๒๓๓๑
1655	เหมาใหญ่	1	๓๑๓๑๑๑	๒๓๓๑๑
1656	เหมือด,ราก	1	๓๑๓๑๑ ๕๑๓	๒๓๓๑ ๕ ๕ ๕
1657	เหมือดแก้ว,เคื่อ	1	๓๑๓๑๑๑๑ , ๓๑๑	๒๓๓๑๑ ๕ ๕ ๕
1658	เหมือดแก้ว,ฮาก	1	๓๑๓๑๑๑๑ , ๕๑๓	๒๓๓๑๑ ๕ ๕ ๕
1659	เหมือดแก้ว/แก้ว	6	๓๑๓๑๑๑๑	๒๓๓๑๑
1660	เหมือดคน	10	๓๑๓๑๑๑๑	๒๓๓๑๑
1661	เหมือดคน,ราก/ฮาก	3	๓๑๓๑๑๑๑ , ๕๑๓	๒๓๓๑๑ ๕ ๕ ๕
1662	เหมือดตุก	1	๓๑๓๑๑๑	๒๓๓๑๑
1663	เหมือดนกคอ	2	๓๑๓๑๑๑๑	๒๓๓๑๑

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1664	เหมือดเลา/เหมือดเหล้า	2	กข็อดกฉือ/ กข็อดกขุอิ	ขุอิฎเลา/ ขุอิฎเลา
1665	เหมือดโลด	4	กข็อดกฉัด	ขุอิฎโลด
1666	เหมือดแอ่	4	กข็อดกฉ	ขุอิฎแอ
1667	เหมือดแอ่,เคื่อ	1	กข็อดกฉ , กค็ฉ	ขุอิฎแอ ฆ ฎี
1668	เหมือดแอ่,ราก/ฮาก	3	กข็อดกฉ , ร็อภ	ขุอิฎแอ ฆ รั
1669	เหล่อ,ลูก	2	กขุอิ , ลุ	ขุอิ ฆ ฏ
1670	เหลื่อม,แก่น	2	กขุอิฉม , กฉว	ขุอิฎ ฆ แด
1671	เหลื่อม,ฮาก	1	กขุอิฉม , ร็อภ	ขุอิฎ ฆ รั
1672	เหล้าหอม	2	กขอิขฉม	ขุอิฎ ฆ
1673	เหลน,เปลือก	1	กฉว , กค็ฉ	ขุอิ ฆ ฎี
1674	เหล่ง,หมาก	2	กขว , ขฉ	ขุอิ ฆ ฎ
1675	เหล้งหมู	1	กขฉ	ขุอิ
1676	เหล้งหมู,เหล้ง/เหล้งหมู,เหล้ง(เหล้ง)	11	กขฉ , ขฉ	ขุอิ ฆ ฎ
1677	เหล้งหมู,เหล้ง/เหล้งหมู,เหล้ง	7	กขฉ , ขฉ	ขุอิ ฆ ฎ
1678	เหล้งหมู,ฮาก	1	กขฉ , ร็อภ	ขุอิ ฆ รั
1679	เหล้งหิน,ผัก	1	ขฉ , รั	ขุอิ ฆ ฎ
1680	เหล้ง	1	ขฉ	ขุอิ ฆ ฎ
1681	เหล้งรักแฉ,ราก	1	อฉ:รัฉฉ , ร็อภ	ขุอิ:รัฉ ฆ รั
1682	เหล้งตายพาย,ราก	1	อฉ:รัฉฉ , ร็อภ	ขุอิ:รัฉ ฆ รั
1683	เหล้งไอ้,เคื่อ/อฉไอ้,เคื่อ	2	อฉ:รั , กค็ฉ	ขุอิ:รั ฆ ฎี
1684	เหล้ง	5	อฉ	ขุอิ
1685	เหล้งข้าง,เปือก	2	อฉ , กค็ฉ	ขุอิ ฆ ฎี
1686	เหล้งข้าง,ราก	1	อฉ , ร็อภ	ขุอิ ฆ รั
1687	เหล้งข้าง/เหล้งข้าง	5	อฉ	ขุอิ
1688	เหล้งดำ	88	อฉ	ขุอิ
1689	เหล้งดำ,ตา	13	อฉ , รั	ขุอิ ฆ ฎ
1690	เหล้งดำ,ใบ	2	อฉ , รั	ขุอิ ฆ ฎ
1691	เหล้งดำ,ยอด	1	อฉ , รั	ขุอิ ฆ ฎ
1692	เหล้งดำ,หัว	2	อฉ , ขฉ	ขุอิ ฆ ฎ
1693	เหล้งแดง	1	อฉ	ขุอิ
1694	เหล้งน้ด,ยอด	2	อฉ:รั , รั	ขุอิ:รั ฆ ฎ
1695	เหล้งนาส,ใบ	1	อฉ:รั , รั	ขุอิ:รั ฆ ฎ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิจิตรโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1696	อังกาบ,ใบ	1	อังกาบ,ใบ	อังกาบ ๕ ใบ
1697	อิตู,ราก/ฮาก	2	อิตู, ร่อง	อิตู ๕ รว
1698	อิตูไทย,ราก	1	อิตูไทย, ร่อง	อิตู๑๑ ๕ รว
1699	อิทก	1	อิทก	อิฏฐิ
1700	อิเลี่ยน	1	อิเลี่ยน	อิเลี่ยน
1701	อิเลี่ยน,เปลือก	1	อิเลี่ยน, ก้อน	อิเลี่ยน ๕ ใบ
1702	อิเลี่ยน,ฮาก	1	อิเลี่ยน, ร่อง	อิเลี่ยน ๕ รว
1703	อิสุม	1	อิสุม	อิสุ
1704	อี,ราก	1	อี, ร่อง	อี ๕ รว
1705	อีจ้อหลวง,ฮาก	1	อีจ้อหลวง, ร่อง	อีจ้อหลวง รว
1706	อีตู,รากผัก /ฮาก	5	อีตู, ร่อง/ร่อง/ร่อง	อีตู๕ รว/รว
1707	อีทก,ฮาก	1	อีทก, ร่อง	อิฏฐิ รว
1708	อีเลิด,ราก/ฮาก	4	อีเลิด, ร่อง	อีเลิด รว
1709	อีเลี่ยน,ต้น	1	อิเลี่ยน, ต้น	อิเลี่ยน ต้น
1710	อีเลี่ยน,เปลือก	1	อิเลี่ยน, ก้อน	อิเลี่ยน ใบ
1711	อีเอ็น,เครือ	1	อีเอ็น, ก้อน	อีเอ็น ใบ
1712	อีเอี่ยม,ฮาก	1	อีเอี่ยม, ร่อง	อีเอี่ยม รว
1713	อิสุม	1	อิสุม	อิสุ
1714	อิสุม,เปลือก	1	อิสุม, ก้อน	อิสุ ใบ
1715	อิงกา	1	อิงกา	อิงกา
1716	อิงกา(เอื้องกา),เปลือก/อินกา (เอื้องกา),เปลือก/เอื้องกา,เปลือก	5	อิงกา(เอื้องกา), อินกา/อินกา,อินกา	อิงกา(เอื้องกา) ๕ ใบ/อิงกา๕ ใบ
1717	อิงกา(เอื้องกา?),ราก	1	อิงกา(เอื้องกา), ร่อง	อิงกา(เอื้องกา) ๕ รว
1718	อีท้อบ้าน	1	อีท้อบ้าน	อีท้อ
1719	เอ็นอ่อน,เครือ	1	เอ็นอ่อน, ก้อน	เอ็นอ่อน๕ ใบ
1720	เอ็นอ่อน,หญ้า	1	เอ็นอ่อน, หญ้า	เอ็นอ่อน๕ หญ้า
1721	เอ็นอ่อน,หมาก	1	เอ็นอ่อน, หมาก	เอ็นอ่อน ๕ ใบ
1722	เอ็นอ้า,ราก/ฮาก	2	เอ็นอ้อ, ร่อง	เอ็นอ้อ/เอ็นอ้อ รว
1723	เออะ,หมาก/เอ็ก,หมาก	2	เออะ, หมาก/ เอ็ก, หมาก	เออะ๕ ใบ/เอ็ก๕ ใบ
1724	เอียนด่อน	1	เอียนด่อน	เอียนด่อน
1725	เอียนด่อน,เลือด	1	เอียนด่อน, ก้อน	เอียนด่อน๕ ใบ
1726	เอียนด่อน,ฮาก	3	เอียนด่อน, ร่อง	เอียนด่อน๕ รว

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1727	เอื้อง	3	ຄື່ອງ	ເືືອນ
1728	เอื้อง,หัว	4	ຄື່ອງ, ຫົວ	ເືືອນຜູ້ ຫົວ
1729	เอื้องคา,หัว	1	ຄື່ອງຄາ, ຫົວ	ເືືອນດາຜູ້ ຫົວ
1730	เอื้องแดง	1	ຄື່ອງແດງ	ເືືອນແຂ້
1731	เอื้องเพ็ญตอ	1	ຄື່ອງເປັງຕ່	ເືືອນເຜີ້ຕ່
1732	เอื้องเหลือง	1	ຄື່ອງເທື່ອງ	ເືືອນເທື່ອງ
1733	ฮ้างทอง	2	ຮ່ອງທອງ	ຮີ່ງຮີ່ງ
1734	ฮ้อย,หัว	1	ຮີ່ງ, ຫົວ	ຮຸ່ງ ຜູ້ ຫົວ
1735	ฮัก,เปลือก	1	ຮັກ, ຄື່ອນ	ຮັກ ຜູ້ ເຜີ້ຕ
1736	ฮัง,แก่น	1	ຮັງ, ຄາກຂ	ຮັກ ແຕ່
1737	ฮัง,เป็ก(เปลือก)	1	ຮັງ , ຄື່ອນ(ຄື່ອນ)	ຮັກ ຜູ້ (ເຜີ້ຕ)
1738	ฮัง,ฮาก/ฮัง,ฮากไม้	2	ຮັງ, ຮ່ອກ/ຮັງ, ຮ່ອກໄຮ	ຮັກ ຮັກ/ຮັກ ຮັກໄຮ
1739	ฮังคาว /ฮางคาว	5	ຮັກຄາ/ຮັກຄາ	ຮັກດາ/ຮັກດາ
1740	ฮังบั้ง	1	ຮັກບຸ່ງ	ຮັກບຸ່ງ
1741	ฮังหนาม,ต้น	1	ຮັກໜາມ , ຕົ້ນ	ຮັກໜາມ ຕົ້ນ
1742	ฮังหวาน	1	ຮັກໜາມ	ຮັກໜາມ
1743	ฮังฮ้อน	1	ຮັກຮ່ອນ	ຮັກຮ່ອນ
1744	ฮังฮอน,เปลือก	1	ຮັກຮ່ອນ, ຄື່ອນ	ຮັກຮ່ອນ ຜູ້ ຫົວ
1745	ฮาง,ใบ	1	ຮັກ , ເບ	ຮັກ ເບ
1746	ฮางคาว,เปลือก	1	ຮັກຄາ , ຄື່ອນ	ຮັກດາ ຜູ້ ຫົວ
1747	ฮางจิ้ง,ฮาก	1	ຮັກຈິ່ງ , ຮ່ອກ	ຮັກຈິ່ງ ຜູ້ ຮັກ
1748	ฮาด,ฮาก	1	ຮັກ , ຮ່ອກ	ຮັກ ຜູ້ ຮັກ
1749	ฮຸ່ງแดง,ราก	1	ຮັກແດງ , ຮ່ອກ	ຮັກແຂ້ ຜູ້ ຮັກ
1750	ฮຸ່ງฝู,ฮาก	1	ຮັກຜູ້ , ຮ່ອກ	ຮັກຜູ້ ຜູ້ ຮັກ
1751	ฮຸ່ງໄຮ	1	ຮັກໄຮ	ຮັກໄຮ
1752	ฮຸ່ງໄຮ,ราก	1	ຮັກໄຮ , ຮ່ອກ	ຮັກໄຮ ຜູ້ ຮັກ
1753	ฮຸ່ງ	1	ຮັກ	ຮັກ
1754	ฮຸ່ງหรือเสนียด,ใบ	1	ຮັກ ຜູ້ ຫົວ , ເບ	ຮັກ ຜູ້ ຫົວ ເບ
1755	เอื้องด,ถั่ว	1	ຄື່ອນ, ຄື່ອນ	ເືືອນ ຜູ້ ຫົວ
1756	เอื้องนกวาง	7	ຄື່ອນນາວ	ເືືອນດາ
1757	เอื้องนกวาง,แก่น	3	ຄື່ອນນາວ , ຄາກຂ	ເືືອນດາ ຜູ້ ແຕ່
1758	เอื้องนกวาง,ราก/ฮาก	8	ຄື່ອນນາວ , ຮ່ອກ	ເືືອນດາ ຜູ້ ຮັກ
1759	แฮด,เลือด	1	ຄາດ , ຄາດ	ແຂ້ ຜູ້ ເຜີ້ຕ

ลำดับ	ชื่อพืชสมุนไพร	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1760	แฮน	2	๓๖๖	แฉะ
1761	แฮนกวาง, แก่น	1	๓๖๖๖๖๖ , ๓๖๖	แฉะ๖๖ ๖ แฉะ
1762	แฮนขอสอ	1	๓๖๖๖๖	แฉะ๖๖๖
1763	แฮนเครือ	1	๓๖๖๖๖๖	แฉะ๖๖๖
1764	แฮนตัน	1	๓๖๖๖๖	แฉะ๖๖๖
1765	แฮนทำทาน	2	๓๖๖๖๖๖๖๖	แฉะ๖๖๖๖ แฉะ๖๖๖

ภาคผนวก 4.2
อนุกรมนามศัพท์วัดฤ

ลำดับ	ชื่อศัพท์	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1	กบ,ปี	1	กบ,ปี	กบ,ปี
2	กระต่าย,ชี	1	กระต่าย,ชี	กระต่าย, ชี
3	กวงสมุด*กวางชะมด	1	กวงชะมด กวงชะมด	กวงชะมด กวงชะมด
4	กวงสมุทร/กวางสมุทร/กวางสมุด	6	กวงชะมด/ กวงชะมด	กวงชะมด/ กวงชะมด
5	กวาง	1	กวง	กวง
6	กวาง,เขา	11	กวง, กว	กวง, เกว
7	กวางชี,เขา	7	กวงชี, กว	กวงชี, เกว
8	กวางตัวผู้,เขา	1	กวงตัวผู้, กว	กวงตัวผู้, เกว
9	กะทาง,คาง	1	กะทาง, คว	กะทาง, กว
10	กะทาง,ตุก	1	กะทาง, กว	กะทาง, กว
11	กา,ตุก	8	กา, กว	กา, กว
12	กา,หัว	1	กา, หว	กา, หว
13	เก็ดงูเห่า	1	เก็ดงูเห่า	เก็ดงูเห่า
14	แกบแก(กับแก?)	1	แกบแก (กับแก)	แกบแก (กับแก)
15	ไก่,ชี	1	ไก่, ชี	ไก่, ชี
16	ไก่ดำ	2	ไก่ดำ	ไก่ดำ
17	ไก่ดำคางฮั้ง,ชี	1	ไก่ดำคางฮั้ง, ชี	ไก่ดำคางฮั้ง, ชี
18	ไก่ดำปอด,ตุก	1	ไก่ดำปอด, กว	ไก่ดำปอด, กว
19	ไก่ดำปอด	1	ไก่ดำปอด	ไก่ดำปอด
20	ไก่ป่า,เตื่อย	2	ไก่ป่า, กว	ไก่ป่า, กว
21	ไกล(ไก่)ดำ,ตุก	1	ไกล(ไก่)ดำ, กว	ไกล(ไก่)ดำ, กว
22	ขากวาง	1	ขากวาง	ขากวาง
23	ชีกะเดือน	1	ชีกะเดือน	ชีกะเดือน
24	ชีเข็บ	4	ชีเข็บ	ชีเข็บ
25	ชีคันคาก	1	ชีคันคาก	ชีคันคาก
26	ชีผ้ง/ชีผ้ง	2	ชีผ้ง / ชีผ้ง	ชีผ้ง / ชีผ้ง
27	ชีสุต	2	ชีสุต	ชีสุต
28	ชีสุตดิน	1	ชีสุตดิน	ชีสุตดิน
29	ชีไล่เดือน	2	ชีไล่เดือน	ชีไล่เดือน
30	ชีไล่เดือนก้อมปั้ง	1	ชีไล่เดือนก้อมปั้ง	ชีไล่เดือนก้อมปั้ง

ลำดับ	ชื่อสัตว์	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
31	ชีเหี้ยดิน	1	ຮິກໜຶ່ງດິນ	ອິເຟື໊ດຊີ
32	แซ่,แซ่ว	5	ແຂ , ແຂວ	ແອ , ແອ
33	แซ่,ตุก	1	ແຂ , ດູກ	ແອ , ຊຸ
34	แซ่,หนัง	4	ແຂ , ຫໜັງ	ແອ , ພຸດ
35	แซ่,หาง/ตุก	1	ແຂ , ຫງ / ດູກ	ແອ , ຫງ / ຊຸ
36	ไซ,เป่ลือก	3	ໄຊ , ຄື້ອກ	ໄອ , ເຜີຕ
37	ไซขาว	3	ໄຊຂວ	ໄອອງ ໄອງ
38	ไซแดง	2	ໄຊແດງ	ໄອແຊ
39	ไซแดงเป็ด	1	ໄຊແດງເປັດ	ໄອແຊເປັດ
40	ไซ่น้อย	1	ໄຊນື້	ໄອນ
41	ไซ่เป็ด	4	ໄຊເປັດ	ໄອເປັດ
42	ไซ่เป็ด,เป่ลือก/เปือก	5	ໄຊເປັດ , ຄື້ອກ	ໄອເປັດ , ເຜີຕ
43	ไซ่เป็ดเจาะ	1	ໄຊເປັດເຈາະ	ໄອເປັດເຈາະ
44	ไซ่เป็ดแต่ไซ่ขาว	3	ໄຊເປັດແຕ່ໄຊຂວ	ໄອເປັດແຕ່ໄອ
45	คนดำ,เลือด	1	ຄົນດຳ , ຄື້ອດ	ດຶຊຳ , ເຜີຊ
46	ครั้งดิบ	3	ຄັງດິບ	ດຶຊີ
47	คราบแมงมุม	1	ຄອບແມງມຸມ	ດຶງແມງມຸມ
48	ควย,หัว	1	ควย , ຫວ	ດຶງ , ຫູ
49	ควยด่อน,ชี	1	ควยດອນ , ຮີ	ດຶງຊອນ , ອີ
50	ควยด่อน,เขา	1	ควยດອນ , ຄື້ອ	ດຶງຊອນ , ເອົາ
51	ควาง(ขี่ควาง?),ชี	1	ควງ (ຮີກວງ), ຮີ	ດຶງ(ອີດຶງ), ອີ
52	ควาย	1	ควย	ດຶງ
53	ควาย,เขา	3	ควย , ຄື້ອ	ດຶງ , ເອົາ
54	ควาย,หนัง	1	ควย , ຫໜັງ	ດຶງ , ພຸດ
55	ควายด่อน,ชี	1	ควยດອນ , ຮີ	ດຶງຊອນ , ອີ
56	ควายด่อน,เขา	1	ควยດອນ , ຄື້ອ	ດຶງຊອນ , ເອົາ
57	ควายด่อน,ตุก	3	ควยດອນ , ດູກ	ດຶງຊອນ , ຊຸ
58	ควายด่อน,บี	1	ควยດອນ , ບີ	ດຶງຊອນ , ບີ
59	ควายด่อน,เยียว	1	ควยດອນ , ຫຼົງ	ດຶງຊອນ , ຫຼົງ
60	ควายด่อน,แห้ง,ชี	1	ควยດອນແຫ້ງ , ຮີ	ດຶງຊອນແຫ້ງ , ອີ
61	ควายดำ,ขนหาง	1	ควยດຳ , ຂົນຫງ	ດຶງຊຳ , ຂົນຫງ
62	ควายดำ,เขา	2	ควยດຳ , ຄື້ອ	ດຶງຊຳ , ເອົາ
63	ควายดำ,หนัง	5	ควยດຳ , ຫໜັງ	ດຶງຊຳ , ພຸດ

ลำดับ	ชื่อสัตว์	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิจิตร	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
64	ควายเผือก,เขา	1	ควอชคย็อง , กจอ	คววญ็อง , เหา
65	คั้งดิบ	3	คั้งดิบ	คฉฉิ
66	คั่นคาก	6	คัชคอง	คุดา
67	คั่นคาก,ตับ	1	คัชคอง , ลัช	คุดา , ตั
68	คั่นคากแดง	1	คัชคองคค	คุดาแฉ
69	คั่นคากตัวตาย	1	คัชคองคคคค	คุดาตัมตัม
70	คั่นคากตากแดด	1	คัชคองคคคคคค	คุดาตัมแฉ
71	คั่นคากตายซาก	1	คัชคองคคคคคค	คุดาตัมคค
72	คาก,หนัง	1	คอง , คค	ดา , หุค
73	คานต่อ	1	คอบค	ดวตัม
74	คาบแมงมุม	1	คอบคคคคค	ดวคคคค
75	ไค(ไข)ขาว	1	คค (คค) คค	คค (คค) คค
76	จัว,ซี่	2	จค , คค	คค , คค
77	จัว,เขา	1	จค , กจอ	คค , เหา
78	จัว,หัว	1	จค , คค	คค , หุค
79	งู,คราบ/คาบ	5	ง , คคค	คค , คค
80	งู,ปี	2	ง , คค	คค , คค
81	งูเขียว,หัว	2	งคค , คค	คคค , หุค
82	งูทำทาน	1	งคคคคค	คคคคคค / คคคค
83	งูทำทาน,ตุก	3	งคคคคค , คค	คคคคคค , คค
84	งูทำทาน,หัว	1	งคคคคค , คค	คคคคคค , หุค
85	งูสิง,ตุก	1	งคค , คค	คคคคคค , คค
86	งูเหลือม	1	งคคคคค	คคคคคค
87	งูเหลือม,คอ	1	งคคคคค , คค	คคคคคค , คค
88	งูเหลือม,คาง	1	งคคคคค , คค	คคคคคค , คค
89	งูเหลือม,ตุก	1	งคคคคค , คค	คคคคคค , คค
90	งูเหลือม,ปี	26	งคคคคค , คค	คคคคคค , คค
91	งูเห่า,หัว	3	งคค , คค	คคคค , หุค
92	เงา,แมง	3	งค , คค	คค , คค
93	จงอาง	1	งคค	คคค
94	จ่ามะขิน,หนัง	1	จคคคคค , คค	จคคคคค , หุค
95	จิงจิกโกะ	1	จคคคคค	จคคคคค
96	จูดจี	2	จคค	จคคคคค

ลำดับ	ชื่อสัตว์	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
97	จุดจี๋	2	จ๑จ๑	จ๑จ๑
98	ชนะ, ลีน	1	จ๑, ๑๑	จ๑, ๑๑
99	ข้าง, ขี้	2	จ๑, ๑	จ๑, ๑
100	ข้าง, งา	6	จ๑ ๑๑	จ๑, ๑๑
101	ข้าง, ดุก(ดุก)/ข้าง, ดูก	2	จ๑, ๑๑	จ๑, ๑๑
102	ดงขี้หมู(ด้วง?)	1	จ๑จ๑, ๑๑	จ๑จ๑, ๑๑
103	ด้วง	1	๑๑	๑๑
104	ตงอาจ	1	๑๑๑	๑๑๑
105	เต่าขี้ก้น, ออง/กระดอง	1	๑๑๑๑, ๑๑/๑๑๑	๑๑๑๑, ๑๑/๑๑๑
106	เต่าน้อย, ออง/กระดอง	1	๑๑๑๑, ๑๑/๑๑๑	๑๑๑๑, ๑๑ / ๑๑๑
107	เต่าบวก	1	๑๑๑๑๑	๑๑๑๑
108	เต่าเพ็ก, เกิด/เกล็ด	2	๑๑๑๑๑, ๑๑๑	๑๑๑๑, ๑๑๑
109	เต่าเพ็ก, ปี	1	๑๑๑๑๑, ๑	๑๑๑๑, ๑
110	เต่าพอก	1	๑๑๑๑๑	๑๑๑๑
111	นก, ดูก	1	๑๑, ๑๑	๑๑, ๑๑
112	นกกดอ้อย, ดูก	1	๑๑๑๑๑, ๑๑	๑๑๑๑๑, ๑๑
113	นกขุม, ดูก	3	๑๑๑๑๑, ๑๑	๑๑๑๑๑, ๑๑
114	นกยาง, ปี	1	๑๑๑๑๑, ๑	๑๑๑๑, ๑
115	นกยูง, หาง	2	๑๑๑๑๑, ๑๑๑	๑๑๑๑, ๑๑๑
116	นกยูง, หางทวน	1	๑๑๑๑๑, ๑๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑, ๑๑๑๑๑
117	นอ	2	๑๑	๑๑
118	นonga	10	๑๑๑	๑๑๑
119	บั้งก๊อ้อม	3	๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑๑๑ ๑๑๑๑
120	บั้ง, ขว	1	๑๑, ๑๑๑	๑๑, ๑๑
121	เปี้ย	1	๑๑๑	๑๑๑
122	ปลาเซ้ง, หัว	1	๑๑๑๑๑, ๑๑	๑๑๑๑, ๑๑
123	ปลาเต็ด, ขี้	1	๑๑๑๑๑, ๑	๑๑๑๑, ๑
124	ปลาแตก	1	๑๑๑๑๑	๑๑๑๑ ๑๑๑๑
125	ปลาน้อย	1	๑๑๑๑	๑๑๑๑
126	ปลาบึก, เฝียง	1	๑๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑, ๑๑
127	ปลาฝา	1	๑๑๑๑	๑๑๑๑

ลำดับ	ชื่อสัตว์	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
128	ปลาฝา,ไล	3	ปอ๖๖ ,ไล	บาฉา ,ไล
129	ปลิง,เลือด	1	ปิง ,ล๖๖๐	ปึ ,เลื๖
130	ปากขึ้นไม้(ปลวก)	1	ปอ๖๖๖๖	ปุ๖๖๖
131	ปากขึ้นไม้ม่วงกาสอ	1	ปอ๖๖๖๖๖๖๖๖๖๖	ปุ๖๖๖๖๖๖๖๖
132	ปากกลมไม้	1	ปอ๖๖๖๖๖๖	ปุ๖๖๖๖๖
133	ปอมแจ,ซี	1	ปอ๖๖๖๖ ,ซี	ปุ๖๖๖๖ ,ซี
134	ปา,คาว	1	ปอ ,ค๖๖	บา ,ค๖
135	ปา,ปิ้ง	1	ปอ ,ปิง	บา ,ปึ
136	ปาก่อ,หัว	1	ปอ๖ ,หัว	บา๖ ,หุ
137	ปาก้าว,ตุก	1	ปอ๖๖๖ ,ตุ๖	บา๖๖๖ ,ตุ
138	ปาเค็ด,ปาแตก	1	ปอ๖๖๖๖ ,ปอ๖๖๖๖	บา๖๖๖๖ , บา๖๖๖
139	ปาฝา,ตุก	3	ปอ๖๖๖ ,ตุ๖	บาฉา ,ตุ
140	ปาฝา,ไล	1	ปอ๖๖๖ ,ไล	บาฉา ,ไล
141	ปาฝา,ออง	2	ปอ๖๖๖ ,อ๖๖	บาฉา ,อึ
142	ปาหางนกยูง	1	ปอ๖๖๖๖๖๖๖๖	บา๖๖๖๖๖๖๖
143	ปีกไก่	1	ป๖๖๖	ปึ๖๖
144	ปู	2	ป๖	ป๖
145	ปูดิบ	1	ป๖๖๖	ป๖๖๖
146	เปิด,ตุก	2	ป๖๖๖ ,ตุ๖	ป๖๖๖ ,ตุ
147	เปิด,ปี	1	ป๖๖๖ ,ปี	ป๖๖๖ ,ปี
148	เปิด,เลือด	1	ป๖๖๖ ,ล๖๖๐	ป๖๖๖ ,เลื๖
149	ผมหยุง	3	ป๖๖๖๖๖	ป๖๖๖๖
150	เผิง	1	ป๖๖๖	ป๖๖๖
151	โพ้นเหม้น	1	ป๖๖๖๖๖๖๖	ป๖๖๖๖๖๖
152	ฟาน,เขา	3	ป๖๖๖ ,เขา	ป๖๖๖ ,เฮ
153	ฟาน,หนัง	2	ป๖๖๖ ,หนัง	ป๖๖๖ ,น๖
154	ฟานเหี้ย,หนัง	1	ป๖๖๖๖๖๖๖ ,หนัง	ป๖๖๖๖๖๖ ,น๖
155	ภู่แมง	3	ป๖๖ ,แม๖	ป๖๖๖ ,แม
156	มดแดง	5	ป๖๖๖๖๖	ป๖๖๖๖
157	มดส้ม	1	ป๖๖๖๖๖	ป๖๖๖๖
158	มันปูหิน	1	ป๖๖๖๖๖๖๖	ป๖๖๖๖๖
159	มันหมู	1	ป๖๖๖๖๖	ป๖๖๖๖
160	มันหมูน้อย	1	ป๖๖๖๖๖๖๖	ป๖๖๖๖๖

ลำดับ	ชื่อสัตว์	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
161	ม้า,ขี่	2	มอ ,ขี่	ผา ,อิ
162	ม้า,ตุก	1	มอ ,ตุก	ผา ,ตุ
163	เม่น	1	มณ	ผะ
164	แมงจอต,ขี่	1	มจจจจ	ผุจจจ
165	แมงเงา	2	มจจจจ	ผุจจจ
166	แมงเงา,คาบ	1	มจจจจ ,คอบ	ผุจจจ ,ดจ
167	แมงมุม	1	มจจจจ	ผุจจจ
168	แมงมุม,คราบ/คาบ	8	มจจจจ ,คอบ	ผุจจจ ,ดจ
169	แมงใย,ขี่/แมงใย,ขี่	5	มจจจ ,ขี่	ผุจจ ,อิ
170	แมงใย,ฮัง	1	มจจจ ,ฮัง	ผุจจ ,ตุ
171	แมงใยเคี้ยว (แมงใย เคี้ยว?)	1	มจจจจคจ	ผุจจจจ
172	แมงลิ้นหมา	1	มจจจจจจ	ผุจจจจ
173	แมงวัน	2	มจจจจ	ผุจจจ
174	แมงสาบ	3	มจจจจ	ผุจจจ
175	แมว,แมว	1	มจจ ,มจจ	ผุจ ,ผุจ
176	แมว,เลือด	1	มจจ ,มจจจ	ผุจ ,ผุจจ
177	แมวขาว,ตุก	1	มจจจจ ,ตุก	ผุจจจ ,ตุ
178	แมวคา,เล็บ	1	มจจจคจ ,มจจ	ผุจจจ ,ผุจ
179	แมวดำ	1	มจจจจ	ผุจจจ
180	แมวดำ,ตั้ง	1	มจจจจ ,ตั้ง	ผุจจจ ,ตุ
181	แมวดำ,ตุก	4	มจจจจ ,ตุก	ผุจจจ ,ตุ
182	แมวดำ,เลือด	2	มจจจจ ,มจจจ	ผุจจจ ,ผุจจ
183	ยุง,หาง	2	ยจ ,ยจ	ยจ ,ยจ
184	เยื้อง,เขา	7	ยจจจ ,ยจจ	ยจจ ,ยจ
185	เยื่อเดือน	1	ยจจจจจจ	ยจจจจ
186	แรด,ตุก	2	รจจ ,ตุก	รจจ ,ตุ
187	ลิงมอน	1	ยจจจจ	ยจจจ
188	ลิงลม	1	ยจจจ	ยจจจ
189	ลิงลม,ตุก	5	ยจจจจ ,ตุก	ยจจจ ,ตุ
190	ลิ้นทะเล	1	ยจจจจ	ยจจจ
191	ลิ้นหมา,แมง	6	ยจจจจ ,มจจ	ยจจจ ,ผุจ
192	เล็บม้า	1	มจจจจ	ผุจจจ
193	แล่น,ลิ้น	1	มจจจ ,ยจ	ผุจจ ,ยจ

ลำดับ	ชื่อสัตว์	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิจิตรโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
194	วัน,แมง	5	วัน ,แมง	วัน ,แมง
195	ส้มปลาปัก	1	ส้มปลาปัก	ส้มปลาปัก
196	สังข์	1	สังข์	สังข์
197	สาบ,แมง	1	สาบ ,แมง	สาบ ,แมง
198	เสือ,แพว/แพ้ว	8	เสือ ,แพว	เสือ ,แพว
199	เสือ,ตุก	2	เสือ ,ตุก	เสือ ,ตุก
200	ไล่เดือน	8	ไล่เดือน	ไล่เดือน
201	ไล่เดือนก้อม	1	ไล่เดือนก้อม	ไล่เดือนก้อม
202	ไล่เดือนแดง	1	ไล่เดือนแดง	ไล่เดือนแดง
203	หมาดำ,แพ้ว	1	หมาดำ ,แพว	หมาดำ ,แพว
204	หมาดำ,ตุก	5	หมาดำ ,ตุก	หมาดำ ,ตุก
205	หมาดำ,เล็บ	1	หมาดำ ,เล็บ	หมาดำ ,เล็บ
206	หมาดำ,เลือด	3	หมาดำ ,เลือด	หมาดำ ,เลือด
207	หมาใน,ตุก	1	หมาใน ,ตุก	หมาใน ,ตุก
208	หมี,แพ้ว	4	หมี ,แพว	หมี ,แพว
209	หมี,ตุก	1	หมี ,ตุก	หมี ,ตุก
210	หมู,ซี่	2	หมู ,ซี่	หมู ,ซี่
211	หมู,แพ้ว	1	หมู ,แพว	หมู ,แพว
212	หมู,น้ำมัน	1	หมู ,น้ำมัน	หมู ,น้ำมัน
213	หมู,หัว	1	หมู ,หัว	หมู ,หัว
214	หมูเชิง,ซี่	1	หมูเชิง ,ซี่	หมูเชิง ,ซี่
215	หมูเถื่อน,ซี่	1	หมูเถื่อน ,ซี่	หมูเถื่อน ,ซี่
216	หมูเถื่อน,ดี	1	หมูเถื่อน ,ดี	หมูเถื่อน ,ดี
217	หมูบ้าน,ซี่	1	หมูบ้าน ,ซี่	หมูบ้าน ,ซี่
218	หมูป่า,ซี่	2	หมูป่า ,ซี่	หมูป่า ,ซี่
219	หอย	1	หอย	หอย
220	หอย,ไข่	1	หอย ,ไข่	หอย ,ไข่
221	หอย,เปลือก	1	หอย ,เปลือก	หอย ,เปลือก
222	หอยกวาง/หอยกวาง	2	หอยกวาง / หอยกวาง	หอยกวาง / หอยกวาง
223	หอยจูบ	2	หอยจูบ	หอยจูบ
224	หอยจูบ,หัว	1	หอยจูบ ,หัว	หอยจูบ ,หัว
225	หอยเลื้อ	2	หอยเลื้อ	หอยเลื้อ
226	หอยเลื้อ,หัว	1	หอยเลื้อ ,หัว	หอยเลื้อ ,หัว

ลำดับ	ชื่อสัตว์	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
227	หอยเลื้อยตายขั่ว(ควั่ว)	1	ขวฺกฉัณฉวอสรอ	ขวฺg]nV9kW-:Yk
228	หอยเลื้อยตายหางย	1	ขวฺกฉัณฉวอสรอ	ขวฺg]nV9kWs:kW
229	หัวใจแรด,เลือด	1	ขวฺฉัณฉวอ,ฉัณฉ	ขวฺฉัณฉว,ฉัณฉ
230	หางยุง	5	ขวฺอ	ขk"p ^๙
231	เหยียดิน/เหยียดิน/เหยียดิน	5	กขฉัณฉว/กขฉัณฉว/กขฉัณฉว	ขวฺฉัณฉว, ขวฺฉัณฉว/ขวฺฉัณฉว
232	เหา	1	กขฉ	ขว
233	เหี้ย,หนั่ง	1	กขฉ, ขวฺ	ขว, ขว
234	เห่คน	1	กขฉ	ขว
235	เห่หมา	1	กขฉ	ขว
236	ออกดอกข้าง	1	ฉฉฉฉฉฉ	ฉฉฉฉฉฉ
237	เอ็กปาฝา(อกปลาฝา)	1	ฉฉฉฉฉ (ฉฉฉฉฉ)	ฉฉฉฉ (ฉฉฉฉ)
238	เอียนน้อย	1	ฉฉฉฉ	ฉฉฉ
239	เอียนใหญ่	1	ฉฉฉฉ	ฉฉฉ
240	ฮังต่อ	1	ฮัง	ฮัง
241	ฮังแตน	1	ฮัง	ฮัง
242	เอือด	1	ฉฉฉ	ฉฉฉ
243	แฮ้ง,ตุก	11	แฮ้ง,ตุก	แฮ้ง,ตุก
244	แฮด,แฮ้ว	1	แฮด,แฮ้ว	แฮ้ง,แฮ้ง
245	แฮด,นอ	3	แฮด,นอ	แฮ้ง,นอ
246	แฮด,หนั่ง	2	แฮด,หนั่ง	แฮ้ง,แฮ้ง

ภาคผนวก 4.3
อนุกรมนามธาตุวัตถุ

ลำดับ	ชื่อธาตุ	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1	ก้อนเกลือ/เกลือ	14	ภณบกรฐ์ธ/ภฐ์ธ	ตฺฐธ/ตฺฐธ
2	ก้อนเกลือเผาไฟ	1	ภณบกรฐ์ธณ(ไข)	ตฺฐธณ(ไข)
3	การบูร	1	ภณบ	ตฺฐบ
4	เกลือเทศ	1	ภฐ์ธณ	ตฺฐธณ
5	เกลือก้อน, หัว	1	ภฐ์ธภณบ, บธ	ตฺฐธตฺฐ, บธ
6	แก้วจันทะคาด	1	ภณบขณบคณ	ตฺฐขณบคณ
7	ขี้ขาง	1	ฐ์ธ ฐ์ธ	ธธ ธธ
8	ขี้เจีย	1	ฐ์ธข	ธธข
9	ขี้เจียดิบ	1	ฐ์ธขณบ	ธธขณบ
10	ขี้กสักกะตี/ขี้กสักกะไคลิงค์ / ขี้กสักกะไคลิง	3	ฐ์ธภณบคณ/ ฐ์ธภณบคณ(ไข)/ ฐ์ธภณบคณ(ไข)	ธธภณบคณ/ธธภณบคณ(ไข)/ ธธภณบคณ(ไข)
11	ขี้เหมี้ยงเหล็ก/ขี้เหล็ก/ขี้เหลง(ขี้ เหล็ก, ขี้เหมี้ยง)	3	ฐ์ธขณบ/ ฐ์ธขณบ/ฐ์ธขณบ/ ฐ์ธขณบ	ธธขณบ/ธธขณบ/ ธธขณบ/ธธขณบ
12	คำ	3	คณ	คณ
13	คำอ้อย	1	คณข	คณค
14	เงิน	3	คณ	คณ
15	เงินคำ	2	คณคณ	คณคณ
16	เงินด้าง	1	คณคณ	คณคณ
17	ขี้น/ขี้น	10	คณ	คณ
18	ดั่งกุ่มกาม	1	คณคณคณ	คณคณคณ
19	ดั่งไม้แก	1	คณคณคณ	คณคณคณ
20	ดั่งไม้ขาม	1	คณคณคณ	คณคณคณ
21	ดั่งอิทก	1	คณคณคณ	คณคณคณ
22	ดินแคะ	1	คณคณคณ	คณคณคณ
23	ดินจี้	1	คณคณคณ	คณคณคณ
24	ดินชาย	1	คณคณคณ	คณคณคณ
25	ดินแดง	1	คณคณคณ	คณคณคณ
26	ดินประสีว	1	คณคณคณ	คณคณคณ
27	ดินปลวก	1	คณคณคณ	คณคณคณ
28	ดินหนทาง	1	คณคณคณ	คณคณคณ

ลำดับ	ชื่อธาตุ	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
29	ดีเกลือ	1	ດິຄຣູ້ອ	ຊິເຊີດ
30	ตั้งโคยเสียด	1	ຕັງໂຄຍສ້ອກ	ຕັງໂຄຍນຸດ
31	เถ้ากลางคี่/เท่า(ขี้เถ้า)กลางคี่/เท่า (เถ้า)กลางคี่/เท่ากลางคี่/เท่าทางคี่	11	ຄອກຊູງອັກ/ຄບອ(ຮິຄອ) ຊູງອັກ /ຄບອຊູງອັກ ຄບອກຊູງອັກ	ເຈົາຕູງດີ/ເຈົາ(ອີເຈົາ) ຕູງດີ/ເຈົາຕູງດີ ເຈົາຕູງດີ
32	ทองแดง	1	ທອງແດງ	ຊີແຂ
33	ทองเหลือง	1	ທອງເຫຼືອງ	ຊີເຫຼີດ
34	นมผา	8	ນົມຝາ	ຕູ໊ຜາ
35	ปูน	1	ປູນ	ປູນ
36	ปูนละคร/ปูนละครอน	2	ປູນລະຄອນ	ປູນລະຄອນ
37	มหาหิงค์	2	ສະຫວາງ	ຜະຫາງ
38	มาด	4	ສອດ	ຜູ
39	สันหุน(สารหุน)/สันหุน	2	ສັນຫຸນ(ສາຣຫຸນ)ສັນຫຸນ	ນັນຫຸນ (ນາຸຫຸນ) ນັນຫຸນ
40	สารส้ม/หินส้ม	3	ສາຣສົມ ຫົບສົມ	ນາຸນິ ຫຼິນິ
41	สียายอน	1	ສີອອອອ	ນິພາພູນ
42	หรดาน/หอละดาน	3	ຫົຣດອນ	ທົຣະດູນ
43	หั่วเหล็ก	1	ຫວັດຫຼັກ	ຫຼິງເຊັດ
44	หินขาว	1	ຫົບຂອນ	ຫຼິງຂຸນ
45	หินแท่/หินแอ่	2	ຄົບແທ/ ຫົບແທ	ຫຼິງແທ/ ຫຼິງແອ
46	เหยื่อเหล้าตากแดด	1	ເຍື້ອເລົ້າຕອກແດດ	ເຢງິດເຢງິດວາແຂ
47	เหล็กขาง	1	ເລັກຂາງ	ເຢງິດຂາງ

ภาคผนวก 4.4
อนุกรมนามน้ำกระสายยา

ลำดับ	ชื่อน้ำกระสาย	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1	งา,น้ำมัน/น้ำมันงา/มันงา	20	งอ, งอฆบ/ งอฆบงอ/ งอฆบ	ฉา, ฉัฆ/ ฉัฆฉา/ ฉัฆ
2	นม/น้ำนม	18	บมง บอฆม	จิ/ จัจิ
3	นาว/น้ำมะนาว/น้ำหมากนาว	22	บอว/บอฆบ:บอว /บอฆบอวบอว	ฌ/ ฉัฆ:ฌ/ ฉัฆัวฌ
4	น้ำ	2	บอ	จิ
5	น้ำ(ส่าง)กล้วยตืบ/น้ำกล้วยตืบ	5	บอ(ฆอ)ฆวอชฉบ/ บอฆวอชฉบ	ฉัฆวอฆวอชฉิ/ ฉัฆวอชฉิ
6	น้ำแกบเนา	1	บอฌบชบฉบ	ฉัฆฌฉิ
7	น้ำข่า	2	บอฆอ	ฉัฆา
8	น้ำขามป้อม	1	บอฆอฆบฉบ	ฉัฆาฆบ
9	น้ำข้าว	1	บอฆอว	ฉัฆอ
10	น้ำข้าวเจ้า/น้ำเข้าเจ้า	18	บอฆอวบอว/ บอฆอวบอว	ฉัฆอวอว/ ฉัฆอวอว
11	น้ำข้าวตอแดง	2	บอฆอวฉัฆอ	ฉัฆอฉัฆ
12	น้ำขิง	1	บอฆอ	ฉัฆอิ
13	น้ำขี้เฝ้ายตืบ	1	บอฆอิชฉบ	ฉัฆอิชฉิ
14	น้ำเข้า(ข้าว)หมาก	1	บอฆอ (อว)ฆบอว	ฉัฆอ(อว)ฆบ
15	น้ำไขเป็ดเอาแต่ไขขาว	1	บอ(ฆอ)ฉัฆอฉัฆอ(อว)ฆอ	ฉัฆอ(อว)ฆอ(อว)ฆอ
16	น้ำคาวเอียน	2	บอฆอวอฆบ	ฉัฆอวอฆ
17	น้ำค้ำ	1	บอฆอ	ฉัฆอ
18	น้ำค้ำเงิน/น้ำเงินค้ำ/น้ำเงินค้ำ	4	บอฆอฉัฆอ/บอฆอฉัฆอ/ บอฆอฉัฆอ	ฉัฆอฉัฆอ/ฉัฆอฉัฆอ/ฉัฆอ
19	น้ำงา	3	บอฆอ	ฉัฆา
20	น้ำเงิน	1	บอฆอ	ฉัฆอิ
21	น้ำแจะ	1	บอฆอ:	ฉัฆอ:
22	น้ำไซคาคก/น้ำดินชายคาคก	2	บอ(ฆอ)ฉัฆอ/ บอฉัฆอฉัฆอ	ฉัฆอฉัฆอ/ ฉัฆอฉัฆอ
23	น้ำดอกค้ำ	1	บอฆอฆอ	ฉัฆอฆอ
24	น้ำตกลอก	1	บอฆอฉัฆอ	ฉัฆอฉัฆอ
25	น้ำต้ม	1	บอฆอ	ฉัฆอ
26	น้ำเต้าน้อย	1	บอฆอฉัฆอ	ฉัฆอฉัฆอ

ลำดับ	ชื่อน้ำกระสาย	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
27	น้ำเต้าแล้ง	1	ธอ๑๓๑๖	ด๑๓๑๖
28	น้ำถั่วชะแตก	1	ธอ๑๓๑๖๑๑	ด๑๓๑๖๑๑
29	น้ำท่า	15	ธอ๑๓๑	ด๑๓๑
30	น้ำท่า(ซีเถ้า)	1	ธอ๑๓๑ (ธ๑๑๑)	ด๑๓๑ (ธ๑๑๑)
31	น้ำท่า(เถ้า)กวาง(กลาง)คี่	1	ธอ๑๓๑(ธ๑๑)กว๑๑(กว๑๑)คี่	ด๑๓๑(ธ๑๑)ค๑๑(ค๑๑)คี่
32	น้ำนมคน	2	ธอ๑๓๑๑๑	ด๑๓๑๑๑
33	น้ำน้อย	1	ธอ๑๓๑	ด๑๓๑
34	น้ำเน่, ราก	1	ธอ๑๓๑, ธ๑๑๑	ด๑๓๑, ธ๑๑๑
35	น้ำปึงเหลื่อม	1	ธอ๑๓๑๑๑๑๑	ด๑๓๑๑๑๑๑
36	น้ำใบตุม	2	ธอ๑๓๑๑	ด๑๓๑๑
37	น้ำใบหมากเฟื่อง	1	ธอ๑๓๑๑๑๑๑	ด๑๓๑๑๑๑๑
38	น้ำใบหมากยม	1	ธอ๑๓๑๑๑๑๑	ด๑๓๑๑๑๑๑
39	น้ำป่าหลอด/ปรอท	1	ธอ๑๓๑๑๑๑	ด๑๓๑๑๑๑
40	น้ำปูน	3	ธอ๑๓๑	ด๑๓๑
41	น้ำปูนใส	2	ธอ๑๓๑๑	ด๑๓๑๑
42	น้ำเปือกทองกลาง	1	ธอ๑๓๑๑๑๑๑๑๑	ด๑๓๑๑๑๑๑๑๑
43	น้ำเปือกอีสุ่ม	1	ธอ๑๓๑๑๑๑๑๑	ด๑๓๑๑๑๑๑๑
44	น้ำผักหมฟ้า	1	ธอ๑๓๑๑๑๑๑	ด๑๓๑๑๑๑๑
45	น้ำผึ้ง/น้ำผึ้ง/น้ำผึ้ง	22	ธอ๑๓๑/ ธอ๑๓๑	ด๑๓๑/ ด๑๓๑
46	น้ำพังคา/พังคา/ยาพังคา	49	ธอ๑๓๑๑๑/ธ๑๑๑๑๑๑๑๑๑	ด๑๓๑๑๑/ด๑๓๑๑๑๑๑๑๑
47	น้ำแพง	1	ธอ๑๓๑	ด๑๓๑
48	น้ำมดแดง	1	ธอ๑๓๑๑๑	ด๑๓๑๑๑
49	น้ำมวก	8	ธอ๑๓๑๑	ด๑๓๑๑
50	น้ำมวกสม	3	ธอ๑๓๑๑๑	ด๑๓๑๑๑
51	น้ำมะกรูด	1	ธอ๑๓๑๑๑	ด๑๓๑๑๑
52	น้ำมัน	3	ธอ๑๓๑	ด๑๓๑
53	น้ำมันงูเหลื่อม	1	ธอ๑๓๑๑๑๑๑๑	ด๑๓๑๑๑๑๑๑
54	น้ำมันปลาโพ	1	ธอ๑๓๑๑๑๑๑	ด๑๓๑๑๑๑๑
55	น้ำมันยาง	4	ธอ๑๓๑๑๑	ด๑๓๑๑๑
56	น้ำมันหมู/มันหมู	4	ธอ๑๓๑๑๑๑/ธ๑๑๑๑๑	ด๑๓๑๑๑๑/ด๑๓๑๑๑
57	น้ำมูตรเป็นกระสาย	1	ธอ๑๓๑๑๑๑๑๑๑	ด๑๓๑๑๑๑๑๑๑
58	น้ำเี่ยวเติกน้อย	1	ธอ๑๓๑๑๑๑๑	ด๑๓๑๑๑๑๑
59	น้ำลายย่าวอม	1	ธอ๑๓๑๑๑๑๑๑	ด๑๓๑๑๑๑๑

ลำดับ	ชื่อน้ำกระสาย	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
60	น้ำส้มซ่า	2	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
61	น้ำส้มป่อย	1	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
62	น้ำส้มฮักผักคาด	1	บ่อลิมขุรวิคคอด	คัมภีร์
63	น้ำสร้างน้อย	1	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
64	น้ำล้างไซคา/น้ำล้างไซคาคก	2	บ่อลิมขุ/บ่อลิมขุ	คัมภีร์/คัมภีร์
65	น้ำล้างนก	1	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
66	น้ำล้างน้อย/ล้างน้อย	19	บ่อลิมขุ/ลิมขุ	คัมภีร์/คัมภีร์
67	น้ำสุรา/น้ำเหล้า/เหล้า	109	บ่อลิมขุ /บ่อลิมขุ /ลิมขุ	คัมภีร์ /คัมภีร์ /คัมภีร์
68	น้ำไล่เดือน/น้ำเหยื่อเดือน/น้ำเหวยดิน(น้ำเหยื่อดิน)	18	บ่อลิมขุ/บ่อลิมขุ/บ่อลิมขุ/บ่อลิมขุ	คัมภีร์/คัมภีร์/คัมภีร์/คัมภีร์
69	น้ำหน่อไม้	1	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
70	น้ำหมอนิล	2	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
71	น้ำหมอนึ่ง/นึ่ง	3	บ่อลิมขุ/ลิมขุ	คัมภีร์/คัมภีร์
72	น้ำหมากพ้าว	2	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
73	น้ำหมากฟัก	1	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
74	น้ำหย้าผากควาย	1	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
75	น้ำหย้าแพด/หญ้า	2	บ่อลิมขุ/ลิมขุ	คัมภีร์/คัมภีร์
76	น้ำหอม	1	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
77	น้ำหอยจูบ	1	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
78	น้ำหินแฮ่	1	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
79	น้ำเหยื่อน้อย	1	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
80	น้ำเหล้าเด็ด/เหล้าเด็ด	8	บ่อลิมขุ/ลิมขุ	คัมภีร์/คัมภีร์
81	น้ำเหล้าโท/สาโท	2	บ่อลิมขุ/ลิมขุ	คัมภีร์/คัมภีร์
82	น้ำออกบ่อ	1	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
83	น้ำอ้อย	10	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
84	น้ำอ้อยดำ	3	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
85	น้ำอ้อย	2	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
86	มันจู	1	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
87	ส้มพ้อเป็นน้ำ	3	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
88	เหล้าไหน้อย	1	บ่อลิมขุ	คัมภีร์
89	อ้อยดำฝนพังกา	1	บ่อลิมขุ	คัมภีร์

ภาคผนวก 4.5
อนุกรมนามเห็ดรา

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1	ไค/ตะไคร้แองน้ำใหญ่/ไคแองน้ำ/ แองน้ำ,ไค	5	ไค/ ตะไคถฺยงอ์หญฺ/ ไคถฺยงอ์/ ถฺยงอ์, ไค	ได/ต:ไดถฺยงอ์หญฺ/ ไดถฺยงอ์/ถฺยงอ์,ได
2	ไคตงชาน(ไคตงชาน?)	1	ไคถฺยงอ์	ไดถฺยงอ์
3	เห็ดขาม	1	ถฺยงอ์	หญฺ
4	เห็ดขี้ควาย	4	ถฺยงอ์	หญฺ
5	เห็ดขี้ม้า	1	ถฺยงอ์	หญฺ
6	เห็ดจิ้ง(ร่ม)	1	ถฺยงอ์ (ร่ม)	หญฺ (ร)
7	เห็ดชะวก(ชะงาก)	1	ถฺยงอ์(ชะงาก)	หญฺ(ชะง)
8	เห็ดดาง(ดางแห?, กระด้าง?)	1	ถฺยงอ์ (ดางแห, ระดาง)	หญฺ(ดางแห,ระดาง)
9	เห็ดดางแห	1	ถฺยงอ์	หญฺ
10	เห็ดพิมาน	2	ถฺยงอ์	หญฺ

ภาคนวนก 4.6
 อนุกรมนามระบุหมวดไม่ได้

ลำดับ	ชื่ออื่น ๆ	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1	กองแก้ว	1	ກອງກວ	ຕື້ແຕ່ງ
2	ก้อนขี้เหยื่อเดือน	1	ກອນຂີ້ເຍື່ອເດືອນ	ຕູ້ອື່ງເຢື້ອເຢື້ອ
3	เกิดโพสี	1	ກຳດັບສີ	ເຕື້ໂຕນີ
4	แกนผูกควาย	1	ເກນຜູ້ຄວອຍ	ແຕ່ຜູ້ດູງ
5	ขวยซี่	3	ຂວຍຮີ	ອູງອີ
6	ขั้วนมอ่อนน้ำ	1	ຂົ້ວນມ໌ອ່ນນ້ຳ	ອຸດນຸ່ມດີ
7	ขวยมดง่าม	1	ຂວຍມງດຸງອມ	ອູງຜູ້ລູ
8	ซี่แป้ง	1	ຮີແປ້ງ	ອີແປ
9	ซี่มะ	1	ຮີມະ	ອີຜະ
10	ซี่ແห้ง	4	ຮີແຫງ	ອີແທ
11	ขุมมันยาง	1	ຂຸມມັນຍາງ	ອຸມຜູ້ຍາງ
12	คกชอย	1	ຄົກຈຸ່ງ	ດູ້ຈຸ
13	ค้างต่อ	1	ຄາງຕ່	ດູ້ຕ່
14	คำภามา	1	ຄໍ່ອພອມອ	ດໍ່ພາມາ
15	คำหมากแห้ง	2	ຄໍ່ອພອກແຫງ	ດໍ່ພາແທ
16	เคาควายขาดคาค้าง	1	ເກອຸ່ຄວອຍຮອດຄອດຸ່ງ	ເກົາດູງອຸດາຊຸ່
17	เคือขึ้น	1	ເກື້ອຂື້ນ	ເກື້ອື້
18	จ้องแงงเหือ(เหือ)	1	ງອ່ງແກງເກື້ອ(ເກື້ອ)	ຊື່ແກງ (ເກື້)
19	งาซ้อง	1	ງອຮຸງ	ລາຊື່
20	งาไซ	1	ງອໄຊ	ລາໄ
21	เชือกหนังผูกข้าง	1	ເຮືອກພພງຜູ້ກຂຸງ	ເຮືອພຸ່ງຜູ້ຊຸງ
22	ซองถ่องเลว(แหลว)ตากง	1	ຂອງກອງເລວ(ແລວ)ຕາກງ ລອກງ	ຊື່ງຊຸງ (ແທງ)ຕາດື່ງ
23	ขายคาเหือน	1	ຂອຍຄອກຮີອຍ	ຊາງດາເຮືດ
24	ไซคา,หญ้า	1	ໄຊຄອ , ທຸງອ	ໄລດາ , ທຸງ
25	ดินลกไก่	1	ດິນລັກໄກ	ຊື່ລືໄ
26	ดินหัวขันไคแม่หม้าย	1	ດິນພວຸ້ງຂັນໄກມ່ນພອຍ	ຊື່ພຸ່ງຂັນແທງ
27	ตุกผี	1	ຕຸກຜີ	ຊື່ຜີ
28	ตอกกัวขวา	4	ຕອກກົວຂວອ	ຕູ້ຕື່ງອາ
29	ตอกกัวซ้าย	8	ຕອກກົວຂອຍ	ຕູ້ຕື່ງຍາງ
30	ตอกกัวซ้ายกัวขวา	1	ຕອກກົວຂອຍກົວຂວອ	ຕູ້ຕື່ງຍາງຕື່ງອາ
31	ตุตือลงท่าแก่นกลางน้ำ	1	ຕຸຕື່ງລຸ່ງທ່າເກ່ນກາງນ້ຳ	ຕູ້ເກື້ອລຸ່ງແຕ່ງລຸ່ງ

ลำดับ	ชื่ออื่น ๆ	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
			ธ่อ	
32	บันได	1	ช๓๓ไค	ป๓๓ไค
33	ปลายเหล็กชี้	1	ป๓๓อ๓๓๓๓๓๓	ป๓๓๓๓๓๓๓
34	ปอกปูน	1	ป๓๓๓๓๓	ป๓๓๓
35	ปะทาย	1	ป๓๓๓๓	ป๓๓๓
36	ปายสากมือ	1	ป๓๓๓๓๓๓	ป๓๓๓๓๓
37	ปายหอก	1	ป๓๓๓๓๓	ป๓๓๓๓
38	ปายแหลมเอียน	1	ป๓๓๓๓๓๓๓๓๓	ป๓๓๓๓๓๓๓
39	ผมหย่ง	3	ผ๓๓๓๓	ผ๓๓๓
40	ผ้าเงินคำ	1	ผ๓๓๓๓๓๓	ผ๓๓๓๓
41	พันจองเซ็ด	1	ผ๓๓๓๓๓๓	ผ๓๓๓๓
42	เพ็กขมทาง	1	ผ๓๓๓๓๓๓	ผ๓๓๓๓
43	เพิง(เพื่อง)โหลสมคาม/เพื่องโหลสมคาม	2	ผ๓๓๓(ผ๓๓๓๓) ผ๓๓๓๓๓๓๓๓/ ผ๓๓๓๓(ผ๓๓๓๓๓๓๓)	ผ๓๓ (ผ๓๓๓) ๓๓๓๓๓/ ผ๓๓๓๓๓๓๓๓
44	มานวัง	1	ผ๓๓๓๓	ผ๓๓๓
45	ไม้ตีนต้องปักตุ	1	ผ๓๓๓๓๓๓๓๓๓	ผ๓๓๓๓๓๓๓
46	ยอเกาคำ	1	ผ๓๓๓๓๓	ผ๓๓๓๓
47	ลูกขันได	2	ผ๓๓๓๓๓	ผ๓๓๓
48	เล็บตีน	2	ผ๓๓๓๓๓	ผ๓๓๓
49	สันข้าว	1	ผ๓๓๓	ผ๓๓
50	สบไถ/หมากสบไถ	2	ผ๓๓๓ / ๓๓๓๓๓๓๓	ผ๓๓ / ๓๓๓๓๓
51	สอดดำ	1	ผ๓๓	ผ๓๓
52	สันเตื่อ	1	ผ๓๓๓	ผ๓๓
53	สากเข้าเปือ	1	ผ๓๓๓๓๓๓	ผ๓๓๓๓
54	สากมอ	1	ผ๓๓๓๓	ผ๓๓๓
55	सानจวน	1	ผ๓๓๓๓๓	ผ๓๓๓
56	สามควาย	1	ผ๓๓๓๓๓	ผ๓๓๓
57	สามปีบขาว	1	ผ๓๓๓๓๓๓	ผ๓๓๓๓
58	สายกลอง	1	ผ๓๓๓๓	ผ๓๓๓
59	สายปือเด็กน้อย	2	ผ๓๓๓๓๓๓	ผ๓๓๓๓
60	สีมันมุดไหหนึ่ง	1	ผ๓๓๓๓๓๓๓	ผ๓๓๓๓๓
61	สีสากตีน	1	ผ๓๓๓๓๓	ผ๓๓๓
62	เสาค้ำขาน	1	ผ๓๓๓๓๓	ผ๓๓๓
63	เสาดั้งไม้	1	ผ๓๓๓๓, ๓๓	ผ๓๓๓, ๓๓

ลำดับ	ชื่ออื่น ๆ	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
64	หบกา	1	ขขระอ	ขฺขิเฑา
65	หมากจีด	1	ขขระวี่ด	ขฺขิฉี
66	หมากพลู/หมากภู	2	ขขระขขุ	ขฺขิเต ขฺขิเต
67	หัวคนตาย	1	ขขิขิขะอข	ขฺขิขิเต
68	หัวใจผี ?	1	ขขิเฑี	ขฺขิเฑี
69	ทำอาว	1	ขขัระอ	ขฺขิเฑ
70	เหล็กซีดิน	1	คขัระขีด	คฺคิฉี
71	ไธหิน	1	ไธขัระ	ไธขี

ภาคผนวก 4.7

อนุกรมนามโรค/ตำรับยา

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธึโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1	กกหูไค่,ยา	1	ກກຫຸໄຄ, ອິອ	คฺคฺหฺคฺ, อีว
2	กระบูนเลือดท้องใหญ่	1	ກະບູນເລືອດທ້ອງໃຫຍ່	คะบฺนฺເລືອດທ້ອງ
3	กลั่นซึกกลั่นเยี่ยว,ยา	1	ກຼັ່ນຊຶກກຼັ່ນເຍື້ວ, ອິອ	คฺลັນจฺจฺกฺ, อีว
4	กะแจวัด,ยา	1	ກະແຈວັດ, ອິອ	คะแຈວ, อีว
5	กะแจเวียน,ยา	1	ກະແຈວີຍັນ, ອິອ	คะแຈວຽນ, อีว
6	กะตุกกะเอิ้น	2	ກະຕູກກະເອີ້ນ	คะตุคฺคະເອີ
7	กะบูน,ยา	1	ກະບູນ, ອິອ	คะบฺน, อีว
8	กะบูนลม,ยา	2	ກະບູນລົມ, ອິອ	คะบฺนลฺ, อีว
9	กัถ,ยา	1	ກັດ, ອິອ	คฺถ, อีว
10	กัณ,ยา	1	ກັນ, ອິອ	คฺณ, อีว
11	กัณตุ่ม	1	ກັນຕຸ່ມ, ອິອ	คฺณຕຸ, อีว
12	กัณเลือดกัณยาง,ยา	1	ກັນເລືອດກັນຢາງ, ອິອ	คฺณເລືອດคฺນຽງ, อีว
13	กาก,ยา	1	ກອກ, ອິອ	คฺว, อีว
14	กากขาว,ยา	1	ກອກຂາວ, ອິອ	คฺวຂ, อีว
15	กาง	14	ກອງ	คว,
16	กาน	5	ກອນ	คว,
17	กำ,ยา/กำหลวงลงคอลงท้อง	2	ກ່ອ, ອິອ/ ກ່ອທຸງງຽງລຸ່ມລຸ່ມທ້ອງ	คฺว, อีว/ คฺวທຸງລຸ່ມລຸ່ມທ້ອງ
18	กิน,ยา(คิงเย็น)	1	ກິນ, ອິອ/ (ກິງເອີ້ນ)	คฺย, อีว/ (คฺยฺ)
19	กินแก้พิษยา	1	ກິນແກ້ພິຢາ	คฺยແຕທັງຢາ
20	กินจ้วน,ยา	2	ກິນຈຽນ, ອິອ	คฺยจ, อีว
21	กินตีบตี	1	ກິນຕິບຕີ	คฺยຕິບຕີ
22	กินใน,ยา	2	ກິນໃນ, ອິອ	คฺยໄ, อีว
23	กินผิด	8	ກິນຜິດ	คฺยຜີ
24	กิบปาก	1	ກິບປາກ	คฺยໂປ
25	เก็ดตุ่ม	1	ເກັດຕຸ່ມ	ເຄັຕຸ,
26	เกาแตก	1	ເກອາຕາກ	ເກົາແຕ
27	เกี้ยวดำ	2	ເກື້ວດຳ	ເກືວດຳ
28	แก้คอ	1	ແກ້ຄໍ	ແຄດ
29	แกดแฮดตัวผู้	2	ແກດແກດຕົວຜູ້	ແຄແຄຕຸງຜູ້
30	แกดแฮดตัวแม่	1	ແກດແກດຕົວແມ່	ແຄແຄຕຸງແມ່

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
31	แกมไข้นหวาย	1	การมไข้นหวาย	แฏไอนหวาย
32	แกมตุ่ม	2	การมตุ่ม	แฏตุม
33	ขบแหว	8	ขบแหว	อฺอ
34	ขมปาก	1	ขมปาก	อฺบ
35	ขวง,ยา	2	ขวง, ยอ	อฺ, ยอ
36	ขอนแก่น	1	ขอนแก่น	อฺ
37	ข้อ,ไข,ส่อกแก้ว,ยา	1	ขอนแก่น, ไข, ส่อกแก้ว, ยอ	อฺ, อ, สฺ, แฏ, ยอ
38	ขัดเลือด(เลือด)	1	ขัดเลือด(เลือด)	อฺล (เลือด)
39	ขับ,ยา	1	ขับ, ยอ	อฺ, ยอ
40	ขับพิษทางใน,ยากัน	1	ขับพิษทางใน, ยอกัน	อฺพิษทางใน, ยอ
41	ขับเลือด	1	ขับเลือด	อฺเลือด
42	ขับเลือดชื่อไฟทั้ง 5 กอง	1	ขับเลือดชื่อไฟทั้ง 5 กอง	อฺเลือดชื่อไฟทั้ง 5 กอง
43	ขามาน,ยา	1	ขอมาน, ยอ	อฺ, ยอ
44	ขามาน,ยา	1	ขอมาน, ยอ	อฺ, ยอ
45	ขับขับตอด	1	ขับขับตอด	อฺขับตอด
46	ขับตาออก	1	ขับตาออก	อฺตาออก
47	ขับเขา	1	ขับเขา	อฺเขา
48	ขับออก เยียวออก	7	ขับออก เยียวออก	อฺออก เยียวออก
49	ขับราก/ขับฮาก ฮากล่ง,ยา/ฮาก	9	ขับราก/ขับฮาก ฮากล่ง, ยอ/ฮาก	อฺร ราก/อฺร ราก ล่ง, ยอ/ฮาก
50	ขับจืดตา	1	ขับจืดตา	อฺจืดตา
51	ขับคอน	1	ขับคอน	อฺคอน
52	ขับขน,ยา	1	ขับขน, ยอ	อฺ, ยอ
53	ขับมัน,ยา/ขับหมัน	2	ขับมัน, ยอ/ ขับหมัน	อฺมัน, ยอ/อฺหมัน
54	ไข	65	ไข	อ
55	คนใส่(คนใส่),ยา	1	คนใส่, ยอ	อฺ, ยอ
56	คลอดลูกค้างอยู่ชื่อนานทะมุด	1	คลอดลูกค้างอยู่ชื่อนานทะมุด	อฺคลอดลูกค้างอยู่ชื่อนานทะมุด
57	คลอดลูกเลือดขัด	1	คลอดลูกเลือดขัด	อฺคลอดลูกเลือดขัด
58	ควันทานี,ยา	1	ควันทานี, ยอ	อฺ, ยอ
59	ควายจัวเป็นท่า,ยา	1	ควายจัวเป็นท่า, ยอ	อฺจัวเป็นท่า, ยอ
60	ควายออกตุ่มเป็นพาก,ยา	1	ควายออกตุ่มเป็นพาก, ยอ	อฺออกตุ่มเป็นพาก, ยอ
61	คอ	11	คอ	อ
62	คเยื่อ,ยา	1	คเยื่อ, ยอ	อเยื่อ, ยอ

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
63	คัดทะมาลา	1	คັดทะฆ๑๑	ดฺดะฆาฉา
64	คัดอก	3	คັดฉา	ดฺดฺ
65	คั้นคาย	9	คັดค๑๑	ดฺดว ฺดว
66	คั้นทะลา/กะทะมะลาขุน/ ทะมะลาขุน,ยา/ทะมาลา ,ยา	21	คັดทะฆ๑/ ฆะทะฆะฆ๑๑๑/ ทะฆะฆ๑๑๑, ๑๑/ ทะฆ๑๑๑, ๑๑	ดฺดะฉา/ดะดะฆะฉาฉ๑/ ดะฆะฉาฉ๑, ๑๑/ดะฆาฉา, ๑๑
67	คางกะด้าง	1	ค๑๑ฆะด๑๑	ดวดะฉว
68	คางเข้ากับ	1	ค๑๑ด๑๑ฆ๑	ดวเค๑๑
69	เคี้ยวลิ้น	1	ค๑๑ฉ๑	ดวฉ๑
70	โคม/โคมหมากตาน	2	ค๑๑/ค๑๑ฆ๑๑ฆ๑	ดว/ดวฆ๑๑
71	ไค่พอง,ยา	3	ค๑๑ฆ๑, ๑๑	ดวฉ๑, ๑๑
72	งูตอด,ยา	2	ค๑๑ฉ๑, ๑๑	ดวฉ๑, ๑๑
73	เงาเลือด	1	ค๑๑ฉ๑	ดวฉ๑
74	เงี้ยวบอออก	1	ค๑๑ฆ๑	ดวฉ๑
75	งั้น	1	ค๑๑	ดว
76	จงอาจ	2	ค๑๑	ดว
77	จอด,ยา/จอดบาด	2	ค๑๑, ๑๑/ ค๑๑ฆ๑	ดว, ๑๑/ดวฆ๑
78	จันแดน,ยา	1	ค๑๑ฆ๑, ๑๑	ดวฉ๑
79	จุก แก่ฮาก เจ็บเสียบ,ยา	1	ค๑๑ ฆ๑๑ฆ๑ ฆ๑๑ฆ๑, ๑๑	ดว ฆ๑๑ ฆ๑๑ฆ๑, ๑๑
80	จุกท้องไค่	1	ค๑๑ฆ๑	ดวฉ๑
81	จูบพิช	1	ค๑๑ฆ๑	ดวฉ๑
82	เจ็บคอ	5	ค๑๑	ดว
83	เจ็บตา	1	ค๑๑	ดว
84	เจ็บท้อง	6	ค๑๑	ดว
85	เจ็บเนื้อเจ็บคิง	1	ค๑๑ฆ๑ค๑๑	ดวฉ๑ดว
86	เจ็บในคอในอก	1	ค๑๑ฆ๑ค๑	ดวฉ๑ดว
87	เจ็บเสียบ	1	ค๑๑ฆ๑	ดว
88	เจ็บเสียบท้องไค่เป็นลมทั้ง มวน,ยา	1	ค๑๑ฆ๑ค๑ค๑ฆ๑ฆ๑ ๑๑, ๑๑	ดวฆ๑ค๑ค๑ฆ๑, ๑๑
89	เจ็บแสบ	1	ค๑๑ฆ๑	ดว
90	เจ็บอกเจ็บคอ	1	ค๑๑ฆ๑ค๑	ดวฉ๑ดว
91	เจ็บเอ็นท้องแล้ง	1	ค๑๑ค๑ฆ๑	ดวค๑
92	ซึก	1	ค๑๑	ดว
93	ซึกพิช	1	ค๑๑	ดว

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
94	ชะคิ้ว,ยา	1	ຂະຄືວ, ຍືອ	ະດື, ອົງ
95	ชะดวง	21	ຂະດວງ	ະຊື່
96	ชะหมองแห้ง,ยา	1	ຂະຫມອງແຫງ, ຍືອ	ະຫຼຸດແຫຼ, ອົງ
97	ชะเออะ/ชะเอิก/สะเออะ	28	ຂະເອ/ ຂະເອິກ/ ສະເອອະ	ະເດີ/ະເຕີ/ະເດີ
98	ชักพิด,ยา	1	ຂັກພິດ, ຍືອ	ຊັຊື່, ອົງ
99	ช่าง	6	ຂງ	จ
100	ชำเหื้อ	1	ຂ່ຳເຮື້	จำເຮື
101	ชูท้องเป็นเลือด	1	ຂູທ້ອງເປັນເລືອດ	ຊູຕຸ້ຢຸເຜີຊ
102	ชุม,ยา	1	ຂຸມ, ຍືອ	จุ่ม, ອົງ
103	ชูท้อง,ยาแก้	1	ຂູທ້ອງ, ຍືອແກ	ຊູຕຸ້, ອົງແຕ
104	เซียดไฟ	1	ເຊຍດໄຟ	เจียดไฟ
105	ดาวน้อยดาวหลวง ลับน้อย ลับหลวง	1	ດອວນ້ອຍດອວທຸງ ລັບນ້ອຍລັບທຸງ	ดอวุดอวທຸງ ພັບ ພັບທຸງ
106	ดำแกมเหล่	1	ດ່ຳແກມເລ	จำแกมเหล
107	ดำออก,ยา	1	ດ່ຳອອກ, ຍືອ	จำถ, ອົງ
108	ดิงพิษทางนอก	1	ດິງພິດທາງພາຍນອກ	จิงพิษทาง
109	เด็กน้อยไข้ กำมือกำตีน	1	ດັກນ້ອຍໄຂ້ ກ່ອນໜ້າກ່ອນ	จฺลฺไ้ ຕົກຜີຕົກຫຼີ
110	เด็กน้อยไข้ทกทีนกำมือ,ตา ค้ำ,ยา	1	ດັກນ້ອຍໄຂ້ທັກທິນກ່ອນໜ້າ, ຄ້າງ, ຍືອ	จฺลฺไ้ອຊື່ຕົກຜີ, ຕາດຸ, ອົງ
111	เด็กน้อยเจ็บท้อง,ยา	1	ດັກນ້ອຍເຈັບທ້ອງ, ຍືອ	จฺลฺບຸຊື່, ອົງ
112	เด็กน้อยอยู่ดี,ยา	1	ດັກນ້ອຍຢູ່ດີ, ຍືອ	จฺลฺບຸຊື່, ອົງ
113	แดงแกมมูย	1	ແດງແກມມຸຍ	แดงแกมมู
114	ตกข้างม้าจัวควาย	1	ຕົກຂ້າງມ້າຈົວກວຍ	ตกข้างม้าจัว
115	ตกต้นไม้	1	ຕົກລົງໄຟ	ตกต้นไม้
116	ตวบ,ยาแก้	1	ຕວບ, ຍືອແກ	ตวบ, ອົງແຕ
117	ตัดตุ่ม,ยา	1	ຕັດຕຸ່ມ, ຍືອ	ตุ่ม, ອົງ
118	ตัดฮาก,ยา	1	ຕັດຮ່າກ, ຍືອ	ตุ่ม, ອົງ
119	ตา	7	ຕາ	ตา
120	ตีนค้ำมือค้ำ	1	ຕີນຕ່ຳມືຕ່ຳ	ตุ่ม, ອົງ
121	ตีนเป็นผากเป็นเหื่อน	1	ຕີນເປັນຜາກເປັນເຮືອນ	ตุ่ม, ອົງ
122	ตุ่ม	35	ຕຸ່ມ	ตุ่ม
123	โตนผิด	1	ໂຕນຜິດ	โตนผิด
124	ถามชะดวง ,ยา	1	ຖາມຂະດວງ, ຍືອ	ถาชะดวง, ອົງ

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
125	ถือกอ	2	ถื๋อ	ถื๋
126	ถือหัว	1	ถื๋อหัว	ถื๋อ
127	ทก	1	ทก	ถื
128	ทกทีนแลคางเข้ากับชื่อว่า ออกเกียวดำ	1	ทกทีนแลคางเข้ากับ ชื่ออธรรมาทศดอ	ถืถืแลคางเกียวดำ ถือถือถือถื
129	ท้อง, โรค	11	ทอ, โรค	ถืถื
130	ท้งพิษ	5	ท้งพิษ	ถืถื
131	ทาวโย(เท้าใหญ่?/ชาวโย/ เพ้อ)	1	ทอโย(เท้าใหญ่/ ชาวโย/ เพ้อ)	ถืโย(เท้าใหญ่/ชาวโย/เพ้อ)
132	ทำทาน	2	ทอทาน	ถืทาน ถื
133	ทำมระสาอดอง	1	ทอมระสาอดอง	ถืมระสาอดอง
134	ทำมาลาขุน,ยา	1	ทอมมาลาขุน, ยอ	ถืมาลาขุน, ยอ
135	โทน,ยา	1	โทน, ยอ	ถืโทน, ยอ
136	นอนบหลับ	1	นอบบหลับ	ถืนอบบหลับ
137	นอนหลับโศด	1	นอบบหลับโศด	ถืนอบบหลับโศด
138	น้ำคั้น ,ยา	1	นอคั้น, ยอ	ถืคั้น, ยอ
139	นิ่ว	1	นอ	ถื
140	บชี	1	บชี	ถื
141	บ่จาม	1	บ่อจาม	ถืจาม
142	บ่ปาก	1	บ่อปาก	ถืปาก
143	บ่สาน(เปื้อสาร?),ยา	1	บ่อสาน (เปื้อสาร?), ยอ	ถืสาน(เปื้อสาร?), ยอ
144	บ่อยากให้กินเข้า	1	บ่ออยากให้กินเข้า	ถือยากให้กินเข้า
145	บ่อยู่ดี	1	บ่ออยู่ดี	ถือยู่ดี
146	บั้งพิด	1	บั้งพิด	ถื
147	บ้ำ	3	บอ	ถื
148	บ้ำไค่ค่อไค่	1	บอไค่ค่อไค่	ถืไค่ค่อไค่
149	บาด	5	บอด	ถื
150	บ้ำตุ่ม	1	บอตุ่ม	ถืตุ่ม
151	บานลงท้อง	1	บอลงท้อง	ถืลงท้อง
152	บ้ำป่วง	1	บอป่วง	ถื
153	บ้ำหมู	3	บอหมู	ถื
154	เปื้อสาน	1	บ่อสาน	ถื
155	เปื้อเห็ด,ยา	2	บ่อเห็ด, ยอ	ถืเห็ด, ยอ
156	ประสูติลูก	3	บ่อสูติลูก	ถืสูติลูก

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
157	ป่วง	3	ป๊ว	ป๊
158	ปวด	12	ป๊ด	ปฏ
159	ปอด	1	ป๊ด	ปฏ
160	ปากบ่ได้	1	ป๊วบ่ไค	ป๊วบ่ไค
161	ปากคึก	1	ป๊ดคึก	ป๊ดคึก
162	ปานดง	1	ป๊ดดง	ป๊ดดง
163	ปานดำ	6	ป๊ดดอ	ป๊ดดอ
164	ปานดำ ปานแดง	2	ป๊ดดอ ป๊ดดง	ป๊ดดอ ป๊ดดง
165	ปานแดง	3	ป๊ดดง	ป๊ดดง
166	ปิ่นหักคา, หอกมิดพ้าหักคา	1	ป๊ดคึกคอก, หอกมิดพ้าหักคอก	ป๊ดคึกคอก, หอกมิดพ้าหักคอก
167	เป็นตุ่ม, คัดคิงฮ้ายนักเกา บ่อขาดมือ	1	ป๊ดคึก, คัดคิงฮ้ายนักเกา บ่อขาดมือ	ป๊ดคึก, คัดคิงฮ้ายนักเกา บ่อขาดมือ
168	เป็นทางท้อง	1	ป๊ดคึก	ป๊ดคึก
169	เป็นลมเมื่อยตีนมือชะคิว ลมเลือด, เจ็บหัวมัวตา	1	ป๊ดคึก, เมื่อยตีนมือชะคิว ลมเลือด, เจ็บหัวมัวตา	ป๊ดคึก, เมื่อยตีนมือชะคิว ลมเลือด, เจ็บหัวมัวตา
170	เป็นท่างางเลือดออกซุ หว่างเขว	1	ป๊ดคึก, เลือดออกซุ หว่างเขว	ป๊ดคึก, เลือดออกซุ หว่างเขว
171	เป่างู	1	ป๊ด	ป๊ด
172	เป่าปาก	1	ป๊ด	ป๊ด
173	ผดไฟ	1	ผดไฟ	ผดไฟ
174	ผาก(กลาก)	1	ผาก (กลาก)	ผาก (กลาก)
175	ผ้ำ	2	ผ้ำ	ผ้ำ
176	ผิดยาเต่า(เก่า?)	1	ผิดยาเต่า (เก่า?)	ผิดยาเต่า (เก่า?)
177	ผิดหนวย	1	ผิดหนวย	ผิดหนวย
178	ผิเข้าคน มั่นปปาก, ยา	1	ผิเข้าคน มั่นปปาก, ยา	ผิเข้าคน มั่นปปาก, ยา
179	ผิเข้าปาก	1	ผิเข้าปาก	ผิเข้าปาก
180	ผิเข้าบ่ออก	1	ผิเข้าบ่ออก	ผิเข้าบ่ออก
181	ผู้ยิงประสูต(ประสูติ)ลูก สะเดิด	1	ผู้ยิงประสูต(ประสูติ)ลูก สะเดิด	ผู้ยิงประสูต(ประสูติ)ลูก สะเดิด
182	ผู้หญิงประสูตลูกลงเลือด	1	ผู้หญิงประสูตลูกลงเลือด	ผู้หญิงประสูตลูกลงเลือด
183	ผู้หญิงมานปวดท้องเลือด ตก	1	ผู้หญิงมานปวดท้องเลือด ตก	ผู้หญิงมานปวดท้องเลือด ตก
184	ผู้หญิงลงเลือด	1	ผู้หญิงลงเลือด	ผู้หญิงลงเลือด

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิจิตร	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
185	ฝี	83	ฬิ	ฬิ
186	พยาธิ	9	บฏอด	บฏฏ
187	พรั้บาด, ขวานฟัน	1	บอชอด, ฐอชบฬิ	ตาทฏ, ฐฏ
188	พวน	18	บอช	ตอช
189	พาก	4	บอช	ตอ
190	พิษ/ต่าง ๆ	24	บงิด/ ฏอฏ	ตฏ, ฏฏ
191	พี, ยา	2	บงิ, ฬิ	ตฏ, ฬิ
192	แพฟางป่วงวิน	1	คชบฏอฏอฏอ	ตอชฏอฏอ
193	ฟก, ยา/ไฟก(ฟก?)	3	ฬิ, ฬิ/ ฬิ (ฬิ)	ตฏ, ฬิ/ ฬิ (ฬิ)
194	ฟกข้าวโค(ไซ)	1	ฬิคชอ	ตฏอ
195	ฟกทาดผาด	1	ฬิคชอด	ตฏอ
196	ฟาง, แก้ว/ฟาง, ยา	2	ฬิ, ฏ/ ฬิ, ฬิ	ตฏ, ฏ/ ฬิ, ฬิ
197	ไฟลามโกน	3	ฬิอชอ	ตอช
198	มะเล้ง/มะเล้ง/แม่เล้ง	23	ชอ/ ฬิ/ ฏอ	ชอ/ ฬิ/ ฏอ
199	มันกินทางนอก	1	ชอชอชอชอ	ชอชอชอ
200	มันนอนโพด	1	ชอชอชอชอ	ชอชอชอ
201	มันออกมาทั้งเลือดเก่าแล ใหม่ให้ห้ามเสีย	1	ชอชอชอชอ ชอชอชอชอชอชอ ชอชอชอชอ	ชอชอชอชอชอชอ ชอชอชอชอชอชอ ชอชอชอชอ
202	มั่วตา	1	ชอ	ชอ
203	มาก(หมาก)สุก, ยา	1	ชอ (ชอ) ฬิ, ฬิ	ชอ (ชอ) ฬิ, ฬิ
204	มานแลผอมเหลือ	1	ชอชอชอชอชอ	ชอชอชอชอชอ
205	มีดทะกิด	4	ชอชอชอ	ชอชอชอ
206	มูมแกงแดง	1	ชอชอชอ	ชอชอชอ
207	มูกเลือด	1	ชอชอชอ	ชอชอชอ
208	เมื่อย, ยา	1	ชอ, ฬิ	ชอ, ฬิ
209	แมงงอดตอด	1	ชอชอชอชอ	ชอชอชอชอ
210	แม้นินตา	1	ชอชอชอ	ชอชอชอ
211	แม่มานเป็น(ออกตุ่มหลวง)	1	ชอชอชอชอ (ชอชอชอชอชอ)	ชอชอชอชอ (ชอชอชอชอชอ)
212	โม	2	ชอ	ชอ
213	โมตุ่ม	1	ชอชอ	ชอชอ
214	ย้อมตุ่ม	1	ชอชอชอ	ชอชอชอ
215	เย็น, ยา	1	ชอ, ฬิ	ชอ, ฬิ
216	เย็นแข็งเย็นชา	1	ชอชอชอชอ	ชอชอชอชอ

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
217	เย็นใน	1	เย็นใน	เย็น
218	เย็นกลาง,ยา	1	เย็นกลาง, ยอ	เย็นกลาง, ยอ
219	เยียวบ่อก	5	เยียวบ่อก	เยียวบ่อก
220	ระดูขัด	1	ระดูขัด	ระดูขัด
221	รัดฝิ,ยา	1	รัดฝิ, ยอ	รัดฝิ, ยอ
222	ราก	1	ราก	ราก
223	ราก 2 ลวง	1	ราก ๒ ลวง	ราก ๒ ลวง
224	ริมตาแดงเปื่อย,ยา	1	ริมตาแดงเปื่อย, ยอ	ริมตาแดงเปื่อย, ยอ
225	ริมตาแดงแลเป็นเปื่อย,ยา	1	ริมตาแดงแลเป็นเปื่อย, ยอ	ริมตาแดงแลเป็นเปื่อย, ยอ
226	เรื้อนทั้งมวล,ยา	1	เรื้อนทั้งมวล, ยอ	เรื้อนทั้งมวล, ยอ
227	เรื้อนแลหุด,ยา	1	เรื้อนแลหุด, ยอ	เรื้อนแลหุด, ยอ
228	ลงท้อง	6	ลงท้อง	ลงท้อง
229	ลงเลือด	3	ลงเลือด	ลงเลือด
230	ลม,โรค	5	ลม, โรค	ลม, โรค
231	ล่องแก้ว/ล่องแก้ว	29	ล่องแก้ว/ ล่องแก้ว	ล่องแก้ว, ล่องแก้ว
232	ลิ้น	4	ลิ้น	ลิ้น
233	ลูเลือด	2	ลูเลือด	ลูเลือด
234	ลูกตายในท้อง	3	ลูกตายในท้อง	ลูกตายในท้อง
235	เลือด	25	เลือด	เลือด
236	โลมไฟลามโกน,ยา	1	โลมไฟลามโกน, ยอ	โลมไฟลามโกน, ยอ
237	ไล่ตุ่ม,ยา	1	ไล่ตุ่ม, ยอ	ไล่ตุ่ม, ยอ
238	ไล่ฝี	1	ไล่ฝี	ไล่ฝี
239	วัด/วุสวัด	3	วัด/วุสวัด	วัด/วุสวัด
240	วิน	2	วิน	วิน
241	สบเปี้ยว	1	สบเปี้ยว	สบเปี้ยว
242	ส้อยสังวาน	1	ส้อยสังวาน	ส้อยสังวาน
243	สังฆา	2	สังฆา	สังฆา, สังฆา
244	สังนอก	1	สังนอก	สังนอก, สังนอก
245	सानะบาด/सानิบาด/สาละบาด	5	सानะบาด/सानิบาด/สาละบาด	सानะบาด/सानิบาด/สาละบาด
246	สุกตุ่มแกดแฮด	1	สุกตุ่มแกดแฮด	สุกตุ่มแกดแฮด
247	เสด(เสลด)	6	เสด (เสลด)	เสด(เสลด)
248	เส่า	2	เส่า	เส่า
249	เสียบสันหลังแลคัดคอ	1	เสียบสันหลังแลคัดคอ	เสียบสันหลังแลคัดคอ

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
250	เสียพิษไฟ	1	คัซบ้งคไฉ	เวญตฺถิโต
251	เสียเสียบ,ยา	1	คัซซซช, ย็อ	เวญบฺบ, ยิา
252	เสื่อขบแลงตอด,ยา	1	คัฉฉบคฉวคฉด, ย็อ	เวญฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ, ยิา
253	หญิงคลอดลูก เลือดมันตีขึ้นให้ตาขึ้นขึ้นไป	1	อังกุฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ คัฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ	เวญฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ เวญฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
254	หนวย,ยาแก้	1	ชฉฉฉฉฉ, ย็อฉฉฉ	เวญฉฉฉ, ยิาฉฉฉ
255	หนาวใน	1	ชฉฉฉฉ	เวญฉฉฉ
256	หนึ่ว	4	ชฉฉฉ	เวญฉฉฉ
257	หมักหมัน	2	ชฉฉฉฉฉ	เวญฉฉฉฉ
258	หมากไม้,อ่วย	2	ชฉฉฉฉฉ, ฉฉฉ	เวญฉฉฉ, เวญ
259	หมากโหก	6	ชฉฉฉฉฉฉ	เวญฉฉฉ
260	หยุดใจ,ยา	1	ฉฉฉฉ, ย็อ	เวญฉฉฉ, ยิา
261	หยุ่มตีนหมา	1	ชฉฉฉฉฉฉฉ	เวญฉฉฉฉฉ
262	หลังหัก	1	ชฉฉฉฉฉ	เวญฉฉฉ
263	หอดใจ	1	ชฉฉฉฉ	เวญฉฉฉ
264	ห่า	3	ชฉฉ	เวญฉฉ
265	ห้ามฮาก,ยา	1	ชฉฉฉฉฉฉ ย็อ	เวญฉฉฉ, ยิา
266	หาว	2	ชฉฉ	เวญฉฉ
267	หำไค่,ยา	4	ชฉฉฉฉ, ย็อ	เวญฉฉฉ, ยิา
268	หืด(หืด/หิด?),ยา	1	ชฉฉ (ชฉฉ/ชฉฉ), ย็อ	เวญฉฉ(เวญฉฉ/เวญฉฉ), ยิา
269	หุนหานขึ้น(หมุ่นหม่าน)	2	ชฉฉฉฉฉฉฉ (ชฉฉฉฉฉฉฉ)	เวญฉฉฉฉฉฉ(เวญฉฉฉฉฉฉ)
270	หุด,ยา	1	ชฉฉ, ย็อ	เวญฉฉ, ยิา
271	เหมื่อยหัวเข้าแข่งชา ลูกไปมาบ่อได้	1	คฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ	เวญฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉฉฉ
272	เหยี่ยวบ่ออก	2	ชฉฉฉฉฉฉ	เวญฉฉฉ
273	เหลืองแกมสัว	1	คฉฉฉฉฉฉฉฉฉ	เวญฉฉฉฉฉ
274	เหลือดไฟก็ทำตุ่ม	1	คฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ	เวญฉฉฉฉฉฉฉฉฉ
275	เท่าเงาเลือด	1	คฉฉฉฉฉคฉฉฉ	เวญฉฉฉฉฉ
276	เท่าห้อม	6	คฉฉฉฉฉ	เวญฉฉฉ
277	เหือด	11	คฉฉฉ	เวญฉฉ
278	เหือบ่ออก	1	คฉฉฉฉฉฉ	เวญฉฉฉ
279	อเนตตะเบญจขันนาภี,ยาชื่อ	1	ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ, ย็อฉฉ	ฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ, ยิาฉฉ
280	อยู่กรรม	1	ฉฉฉฉ	เวญฉฉ
281	อยู่บ่ปาก	1	ฉฉฉฉฉ	เวญฉฉ

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
282	อยู่ไฟไม่ได้	1	อิไผ่ซังไค	อิไผ่ซัง
283	ออก	149	อณว	อณ
284	ออกกรรม	1	อณวทอ	อณวท
285	ออกร้อนใน	1	อณวอณวเ	อณวอณ
286	ออกกำพันสับหนทาง	1	อณวทอทอซอซอซอซอ	อณวทอทอซอซอ
287	ออกก๊ิบ,ยา	2	อณวทอ, ออ	อณวทอ, ออ
288	อายุวิทันณะ(ยาอายุวิทันณะ)	1	อณวทอทอซอ	อณวทอทอซอ
289	เอ็น	5	กณ	กณ
290	ไอ	9	ไค	ไค
291	ฮ้องไห้	1	ฮ้องไห้	ฮ้องไห้
292	ฮ้อน	6	ฮ้อน	ฮ้อน
293	ฮัดผี ,ยา	1	ฮัดผี, ฮอ	ฮัดผี, ฮอ
294	ฮาน,ยา	1	ฮอน, ฮอ	ฮอน, ฮอ
295	เฮื่อน	2	กฮอน	กฮอน

ภาคผนวก 4.7

อนุกรมนามโรค/ตำรับยา

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธึโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
1	กกหูไค่,ยา	1	ກກຫຸໄຄ, ອຶອ	คฺคฺหฺค, อิว
2	กระบูนเลือดท้องใหญ่	1	ກະບູນເລືອດທ້ອງໃຫຍ່	คะบฺนฺເລືອດທ້ອງ
3	กลั่นซึกกลั่นเยี่ยว,ยา	1	ກຼັ່ນຊຶກກຼັ່ນເຍື້ວ, ອຶອ	คฺลັນจฺกฺลັນ, อิว
4	กะแจวัด,ยา	1	ກະແຈວັດ, ອຶອ	คะแຈວ, อิว
5	กะแจเวียน,ยา	1	ກະແຈວຢືນ, ອຶອ	คะแຈວຢ, อิว
6	กะตุกกะเอิ้น	2	ກະຕູກກະເອີ້ນ	คะตุคฺคະເ
7	กะบูน,ยา	1	ກະບູນ, ອຶອ	คะบฺน, อิว
8	กะบูนลม,ยา	2	ກະບູນລຸມ, ອຶອ	คะบฺนລຸ, อิว
9	กัถ,ยา	1	ກັດ, ອຶອ	คฺด, อิว
10	กัณ,ยา	1	ກັ່ນ, ອຶອ	คฺด, อิว
11	กัณตุ่ม	1	ກັ່ນຕຸ່ມ, ອຶອ	คฺดຕຸ, อิว
12	กัณเลือดกัณยาง,ยา	1	ກັ່ນເລືອດກັ່ນຢາງ, ອຶອ	คฺดເລືອດคฺดຢາງ, อิว
13	กาก,ยา	1	ກອກ, ອຶອ	คာ, อิว
14	กากขาว,ยา	1	ກອກຂາວ, ອຶອ	คาຂ, อิว
15	กาง	14	ກອງ	คว
16	กาน	5	ກອນ	คว
17	กำ,ยา/กำหลวงลงคอลงท้อง	2	ກ່ອ, ອຶອ/ ກ່ອທຸງງາງລ່າງລ່າງທ້ອງ	คา, อิว/ คาทຸງດຸດລ່າງລ່າງ
18	กิน,ยา(คิงเย็น)	1	ກິ່ນ, ອຶອ/ (ກິ່ງເອີ້ນ)	คฺ, อิว/ (คฺເ)
19	กินแก้พิษยา	1	ກິ່ນແກ້ພິພາ	คฺແຕພິພ
20	กินจ้วน,ยา	2	ກິ່ນຈຽນ, ອຶອ	คฺจຽ, อิว
21	กินตีบตี	1	ກິ່ນຕິບຕີ	คฺຕິບຕີ
22	กินใน,ยา	2	ກິ່ນໃນ, ອຶອ	คฺໃ, อิว
23	กินผิด	8	ກິ່ນຜິດ	คฺຜິ
24	กึบปาก	1	ກິບປາກ	คฺປາ
25	เก็ดตุ่ม	1	ເກັດຕຸ່ມ	คฺຕຸ
26	เกาแตก	1	ເກອາຕາກ	คฺແຕ
27	เกี้ยวดำ	2	ເກື້ວດຳ	คฺງດຳ
28	แก้คอ	1	ແກ້ຄໍ	คฺค
29	แกดแฮดตัวผู้	2	ແກດແກດຕົວຜູ້	คฺແຕຕຸງຜູ້
30	แกดแฮดตัวแม่	1	ແກດແກດຕົວແມ່	คฺແຕຕຸງແມ່

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
31	แกมไข้นหวาย	1	การมไข้นหวาย	แฏไอนหวาย
32	แกมตุ่ม	2	การมตุ่ม	แฏตุม
33	ขบแหว	8	ขบกรว	อฺญแฏ
34	ขมปาก	1	ขมบิอก	อฺญบ
35	ขวง,ยา	2	ขวง, ย็อ	อฺญ, ยิา
36	ขอนแก่น	1	ขอนแก่น	อฺญ
37	ข้อ,ไข,ส่อกแก้ว,ยา	1	ขอนแก่น, ไข, ส่อกแก้ว, ย็อ	อฺญ, อ, สฺญแฏ, ยิา
38	ขัดเลือด(เลือด)	1	รัดลือด(ลัด)	อฺญล (ลัด)
39	ขับ,ยา	1	รัด, ย็อ	อฺญ, ยิา
40	ขับพิษทางใน,ยากัน	1	รัดพิษทางใน, ย็อ	อฺญพิษทางใน, ยิา
41	ขับเลือด	1	รัดลัด	อฺญลัด
42	ขับเลือดชื่อไฟทั้ง 5 กอง	1	รัดลัดชื่อไฟทั้ง 5 กอง	อฺญลัดชื่อไฟทั้ง 5 กอง
43	ขามาน,ยา	1	รัดมอ, ย็อ	อฺญม, ยิา
44	ขามาน,ยา	1	รัดมอ, ย็อ	อฺญม, ยิา
45	ขับขับตอด	1	รัดขับตอด	อฺญขับตอด
46	ขับตาออก	1	รัดตาออก	อฺญตาออก
47	ขับขับ	1	รัดขับ	อฺญขับ
48	ขับออก เยียวออก	7	รัดออก ย็อ	อฺญออก, ยิา
49	ขับขับ/ขับขับ ฮากล่ง,ยา/ฮาก	9	รัดขับ/รัดขับ รัดลัด, ย็อ/รัด	อฺญ ขับ, ยิา/อฺญ
50	ขับขับ	1	รัดขับ	อฺญขับ
51	ขับขับ	1	รัดขับ	อฺญขับ
52	ขับขับ,ยา	1	รัดขับ, ย็อ	อฺญ, ยิา
53	ขับขับ,ยา/ขับขับ	2	รัดขับ, ย็อ/ รัดขับ	อฺญ, ยิา/อฺญ
54	ขับ	65	รัด	อฺญ
55	คนใส่(คนใส่),ยา	1	คนใส่, ย็อ	อฺญ, ยิา
56	คลอดลูกค้างอยู่ชื่อนานทะมุด	1	คลอดลูกค้างอยู่ ชื่อนานทะมุด	อฺญคลอดลูกค้างอยู่ ชื่อนานทะมุด
57	คลอดลูกเลือดขัด	1	คลอดลูกลัด	อฺญลัด
58	ควันทานี,ยา	1	ควันทานี, ย็อ	อฺญ, ยิา
59	ควายจัวเป็นท่า,ยา	1	ควายจัวเป็นท่า, ย็อ	อฺญจัวเป็นท่า, ยิา
60	ควายออกตุ่มเป็นพาก,ยา	1	ควายออกตุ่มเป็นพาก, ย็อ	อฺญออกตุ่มเป็นพาก, ยิา
61	คอ	11	คอ	อฺญ
62	คเยื่อ,ยา	1	คเยื่อ, ย็อ	อฺญ, ยิา

[illegible]

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
94	ชะคิ้ว,ยา	1	ຂະຄືວ, ຍືອ	ละดฺวີ, ยิว
95	ชะดวง	21	ຂະດວງ	ละตฺวี่
96	ชะหมองแห้ง,ยา	1	ຂະຫມອງແຫງ, ຍືອ	ละหฺมฺอญฺแหฺง, ยิว
97	ชะเออะ/ชะเอิก/สะเออะ	28	ຂະເອ/ ຂະເອິກ/ ສະເອອະ	ละเหฺ/ละเหฺยฺ/ละเหฺ
98	ชักพิด,ยา	1	ຂັກພິດ, ຍືອ	ลักฺพิตฺ, ยิว
99	ช่าง	6	ຂອງ	ลัก
100	ชำเหื้อ	1	ຂໍ່ກໍ່ເືອ	ลักฺหฺเรื่อ
101	ชูท้องเป็นเลือด	1	ຂູ່ທ້ອງເປັນເລືອດ	ลักฺทฺอฺยฺເປັນฺເລືອດ
102	ชุม,ยา	1	ຂຸມ, ຍືອ	ลักฺ, ยิว
103	ชูท้อง,ยาแก้	1	ຂູ່ທ້ອງ, ຍືອແກ້	ลักฺทฺอฺยฺ, ยิวແຕ
104	เซียดไฟ	1	ເຊຍດໄຟ	เสียดฺไฟ
105	ดาวน้อยดาวหลวง ลับน้อย ลับหลวง	1	ດອວນ້ອຍດອວທຸງ ລັບນ້ອຍລັບທຸງ	ดฺวฺยฺดฺวฺยฺนฺยฺดฺว ພຸ່ງ ดฺวฺยฺນฺยฺ
106	ดำแกมແหล่	1	ດໍ່ແກມແຫງ	ดํฺว, แดฺว
107	ดำออก,ยา	1	ດໍ່ອອກ, ຍືອ	ดํฺว, ຍิว
108	ดิงพิษทางนอก	1	ດຶງພິດທາງພາຍນອກ	ดิงฺพิตฺ, ພາຍນ
109	เด็กน้อยไข้ กำมือกำตีน	1	ດັກນ້ອຍໄຂ້ ກໍ່ມືກໍ່ຕີນ	ดฺกฺ, ໄຂ້ ຕຳມິຕຳມິ
110	เด็กน้อยไข้ทกทีนกำมือ,ตา ค้ำ,ยา	1	ດັກນ້ອຍໄຂ້ທກທິນກຳມື, ຕາ ຄ້າງ, ຍືອ	ดฺกฺ, ໄຂ້ ຕຳມິຕຳມິ, ຕາດ ຍົງ
111	เด็กน้อยเจ็บท้อง,ยา	1	ດັກນ້ອຍເຈັບທ້ອງ, ຍືອ	ดฺกฺ, ໄຂ້ ພຸ່ງ, ຍົງ
112	เด็กน้อยยอยู่ดี,ยา	1	ດັກນ້ອຍຢູ່ດີ, ຍືອ	ดฺกฺ, ໄຂ້ ຢູ່ດີ, ຍົງ
113	แดงแกมมูย	1	ແດງແກມມຸຍ	แดฺว, แดฺว
114	ตกช้างม้าจัวควาย	1	ຕົກຂ້າງມ້າຈືວກວາຍ	ตฺกฺ, ຂ້າງ, ມ້າ, ຈືວ, ກວາຍ
115	ตกต้นไม้	1	ຕົກລົບໄຟ	ตฺกฺ, ລົບ, ໄຟ
116	ตวบ,ยาแก้	1	ຕວບ, ຍືອແກ້	ตฺວບ, ຍົງແຕ
117	ตัดตุ่ม,ยา	1	ຕັດຕຸ່ມ, ຍືອ	ตฺຕ, ຕຸ່ມ, ຍົງ
118	ตัดฮาก,ยา	1	ຕັດຮ່າກ, ຍືອ	ตฺຕ, ຮ່າ, ຍົງ
119	ตา	7	ຕາ	ตา
120	ตีนค้ำมือค้ำ	1	ຕີນຄ່ອງມືຄ່ອງ	ຕີນ, ຄ່ອງ, ມື, ຄ່ອງ
121	ตีนเป็นผากเป็นเหื่อน	1	ຕີນເປັນຜາກເປັນເຮືອນ	ຕີນ, ເປັນ, ຜາ, ເປັນ, ເຮືອ
122	ตุ่ม	35	ຕຸ່ມ	ตຸ່ມ
123	โตนผิด	1	ໂຕນຜິດ	โตน, ผิด
124	ถามชะดวง ,ยา	1	ກຸ່ມຂະດວງ, ຍືອ	ถา, ละดฺวี่, ยิว

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
125	ถือกอ	2	ถื๋อ	ถื๋
126	ถือหัว	1	ถื๋อหัว	ถื๋อ
127	ทก	1	ทก	ถื
128	ทกทีนแลคางเข้ากับชื่อว่า ออกเกียวดำ	1	ทกทีนแลคางเข้ากับ ชื่ออธรรมาทศดอ	ถืถืแลคางเกียวดำ ถือถือถือถื
129	ท้อง, โรค	11	ทอ, โรค	ถืถื
130	ท้งพิษ	5	ท้งพิษ	ถืถื
131	ทาวโย(เท้าใหญ่?/ชาวโย/ เพ้อ)	1	ทอโย(เท้าใหญ่/ ชาวโย/ เพ้อ)	ถืโย(เท้าใหญ่/ชาวโย/เพ้อ)
132	ทำทาน	2	ทอทาน	ถืทาน ถื
133	ทำมระสาอดอง	1	ทอมระสาอดอง	ถืมระสาอดอง
134	ทำมาลาขุน,ยา	1	ทอมมาลาขุน, ยอ	ถืมาลาขุน, ยอ
135	โทน,ยา	1	โทน, ยอ	ถืโทน
136	นอนบหลับ	1	นอณบหลับ	ถืณบหลับ
137	นอนหลับโผด	1	นอณหลับโผด	ถืณหลับโผด
138	น้ำคั้น ,ยา	1	นอคั้น, ยอ	ถืคั้น, ยอ
139	นิ่ว	1	นอ	ถื
140	บชี	1	บชี	ถืชี
141	บ่จาม	1	บ่อจาม	ถืจาม
142	บ่ปาก	1	บ่อปาก	ถืปาก
143	บ่सान(เปื้อสาร?),ยา	1	บ่อสาน (เปื้อสาร?), ยอ	ถืสาน(เปื้อสาร?), ยอ
144	บ่อยากให้กินเข้า	1	บ่ออยากให้กินเข้า	ถือยากให้กินเข้า
145	บ่อยู่ดี	1	บ่ออยู่ดี	ถือยู่ดี
146	บั้งพิด	1	บั้งพิด	ถืพิด
147	บ้ำ	3	บอ	ถื
148	บ้ำไค่ค่อไค่	1	บอไค่ค่อไค่	ถืไค่ค่อไค่
149	บาด	5	บอด	ถื
150	บ้ำตุ่ม	1	บอตุ่ม	ถืตุ่ม
151	บานลงท้อง	1	บอลงท้อง	ถืลงท้อง
152	บ้ำป่วง	1	บอป่วง	ถืป่วง
153	บ้ำหมู	3	บอหมู	ถืหมู
154	เปื้อसान	1	บ่อสาน	ถืสาน
155	เปื้อเห็ด,ยา	2	บ่อเห็ด, ยอ	ถืเห็ด, ยอ
156	ประสูติลูก	3	บ่อสูติ	ถืสูติ

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
157	ป่วง	3	ป๊ว	ป๊ว
158	ปวด	12	ป๊วด	ป๊วด
159	ปอด	1	ป๊อด	ป๊อด
160	ปากบ่ได้	1	ป๊อวบ่ไค	ป๊อวบ่ไค
161	ปากดุกปาก	1	ป๊อดวัก	ป๊อดวัก
162	ปานดง	1	ป๊อดง	ป๊อดง
163	ปานดำ	6	ป๊อดด๋อ	ป๊อดด๋อ
164	ปานดำ ปานแดง	2	ป๊อดด๋อ ป๊อดแดง	ป๊อดด๋อ ป๊อดแดง
165	ปานแดง	3	ป๊อดแดง	ป๊อดแดง
166	ปิ่นหักคา, หอกมิดพำหักคา	1	ป๊อวหักคอ, หอกมิดคอ	ป๊อวหักคอ, หอกมิดคอ
167	เป็นตุ่ม, คัดคิงฮ้ายนักเกา บ่อขาดมือ	1	ป๊อวคอง, คัดคิงฮ้าย คองบ่ขาดมือ	ป๊อวคอง, คัดคิงฮ้าย คองบ่ขาดมือ
168	เป็นทางท้อง	1	ป๊อวท้อง	ป๊อวท้อง
169	เป็นลมเมื่อยตีนมือชะคิว ลมเลือด, เจ็บหัวมัวตา	1	ป๊อวลมเมื่อยตีนมือชะคิว ลมเลือด, เจ็บหัวมัวตา	ป๊อวลมเมื่อยตีนมือชะคิว ลมเลือด, เจ็บหัวมัวตา
170	เป็นท่างางเลือดออกซุ หว่างแซว	1	ป๊อวท่างางเลือดออกซุ หว่างแซว	ป๊อวท่างางเลือดออกซุ หว่างแซว
171	เป่างู	1	ป๊อว	ป๊อว
172	เป่าปาก	1	ป๊อวปาก	ป๊อวปาก
173	ผดไฟ	1	ผดไฟ	ผดไฟ
174	ผาก(กลาก)	1	ผาก (กลาก)	ผาก (กลาก)
175	ผ้ำ	2	ผ้ำ	ผ้ำ
176	ผิดยาเต่า(เก่า?)	1	ผิดยาคอ (เก่า)	ผิดยาคอ (เก่า)
177	ผิดหนวย	1	ผิดหนวย	ผิดหนวย
178	ผิเข้าคน มั่นป่ปาก, ยา	1	ผิเข้าคน มั่นป่ปาก, ยา	ผิเข้าคน มั่นป่ปาก, ยา
179	ผิเข้าปาก	1	ผิเข้าปาก	ผิเข้าปาก
180	ผิเข้าบ่ออก	1	ผิเข้าบ่ออก	ผิเข้าบ่ออก
181	ผู้ยิงประสูต(ประสูติ)ลูก สะเดิด	1	ผู้ยิงประสูต(ประสูติ)ลูก สะเดิด	ผู้ยิงประสูต(ประสูติ)ลูก สะเดิด
182	ผู้หญิงประสูตลูกลงเลือด	1	ผู้หญิงประสูตลูกลงเลือด	ผู้หญิงประสูตลูกลงเลือด
183	ผู้หญิงมานปวดท้องเลือด ตก	1	ผู้หญิงมานปวดท้องเลือด ตก	ผู้หญิงมานปวดท้องเลือด ตก
184	ผู้หญิงลงเลือด	1	ผู้หญิงลงเลือด	ผู้หญิงลงเลือด

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
185	ฝี	83	ฬั	ฬิ
186	พยาธิ	9	บฏ๑ด	ตฺ๑ง
187	พรั้บาด, ขวานฟัน	1	บ๑๑๑ด, ๑๑๑๑ฬั๑	ต๑๑๑, ๑๑๑๑
188	พวน	18	บ๑๑๑	ต๑๑
189	พาก	4	บ๑๑๑	ต๑๑
190	พิษ/ต่าง ๆ	24	บ๑๑ด/ ๑๑๑๑	ต๑๑/๑๑๑๑
191	พี, ยา	2	บ๑, ๑๑๑	ต๑, ๑๑๑
192	แพ้วฟางป่วงวิน	1	๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑๑๑๑๑
193	ฟก, ยา/ไฟก(ฟก?)	3	๑๑๑, ๑๑๑/๑๑๑๑ (๑๑๑๑)	ต๑๑, ๑๑๑/๑๑๑(๑๑๑)
194	ฟกแซ้วโค(ไซ)	1	๑๑๑๑๑๑๑๑	ต๑๑๑๑
195	ฟกทาดฝาด	1	๑๑๑๑๑๑๑๑	ต๑๑๑๑๑
196	ฟาง, แก้ว/ฟาง, ยา	2	๑๑๑, ๑๑๑/๑๑๑, ๑๑๑	ต๑๑, ๑๑๑/๑๑๑, ๑๑๑
197	ไฟลามโกน	3	๑๑๑๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑๑๑
198	มะเล้ง/มะเล้ง/แม่เล้ง	23	๑๑๑๑๑/ ๑๑๑๑๑/ ๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑/๑๑๑๑/๑๑๑๑
199	มันกินทางนอก	1	๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑๑๑
200	มันนอนโพด	1	๑๑๑๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑๑๑
201	มันออกมาทั้งเลือดเก่าแล ใหม่ให้ห้ามเสีย	1	๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑ ๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑ ๑๑๑๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑ ๑๑๑๑๑๑๑
202	มัวตา	1	๑๑๑๑๑	๑๑๑๑
203	มาก(หมาก)สุก, ยา	1	๑๑๑๑ (๑๑๑๑) ๑๑๑, ๑๑๑	๑๑๑๑๑๑๑๑
204	มานแลผอมเหลืออง	1	๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑๑๑๑๑๑
205	มีดทะกิด	4	๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑
206	มูมแกงแดง	1	๑๑๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑๑๑
207	มูกเลือด	1	๑๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑
208	เมื่อย, ยา	1	๑๑๑๑๑, ๑๑๑	๑๑๑๑, ๑๑๑
209	แมงงอดตอด	1	๑๑๑๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑๑๑
210	แมโนตา	1	๑๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑๑
211	แม่มานเป็น(ออกตุ่มกลาง)	1	๑๑๑๑๑๑๑๑๑ (๑๑๑๑๑๑๑๑๑)	๑๑๑๑๑(๑๑๑๑๑๑๑)
212	โม	2	๑๑๑	๑๑
213	โมตุ่ม	1	๑๑๑๑๑	๑๑๑๑
214	ย้อมตุ่ม	1	๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑๑
215	เย็น, ยา	1	๑๑๑๑, ๑๑๑	๑๑๑, ๑๑๑
216	เย็นแข็งเย็นชา	1	๑๑๑๑๑๑๑๑๑๑	๑๑๑๑๑๑๑

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
217	เย็นใน	1	เย็นใน	เย็นใน
218	เย็นกลาง,ยา	1	เย็นกลาง, ยอ	เย็นกลาง, ยอ
219	เย็นบ่ออก	5	เย็นบ่ออก	เย็นบ่ออก
220	ระดูขัด	1	ระดูขัด	ระดูขัด
221	รัดฝิ,ยา	1	รัดฝิ, ยอ	รัดฝิ, ยอ
222	ราก	1	ราก	ราก
223	ราก 2 ลวง	1	ราก ๒ ลวง	ราก ๒ ลวง
224	ริมตาแดงเปื่อย,ยา	1	ริมตาแดงเปื่อย, ยอ	ริมตาแดงเปื่อย, ยอ
225	ริมตาแดงแลเป็นเปื่อย,ยา	1	ริมตาแดงแลเป็นเปื่อย, ยอ	ริมตาแดงแลเป็นเปื่อย, ยอ
226	เรื้อนทั้งมวล,ยา	1	เรื้อนทั้งมวล, ยอ	เรื้อนทั้งมวล, ยอ
227	เรื้อนแลหุด,ยา	1	เรื้อนแลหุด, ยอ	เรื้อนแลหุด, ยอ
228	ลงท้อง	6	ลงท้อง	ลงท้อง
229	ลงเลือด	3	ลงเลือด	ลงเลือด
230	ลม,โรค	5	ลม, โรค	ลม, โรค
231	ล่องแก้ว/ล่องแก้ว	29	ล่องแก้ว/ ล่องแก้ว	ล่องแก้ว, ล่องแก้ว
232	ลิ้น	4	ลิ้น	ลิ้น
233	ลูเลือด	2	ลูเลือด	ลูเลือด
234	ลูกตายในท้อง	3	ลูกตายในท้อง	ลูกตายในท้อง
235	เลือด	25	เลือด	เลือด
236	โลมไฟลามโกน,ยา	1	โลมไฟลามโกน, ยอ	โลมไฟลามโกน, ยอ
237	ไล่ตุ่ม,ยา	1	ไล่ตุ่ม, ยอ	ไล่ตุ่ม, ยอ
238	ไล่ฝี	1	ไล่ฝี	ไล่ฝี
239	วัด/วุสวัด	3	วัด/วุสวัด	วัด/วุสวัด
240	วิน	2	วิน	วิน
241	สบเปี้ยว	1	สบเปี้ยว	สบเปี้ยว
242	ส้อยสังวาน	1	ส้อยสังวาน	ส้อยสังวาน
243	สังฆา	2	สังฆา	สังฆา สังฆา
244	สังนอก	1	สังนอก	สังนอก สังนอก
245	सानะบาด/सानิบาด/สาละบาด	5	सानะบาด/सानิบาด/สาละบาด	सानะบาด/सानิบาด/สาละบาด
246	สุกตุ่มแกดแฮด	1	สุกตุ่มแกดแฮด	สุกตุ่มแกดแฮด
247	เสด(เสลด)	6	เสด (เสลด)	เสด(เสลด)
248	เส่า	2	เส่า	เส่า
249	เสียบสันหลังแลคัดคอ	1	เสียบสันหลังแลคัดคอ	เสียบสันหลังแลคัดคอ

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิจิตร	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
250	เสียพิษไฟ	1	ณัณณณณ	ณณณณ
251	เสียเสีย,ยา	1	ณณณณ, ยอ	ณณณณ, ยอ
252	เสียขบแลงตอด,ยา	1	ณณณณณณณณ, ยอ	ณณณณณณณณ, ยอ
253	หญิงคลอดลูก เลือดมันตีขึ้นให้ตาขึ้นขึ้นไป	1	ณณณณณณณณ ณณณณณณณณณณณณณณณณณณณณ	ณณณณณณณณณณณณณณ ณณณณณณณณณณณณณณ
254	หนวย,ยาแก้	1	ณณณณณ, ยอณณ	ณณณณ, ยอณณ
255	หนวยใน	1	ณณณณณ	ณณณณ
256	หนวย	4	ณณ	ณณ
257	หมักหม่น	2	ณณณณณ	ณณณณ
258	หมากไม้,อ่วย	2	ณณณณณ, ณณ	ณณณณ, ณณ
259	หมากโหม	6	ณณณณณณ	ณณณณ
260	หยุดใจ,ยา	1	ณณณ, ยอ	ณณณ, ยอ
261	หยุดดินหมา	1	ณณณณณณ	ณณณณณ
262	หลังหัก	1	ณณณณ	ณณณ
263	หอดใจ	1	ณณณณ	ณณณ
264	ท่า	3	ณณ	ณ
265	ห้ามฮาก,ยา	1	ณณณณณ ยอ	ณณณณ, ยอ
266	หา	2	ณณ	ณ
267	ท่าไค้,ยา	4	ณณณณ, ยอ	ณณณ, ยอ
268	หืด(หืด/หืด?),ยา	1	ณณ (ณณ/ณณ), ยอ	ณณ(ณณ/ณณ), ยอ
269	หุนหวนขึ้น(หมุ่นหม่น)	2	ณณณณณณณ (ณณณณณณ)	ณณณณณ(ณณณณณ)
270	หุด,ยา	1	ณณ, ยอ	ณณ, ยอ
271	เหมื่อยหัวเข้าข้างขา ลูกไปมาบ่อได้	1	ณณณณณณณณณณ ณณณณณณณณณ	ณณณณณณณณณ ณณณณณณณ
272	เหยี่ยวบ่ออก	2	ณณณณณ	ณณณณ
273	เหลียงแกมสัว	1	ณณณณณณณ	ณณณณณ
274	เหลียดไฟกัทำตุ่ม	1	ณณณณณณณณ	ณณณณณณณณ
275	เท่าเงาเลือด	1	ณณณณณณ	ณณณณณ
276	เท่าห้อม	6	ณณณณณ	ณณณณ
277	เหือด	11	ณณณ	ณณ
278	เหือบ่ออก	1	ณณณณณ	ณณณณ
279	อนตตะเบ็ญขึ้นนาภี,ยาชื่อ	1	ณณณณณณณณณณณณณณ	ณณณณณณณณณณณณณณ
280	อยู่กรรม	1	ณณ	ณณ
281	อยู่ปอก	1	ณณณ	ณณ

ลำดับ	ชื่อโรค	ความถี่ที่ใช้	อักษรวิธีโบราณ	
			อักษรไทยน้อย	อักษรธรรม
282	อยู่ไฟไม่ได้	1	อิไผ่ซังไค	อิไผ่ซัง
283	ออก	149	อฉว	อฉ
284	ออกกรรม	1	อฉวทอ	อฉทอ
285	ออกร้อนใน	1	อฉวอฉว	อฉอฉ
286	ออกกำพันสับหนทาง	1	อฉวทอซังซังซังซังซัง	อฉทอซังซังซัง
287	ออกกับ,ยา	2	อฉวทอ, ออ	อฉทอ, ออ
288	อายุวิทันณะ(ยาอายุวิทันณะ)	1	อฉทอซังซังซัง	อฉทอซัง
289	เอ็น	5	กฉ	กฉ
290	ไอ	9	ไฉ	ไฉ
291	ฮ้องไห้	1	รฉ	รฉ
292	ฮ้อน	6	รฉ	รฉ
293	ฮัดผี ,ยา	1	รฉ, ออ	รฉ, ออ
294	ฮาน,ยา	1	รฉ, ออ	รฉ, ออ
295	เฮื่อน	2	กฉ	กฉ

อภิธานศัพท์

(ข้อมูลจาก แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์ และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. 2549)

กระสาย เครื่องแทรกยา เป็นส่วนที่ใช้เพิ่มลงในเครื่องยาซึ่งปรุงแล้วเพื่อปรุงยาเป็นรูปแบบยาที่ต้องการ หรือช่วยให้รับประทานได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้ น้ำกระสายยาอาจช่วยเสริมฤทธิ์ยาได้ด้วย ดูเพิ่มเติมที่ น้ำกระสายยา

กัฏ ในที่นี้หมายถึง การใช้ยารักษา หรือบรรเทาอาการโรคต่อที่เกิดขึ้นในลูกตา

กาน/กาฬ (ไข้กาฬ) ชื่อโรคชนิดหนึ่ง พิษของโรคทำให้มีอาการไข้ตัวร้อนจัด มีเม็ดผดขึ้นเป็นตุ่มแดงๆ ภายใต้วงกาย ตามลำไส้ ปอด ตับ ม้าม เป็นต้น แล้วจึงผุดออกมาภายนอกตามผิวหนัง ทำให้คันและแสบร้อน บางตำราว่า ไข้กาฬมี 10 ชนิด คือ ไข้ประกายดาษ ประกายเพลิง หัด เหือด งูสวัด เริ่มน้ำคาง เริ่มน้ำข้าว ลำลาบเพลิง ไฟลามทุ่ง และ กำแพงทะเลยา

กุมพัน/กุมภณท์ (ลมกุมภณท์) ชื่อโรคลมชนิดหนึ่ง เกิดกับเด็กที่เป็นโรคซางโรอยู่แล้ว

เก็บยาสมุนไพร การเก็บพืชเพื่อนำมาใช้ทำยา มีวิธีการเฉพาะ เนื่องจากพืชแต่ละชนิดมีคุณสมบัติแตกต่างกัน และแม้เป็นพืชชนิดเดียวกัน หากปลูกในที่ต่างกัน สรรพคุณทางยาจะแตกต่างกันไปด้วย หรือเมื่อเก็บต่างฤดูกาล สรรพคุณก็ต่างไปเช่นกัน แพทย์ไทยโบราณกำหนดวิธีการเก็บสมุนไพรไว้ 4 ประการคือ 1.เก็บยาตามฤดูดังนี้ ฤดูร้อนเก็บ ราก แก่น หัว ฤดูฝนเก็บใบ ดอก ผล หรือฝัก ฤดูหนาวเก็บเปลือก กระพี้ และเนื้อไม้ 2.เก็บยาตามทิศดังนี้ วันอาทิตย์ อังคาร เก็บทิศตะวันออก วันพุธ ศุกร์ เก็บทิศใต้ วันจันทร์ เสาร์ เก็บทิศตะวันตก วันพฤหัสบดีเก็บทิศเหนือ 3.เก็บยาตามวันและเวลา 4.เก็บยาตามยาม (กาลเวลา)

แกมไข้ พิษของโรคทำให้มีอาการไข้หรือทำให้เกิดเป็นไข้ขึ้นด้วย

เกลบ เปลือกข้าวที่สี หรือตำแตกออกจากเมล็ดข้าว

ขนดอก สมุนไพรชนิดหนึ่งได้มาจากผลของลำต้นไม้ซึ่งผู้มีเชื้อราเข้าไปกินอยู่ภายใน ส่วนมากเกิดจากต้นพิทูล หรือตะแบก มีสรรพคุณแก้ร้อนเฟื่อย แก้ลมกองละเอียด แก้อ่อนใน บำรุงหัวใจ บำรุงตับ ปอด ไข้กาฬทั้ง 2 พิษสมุนไพร 2 ชนิด คือ ไข้กาฬ และ ไข้กาแดง ไข้เท่า คือไข้เถา

เข้า คือ ข้าว เป็นสมุนไพร มีหลายชนิด

เขาพาน สมุนไพรชนิดหนึ่งได้มาจากเขาของสัตว์ คือพานหรืออีเก้ง

เข้าเย็นทั้ง 2 ได้แก่ ข้าวเย็นเหนือ ข้าวเย็นใต้

เข้าเอื้อ/ข้าวเรือ สมุนไพรชนิดหนึ่ง ได้มาจากต้นข้าวที่เกี่ยวแล้วแตกหน่อขึ้นมาใหม่

เข้า/เขี้ยววา ในที่นี้คือ สัตว์มีพิษ

ไข้ ความเจ็บป่วย เกิดเป็นโรคขึ้นในร่างกาย พิษของโรคทำให้ตัวร้อน เบื่ออาหาร เป็นต้น

ไ้กาฬ ชื่อโรคชนิดหนึ่ง พืชของโรคทำให้มีอาการไข้ตัวร้อนจัด มีเม็ดผุดขึ้นเป็นตุ่มแดงๆ จากภายในร่างกาย ตามลำไส้ ปอด ตับ ม้าม เป็นต้น แล้วจึงผุดออกมาภายนอกตามผิวหนัง ทำให้คันและแสบร้อน บางตำราว่า ไ้กาฬมี 10 ชนิด คือ ไ้ประกายดาษ ประกายเพลิง หัด เหือด งูสวัด เริ่มน้ำค่าง เริ่มน้ำข้าว ลำลาบเพลิง ไฟลามทุ่ง และกำแพงทะเลลาย

ไ้มะเร็งตะมอย ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีเม็ดผุดขึ้นขนาดเท่าหัวแม่มือ ฐานขาวหัวดำ พืชของโรคทำให้เป็นไข้ตัวร้อน สะบัดร้อนสะบัดหนาว มักผุดขึ้นตามแขน ขา เป็นต้น

คางแข็ง อาการของโรคชนิดหนึ่ง ทำให้อ้าปากไม่เต็มที่

คามา/ครามา พืชวงศ์ถั่วชนิดหนึ่ง ใบสดใช้ทำยา ใบที่นำมาหมักจะให้สีที่เรียก สีคราม ใช้ย้อมผ้าได้ คำ ทองคำ

คุดะ พืชสมุนไพรชนิดหนึ่งต้นเป็นเถา

คูลิกา (คูลิการ) คลุกเคล้าเข้าด้วยกันแล้วปั้นเป็นก้อน คลุกเคล้าให้เข้ากัน

ไ้ไคร้ไคร้อ (ไ้ไคร้ไคร้อ) ไ้เถาชนิดหนึ่ง

ไ้ไคล สมุนไพรชนิดหนึ่งได้มาจากตะไคร่น้ำซึ่งเกาะอยู่ที่พระเจดีย์

งวนหมู (ง้อนหมู) พืชสมุนไพรชนิดหนึ่ง คือ หญ้าเหี่ยวหมู

จันทน์ทั้ง 2 พืชสมุนไพร 2 ชนิด คือ จันทน์แดง และจันทน์ขาว

เชือกเขามวกทั้งสอง พืชสมุนไพร 2 ชนิด คือ เชือกเขามวกที่เป็นเถา และต้น

เชือกเถาคัน พืชสมุนไพรชนิดหนึ่ง

ซาง (ทราง) ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นกับเด็กเล็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 12 ปี อาการของโรคมีหลายอย่าง เช่น ตัวร้อน เชื้อมซึม ปากแห้ง อาเจียน บริโภคอาหารไม่ได้ ท้องเดินและที่สำคัญจะมีเม็ดขึ้นตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย ในปากในคอ ล้นเป็นฝ้า เป็นต้น โรคซางมีหลายลักษณะหลายชนิด จำแนกออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 2 กลุ่มคือ ซางเจ้าเรือน และซางจร (1)ซางเจ้าเรือนหรือซางกำเนิด คือโรคซางที่เกิดกับกุมารเมื่อยังอยู่ในครรภ์มารดาตั้งแต่ตั้งครรภ์ได้ 3 เดือนจนถึงอายุได้ 5 ขวบ จึงจะพ้นระยะโทษของโรคซางเจ้าเรือนและต่อไปจะกลายเป็นโรคตาน (2)ซางจรหรือซางแทรก คือโรคซางที่บังเกิดเป็นแทรกขึ้นระหว่างโรคซางเจ้าเรือน ซางจรนี้จะเป็นอย่างจนถึงอายุ 12 ปีจึงจะพ้นจากโทษของโรคซาง โรคซางเจ้าเรือนและซางจรทั้ง 2 ชนิดนี้มีแม่ซางเป็นที่สังเกต แม่ซางคือเม็ดพืชผุดขึ้นมาเป็นกลุ่มกับมีบิรวารกระจายอยู่โดยรอบ บริเวณที่แม่ซางขึ้นจะเป็นส่วนที่มีพืชมากและมีอาการต่างๆ กันตามลักษณะของซางแต่ละชนิด แพทย์โบราณให้ข้อสังเกตไว้ว่า โรคซางที่เป็นกับเด็กนั้นมีลักษณะอาการของโรคต่างกันตามวันเกิดของเด็ก กับยังมีโรคหละ ละออง และลมเกิดเพื่อซางประจำวันต่างๆ อีกด้วย

ซิน/ชิน โลหะผสมดีบุก และตะกั่ว

ดอกโน /ดอกโสน, ดอกไม้ประดิษฐ์ที่ทำจากต้นโสน หรือไม้เนื้ออ่อนเช่นลำหม่อน ฯลฯ

ดอม / ด้วย

ตั้ง น้ำค้าง

ตุก แกนในของกิ่งต้น

ตกเลือด โรคชนิดหนึ่งมีอาการลงท้อง มีเลือดในลำไส้ติดออกมากับอุจจาระ

ตะค้า ชื่อหอยชนิดหนึ่งเป็นหอยที่มีคุณภาพดีเหนียวมาก

ตะคาก อวัยวะส่วนแง่กระดูกเชิงกรานที่ปั้นแอม หัวตะคากก็เรียก

ทอง ทองเหลือง

น้ำกระสายยา น้ำชนิดต่างๆ ที่ใช้เป็นเครื่องแหกรยา หรือเจือยา เช่น น้ำสุก น้ำเหล้า น้ำผึ้ง น้ำขิง เป็นต้น น้ำกระสายยาเหล่านี้อาจได้มาจากการคั้น ต้ม ผน แห่ ดอง หรือโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง เพื่อให้ได้น้ำจากตัวยาอย่างเดียวกันไปหรือหลายอย่าง ใช้เป็นน้ำผสมกับยา การใช้น้ำกระสายยาประกอบตัวยา ก็เพื่อเพิ่มให้ฤทธิ์ยามีสรรพคุณตรงกับโรคยิ่งขึ้น หรือทำให้ยาขนานนั้นๆ มีกำลังดับพิษโรคมายิ่งขึ้น

น้ำ/หน้ำ ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีอาการขัดเบาหรือปัสสาวะไม่ออก บางทีปัสสาวะออกมาพุ่งดั่งน้ำข้าวหรือน้ำดินสอพองเหมือนน้ำหนอง ทำให้เจ็บปวดทรมานมาก บางทีปัสสาวะออกมาเป็นหยดเป็นปรวดเป็นหนอง เป็นต้น

เนียม ชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่งมีกลิ่นหอม ผสมปูนเคี้ยวหมาก ใช้อบผ้าให้มีกลิ่นหอม

บักไซ่ห้า ลูกอันทะ

เบี้ยผู้ หอยชนิดหนึ่ง มีหลังนูนท้องเป็นร่อง เปลือกแข็ง ในที่นี้ใช้หอยเบี้ยตัวผู้เป็นเครื่องยา

เบี้ยผู้เฒ่า สมุนไพรชนิดหนึ่ง ได้มาจากเปลือกหอยเบี้ยตัวผู้ซึ่งเผาจนสุก หรือเกรียม

แบ้น เครื่องเทศชาย

ประดง ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีอาการไข้ และเม็ดคันตามผิวหนัง เป็นต้น เรียกว่า ไข้ประดง มีอาการต่างๆ กัน

โดยทั่วไปจะตัวร้อนจัด ปวดศีรษะ เมื่อยตามกระดูก เจ็บเสียวเนื้อตัว เชื้อมมัว สะท้านร้อน สะท้านหนาว ปากเปื่อยหรือปากแห้ง ลิ้นแห้ง กระหายน้ำ หอบสะอึก เป็นต้น ไข้ประดงที่เกิดแทรกในไข้ทรพิษ มี 8 ชนิดคือ ไข้ประดงมด ไข้ประดงช้าง ไข้ประดงควาย ไข้ประดงวัว ไข้ประดงลิง ไข้ประดงแมว ไข้ประดงแรด ไข้ประดงไฟ

ป่วง ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เกิดขึ้นเพราะธาตุภายในร่างกายผิดปกติ พิษของโรคทำให้เกิดอาการไข้ต่างๆ จำแนกได้ 8 ประการ คือ ป่วงงู ป่วงลิง (มักกะฐา) ป่วงลม ป่วงศิลา ป่วงนก หรือป่วงลูกนก ป่วงเลือด ป่วงน้ำ ป่วงโกษ (ป่วงโกฐ)

ปอมก่า กิ่งก่าตัวใหญ่สีเขียว

ป้าง ชื่อโรคชนิดหนึ่ง พิษของโรคทำให้ม้ามย่อยลงมาทางชายโครง มีอาการลงท้อง อุจจาระเหลืองมีไข้ตัวร้อนจัด จับเป็นเวลานานไปจะทำให้ ชักมือเท้ากำงอ นัยน์ตาซ้อนขึ้นเบื่องบน เป็นต้น

ปิ่นปัว รักษาพยาบาล

ผิว (อ่านว่า ผิ-วะ) ถ้าว้า หากว่า

ผิวไม้สีสุก ไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง ลำต้นใหญ่ผิวเป็นสีออกเหลือง ในที่นี้ใช้ผิวไม้ไผ่สีสุกเป็นเครื่องยา

ผี ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีอาการบวมช้ำกลัดหนองข้างในทำให้ปวดและร้อนที่บริเวณหัวฝีนั้น เป็นต้น

พวน มวนท้อง

พี อ้วน

ฟก อาการบวมซ้ำ เนื้อนูนขึ้นด้วยอีกเสบ

ฟองสมุทร (ฟองสมุทร) ชื่อโรคประดงน้ำ ดูเพิ่มเติมที่ ประดงน้ำ

ฟาน สัตว์ประเภทหนึ่ง อีแก้ง ก็เรียก

ฟานตอน แก้งเผือก

มุตตะกิด, มุตกิด (มุตกริกฉ, มุตกรกฉ, มุตกริกฉ) ชื่อโรคชนิดหนึ่งเป็นกับหญิง อาการของโรคจะมีระดูขาว ลักษณะเหมือนน้ำปัสสาวะพุ่งขึ้นไหลออกมาแถบขอบปากทวาร มีเม็ดผุดขึ้นหรือแผลคัน เปื่อย แสบ และเหม็นคาว ทำให้มีอาการปวดเมื่อยบริเวณชายกระเบนเหน็บ เสียวมดลูก และมักจะเป็นลมหน้ามืด เวียนศีรษะ เบื่ออาหาร เป็นต้น ลักษณะของโรคมุตกิดมี 4 ชนิดคือ (1) น้ำปัสสาวะสีเหมือนโลหิตจ้ำและเหมือนน้ำปลาเน่า (2) น้ำปัสสาวะเป็นโลหิตจางเหมือนน้ำขานหมาก (3) น้ำปัสสาวะเป็นน้ำหนองจางเหมือนน้ำขาวขำ (4) น้ำปัสสาวะเป็นเมือกคล่องๆ ซดๆ หยดย้อยเหมือนน้ำมูกไหลออกมา อาการของโรคมุตกิดจะเหมือนกับโรคมุตฆาต ทั้งนี้อาจเป็นเพราะแยกไม่ออกว่าน้ำที่ไหลออกมานั้นออกจากช่องคลอดหรือช่องปัสสาวะ เพราะโดยทั่วไปจะปวดหัวหน้าว เจ็บขัดตะโพก แสบในอก บริโภคอาหารไม่ได้ เป็นต้น

แมงแคง แมลงปีกแข็งที่อาศัยกินใบไม้อ่อนมักกลืนอุณรับประทานได้

ลง อาการของโรคชนิดหนึ่งคือ โรคท้องเสีย ถ่ายอุจจาระบ่อยๆ ดูเพิ่มเติมที่ ลงท้อง

ลิ้นชะเลกระดองปลาหมึก

วัด/งูสวัด ดูที่ ไข้สุสวัด

สมุนไพโร คือเภสัชวัตถุ ได้แก่ พืช สัตว์ แร่ธาตุ ที่มีคุณสมบัตินำไปปรุงยาให้เกิดฤทธิ์ มีสรรพคุณแก้โรคต่างๆ หรือที่นิยมเรียกว่า มีสรรพคุณทางยา ส่วนต่างๆ ของพืชที่ใช้คือ ราก เปลือก ใบ ดอก เกสร ผล แก่น ยาง เมล็ด กระพี้ เหง้า (ง่าว) กากปาก ดูเพิ่มเติมที่ กบิลไม้ และ พิกัดสมุนไพโร

สะดวง, สะดวง, ริดสีดวง ชื่อโรคอย่างหนึ่ง มีอาการเหมือนฝี เป็นเม็ดตั้งขึ้นภายในร่างกายตั้งแต่สะดือ บางทีลงไปถึงทวารหนักและทวารเบา ถ้าเม็ดแตกจะบานออกเหมือนดอกบูก และมีโลหิตสดๆ จางๆ ไหลออกมาเป็นโลหิตใสเหมือนน้ำขานหมากหรือน้ำล้างเนื้อ ถ้าเป็นที่ทวารและบานออกเรียกว่าบานทะโรค ถ้าเป็นที่ทวารเบาของหญิงเรียกว่าสว่างเลื่อนทวารเบา ถ้าเป็นที่ทวารหนักเรียกว่าบานทะโรค เช่นเดียวกัน

ไส้ดิน ไส้เดือน สัตว์ชนิดหนึ่ง ตัวยาว อาศัยอยู่ใต้ดิน ใช้เป็นสมุนไพโร โดยการนำไปสุ่มไฟแล้วบดให้ละเอียด ใช้ผสมยากวาดแก้เด็กเป็นไข้ เป็นต้น

หง่าใหญ่ กิ่งใหญ่

หญ้านาง/ยานาง หรือเรียกว่า ปู่เจ้าเขาเขียว

หมากเมีย/มะเมีย พืชสมุนไพโรชนิดหนึ่ง คือ ต้นหมากเมีย

หมากไม้ โรคไข้ชนิดหนึ่งเรียก ไข้หมากไม้

หยูกยา ยาสมุนไพโร, ยารักษาโรค

ออก หมายถึง ตุ่มจากไข

ฮักษา รักษา

เฮื้อ รก

แฮน ชื่อพืชที่เกาะตามต้นไม้เป็นพืชนิดคล้ายไม้ ใช้ทำยาแผนโบราณ มีชื่อเรียกอย่างต่าง ๆ กัน ชนิดลายคล้ายงูทำทาน เรียก แฮนทำทาน ชนิดเป็นกะปุมกะป่าเรียก แฮนคั่นคาก ชนิดเหมือนงูเห่าเรียก แฮนงูเห่า

โฮม รวม

โฮยเกลือ ไรยเกลือ

พุทธ ๒๕๖๓ ๒๕๖๓ ๒๕๖๓

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ นายณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์
วันเกิด วันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2523
ที่อยู่ บ้านเลขที่ 88/11 หมู่ 14 ตำบลเกิ้ง อำเภอเมือง
จังหวัด มหาสารคาม 44000
ปัจจุบันกำลังทำงานที่ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบล
ตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 44000
ตำแหน่ง -นักวิจัยปฏิบัติการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
-หัวหน้ากลุ่มงานบริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

ประวัติการศึกษา

ระดับปริญญาตรี การศึกษาดัชนีิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ระดับปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

งบประมาณ แสดงรายการและรายละเอียดของงบประมาณ โดยสอดคล้องตามประกาศของมหาวิทยาลัย

รายการ	จำนวนเงิน (บาท)
1. หมวดค่าวัสดุ/สารเคมี	-
1.1 (รายละเอียด).....	
1.2 (รายละเอียด).....	
2. หมวดค่าใช้สอย	
2.1. ค่าจัดจ้างพิมพ์ข้อมูลจากการปฐมนิเทศนิสิตใหม่ โรค ต่ำรับยา ที่ ปรากฏในเอกสารใบลานอีสาน	10,500
2.2. ค่ากระดาษ A4	1,300
2.3. ค่าหมึกดำ	3,200
2.4. ค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์วารสาร	2,000
รวม	20,000

*ถัวเฉลี่ยจ่ายทุกรายการ

ข้าพเจ้าขอรับรองว่าข้อความที่กล่าวข้างต้นเป็นความจริง

ลงชื่อ..... หัวหน้าโครงการ
(.....)

พหุ มณ ธิไตร สีเว